MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Virginijus Bitė

UŽDAROSIOS BENDROVĖS AKCIJŲ PARDAVIMAS, KAIP VERSLO PERLEIDIMO BŪDAS

DAKTARO DISERTACIJA

Socialiniai mokslai: teisė (01 S)

Vilnius
2009

Disertacija rengta 2005–2009 metais Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultete.

Moksliniai vadovai:

Doc. dr. Antanas Rudzinskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S) (2005-2009)

Doc. dr. Edvardas Sinkevičius (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, 01 S) (2009)

TURINYS

DISERTACIJOJE NAUDOJAMI SUTRUMPINIMAI 5

ĮVADAS 6

TYRIMŲ APŽVALGA 10

DARBO METODOLOGIJA 12

TYRIMO REZULTATAI IR DARBO STRUKTŪRA 12

1. AKCIJŲ PARDAVIMO KAIP VERSLO PERLEIDIMO BŪDO SAMPRATA 15

1.1. Verslo perleidimo samprata ir būdai 15
1.2. Verslo perleidimo akcijų pardavimo būdu samprata ir diagnozuojantys kriterijai 19
1.2.1. Akcijos samprata ir teisinė prigimtis 21
1.2.2. Akcijų pirkimo-pardavimo kaip verslo perleidimo būdo diagnozavimo kriterijai 26
1.2.3. Akcijų ir įmonės pirkimo-pardavimo sutarčių skirtumai 36
1.3. Uždarosios bendrovės samprata ir specifika 43
1.3.1. Uždarosios bendrovės evoliucija 43
1.3.2. Uždarosios bendrovės samprata ir požymiai 50
1.4. Pirmojo skyriaus apibendrinimas 55

2. IKISUTARTINĖ AKCIJŲ PARDAVIMO SANDORIO STADIJA 58

2.1. Akcijų pirkimo-pardavimo ikisutartinės (derybų) stadijos samprata ir reikšmė 58
2.2. Ikisutartiniai akcijų pardavimo dokumentai ir jų teisinė galia 59
2.3. Šalių pareigos ikisutartinėje akcijų pardavimo stadijoje 63
2.3.1. Bendroji sąžiningumo pareiga ikisutartinėje stadijoje 64
2.3.2. Reikšmingos informacijos atskleidimo pareiga 68
2.3.3. Konfidencialumo pareiga 73
2.4. Ikisutartinis bendrovės būklės patikrinimas (due diligence) 78
2.5. Verslo perleidimo sandorio šalių ikisutartinės atsakomybės svarbiausieji aspektai 81
2.6. Antrojo skyriaus apibendrinimas 91

3. AKCIJŲ PARDAVIMO SUVARŽYMAI IR PAPILDOMI REIKALAVIMAI 93

3.1. Akcijų perleidimo ribojimai 93
3.1.1. Bendrovės akcijų perleidimo ribojimų samprata ir taikomos sistemos 93
3.1.2. Pirmumo teisė įsigyti parduodamas akcijas 99
3.1.2.1. Pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas samprata ir paskirtis 99
3.1.2.2. Išankstinio atsisakymo pirmumo teisės teisinis vertinimas 106
3.2. Koncentracijų kontrolė 110
3.2.1. Koncentracijų kontrolės samprata, prielaidos ir tikslai 110
3.2.2. Europos Sąjungos koncentracijų kontrolės taikymas 113
3.2.3. Koncentracijų kontrolė nacionaliniu lygiu 119
3.3. Kiti sutikimai (leidimai), būtini akcijų pardavimo atveju 125
3.4. Akcijų pardavimo sutarties formos reikalavimai ir registracijos reikšmė 131
3.5. Trečiojo skyriaus apibendrinimas 142

4. AKCIJŲ PARDAVĖJO ATSAKOMYBĖS UŽ TRŪKUMUS YPATUMAI 144

4.1. Įstatyminė akcijų pirkėjo apsauga 144

4.1.1. Akcijų kokybės samprata ir pardavėjo atsakomybės už objekto trūkumus taikymo ribos 144
4.1.2. Daiktų (įmonės) trūkumų normų taikymo akcijų pardavimo atveju problema 146
4.1.2.1. Įmonės trūkumų samprata ir klasifikacija 146
4.1.2.2. Daiktų (įmonės) trūkumų normų taikymo akcijų pardavimo sandoriams galimybės 150
4.2. Verslo pardavėjo sutartinių garantijų samprata, rūšys ir teisinis vertinimas 154
4.3. Akcijų pirkėjo teisių gynimo būdai pardavėjui pažeidus sutartį 161
4.4. Akcijų pardavėjo atsakomybės ribojimai 167
4.5. Sandorio pripažinimo negaliojančiu ypatumai akcijų pirkimo-pardavimo atveju 175
4.6. Ketvirtojo skyriaus apibendrinimas 178

5. NEKONKURAVIMO SUSITARIMAI (ĮSIPAREIGOJIMAI) AKCIJŲ (VERSLO) PARDAVIMO ATVEJU 181

5.1. Nekonkuravimo susitarimų (įsipareigojimų) samprata 181
5.2. Nekonkuravimo susitarimų teisėtumo (leistinumo) sąlygos 183
5.2.1. Teisėtas tikslas 188
5.2.2. Konkuravimo suvaržymo proporcingumas (protingumas) 192
5.2.2.1. Nekonkuravimo įsipareigojimų subjektai 193
5.2.2.2. Nekonkuravimo įsipareigojimų turinys 195
5.2.2.3. Nekonkuravimo įsipareigojimų taikymo geografinė teritorija 197
5.2.2.4. Nekonkuravimo įsipareigojimų galiojimo trukmė 199
5.3. Atsakomybė už nekonkuravimo įsipareigojimų pažeidimą 202
5.4. Penktojo skyriaus apibendrinimas 204

IŠVADOS 206

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS 210

LITERATŪROS SĄRAŠAS 214

AUTORIAUS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS 234

DISERTACIJOJE NAUDOJAMI SUTRUMPINIMAI

a. – amžius
angl. – angliškai
bulg. – bulgariškai
ček. – čekiškai
d. – dalis
dan. – daniškai
est. – estiškai
graik. – graikiškai
isp. – ispaniškai
ital. – itališkai
kt. – kiti
latv. – latviškai
lenk. – lenkiškai
liet. – lietuviškai
lot. – lotyniškai
m. – metai
norv. – norvegiškai
Nr. – numeris
oland. – olandiškai
p. – punktas
pan. – panašiai
port. – portugališkai
pranc. – prancūziškai
proc. – procentai
psl. – puslapis
pvz. - pavyzdžiui
rum. – rumuniškai
rus. – rusiškai
slovak. – slovakiškai
slovėn. – slovėniškai
str. – straipsnis
suom. – suomiškai
šved. – švediškai
T. – tomas
t.y. – tai yra
t.t. – taip toliau
žr. – žiūrėti
v. – versus (liet. „prieš“)
vengr. – vengriškai
vok. – vokiškai

ĮVADAS

Tyrimo problematika ir darbo aktualumas. Verslo perdavimas – tai trečioji (po verslo įkūrimo ir augimo) svarbiausia verslo gyvavimo ciklo stadija[1]. Todėl verslo praktikoje nuolat vykdomi įvairūs verslo pardavimai, įmonių įsigijimai, susiliejimai ir pan. Verslo pardavimo sandorių suaktyvėjimas paprastai sutampa su ekonominio pakilimo laikotarpiais. Pasaulyje iki šios dienos buvo šešios įmonių susiliejimų ir įsigijimų (angl. *Mergers & Acquisitions*) bangos: XIX a. paskutiniame dešimtmetyje, XX a. trečiajame, septintajame, devintajame ir paskutiniame dešimtmečiuose bei paskutinė - 2003-2008 m.[2] Be to, kaskart verslo perleidimo sandorių mastas didėja, jie sudėtingėja, kartu keldami vis daugiau teisinių klausimų.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę (nuo 1990 m.) Lietuvoje pradėjo plėtotis įvairūs verslai, jie buvo ir yra kuriami bei perleidžiami. Vienas populiariausių verslo pardavimo būdų Lietuvoje, kaip ir daugumoje užsienio valstybių, yra bendrovės, vykdančios konkretų verslą, akcijų pardavimas. Tiesa, įsigaliojus 2000 m. Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui[3] (toliau – LR CK), įstatymo leidėjo buvo pasiūlytas naujas verslo perleidimo būdas – įmonės kaip objekto pirkimas-pardavimas (LR CK 6.402 str.), tačiau dėl sandorio sudarymo procedūrų paprastumo bendrovės akcijų pardavimas išlieka dominuojančiu verslo pardavimo būdu.

Tenka konstatuoti, kad Lietuvos teisinė bazė akcijų pardavimo ir verslo perdavimo klausimais neturi gilių tradicijų, o ir dabar galiojantis reglamentavimas nėra pakankamai aiškus. Negausi ir teismų praktika, kurioje būtų analizuoti akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo teisiniai aspektai. Dėl verslo ir teisinio reglamentavimo tradicijų stokos Lietuvos verslininkai bei verslo perleidimo srityje dirbantys teisininkai-praktikai perėmė ir aktyviai naudoja užsienio valstybių patirtį. Verslo (akcijų) perleidimo sandoriai sudaromi naudojant kitose valstybėse, ypač bendrosios teisės šalyse sukurtus sutarčių šablonus, kurie neretai būna keliasdešimties puslapių apimties, su gausiomis ir detaliomis sutartinėmis garantijomis bei kitomis nuostatomis, kurių tinkamumas bei leistinumas Lietuvos teisinėje sistemoje dar nėra „patikrintas“ teismų praktikos ir teisės doktrinos.

Taigi, akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo problematika sietina su daugeliu kasdieninės teisinės praktikos ir teisės doktrinos klausimų. Visų pirma, neaišku, ar tas faktas, kad sandorio tikruoju tikslu yra ne paprasčiausiai akcijų kaip vertybinių popierių perleidimas, bet verslo (įmonės) perdavimas, lemia kokius nors sandorio teisinių aspektų aiškinimo ir taikymo,

---

[1] *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė* [interaktyvus]. Vilnius, Teisės institutas, 2005. [žiūrėta 2009-03-09 d.]. <http://www.ukmin.lt/lt/svv/verslotyrimu/>, p. 3.

[2] Plačiau apie įmonių susiliejimų ir įsigijimų (M&A) „bangas“ žr. Gregoriou, G. N.; Renneboog, L. *International Mergers and Acquisitions Activity Since 1990: Recent Research and Quantitative Analysis*. Oxford: Academic, 2007, p. 1-5; Reed, S. F.; Lajoux, A. R. *The Art of M&A: a Merger / Acquisition / Buyout Guide*. 3rd ed. London: McGraw-Hill, 1999, p. 904-923.

[3] *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262 (2008-12-30 d. redakcija).

šalių atsakomybės ypatumus? Ar grynąjį akcijų pardavimą reglamentuojančių teisės normų „sausas“ taikymas tokiems sandoriams nepažeis abiejų šalių ar kurios nors iš jų teisėtų interesų? Kaip teisiškai turėtų būti vertinami ir kokias teisines pasekmes sukelti specifiniai tokių sandorių sudarymo veiksmai (ikisutartinis bendrovės būklės patikrinimas, įvairūs ikisutartiniai dokumentai, akcijų perleidimo suvaržymai ir t.t.)? Ypač jautrus ir ne tik Lietuvoje, bet ir visoje Europoje diskutuojamas klausimas yra, ar akcijų pirkėjas gali reikšti reikalavimus pardavėjui ne tik dėl akcijų, bet ir dėl bendrovės, jos vykdomo verslo (turimos įmonės) trūkumų? Galiausiai, Lietuvos teisėje nėra visiškai aiškus ir verslo perleidimo sandoriams būdingų nekonkuravimų susitarimų teisėtumo bei pasekmių klausimas.

Į minėtus ir daugelį kitų darbe keliamų klausimų iki šiol sunku rasti aiškių atsakymų ne tik įstatymų normose, bet ir teismų praktikoje bei teisės doktrinoje. Be to, panašūs probleminiai klausimai keliami bei aktyviai diskutuojami ir kitose Europos valstybėse, net ir tose, kuriose bendrovės dalių (akcijų) perleidimas žinomas dar nuo XIX a. pabaigos.

Minėta problematika, taip pat šiuolaikinio verslo tarptautinis pobūdis bei verslo perleidimo sandorių įtaka Lietuvos ekonomikos raidai būtent ir lemia pasirinktos temos aktualumą. Visai neseniai pasibaigė paskutinioji mūsų minėta įmonių įsigijimų banga, todėl galima prognozuoti su verslo perleidimu akcijų pardavimo būdu susijusių ginčų ir bylų skaičius teismuose didėjimą. Todėl tikimės, kad šis darbas taps instrumentarijumi teismams sprendžiant tokio pobūdžio bylas, o gal prisidės prie to, kad teisinių ginčų verslo perleidimo sandorių srityje būtų mažiau. Atsižvelgiant į visas šias aplinkybės, bendrovės akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo probleminių aspektų mokslinė analizė yra būtina.

Tyrimo objektas. Šio darbo objektas yra uždarosios bendrovės[4] akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo teisiniai santykiai, jų teisinis reguliavimas bei praktinis taikymas ir aiškinimas.

Galima konstatuoti, kad verslo perleidimo požymius daug dažniau atitinka būtent uždarųjų bendrovių akcijų perleidimas, kadangi uždarosios bendrovės yra ta tikroji verslo vykdymo priemonė, skirtingai nuo atvirųjų (angl. *public*) bendrovių, kurios yra labiau skirtos investavimui. Šie aspektai lėmė šio tyrimo objekto susiaurinimą iki uždarosios bendrovės akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo, netiriant atvirųjų bendrovių (akcinių bendrovių) akcijų pardavimo klausimų, pasižyminčių sava specifika, susijusia su viešosios prekybos vertybiniais popieriais taisyklėmis.

[4] Dėl įvairiose valstybėse besiskiriančių konkrečių bendrovės teisinių formų pavadinimų ir visoms jurisdikcijoms būdingo bendrovių skirstymo į atvirąsias (angl. *public*) ir uždaraąsias (angl. *closed*), disertacijoje naudojama apibendrinanti uždarosios bendrovės sąvoka. Lietuvoje uždarosios bendrovės formą atitinka uždaroji akcinė bendrovė (UAB) (plačiau žr. disertacijos 1.3 poskyrį).

Tyrimo dalykas yra materialinio teisinio pobūdžio uždarosios bendrovės akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo aspektai, reguliuojami civilinės teisės. Todėl darbe neanalizuojami akcijų pardavimo mokestiniai, taip pat sandorių finansavimo, šalių santykių po sandorio užbaigimo aspektai, tarptautinės privatinės teisės klausimai ir pan.

Tyrimo tikslas – sistemiškai išanalizuoti akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo svarbiausius teisinius aspektus, nustatyti aktualiausias teorines ir praktines šio instituto aiškinimo bei taikymo problemas ir, atsižvelgiant į kitų valstybių patirtį bei pasaulines tendencijas, pateikti pasiūlymus ir rekomendacijas šių problemų efektyviam sprendimui bei teisės normų patobulinimui, tokiu būdu papildant nacionalinės teisės doktriną šioje srityje.

Šiam tikslui pasiekti iškeliami šie **darbo uždaviniai**:

1. Atskleisti uždarosios bendrovės akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo sampratą, diagnozavimo kriterijus ir specifinius bruožus.

2. Išanalizuoti esminius teisinius ikisutartinės verslo perleidimo parduodant akcijas stadijos aspektus.

3. Ištirti ir įvertinti taikomus ir verslo perleidimo sandoriams reikšmingus uždarosios bendrovės akcijų pardavimo suvaržymus, būtinus sutikimus (leidimus) bei formalius sandorio įforminimo reikalavimus.

4. Išanalizuoti akcijų pardavėjo kaip verslo perleidėjo atsakomybės už parduoto objekto trūkumus ypatumus.

5. Ištirti verslo perleidimo kontekste sandorio šalių sudaromus nekonkuravimo susitarimus (įsipareigojimus), išskirti (diagnozuoti) tokių susitarimų teisėtumo (leistinumo) sąlygas bei nustatyti jų pažeidimo pasekmes.

Atlikdami tyrimą aukščiau nurodytais aspektais, siekėme nustatyti aktualiausias teorines bei praktines problemas ir pateikti pasiūlymus teisės normų patobulinimui bei rekomendacijas teismams.

Darbo naujumas ir jo reikšmė. Lietuvos teisės doktrinoje akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo tema yra praktiškai nenagrinėta, išskyrus fragmentišką atskirų bendrovės akcijų pirkimo-pardavimo aspektų aptarimą, nepateikiant sisteminės mokslinės analizės. Verslo perleidimo instituto (įskaitant ir akcijų pardavimą) tyrimų kitose valstybėse taip pat nėra daug, o daugumoje atliktų tyrimų bendrovės akcijų pardavimo teisiniai aspektai analizuojami aptariant tokių sandorių reglamentavimą konkrečioje teisinėje sistemoje arba pateikiamos labiau praktinio pobūdžio lyginamosios studijos, tiksliau – bendra informacija apie verslo perleidimo reglamentavimą ir praktiką atskirose jurisdikcijose[5].

[5] Plačiau šioje srityje atlikti tiek Lietuvos, tiek ir užsienio mokslo darbai bei tyrimai aptariami disertacijos dalyje „Tyrimų apžvalga“.

Taigi, šioje disertacijoje pirmą kartą Lietuvoje pateikiama išsami sisteminė uždarosios bendrovės akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo analizė. Todėl integruotas, kompleksinis tyrimas šioje srityje yra reikšmingas, visų pirma, teoriniu–doktrininiu požiūriu.

Šio darbo praktinė reikšmė taip pat turi būti pažymėta. Tyrimo metu išsamiai yra išnagrinėti užsienio ir Lietuvos teisės aktai, doktrina bei teismų praktika, susijusi su akcijų pirkimo-pardavimo teisinių santykių teisiniais aspektais, o atlikus tyrimą yra pateikiami praktiniai pasiūlymai, kurie turėtų padėti Lietuvos teisėje išspręsti akcijų pardavimo klausimus, nepažeidžiant protingo balanso tarp verslo pardavėjo, verslo pirkėjo ir trečiųjų asmenų interesų, arba bent jau būti inovatyvių idėjų šaltiniu Lietuvos įstatymų leidėjui. Šis tyrimas, pateikiantis koncentruotą užsienio šalių patirties apžvalgą ir Lietuvos teisinės bazės analizę, gali būti šaltiniu teismams, susiduriantiems su neaiškiais teisės normų aiškinimo ir taikymo klausimais akcijų pardavimo kontekste, o taip pat ir teisininkams-praktikams, rengiantiems tokius sandorius įforminančius dokumentus, konsultuojant verslo pirkėjus ir pardavėjus bei ginant pažeistas jų teises teismuose.

Be to, mūsų atliktas tyrimas paskatins arba bus pagrindu tolimesnėms mokslinėms diskusijoms šia tema, ieškant optimalių iškeltų probleminių klausimų sprendimų, o taip pat taps atspirties tašku šioje disertacijoje neanalizuotų akcijų pardavimo aspektų tyrimams.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1. Verslo perleidimas - tai *verslo (kaip komercinės veiklos) ekonominio valdytojo pasikeitimas*, kai iš vieno subjekto kitam *perduodamos* (visam laikui arba laikinai) *teisės/galimybės priimti ekonominius ir strateginius sprendimus* vykdant konkretų verslą (komercinę veiklą) ir *teisės/galimybės disponuoti pelnu/nuostoliu* iš tos veiklos.

2. Verslo perleidimo požymius dažniausiai atitinka būtent *uždarųjų bendrovių*, t.y. bendrovių, kurių *akcijos negali būti platinamos viešai* ir kurių *akcijų perleidimui taikomi apribojimai*, akcijų perleidimas.

3. Įstatymas pardavėjo atsakomybę už parduoto objekto trūkumus apriboja išankstinio *pirkėjo žinojimo* taisykle, kuri verslo perleidimo parduodant akcijas sandorių atvejais tam tikra prasme netiesiogiai suponuoja akcijų pirkėjo pareigą atlikti įsigyjamos bendrovės būklės patikrinimą (*due diligence*).

4. Uždarosios bendrovės akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo atveju akcijų pirkėjui turėtų būti leidžiama pasinaudoti įstatymine apsauga dėl daikto (įmonės) trūkumų.

5. Akcijų pardavėjo ir pirkėjo verslo perleidimo kontekste sudaromi nekonkuravimo susitarimai turėtų būti pripažinti teisėtais (leistinais), jeigu jie sudaryti teisėtų interesų apsaugos tikslu ir yra protingi (proporcingi).

TYRIMŲ APŽVALGA

Tyrimui atlikti buvo naudojami Lietuvos ir pasaulio mokslinės literatūros šaltiniai, užsienio šalių ir Lietuvos teisės aktai, teismų praktika, taip pat Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės aktai ir praktika.

Tenka konstatuoti, kad Lietuvoje tyrimų, kuriuose būtų analizuojami akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo teisiniai aspektai, yra labai mažai, o sisteminės kompleksinės šio klausimo analizės iki šiol išvis nebuvo atlikta. Be kelių praktinio pobūdžio straipsnių[6] ir praktinio-teisinio žinyno[7] paminėtini tik keli autoriai. Visų pirma, 2005 m. Teisės institutas (konkretūs autoriai – *A. Čepas, I. Mačernytė-Panomariovienė, J. Kiršienė, L. Griškevič, M. Lankauskas* ir *A. Želvys*) atliko reikšmingą tyrimą verslo perdavimo srityje[8]. Buvo išanalizuota ES ir kitų šalių patirtis bei Lietuvoje susiklosčiusi praktika verslo perdavimo srityje. Nors didžiausias dėmesys skirtas įmonės perleidimo sandoriams, tačiau buvo aptartas ir bendrovės akcijų perleidimas kaip verslo perleidimo forma. Labai svarbi mūsų temai yra ir *J. Kiršienės* bei *K. Keručio* atlikta verslo perleidimo teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė[9]. Straipsnyje pateikiamos verslo perleidimo, įmonės ir įmonininko sąvokos, lyginamuoju metodu analizuojami du verslo perleidimo būdai (akcijų ir įmonės pardavimas), grindžiama, kada akcijų perleidimas yra laikytinas verslo perdavimu, analizuojama įmonės trūkumų problematika. Paminėtinas ir *T. Rymeikio* atliktas tyrimas, kuriame buvo nagrinėjama nuosavybės teisės į akcijas perleidimo ir teisėto akcijų savininko problema[10]. Minėti tyrimai ir juose iškeltos idėjos tapo atspirtimi mūsų tyrimui.

Be minėtų tyrimų atlikdami atskirų mūsų nagrinėjamos temos aspektų (klausimų) analizę pasirėmėme ir kitais Lietuvos teisės mokslininkų atliktais tyrimais ir darbais. Paminėtini autoriai: *J. Kiršienė*[11] ir *K. Laurinavičius*[12] (atskleidžiant akcijų kaip perleidimo objekto sampratą ir

---

[6] Dauskurdas, V. Uždaroji akcinė bendrovė: akcijų pirkimas ir pardavimas. *Justitia*. 1997, 3 (9): 13-15; Ščukas, L. Uždarosios akcinės bendrovės akcijų perleidimas. *Juristas*. 2005, 2: 3-6.

[7] *Bendrovių valdymas. Konsultacijos vadovui*. Žinynas (kasmet atnaujinamas) / Advokatų kontora Lideika, Petrauskas, Valiūnas ir partneriai LAWIN, red. R. Valiūnas. Vilnius: UAB „Verslo žinios", 2003.

[8] *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*.

[9] Kiršienė, J.; Kerutis, K. Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė. *Jurisprudencija*. 2006, 3 (81): 24-31.

[10] Rymeikis, T. Nuosavybės teisė į akcijas ir jos perleidimas: Lietuvos įstatymų leidybos vystymasis ir tendencijos. *Jurisprudencija*. 2004, 57 (49): 71-81.

[11] Kiršienė, J. Akcininko nuosavybės teisės įgyvendinimo problemos. *Jurisprudencija*. 2002, 28 (20): 87-95; Kiršienė, J. Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2002, 31 (23): 67-79; Kiršienė, J. *Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir teisinėje praktikoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2003.

[12] Laurinavičius, K. Vertybinių popierių vieta civilinių teisių objektų sistemoje. *Jurisprudencija*. 2002, 28 (20): 53-68.

specifiką), *V. Mikelėnas*[13], *D. Ambrasienė* ir *S. Cirtautienė*[14] (analizuojant ikisutartinės atsakomybės probleminius klausimus) ir kt.

Nesant pakankamai Lietuvos teisės doktrinos darbų, atliekant šį tyrimą daugiausia teko pasiremti užsienio autorių moksliniais darbais ir atliktais tyrimais. Tiesa, verslo perleidimo instituto (įskaitant ir akcijų pardavimą) tyrimų kitose valstybėse taip pat nėra daug. Ypatingą dėmesį norėtume atkreipti į *Ph. Martinius* koordinuotą verslo pirkėjo rizikų tyrimą įvairiose teisinėse sistemose[15], *M. Whalley* ir *F.-J. Semler* vadovautą įvairių valstybių reglamentavimo įmonių įsigijimų atžvilgiu tyrimą[16], *S. Kalss* atliktą uždarosios bendrovės akcijų perleidimo lyginamąjį tyrimą[17], kitus daugelį valstybių apimančius lyginamuosius tyrimus[18], taip pat *G. Picot*[19] bei *Ch. E. Stewart*[20] atliktus įmonių įsigijimų tyrimus Vokietijos teisėje bei *A. Stilton*[21], *W. J L Knight*[22], *S. Beswick* ir *H. Wine*[23], *J. Myers*[24] verslo įsigijimo akcijų ir turto (įmonės) pardavimo būdu tyrimus.

Taigi ši disertacija rengta remiantis aukščiau nurodytais doktrininiais teisės šaltiniais (tyrimais), o taip pat ir kita teorine bei praktine medžiaga, susijusia su nagrinėjama tema: Lietuvos, ES ir užsienio valstybių norminiais teisės aktais, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo ir apygardos teismų praktika, Europos Bendrijų Teisingumo Teismo (toliau – ETT), Europos Bendrijų Pirmosios instancijos teismo (toliau - Pirmosios instancijos teismas) bei Europos Komisijos praktika, užsienio teismų (ypač Vokietijos) sprendimais ir kt. Dėl Lietuvos teisinės literatūros stokos šis tyrimas neabejotinai turėtų įnešti didelį indėlį sprendžiant bendrovės akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo problematiką.

---

[13] Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995; Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996.

[14] Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar sui generis. *Jurisprudencija*. 2008, 10 (112): 52-63.

[15] *M&A – Protecting the Purchaser* / ed. Ph. Martinius. AIJA Law Library. The Hague: Kluwer Law International, 2005.

[16] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence* / ed. M. Whalley, F.-J. Semler. 3rd ed. The Hague London: Kluwer Law International, 2007.

[17] Kalss, S. The Transfer of Shares of Private Companies. *European Company & Financial Law Review*. Oct2004. Vol. 1, Issue 3: 340-367.

[18] Maitland-Walker, J. *Guide to European Company Laws*. 3rd ed. London: Sweet & Maxwell, 2008; *European Corporate Law* / ed. K. Van Hulle, H. Gesell. Baden-Baden: Nomos, 2006; *Company Formation: a Practical Global Guide* / gen. ed. A. Jausas. London: Globe Business Publishing Ltd., 2006; *Corporate Business Forms in Europe: a Compendium of Public and Private Limited Companies in Europe* / ed. F. Dornseifer. Munchen: Sellier. European Law Publishers GmbH, 2005.

[19] Picot, G. *Mergers & Acquisitions in Germany*. 2nd ed. New York: Juris Publishing, Inc., 2002.

[20] Stewart, Ch. E. *Mergers and Acquisitions: Germany*. Dobbs Ferry: Oceana Publications, Inc., 2000.

[21] Stilton, A. *Sale of Shares and Businesses: Law, Practice and Agreements*. London: Sweet & Maxwell, 2006 (with Supplement to the First Edition. London: Sweet & Maxwell, 2008).

[22] Knight, W. J L. *The Acquisition of Private Companies and Business Assets*. 7th ed. London: FT Law & Tax, 1997.

[23] Beswick, S.; Wine, H. *Buying and Selling Private Companies and Businesses*. 5th ed. London: Butterworths, 1996.

[24] Myers, J. *The Acquisition of Business Assets*. London: Longman Group UK, 1993.

DARBO METODOLOGIJA

Atliekant šį tyrimą ir siekiant tyrimo tikslo bei formuluojant išvadas, pasiūlymus ir rekomendacijas buvo naudojami įvairūs moksliniai metodai. Pagrindiniai darbe taikyti metodai: *lingvistinė, dokumentų (šaltinio turinio), loginė, sisteminė, teleologinė, istorinė, lyginamoji, kritinė* analizė.

Lingvistinis metodas naudotas aiškinant teisės normų bei teismų sprendimų formuluotes, atskiras sąvokas.

Dokumentų (šaltinio turinio) analizės metodas pasitelktas nustatant Lietuvos ir užsienio teisės normų, teismų sprendimų, teisės doktrinos darbų turinį bei tikrąją prasmę.

Loginės analizės metodais (*indukcijos, dedukcijos, sintezės*) naudotasi analizuojant teorinę ir praktinę medžiagą, formuluojant pagrįstus, argumentuotus ir logiškus apibendrinimus, išvadas, pasiūlymus ir rekomendacijas.

Sisteminės analizės metodas leido nuosekliai analizuoti akcijų pardavimo teisinį reglamentavimą.

Teleologinis (įstatymo leidėjo ketinimų, teisės normų paskirties) metodas panaudotas nagrinėjant atitinkamų teisės institutų, teisės normų tikslus bei paskirtį.

Istorinis metodas yra panaudotas uždarosios bendrovės instituto genezei, atskirų su akcijų pardavimu susijusių aspektų teisinio reglamentavimo raidai ištirti.

Nors tyrimo tikslas nebuvo pateikti išsamią lyginamąją uždarosios bendrovės akcijų pardavimo analizę, tačiau *lyginamasis metodas* yra naudojamas lyginant daugelio Europos valstybių teisinį reglamentavimą bei teismų praktiką analizuojamais akcijų pardavimo klausimais, ieškant galimų sprendimo variantų nustatytoms Lietuvos teisinio reglamentavimo problemoms ir teisės spragoms, modeliuojant galimus teisinės bazės tobulinimo pasiūlymus.

Kritinės analizės metodo pagalba yra kritiškai vertinamos akcijų pardavimą reglamentuojančios teisės normos, teismų praktika, doktrininis aiškinimas, nurodomi jų privalumai ir trūkumai.

TYRIMO REZULTATAI IR DARBO STRUKTŪRA

Tyrimo rezultatų patikimumas. Analizuotos literatūros (šaltinių) gausa ir įvairovė bei taikyti mokslinio tyrimo metodai leidžia teigti, kad buvo gauti patikimi tyrimo rezultatai. Tyrimo rezultatų patikimumą patvirtintų ir tolesni tyrimai šioje srityje.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Tyrimo rezultatai yra paskelbti autoriaus mokslinėse publikacijose Mykolo Romerio universiteto mokslo darbų leidiniuose[25]. Preliminarūs tyrimo rezultatai taip pat buvo pristatyti Šveicarijos lyginamosios teisės institute (Lozanoje). Tyrimo rezultatais remiamasi autoriui Mykolo Romerio universitete rengiant metodinę medžiagą ir skaitant verslo organizavimo teisinių formų disciplinos paskaitas studentams, vadovaujant studentų verslo teisės mokslinei sekcijai. Darbas apsvarstytas Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Verslo teisės katedroje.

Darbo struktūra. Darbo struktūrą nulėmė išsikelti tyrimo uždaviniai – kiekvienam jų skiriama atitinkama darbo dalis (skyrius). Todėl visą darbą be šios dalies sudaro įvadas, tyrimų apžvalga, darbo metodologija ir penki skyriai. Kiekvienas skyrius užbaigiamas konkretaus skyriaus apibendrinimu.

Pirmajame skyriuje analizuojamos pagrindinės sąvokos (tokios kaip verslas, verslo perleidimas ir kt.), leidžiančios nuosekliai pereiti prie konkrečių akcijų pardavimo aspektų analizės. Atskleidžiama akcijų pirkimo-pardavimo, kaip verslo perleidimo būdo, samprata, nuo kitų verslo perleidimo būdų atribojantys kriterijai. Išsamiai ir nuosekliai išskiriami (diagnozuojami) kriterijai, lemiantys akcijų pardavimo pripažinimą verslo perleidimu. Be to, siekiant paaiškinti būtent uždarosios bendrovės akcijų pardavimo tyrimo išskirtinumą, atskleidžiama uždarosios bendrovės samprata, specifiniai bruožai bei evoliucija.

Antrajame darbo skyriuje yra tiriami verslo perleidimui itin reikšmingos ikisutartinės sandorio stadijos teisiniai aspektai. Atskleidžiama ikisutartinės (derybų) stadijos samprata ir reikšmė verslo perleidimo kontekste, analizuojami sudaromi ikisutartiniai dokumentai, jų teisinės pasekmės, verslo perleidimo sandorio šalių ikisutartinės pareigos. Didelis dėmesys skiriamas bendrovės būklės patikrinimo sampratos ir reikšmės analizei, taip pat verslo perleidimo sandorio šalių ikisutartinės atsakomybės teoriniams bei praktiniams aspektams.

Trečiame skyriuje analizuojami įvairūs akcijų perleidimo apribojimai, su kuriais susiduria verslo perleidimo sandorio šalys, ypač Lietuvos teisėje taikoma akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamas akcijas, taip pat ES ir nacionaliniu lygiu vykdoma koncentracijų kontrolė bei kiti tokių sandorių atveju būdingi sutikimai (leidimai). Be to, tiriamas dabar galiojančių akcijų pardavimo sandorių formos reikalavimų efektyvumas ir pakankamumas, duomenų apie uždarosios bendrovės akcininkus viešos registracijos įtvirtinimo tikslingumas, pasiūlomas tokios registracijos modelis.

Ketvirtasis skyrius skirtas akcijų pardavėjo atsakomybės už trūkumus ypatumų analizei. Iš pradžių analizuojama įstatyminė akcijų pirkėjo apsauga, analizuojama galimybė akcijų

[25] Bitė, V.; Kiršienė, J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*. 2008, 5 (107): 61-70; Bitė, V. Sutartinių garantijų verslo pardavimo sutartyje prigimtis ir teisinis vertinimas. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 1 (1): 129-146.

perleidimo sandoriams taikyti daiktų (įmonės) trūkumų normas. Taip pat tiriami ir sutartinių pardavėjo garantijų aspektai, akcijų pirkėjo teisių gynimo būdai bei sandorio pripažinimo negaliojančiu dėl suklydimo ir apgaulės ypatumai akcijų (verslo) perleidimo atveju.

Penktajame disertacijos skyriuje atskleidžiama verslo perleidimo šalių sudaromų nekonkuravimo susitarimų samprata, išskiriamos ir analizuojamos tokių susitarimų teisėtumo (leistinumo) sąlygos, analizuojamos įsipareigojimų nekonkuruoti pažeidimo teisinės pasekmės.

Darbo pabaigoje, remiantis atliktu uždarosios bendrovės akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo tyrimu, formuluojamos išvados, pateikiamos rekomendacijos ir pasiūlymai.

1. AKCIJŲ PARDAVIMO KAIP VERSLO PERLEIDIMO BŪDO SAMPRATA

1.1. Verslo perleidimo samprata ir būdai

Nei Lietuvos teisės aktuose, nei Lietuvos teismų praktikoje[26] nerasime verslo perleidimo sąvokos apibrėžimo. Todėl siekdami atskleisti šios sąvokos turinį, galime pasitelkti vieną iš šios sąvokos išaiškinimo būdą – atskirų sąvokų „verslas“ ir „perleidimas“ reikšmės atskleidimą.

Etimologiškai žodis „verslas“ gali turėti tris reikšmes: 1. *kuo verčiamasi, veikla, darbas, iš kurio gyvenama, gaunama pelno, profesija*; 2. *gavybinio pobūdžio ūkinė veikla*; 3. *(smulki) gamyba; amatai*[27]. Šio darbo temos kontekste aktuali yra antroji pateikiama žodžio „verslas“ reikšmė, t.y. verslo apibūdinimas kaip ūkinės veiklos.

Įstatyminė verslo sąvoka apibrėžta tik vieninteliame teisės akte - Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo[28] 2 str. 4 dalyje. Perfrazuodami šioje normoje pateiktą apibrėžimą, t.y. išimdami šiuolaikiniame Lietuvos teisiniame reglamentavime nevartotiną įmonės, neturinčios juridinio asmens teisių, sąvoką, galime suformuluoti tokį verslo apibrėžimą: tai juridinio ar fizinio asmens veikla, kuriai naudojami ekonominiai ištekliai, kuria siekiama gauti pajamų bei pelno ir už kurią šis asmuo atsako savo turtu.

Čekijos Komercinio kodekso komentaro autoriai nurodo, kad verslo veikla (verslas) reiškia veiklą, kuri verslininko yra vykdoma: a) sistemingai (t.y. reguliariai ar sezoniškai); b) savarankiškai (tai šią veiklą skiria, pvz., nuo darbo santykių); c) savo vardu (kas juridinio asmens atveju reiškia įmonės komercinį pavadinimą); d) savo paties atsakomybe; e) siekiant pelno[29]. Rusų teisinėje literatūroje[30] pabrėžiama, kad bet kokiai organizuotai verslo veiklai (verslui) būdinga: a) statinis elementas – nuo kito turto atskirtas kompleksas, susidedantis iš materialių ir nematerialių sudedamųjų dalių; b) dinaminis elementas – planuojamų veiksmų įgyvendinimas; c) tikslas – prekių gamyba arba paslaugų teikimas; d) tęstinumas (nuolatinis dalyvavimas) turtiniuose santykiuose; e) žmogiškieji resursai.

---

[26] Apskritai bylų, kuriose būtų nagrinėjami su verslo perleidimo samprata susiję teisiniai klausimai, yra vos kelios, o ir tose bylose teismai neformulavo verslo perleidimo apibrėžimo, o tik analizavo, ar konkretūs sandoriai gali būti laikomi verslo ir užimamos rinkos dalies perdavimo (perleidimo) sandoriais (žr., pvz., LAT CBS 2008-01-31 d. nutartį c. b. *UAB „Reklamos laikraštis“ v. UAB „Vilniaus skelbimai“ ir UAB „Norekso valdos“* (bylos Nr. 3K-3-6/2008); Kauno apygardos teismo 2008-02-04 d. sprendimą (bylos Nr. 2-257-601/2008) ir ApT CBS 2008-05-23 d. nutartį (bylos Nr. 2A-362/2008) c. b. *BUAB „Katranga“ v. UAB „KRS“*).

[27] *Lietuvių kalbos žodynas* (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas / vyr. red. G. Naktinienė [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. [žiūrėta 2009-03-16 d.]. <http://www.lkz.lt>.

[28] *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 52-1672 (2003-05-01 d. redakcija).

[29] Czech Republic: Commercial Code with commentary. 2005 edition. “Obchodní zákoník”. Translation and Commentary by Trade Links. Prague, 2005, p. 12.

[30] Ем, В.С. Договор продажи предприятия как форма отчуждения и приобретения бизнеса. *Законодательство*. 1999, 11: 10-19, ст. 10.

Taigi, galime suformuluoti šiuos verslo požymius (bruožus): 1) tai veikla; 2) tai savarankiška veikla; 3) tai sisteminga veikla; 4) tą veiklą gali vykdyti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo (-ys); 5) tai veiklai naudojami ekonominiai (pinigai, materialinės gėrybės, turtas, priemonės ir t.t.) ir kiti ištekliai (įskaitant tiek verslą vykdančių asmenų, tiek ir kitų žmonių sugebėjimus, žinias, laiką, darbą ir t.t.); 6) tos veiklos tikslas – pajamų bei pelno gavimas; 7) ta veikla vykdoma atitinkamo asmens vardu; 8) tą veiklą vykdantis asmuo atsako už ją savo turtu (t.y. veikla paremta asmenine rizika).

Apjungdami minėtus požymius galime suformuluoti ir teisinę verslo sąvoką: *tai juridinio ar fizinio asmens (verslininko) savarankiška, sisteminga, savo vardu vykdoma veikla, kuriai naudojami ekonominiai ištekliai, kuria siekiama gauti pajamų bei pelno ir už kurią šis asmuo atsako savo turtu*.

Tiek Lietuvos[31], tiek ir užsienio[32] literatūroje kartais sutapatinamos verslo ir įmonės sąvokos, jos laikomos sinonimais. Nurodoma, kad ekonominiu požiūriu įmonė yra verslo vienetas (verslas)[33]. Tiesa, dėl to, kad įmonė faktiškai yra kintanti, labiau susijusi su subjektu – teisių turėtoju, o ne su žemės sklypu ar kitu nekilnojamuoju objektu, galima kalbėti apie jos bendrus požymius su verslu[34], tačiau teisine prasme šios sąvokos neturėtų būti tapatinamos. LR CK 1.110 str. 1 dalyje įmonė apibrėžiama kaip verslu užsiimančiam (pelno siekiančiam) asmeniui priklausančio turto ir turtinių bei neturtinių teisių, skolų ir kitokių pareigų visuma. LR CK 6.536 str. 1 dalyje (panašiai ir LR CK 6.402 str. 1 d.) įmonė apibūdinama kaip turtinis kompleksas, naudojamas verslui. Kaip minėjome, verslas yra veikla. Tuo tarpu įmonė yra turto, teisių ir pareigų visuma, naudojama tai veiklai[35]. T.y. įmonė gali būti laikoma veiklos (verslo) vykdymo priemone arba, kitaip sakant, aukščiau minėtu statiniu verslo elementu.

Kita vertus, negalime visiškai paneigti įmonės ir verslo sąsajų. Galima būtų pritarti J. Kiršienės bei K. Keručio teiginiui, kad „verslas yra ne kas kita kaip tik įmonės komercinis aspektas – verslas yra vienoje (verslininkams matomoje), o įmonė – kitoje (teisininkams matomoje) medalio pusėje“[36]. Sunku būtų įsivaizduoti verslą, kuris būtų vykdomas ne įmonės kaip turto, teisių ir pareigų visumos pagalba. Taip pat tam, kad įmonė galėtų būti laikoma įmone, ji turi būti „gyva“ (veikianti), t.y. naudojama verslo vykdymui arba bent būti tinkama vykdyti verslo veiklą.

---

[31] Pvz., žr. Pilipaitė, R. Įmonės pirkimas-pardavimas kaip verslo įsigijimo būdas. *Juristas*. 2005, 11: 29-36, p. 31.

[32] Pvz., *Гражданское право. В 4 т. Том 3. Обязательственное право*: учебник / отв. ред. Е. А. Суханов. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2007, ст. 393; Грибанов, А. Понятие предприятия в российском гражданском праве. *Хозяйство и право*. 2003, 5: 62-70, ст. 66.

[33] Kiršienė, J.; Kerutis, K., p. 26.

[34] Суевалов, М. С. Купля-продажа предприятия как основная форма приобретения бизнеса. *Российская юстиция*. 2007, 8: 20-23, ст. 20.

[35] Plačiau apie įmonės sampratą žr. disertacijos 1.2.3 poskyryje.

[36] Kiršienė, J.; Kerutis, K., *op. cit*., p. 26.

Sąvoka „perleidimas“ buvo atskleista Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje[37], nurodant, kad įstatymo leidėjo naudojama sąvoka “perleidimas” yra apibendrinanti, civilinėje teisėje, reiškianti nuosavybės teisės perdavimą kitam asmeniui, o taip pat vienas iš būdų įgyvendinti savininkui savo disponavimo teisę tiek už atlyginimą, tiek ir neatlygintinai. Perleidimo teisė gali būti realizuota per įvairias sandorių rūšis: pirkimo-pardavimo, dovanojimo, mainų ir kt. Kai kurie autoriai[38] nurodo, kad LAT sąvokas „perleidimas“ ir „perdavimas“ aiškina viena per kitą, todėl verslo perleidimo kontekste siūlo laikyti jas sinonimais. Tačiau su tuo nenorėtume sutikti, kadangi sąvoka „perleidimas“ yra tiesiogiai susijusi su nuosavybės teisės perėjimu kitam asmeniui. Tuo tarpu sąvoka „perdavimas“ gali žymėti ne tik objekto perdavimą kito asmens nuosavybėn, bet ir objekto perdavimą valdyti, naudoti, nepereinant nuosavybės teisei (pvz., perduodant nuomininkui išnuomotą daiktą). Todėl, kai objektas perduodamas kitam asmeniui nuosavybėn, tinkamesnė būtų sąvoka „perleidimas“[39].

Taigi, apjungę abi aukščiau atskleistas sąvokas „verslas“ ir „perleidimas“, gautume, kad „verslo perleidimas“ yra nuosavybės teisės į verslą (t.y. į veiklą) perdavimas iš vieno asmens kitam. Tačiau LR CK 4.38 straipsnyje nurodoma, kad nuosavybės teisės objektu gali būti daiktai ir kitas turtas. Akivaizdu, kad verslo negalime priskirti nei daiktams, nei kitam turtui, nes, kaip minėjome, verslas yra veikla. Dar daugiau, tarp LR CK 1.97 str. 1 dalyje vardijamų civilinių teisių objektų rūšių verslas taip pat neminimas. Vadinasi, lingvistinis sąvokos „verslo perleidimas“ aiškinimas neduoda teisiškai teisingo ir logiško rezultato.

Verslo perleidimo sąvoka buvo apibrėžta ES teisės aktuose. Verslo perleidimo sąvokos paminėjimą galime rasti 1994 m. gruodžio 7 d. Europos Komisijos rekomendacijoje 94/1069/EC dėl smulkių ir vidutinių įmonių perleidimo[40]. Anot 2005 m. atlikto ES ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje tyrimo autorių, pagal tai, kokios priemonės, susijusios su verslo perleidimo palengvinimu, yra rekomenduojamos įgyvendinti Valstybėse Narėse, galima daryti išvadą, kad verslo perleidimas yra suprantamas kaip įmonės teisinės formos pakeitimas, akcijų perleidimas, įmonės pirkimas-pardavimas, paveldėjimas, dovanojimas[41]. Tačiau akivaizdu, kad minėtoje rekomendacijoje tik paminėti verslo perleidimo būdai, bet ne formuluojama pati verslo perleidimo sąvoka. ES direktyvos 2001/23/EB „Dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų

[37] LAT CBS 2003-02-17 d. nutartis c. b. *LUAB korporacija “Lietverslas” v. E. Grakauskas* (bylos Nr. 3K-3-113/2003). *Teismų praktika*. 2003, Nr. 19, p. 69.
[38] Kiršienė, J.; Kerutis, K., p. 25.
[39] Atitinkamai mūsų tyrimo temos kontekste reikšmingesnis yra verslo perleidimo, o ne perdavimo sąvokos atskleidimas.
[40] Europos Komisijos 1994 m. gruodžio 7 d. rekomendacija dėl smulkių ir vidutinių įmonių perleidimo (94/1069/EC). [1994] OL L385/14.
[41] *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, p. 9.

teisių apsaugai įmonių, verslo arba įmonių ar verslo dalių perleidimo atveju, suderinimo“[42] 1 str. 1 d. (b) punkte (taip pat kaip ir ankstesnėse jau panaikintose direktyvose Nr. 77/187/EEB[43] bei 98/50/EB[44]) sąvoka „verslo perleidimas“ apibrėžiama kaip ekonominio vieneto (angl. *economic entity*) perleidimas išlaikant jo tapatybę, t.y. išlaikant organizuotą išteklių grupavimą, skirtą ekonominės veiklos vykdymui, nepriklausomai nuo to, ar ta veikla yra pagrindinė ar pagalbinė[45]. Europos Komisijos sudaryta ekspertų grupė dėl smulkių ir vidutinių įmonių perleidimo savo 2002 m. Galutinėje ataskaitoje pasiūlė kiek kitokią verslo perleidimo sąvoką: „tai įmonės nuosavybės perleidimas kitam fiziniam ar juridiniam asmeniui, jeigu tai užtikrina tolesnį įmonės egzistavimą ir jos komercinę veiklą“[46]. Šį apibrėžimą naudoti siūlo ir minėto 2005 m. atlikto tyrimo autoriai[47].

Nesunku pastebėti, kad minėti „verslo perleidimo“ apibrėžimai formuluojami įmonės kaip objekto perleidimo kontekste. Tačiau tiek teisinėje literatūroje, tiek praktikoje be įmonės perleidimo nurodomi ir kiti verslo perleidimo (įsigijimo) būdai. Anot minėtos ekspertų grupės, verslas gali būti perleistas kontrolinio akcijų paketo perleidimu, įmonės, kaip objekto, perleidimu kitiems asmenims ar įmonėms, įskaitant įmonių perėmimus (angl. *take over*) bei susiliejimus (angl. *merger*) ir kt. Be to, verslas perleistas gali būti ir turto bei teisių pirkimu-pardavimu, įmonės nuoma, įsigijimu reorganizavimo būdu ir kt. Pats akcijų įsigijimas gali būti vykdomas tiek nuperkant akcijas iš esančių bendrovės akcininkų, tiek ir pasirašant naujai išleistas bendrovės akcijas. Mūsų nuomone, bendriausia prasme kalbant, visus verslo perleidimo būdus galėtume suskirstyti į dvi dideles grupes:

1) *„veiklos perėmimas“* - verslo vykdymui naudojamų materialių ir nematerialių objektų įsigijimas, susijusių teisių ir pareigų perėmimas iš verslą vykdžiusio asmens (šiai grupei pavadinti tarptautinėje praktikoje naudojama sąvoka „turto sandoris“ (angl. ‘*asset deal*‘) ir jai priskirtini tokie verslo perleidimo būdai kaip įmonės perleidimas (pirkimas-pardavimas, dovanojimas ir pan.), įmonės nuoma, turto ir teisių pirkimas-pardavimas ir pan.);

---

[42] Tarybos 2001 m. kovo 12 d. direktyva 2001/23/EB dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba įmonių ar verslo dalių perleidimo atveju, suderinimo. [2001] OL L082/16.

[43] Tarybos 1977 m. vasario 14 d. direktyva 77/187/EEB dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba verslo dalių perleidimo atveju, suderinimo. [1977] OL L061/26.

[44] Tarybos 1998 m. birželio 29 d. direktyva 98/50/EB, iš dalies pakeičianti Direktyvą 77/187/EEB dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba verslo dalių perleidimo atveju, suderinimo. [1998] OL L201/88.

[45] Atkreipiame dėmesį, kad šioje direktyvoje pateikta verslo perleidimo sąvoka skirta naudoti tik direktyvos prasme, t.y. kalbant apie darbuotojų teisių apsaugą įmonių, verslo arba įmonių ar verslo dalių perleidimo atveju. Taigi, mūsų nuomone, ja neturėtų būti remiamasi kaip universalia sąvoka.

[46] *Final Report of the Expert Group on the Transfer of Small and Medium-Sized Enterprises*. European Commission, Enterprise Directorate-General [interaktyvus]. Brussels, May 2002. [žiūrėta 2009-01-29 d.]. <http://www.perheyritystenliitto.fi/easydata/customers/perheyritys/files/GEEF/final_report__transfer_en.pdf>, p. 11.

[47] *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė,* p. 104.

2) *„veiklą vykdančio asmens perėmimas“* – galimas tik tuo atveju, kai verslo „perleidėjas“ (o reorganizavimo atveju – ir „įgijėjas“) yra juridinis asmuo, ir pasireiškia dalyvavimo teisių, suteikiančių verslo vykdančio juridinio asmens kontrolę, įsigijimu (pvz., akcijų pirkimo-pardavimo ar naujai išleistų akcijų įsigijimo atveju (angl. *share deal*)) arba paties verslą vykdančio juridinio asmens prijungimu prie „įgijėjo“ (pvz., reorganizavimo atveju).

Abiem atvejais, nors teisine prasme kyla skirtingos pasekmės, pasiekiamas tas pats ekonominis rezultatas – iš vieno subjekto kitam perduodamos (visam laikui arba laikinai) teisės/galimybės (ekonomine prasme) priimti ekonominius ir strateginius sprendimus vykdant konkrečią veiklą (verslą) ir teisės/galimybės disponuoti pelnu/nuostoliu iš tos veiklos[48]. Kitaip sakant, įvyksta verslo (kaip veiklos) ekonominio valdytojo pasikeitimas. Todėl, mūsų nuomone, verslo perleidimas yra labiau ekonominė, o ne teisinė sąvoka. Teisinėmis formomis (sandoriais, juridinių asmenų reorganizavimu ir pan.) tik pasiekiamas minėtas ekonominis tikslas[49].

Taigi galėtume suformuluoti tokią verslo perleidimo sąvoką: *tai verslo (kaip komercinės veiklos) ekonominio valdytojo pasikeitimas, kai iš vieno subjekto kitam perduodamos (visam laikui arba laikinai) teisės/galimybės priimti ekonominius ir strateginius sprendimus vykdant konkretų verslą (komercinę veiklą) ir teisės/galimybės disponuoti pelnu/nuostoliu iš tos veiklos.*

1.2. Verslo perleidimo akcijų pardavimo būdu samprata ir diagnozuojantys kriterijai

Kaip minėjome, komercinę veiklą vykdančios bendrovės akcijų pirkimas-pardavimas (angl. *share deal*) yra vienas iš verslo perleidimo (įgijimo) būdų. Dar daugiau, tai labiausiai praktikoje paplitęs būdas.

Teisės aktuose nėra pateikto akcijų pirkimo-pardavimo sutarties apibrėžimo. Tačiau tokį apibrėžimą nesunkiai galime suformuluoti remdamiesi LR CK 6.305 str. 1 dalimi: akcijų pirkimo-pardavimo sutartis – tai sutartis, kuria viena šalis (akcijų pardavėjas – bendrovės akcininkas) įsipareigoja perduoti tam tikrą bendrovės akcijų kiekį kitai šaliai (pirkėjui) nuosavybės teise, o pirkėjas įsipareigoja priimti akcijas ir sumokėti už jas nustatytą pinigų sumą (kainą). Šią sutartį galime apibūdinti, remdamiesi svarbiausiais sutarčių skirstymo dichotomijos pagrindais[50]. Akcijų pirkimo-pardavimo sutartis yra *konsensualinė* (nes šalių teisės ir pareigos atsiranda nuo šalių susitarimo momento), *dvišalė* (nes sutarties šalis sieja priešpriešinės teisės ir pareigos) ir

[48] Ершова, Е. А.; Овчинников, К. Д. *Предприятие (Бизнес) в современном экономико-правовом обороте*. Москва: Статут, 2006, ст. 158.

[49] Dėl to, vargu ar tikslinga verslo perleidimo (perdavimo) sąvoką apibrėžti LR CK ar kitame teisės akte, nors kai kurie teisės specialistai tai siūlo padaryti (žr., pvz., *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, p. 65).

[50] Plačiau apie sutarčių skirstymo dichotomijos pagrindus žr. Ambrasienė, D., *et al*. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*: vadovėlis. 3-ioji laida. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2006, p. 127.

atlygintinė (nes viena šalis (pirkėjas) patenkina kitos šalies (pardavėjo) priešpriešinius turtinio pobūdžio reikalavimus (t.y. sumoka akcijų kainą)).

LR CK vertybinių popierių pirkimo-pardavimo sutartis nurodo ne teisių pirkimo-pardavimo, bet kitokių pirkimo-pardavimo sutarčių skirsnyje (6.428 str.). Taigi įstatymų leidėjas vertybinių popierių (įskaitant ir akcijų) pirkimo-pardavimo sutartį laiko savarankiška pirkimo-pardavimo sutarčių rūšimi. LR CK 6.428 straipsnyje nurodoma, kad vertybinių popierių pirkimo-pardavimo sutarčių ypatumus nustato atskiri įstatymai. Tokie specialūs įstatymai akcijų atveju yra visų bendrovių akcijoms taikomas Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas[51] (toliau – LR ABĮ) ir tik akcinių bendrovių akcijoms taikomi Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas[52] (toliau – LR VPĮ) bei Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas[53].

Tačiau literatūroje galime rasti įvairių akcijų pirkimo-pardavimo sutarties prigimties aiškinimų. Pvz., rusų teisės specialistas M. Sujevalov teigia, kad dalyvavimo bendrovėje dalis (akcija) savo natūra reiškia ne nuosavybę, o dalyvio reikalavimo teisę bendrovės atžvilgiu, todėl dalies įstatiniame kapitale (akcijos) perleidimas reiškia atitinkamų teisių ir pareigų perėjimą įgijėjui, t.y. atlygintinę teisės perleidimo sutartį, o ne dalies pirkimą-pardavimą. Šis autorius kritikuoja ir Rusijos teismų praktiką, kuri kartais pripažino ne prievolinę, bet daiktinę tokių santykių prigimtį ir nuosavybės teisę į dalį, kaip neatitinkančią įstatymų turinio[54]. Akcijų perleidimą cesijai (angl. *assignment*) prilygina ir kai kurie vakarų teisės šaltiniai[55], kurie taip pat nurodo, kad akcijų perleidimas veikia ir kaip sutarties novacija, kadangi naujasis akcininkas yra įpareigotas vykdyti visas akcininko pareigas, nustatytas bendrovės steigimo dokumentais, taip pat kaip ir perima visas nustatytas teises.[56]

Taigi akcijų pirkimas-pardavimas laikomas savarankišku verslo perleidimo būdu. Šio sandorio specifiką lemia pats sandorio objektas – akcija. Toliau būtent ir išanalizuosime akcijos, kaip pirkimo-pardavimo objekto prigimtį ir sampratą. Taip pat atsakysime į labai svarbų mūsų analizuojamai temai klausimą – kokiais atvejais akcijų pirkimas-pardavimas gali būti laikomas vienu iš verslo perleidimo būdu, kokie kriterijai tai lemia? Be to, atsižvelgdami į tai, kad dažniausiai įvardijami du pagrindiniai verslo perleidimo būdai: akcijų pirkimas-pardavimas (angl. *share deal*) ir įmonės pirkimas-pardavimas (angl. *asset deal*), taip pat pateiksime šių dviejų sandorių – verslo perleidimo būdų – pagrindinius atribojimo kriterijus.

---

[51] *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64-1914 (2008-11-25 d. redakcija).
[52] *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 17-626 (2008-06-21 d. redakcija).
[53] *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 17-627 (2008-11-15 d. redakcija).
[54] Суевалов, М. С. Приобретение-отчуждение бизнеса. *Право и экономика*. 2007, 9: 26-28, ст. 27.
[55] Žr., pvz., *Butterworths Company Law Guide* / gen. ed. J. Thorne, cons. ed. D. Prentice. 4th ed. London: LexisNexis Butterworths, 2002, p. 168.
[56] Plačiau akcijos kaip civilinių teisių objekto specifika bus analizuojama disertacijos 1.2.1 poskyryje.

1.2.1. Akcijos samprata ir teisinė prigimtis

Daugumoje valstybių uždarosios bendrovės[57] kapitalas yra padalintas į lygias kapitalo dalis ir paskirstytas kiekvienam bendrovės dalyviui proporcingai jo turimai daliai bendrovėje. Visose valstybėse tokios dalys akcinėse bendrovėse vadinamos akcijomis.

Akcija – tai vertybinis popierius, patvirtinantis jos savininko (akcininko) teisę dalyvauti valdant bendrovę, jeigu įstatymai nenustato ko kita, teisę gauti bendrovės pelno dalį (dividendą), teisę į dalį bendrovės turto, likusio po jos likvidavimo, ir kitas įstatymų nustatytas teises (LR CK 1.102 str. 1 d., LR ABĮ 40 str. 1 d.). Akcijų apibrėžimas nurodo, kad akcijos yra teisinės priemonės, žyminčios tris dalykus: 1) akcininkų finansinę dalį bendrovėje (įskaitant akcininkų atsakomybę už lėšų įnešimą į bendrovę ir teises į kapitalą bei pajamų gavimą iš bendrovės); 2) jų interesus į bendrovę kaip asociaciją (įskaitant narių teises, ypač balsavimo teises įstatymų bei bendrovės įstatų nurodytas teises); ir 3) jų kaip tam tikros turto rūšies (kuri gali būti nupirkta, parduota, įkeista ir t.t.) savininkų teises[58]. Pati sąvoka „akcija“ galiojančiuose įstatymuose taip pat naudojama keliomis reikšmėmis: kaip vertybinis popierius, kaip bendrovės įstatinio kapitalo dalis ir kaip pačios teisės, kurios ja patvirtinamos.

Akcija yra pirminis (LR CK 1.101 str. 4 d.), be to, nuosavybės vertybinis popierius (LR CK 1.101 str. 7 d.), kadangi ji suteikia, pvz., teisę dalyvauti valdant įmonę, o valdymo teisė yra viena iš nuosavybės teisės turinį sudarančių teisių[59]. Taip pat literatūroje akcija (kaip ir obligacija) priskiriama emisiniams vertybiniams popieriams, kuriems būdingas masinis (serijinis) jų išleidimo pobūdis[60], bei investiciniams vertybiniams popieriams[61].

Akcija yra vienintelis korporatyvinis vertybinis popierius, t.y. vertybinis popierius, patvirtinantis dalyvavimo bendrovėje teisę. Korporatyvinės (dalyvavimo) teisės, nepaisant jų artumo reikalavimo teisėms, šiuolaikinėje literatūroje išskiriamos kaip savarankiškos, nors yra santykinio pobūdžio, t.y. atsiranda tik tarp konkrečios bendrovės dalyvių ir realizuojasi korporatyviniuose teisiniuose santykiuose[62]. Korporatyvinės teisės, apimančios tradicinę teisių triadą, o būtent: bendrovės reikalų valdymo teisę, dalyvavimo pelno paskirstyme teisę ir dalies turto, likusio po bendrovės likvidavimo, gavimo teisę, - priskiriamos visų korporatyvinių

---

[57] Uždarosios bendrovės samprata ir specifika aptariama disertacijos 1.3 poskyryje.

[58] Sealy, L.; Worthington, S. *Cases and Materials in Company Law*. 8th ed. Oxford New York (N.Y.): Oxford University Press, 2008, p. 426.

[59] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos* / [vadovas V. Mikelėnas]. Vilnius: Justitia, 2001, p. 222.

[60] *Гражданское право. В 4 т. Том 1. Общая часть*: учебник / отв. ред. Е. А. Суханов. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2004, ст. 426. Plačiau apie akcijos kaip emisinio vertybinio popieriaus prigimtį, teisių apimtį ir gynimą žr. Зинченко, С.; Галов, В. Акция как эмиссионная ценная бумага: природа, объем прав, их защита. *Хозяйство и право*. 2005, 11: 51-63.

[61] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga*, p. 220.

[62] Ровный, В. В. Продажа имущественных прав: Обращаясь к правилу п. 4 ст. 454 ГК РФ. *Правоведение*. 2003, 1: 84-98.

komercinių juridinių asmenų dalyviams, bet tiktai akcinėse bendrovėse šios teisės įtvirtinamos vertybiniame popieriuje – akcijoje. Šios akcijos suteikiamos teisės yra tas minimumas, kuris nepriklauso nuo akcijų (dalies įstatiniame kapitale) kiekio.

Akcija užima ypatingą vietą tarp kitų vertybinių popierių. Dauguma vertybinių popierių teorijos nuostatų akcijai taikomos su didelėmis išlygomis ir prielaidomis. Viena iš jų – galimybė įgyvendinti teises iš akcijos be jos pateikimo ir, tiesa sakant, be jos egzistavimo daiktų pasaulyje. Kita esminė išimtis susijusi su teisių į vertybinį popierių ir teisės iš vertybinio popieriaus perėjimo vienalaikiškumo taisykle, kuri įprastai galioja kitiems vertybiniams popieriams, bet akcijos atveju gali skirtis[63].

Akcijos sampratą ir prigimtį galime atskleisti tik atskleidę vertybinio popieriaus sampratą. Visų pirma, pažymėtina, kad samprata „vertybinis popierius“ yra viena iš labiausiai ginčytinų teisinėje literatūroje[64], o pats vertybinių popierių institutas civilinėje teisėje yra itin specifinis, kadangi čia pastebimas tradicinio civilinės teisės dualizmo sąlyginumas – laikantis daiktinės teisės taisyklių yra perleidžiamos reikalavimo teisės[65]. Susiformavo dvi pagrindinės vertybinio popieriaus sampratos koncepcijos: dokumentinė (arba klasikinė) ir nedokumentinė[66]. Panašu, kad Lietuvos doktrina formuojama būtent antrosios koncepcijos pagrindu[67]. Vis dėlto, pripažįstama, kad skirtumo tarp dokumentinių ir nedokumentinių vertybinių popierių nėra - tiek pirmi, tiek ir antri įtvirtina subjektines civilines teises, todėl darytina išvada, kad negalima žiūrėti į nedokumentinius vertybinius popierius, kaip į pačias turtines ir neturtines teises[68]. Visi vertybiniai popieriai yra subjektinių civilinių teisių nešėjai[69]. Sandorio dalyku čia yra vertybinis popierius kartu su jame įkūnyta turtine teise, bet ne turtinė teisė pati savaime[70].

---

[63] Бутина, И.Н. Правовая сущность современной акции как ценной бумаги. *Правоведение*. 2006, 6: 67-81, ст. 73.

[64] Шевченко, Г.Н. Документарные и бездокументарные ценные бумаги в современном гражданском праве. *Журнал российского права*. 2004, 9(93): 34-42, ст. 34.

[65] Laurinavičius, K., p. 66.

[66] Pirmoji koncepcija vertybiniais popieriais pripažįsta tik dokumentinius vertybinius popierius, o nedokumentinius vertybinius popierius laiko turtinėmis teisėmis arba teisių fiksavimo būdu, kas negali būti pripažįstama nuosavybės teisės objektais. Savo ruožtu dokumentuose tarsi buvo įtvirtintos tam tikros teisės – kas turėjo dokumentus, tam priklausė ir jų suteikiamos teisės. Tuo tarpu antrosios koncepcijos šalininkai vertybinius popierius apibrėžia kaip nematerialų daiktą, praradusį materialų substratą ir reiškiantį prievolinę sutartinę teisę, reguliuojamą daiktinės teisės normomis, t.y. kaip turtinių teisių visumą (plačiau žr. Шевченко, Г.Н. Документарные и бездокументарные ценные бумаги в современном гражданском праве, *op. cit*., ст. 34-35).

[67] Pvz., K. Laurinavičiaus manymu, remiantis šiuo metu galiojančiais įstatymais galima teigti, kad investuotojai turi nuosavybės teisę į tam tikrą abstraktų objektą, kurį jie „tarsi“ perduoda pasaugoti tarpininkui, todėl nematerialius vertybinius popierius galima išskirti kaip specifinį civilinių teisių objektą (žr. Laurinavičius, K., *op. cit*., p. 66-67).

[68] Шевченко, Г.Н. Документарные и бездокументарные ценные бумаги в современном гражданском праве, *op. cit*., ст. 40-41.

[69] Plačiau apie dokumentinių ir nedokumentinių vertybinių popierių sampratą, skirtumus ir teisinį vertinimą žr. Шевченко, Г.Н. Документарные и бездокументарные ценные бумаги в современном гражданском праве, *op. cit*.

[70] Ровный, В. В.

Bendroji teisė nežinojo ir iki šiol nežino klasikinės vertybinio popieriaus sampratos, todėl ten aktyviai naudojama apyvartinio dokumento (angl. *negotiable instrument*) kategorija[71]. Bendrosios teisės įtaka vertybinių popierių sampratos srityje ženkliai atsispindėjo ir atskirų kontinentinės Europos šalių įstatymuose. Pastebima vertybinių popierių dematerializavimo tendencija, kai teisės iš dokumento jau nelaikomos viena visuma su materialiu nešėju, o toks nešėjas dokumento formoje jau vertinamas, kaip vienas iš galimų teisių fiksavimo būdų[72].

Vertybinių popierių sampratos analizė turėtų padėti atskleisti akcijų vietą civilinės teisės sistemoje. Pastebėtina, kad teismų praktika šiuo klausimu buvo nevienareikšmė. Vienose bylose teismai priskiria akcijas daiktams[73], o kitose[74] kalba apie akcijas kaip apie objektą, kurio vertę sudaro turtinės ir neturtinės teisės, t.y. pirmenybę suteikė ne dokumentui, bet juo įteisinamoms teisėms[75]. Nemažai tyrimų akcijų esmės ir prigimties klausimais atlikusi J. Kiršienė pažymi, kad akcija yra viena iš finansinio turto rūšių[76] ir toks objektas tik formaliai yra laikomas daiktu, kaip tam tikras techninis sprendimas pataikaujant praktinėms reikmėms; pati akcija – tai juridinis instrumentas, suteikiantis tam tikrų teisių visumai materialinę formą, turint tikslą joms pritaikyti teisinį daiktų režimą[77].

Akcija teisinėje literatūroje dažnai suprantama kaip ypatingas civilinių teisių objektas - teisių kompleksas, egzistuojantis nepriklausomai nuo dokumento, kuriuo jos gali būti patvirtintos, ir turintis turtinį pobūdį, nors atskiri jo elementai (pvz., neturtinės akcininko teisės dalyvauti bendrovės veikloje) gali būti neturtinio pobūdžio[78]. Atitinkamai kaip atskiras civilinių teisių objektas akcija išskirta LR CK 1.102 straipsnyje.

Ne mažiau painus klausimas susijęs su akcininko teisių (ypač nuosavybės) į akcijas aiškinimu. Visų pirma, literatūroje pabrėžiama dvejopa vertybinių popierių (įskaitant ir akcijas) prigimtis, kai skiriamos teisės į vertybinį popierių ir teisės, patvirtinamos tuo vertybiniu popieriumi (teisės iš vertybinio popieriaus). Teisės į akciją, kaip į vertybinį popierių, atsiradimui

---

[71] Apyvartinis dokumentas reiškia paprastą sutartį dėl piniginio mokėjimo, patenkinamo atitinkamu reikalavimu. Tas dokumentas patvirtina atitinkamas turtines teises, kurios, vis dėlto, nėra susijusios su juo neatsiejamai. Galimas tų teisių perleidimas be paties dokumento perdavimo, t.y. teisių perdavimas vyksta įprastos reikalavimo teisės perleidimo (angl. *assignment*) procedūros rėmuose, kai perleidėjas perduoda įgijėjui turtinių teisių kompleksą. Tokiu būdu, jeigu teisių, patvirtintų klasikiniu vertybiniu popieriumi, perdavimui reikalinga atlikti tarpinį aktą – perduoti dokumentą, tai apyvartiniame dokumente nurodytų teisių perleidimui tai nereikalinga.

[72] Ломакин, Л. Доли участия в уставных капиталах хозяйственных обществ как особые объекты гражданского оборота. *Хозяйство и право*. 2008, 2: 44-57, ст. 49-50.

[73] LAT CBS 2003-12-08 d. nutartis c. b. *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB "Bandužiai"* (bylos Nr. 3K-3-1177/2003).

[74] Pvz., LAT CBS 2003-05-19 d. nutartis c. b. *G. Brencius v. UAB "Ūkio banko investicinė grupė"* (bylos Nr. 3K-3-612/2003); taip pat ApT CBS 2005-06-14 d. nutartis c. b. *UAB „Ūkio banko investicinė grupė" v. G. B.* (bylos Nr. 2A-200/2005).

[75] *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, p. 83.

[76] Kiršienė, J. Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai, p. 77.

[77] Kiršienė, J. Akcininko nuosavybės teisės įgyvendinimo problemos, p. 88-89.

[78] Ломакин, Л., *op. cit*., ст. 57.

pakanka jos įgijimo pagal įstatymo nuostatas fakto, o teisių, patvirtinamų akcija, įgyvendinimui reikia tam tikrų juridinių faktų[79].

Nuosavybės teisė į akciją literatūroje kartais pavadinama „kvazi-nuosavybės“ teise į akcinės bendrovės turtą, kuri realizuojasi per dalyvavimo tos bendrovės veikloje ir jos pelno paskirstyme teises[80]. Kaip pažymi J. Kiršienė, akcija išreikšta nuosavybės teisė išsiskiria tuo, kad ji yra ne daiktinė, o finansinė, ne materiali, o nemateriali[81]. Rusų teisės mokslininkas S. S. Aleksejev nurodo, kad akcinės bendrovės rėmuose susiklosto trys nuosavybės santykių sluoksniai: 1) kiekvieno akcininko teisės į akcijas; 2) akcinės bendrovės kaip visumos teisė į turtą, sudarantį įstatinį kapitalą; ir 3) kontrolinio akcijų paketo valdytojo (ypatingai tais atvejais, kai vienam fiziniam asmeniui priklauso visos akcijos) teisės[82]. Paskutiniu atveju, kontrolinio akcijų paketo valdytojai faktiškai įgyja viso bendrovės turto visiškų savininkų padėtį. Kadangi nuosavybės santykiai čia iš esmės yra faktinio pobūdžio, jie tampa nepavaldūs bendrosioms norminėms nuostatoms, reglamentuojančioms nuosavybę, ir atsiranda specifinė nuosavybė, labiau panaši į patikėjimo nuosavybę, į trestų ideologiją ir praktiką[83]. Panašų aiškinimą pateikia ir J. Kiršienė bei A. Tikniūtė, nurodydamos, kad bendrovės atveju vietoj daiktinės nuosavybės įsigali finansinė ir komercinė nuosavybė, reiškianti, jog savininkas (akcininkas) pasilieka tik vieną juridinį titulą – teisę į pelno dalį, o valdyti nuosavybę atiduoda kitiems[84].

LR CK 2.45 straipsnis suponuoja išvadą, kad akcininko teisės, susijusios su įsteigta bendrove, yra prievolinės, kadangi juridinio asmens požymis yra turto atskirumas ir juridinio asmens dalyviai, paprastai neišsaugodami nuosavybės teisių į turtą, kuris perduodamas juridiniam asmeniui, įgyja tam tikras prievolines teises ar prisiima pareigas juridiniam asmeniui arba kitiems dalyviams[85]. Tačiau, anot J. Kiršienės, šios prievolinės teisės ir pareigos nėra tipiškos nei savo turiniu, nei atsiradimo pagrindais, todėl šių santykių negalima būtų priskirti nei prie prievolinių, nei prie daiktinių[86].[87]

---

[79] Шевченко, Г. Н. Акция как корпоративная ценная бумага. *Журнал российского права*. 2005, 1(97): 37-46, ст. 40.

[80] Бутина, И.Н., ст. 79.

[81] Kiršienė, J. Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai, p. 71.

[82] Алексеев, С. С. Собственность в аксионерном обществе. *Проблемы теории гражданского права*. Москва: Статут, 2003, ст. 52.

[83] *Ibid*, ст. 68-72.

[84] Kiršienė, J.; Tikniūtė, A. Kapitalo teorinė ir struktūrinė paradigma: teisiniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2004, 57 (49): 71-81, p. 73.

[85] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys* / [vadovas V. Mikelėnas]. Vilnius: Justitia, 2001, p. 118.

[86] Kiršienė, J. Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai, *op. cit*., p. 75-77.

[87] Plačiau apie akcininko nuosavybės teises žr. Kiršienė, J. Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai, *op. cit*.; Kiršienė, J. Akcininko nuosavybės teisės įgyvendinimo problemos; taip pat Sheehy, B. Shareholders, Unicorns and Stilts: an Analysis of Shareholder Property Rights. *Journal of Corporate Law Studies*. April 2006, Vol. 6, Part 1: 165-212.

Pavienės iš akcijos kylančios teisės yra susijusios su akcija ir perleidimo metu pereina kartu. Kita vertus, pripažįstama, kad iš pavienės iš akcijų kylančios turtinės teisės (reikalavimai) (pvz., teisė į dividendus, teisė į likviduojamos bendrovės turto dalį) gali būti perleistos kaip savarankiški reikalavimai[88]. Lietuvos teisės šaltiniuose nurodoma, kad akcininkui teisės aktai leidžia perduoti netgi kai kurias su akcija įgyjamas neturtines teises, o būtent balsavimo teisę (LR CK 2.89 str.)[89].

Akcijų, kaip korporatyvinių vertybinių popierių, ypatumas yra jų suteikiama galimybė, esant tam tikram akcijų kiekiui, daryti poveikį bendrovės verslo ir kitos veiklos vykdymui, t.y. tam tikro kiekio akcijų, ir atitinkamai jų suteikiamų teisių, akumuliacija lemia kokybinius jų valdytojo teisinio statuso pasikeitimus[90]. Kitaip sakant, kokybiškai padidėja dalyvavimo bendrovės valdyme teisės[91]. Be minėtos tradicinės akcijų savininko įgalinimų triados tokios akcijos suteikia ir kitas teises, leidžiančias nulemti bendrovės veiklą, o daugumoje atvejų ir ją kontroliuoti. Kuo daugiau akcijų akcininkas valdo, tuo didesnė jo turimų teisių apimtis. Tokiems akcininkams priklausanti korporatyvinė kontrolė, pasireiškianti dviem tarpusavyje glaudžiai susijusiais įgalinimais: galimybe išrinkti juridinio asmens vadovus ir įtakoti juridinio asmens disponavimą jo turtu, teisinėje literatūroje nagrinėjama, kaip savarankiška turtinė vertybė, priklausanti atskiriems akcininkams[92].

Galiausiai, siekiant diversifikuoti akcininkus ne tik pagal jų turimų akcijų bendrovėje kiekį, tačiau taip pat pagal teises gauti dividendus, nuosavybės dalį bendrovės kapitale, balsavimo teises ar turimų akcijų nominalią vertę, skiriamos skirtingų rūšių akcijos[93]. Visos bendrovių akcijos klasifikuojamos pagal disponavimo būdą, suteikiamas teises ir išraiškos būdą[94]. Pagal disponavimo būdą akcijos skirstomos į vardines arba pareikštines[95]; pagal akcijų

---

[88] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*. I. Band / Scholz; bearb. von G. Crezelius, *et al*. 10. neubearb. und erw. Aufl. Köln: O. Schmidt, 2006, p. 999.

[89] Baranauskas, E., *et al*. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: [vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams]. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2007, p. 248. Tiesa, pvz., vokiečių teisinėje literatūroje nurodoma, kad teisės dalyvauti valdyme (šaukti, dalyvauti, balsuoti visuotiniame akcininkų susirinkime, apskųsti susirinkimo sprendimus, teisė gauti informaciją ir t.t.) yra personalizuotos (asmeninės) teisės ir negali būti atskirtos viena nuo kitos bei atskirai perduotos (*Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, *op. cit*., p. 997).

[90] Шевченко, Г. Н. Акция как корпоративная ценная бумага, ст. 40.

[91] Бутина, И.Н., ст. 77.

[92] Шевченко, Г. Н. Акция как корпоративная ценная бумага, *op. cit*., ст. 40.

[93] Davies, P. L. *Gower and Davies' Principles of Modern Company Law*. 7th ed. London: Sweet & Maxwell, 2003, p. 220

[94] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga*, p. 224.

[95] Vardinėmis akcijomis gali naudotis tik jų savininkas, kurio pavardė nurodyta pačiose akcijose, o pareikštinės akcijos garantuoja teises bet kuriam asmeniui, pas kurį akcija faktiškai yra. Visos bendrovių akcijos Lietuvoje yra gali būti tik vardinės (LR ABĮ 40 str. 2 d.). Nuo 2004 m. sausio 1 d. Lietuvoje atsisakyta pareikštinių akcijų reglamentavimo. Įstatymo rengėjai šį faktą aiškino tuo, kad Lietuvoje nė viena akcinė bendrovė nebuvo išleidusi pareikštinių akcijų, be to, akcinių bendrovių akcijos gali būti tik nematerialios (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas ir komentaras: Nr. VIII-1835 2000 m. liepos 13 d. Vilnius: UAB "Mokesčių srautas", 2004).

savininkams suteikiamas teises – į paprastąsias ir privilegijuotąsias[96], o pagal išraiškos būdą - į materialias ir nematerialias[97]. Specifinė akcijų rūšis yra darbuotojų akcijos (LR ABĮ 43 str.)[98].

Kaip minėjome, verslo perleidimo sandoriu siekiama perleisti/įgyti teises priimti ekonominius ir strateginius sprendimus vykdant konkretų verslą (komercinę veiklą), t.y. įgyti tam tikrą pakankamą balsavimo teisių bendrovėje kiekį. Taigi akcijų pirkimo-pardavimo kaip verslo perleidimo būdo atveju sutarties objektu paprastai yra tik paprastosios vardinės bendrovės akcijos, tiek materialios, tiek ir nematerialios. Verslo įgijėjo paprastai nedomina privilegijuotosios akcijos, išskyrus, kai jos suteikia balsavimo teises. Darbuotojų akcijos iki perleidimo apribojimo termino pabaigos paprasčiausiai negali būti tokiu objektu pagal įstatymą.

1.2.2. Akcijų pirkimo-pardavimo kaip verslo perleidimo būdo diagnozavimo kriterijai

Mūsų tyrimo temos kontekste analizuojame akcijų pirkimą-pardavimą kaip verslo perleidimo būdą. Ne kiekvieną bendrovės akcijų pirkimą-pardavimą galime laikyti verslo perleidimu. Kaip minėjome disertacijos 1.1 poskyryje, tam, kad konkretus sandoris būtų laikomas verslo perleidimu, tas sandoris turi lemti verslo (kaip komercinės veiklos) ekonominio valdytojo pasikeitimą, t.y. įgijėjas tuo sandoriu turi įgyti teises/galimybes priimti ekonominius ir strateginius sprendimus vykdant konkretų verslą (komercinę veiklą) bei teises/galimybes disponuoti pelnu/nuostoliu iš tos veiklos. Akivaizdu, kad nedidelės akcinio kapitalo dalies perleidimas negali būti laikomas verslo perleidimu, kadangi tokią dalį įgijęs pirkėjas neįgis aukščiau nurodytų verslo valdymo galimybių/teisių. Kita vertus, tam tikrais atvejais ir visų bendrovės akcijų perleidimas nereikš verslo perleidimo. Turimi omenyje atvejai, kai parduodamos kad ir visos bendrovės akcijos, tačiau toji bendrovė iki tol jokios veiklos nevykdė (buvo tikslingai įsteigta ar laikyta pardavimui[99]). T.y. tokiu atveju nėra paties verslo (realiai vykdomos komercinės veiklos), todėl negalime kalbėti ir apie verslo perleidimą. Tad kokie kriterijai lemia akcijų pirkimo-pardavimo sandorio pripažinimą verslo perleidimu?

---

[96] Paprastosios akcijos jų turėtojų jokių išskirtinių teisių nesuteikia. Tuo tarpu privilegijuotosios akcijos suteikia jų turėtojams pirmumo teisę į dividendus (LR ABĮ 42 str. 2 d.). Antra vertus, paprastosios akcijos visuomet suteikia balsavimo teises (LR ABĮ 42 str. 2 d.), o privilegijuotosios akcijos gali būti su balso teise ir be balso teisės, priklausomai nuo reglamentavimo įstatuose (LR ABĮ 42 str. 7 d.).

[97] Materialių akcijų savininkas (akcininkas) yra dokumento forma išreikštoje akcijoje nurodytas asmuo, o nematerialių - asmuo, kurio vardu atidaryta asmeninė vertybinių popierių sąskaita. Uždarųjų akcinių bendrovių akcijos gali būti nematerialios arba materialios, tuo tarpu akcinių bendrovių akcijos - tik nematerialios (LR ABĮ 40 str. 7-8 d.).

[98] Darbuotojų akcijos - tai paprastosios akcijos, kurias įsigyti gali tik tokias akcijas išleidusios bendrovės darbuotojai, išskyrus bendrovės stebėtojų tarybos ir valdymo organų narius. Darbuotojų akcijų specifika yra ta, kad jos negali būti perleidžiamos kitiems asmenims, išskyrus bendrovės darbuotojus, tam tikrą terminą, kuris gali būti iki trejų metų, ir tik pasibaigus akcijų perleidimo apribojimo terminui, darbuotojų akcijos laikomos paprastosiomis akcijomis (LR ABĮ 43 str. 3 d.).

[99] Tokios „tuščios“ bendrovės įsigijimą dažnai pasirenka pirkėjai, kuriems nedelsiant reikia bendrovės konkrečių tikslų pasiekimui ir kurie nenori gaišti laiko juridinio asmens steigimo procedūroms. Praktikoje netgi galima pastebėti ir tam tikrų atitinkamo bendrovių „perpardavinėjimo“ verslo užuomazgų.

Visų pirma, pažymėsime, kad verslo pirkimo-pardavimo (tikslo) atžvilgiu akcijų pirkimo-pardavimo teisinis santykis turi išvestinį (netiesioginį) pobūdį, kadangi perleidimo objektas (ekonomine prasme) yra teisė dalyvauti organizacijos veikloje, proporcinga teisei į dalį įstatiniame kapitale, ir tik pastarosios pagalba suteikia prieigą prie verslo[100]. T.y. verslą ir toliau tiesiogiai vykdo bendrovė, kurios akcijos perleidžiamos (įsigyjamos). Verslo ekonominius ir strateginius sprendimus tiek iki perleidimo sandorio, tiek ir po jos priima tos bendrovės organai. Tam, kad įgijėjas „įsigytų“ verslą, turi įvykti „veiklą vykdančio asmens perėmimas“, t.y., kalbant ekonominiais terminais, įgijėjas turi įgyti verslą vykdančios bendrovės kontrolę, tam tikro kiekio akcijų suteikiamas turtines bei neturtines teises. Tokiu būdu įgijėjui bus perleista ir tos bendrovės vykdomo verslo kontrolė.

Lietuvos teismų praktikoje nerasime kriterijų, kurie lemia akcijų perleidimo pripažinimą verslo perleidimu, analizės, todėl vertėtų tokių kriterijų paieškoti kitų šalių teismų praktikoje. Pažymėtina, kad akcijų pardavimo prilyginimo verslo (įmonės) pardavimui klausimus nagrinėjo tik tų valstybių teismai, kuriose pripažįstama, kad tam tikrais atvejais akcijų pardavimui gali būti taikomos įstatyminės daiktų (įmonės) trūkumų normos (t.y. Vokietijos, Austrijos). Pagal Vokietijos Aukščiausiojo Teismo (BGH) praktiką, šio klausimo sprendimas priklauso nuo ekonominio sutarties tikslo ir įgyjamos verslo įtakos apimties, nustatomos pagal dalyvavimo dydį ir sutartinį apipavidalinimą, taip pat pirkimo kainos struktūros[101]. Tokia idėja atsispindėjo ir Vokietijos teisės doktrinoje. Vokiečių mokslininkas Karsten Schmidt pabrėžė, jog „negali būti neatsižvelgta į tai, kad prievolinės-teisinės sutartys visais šiais atvejais nukreiptos į vieno ekonominio tikslo pasiekimą: įmonės turto ir valdymo teisių įgijimą“[102]. Jam antrino kitas vokiečių mokslininkas Claus-Wilhelm Canaris, pažymėdamas, kad „griežtas įmonės įsigijimo ir dalyvavimo teisių įgijimo atskyrimas be išimčių veikia tik daiktinių pasekmių atžvilgiu, tuo tarpu prievoliniu-teisiniu požiūriu dalyvavimo dalių pirkimas tam tikromis aplinkybėmis gali būti prilygintas įmonės pirkimui“[103]. Taigi patvirtinama mūsų aukščiau padaryta išvada, kad lemiamą reikšmę turi sutarties ekonominis tikslas. Akcijų pirkimą-pardavimą verslo perleidimu galime pripažinti tuo atveju, kai sandorio ekonominis tikslas yra verslo valdymo/kontrolės teisių įgijimas, o ne paprasčiausių akcijų (kaip investavimo priemonių) įsigijimas. Tokį tikslą nustatyti galime pagal kelis žemiau nurodomus kriterijus.

Visų pirma, neabejotinai, tokio tikslo identifikatoriumi yra perleidžiamų (įsigyjamų) bendrovės akcijų kiekis. Šį kriterijų pirmiausiai akcentavo ir Vokietijos teismų praktika, kuri akcijų pardavimo prilyginimo verslo (įmonės) pardavimui taisykles pradėjo formuluoti dar

[100] Суевалов, М. С. Приобретение-отчуждение бизнеса, ст. 26.
[101] BGH 1975-11-12 d. nutartis Nr. VIII ZR 142/74 (BGH, NJW 1976, 236); BGH 1980-06-02 d. nutartis Nr. VIII ZR 64/79 (BGH, NJW 1980, 2408).
[102] Ершова, Е. А.; Овчинников, К. Д., ст. 159.
[103] *Ibid*.

praėjusio amžiaus pradžioje, sprendžiant klausimą, ar akcijų pardavimo atveju gali būti taikomos daiktų trūkumus reglamentuojančios normos. Pirmoje tokio pobūdžio byloje 1920 m. kovo 16 d. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas (BGH) konstatavo, kad nežiūrint to, kad šalių sudarytoje sutartyje buvo nurodyta, jog pirkėjas pirko ribotos atsakomybės bendrovės (GmbH) dalis, šalys iš tikrųjų norėjo parduoti visą įmonę, o bendrovės dalių perleidimas buvo tik forma, kurią šalys pasirinko įgyvendinti savo tikslą[104]. Taigi buvo pripažinta, kad tokiais atvejais sandorio dalyką sudaro ne tik bendrovės dalys, bet ir visas verslas. Vėlesnė Vokietijos teismų praktika aktyviai perėmė šią idėją, tačiau įmonės (verslo) perleidimui prilygindavo tik visų bendrovės dalių (akcijų) perleidimą[105]. Vėliau Vokietijos teismų požiūris kiek sušvelnėjo ir buvo atsisakyta griežto reikalavimo, kad būtų perleistos absoliučiai visos bendrovės dalys (akcijos). Tiesa, konkreti akcijų dalies riba iš teismų sprendimų nebuvo aiški. Įmonės (verslo) įsigijimu buvo pripažintas 99,75 proc.[106], 80 proc.[107] bendrovės akcinio kapitalo įsigijimas, teismams vertinant likutį kaip nereikšmingą kiekį (*quantite negligeable*). Pripažinta, kad tam nepakanka mažumos dalyvavimo[108] ir paprastos daugumos[109] įsigijimo. Vokietijos teisinėje literatūroje dominuoja nuomonė, kad po perleidimo kitiems akcininkams turėtų likti ne didesnė kaip 10 procentų akcijų dalis, kadangi pagal įstatymus akcininkų mažumos įgaliojimai atsiranda tik nuo 10 procentų ribos, o akcijų turėtojas, turintis mažiau kaip 10 procentų, vertinamas kaip labai menkas investuotojas[110]. Besivystanti Vokietijos teismų praktika nurodė kiek mažesnę ribą – konstatuota, kad kiekvienu atveju yra būtina įstatus keičianti dauguma (peržengianti 75 procentų daugumos ribą)[111]. Galiausiai Vokietijos Aukščiausiasis Teismas (BGH), nenustatydamas konkrečios ribos, suformulavo bendrą taisyklę, kad akcijų perleidimo prilyginimą įmonės (verslo) perleidimui lemia tai, kad sutarties šalių valia yra nukreipta į verslo pardavimą ir pirkėjas, įgydamas akcijas, įgauna viešpataujančią padėtį šiame versle ir be jokių akivaizdžių apribojimų gali disponuoti verslu, netgi tada, kai formaliai bendrovė pasilieka verslo kaip dalyko turėtoju ir savininku, o pardavėjui bei tretiesiems asmenims lieka tokia menka akcinio kapitalo dalis, kuri iš esmės

[104] BGH 1920-03-16 d. nutartis Nr. II 450/19 (RGZ 98, 289 ff., 292).
[105] Pvz., BGH 1928-03-09 d. nutartis Nr. II 489/27 (RGZ 120, 283 ff., 287); BGH 1982-11-24 d. nutartis Nr. VIII ZR 263/81 (BGHZ 85, 366 ff., 370); Vokietijos Kiolno žemės teismo 1990-12-06 d. sprendimas Nr. 105 Qs 885/90 (BGH WM 1991, 598 ff., 591); BGH 1998-03-25 d. nutartis Nr. VIII ZR 185/96 (BGH ZIP 1998, 908 ff.).
[106] BGH 1970-02-27 d. nutartis Nr. I ZR 103/68 (BGH WM 1970, 819 ff.).
[107] Vokietijos Miuncheno aukštesniojo žemės teismo (OLG München) 1966-11-14 d. nutartis Nr. 12 U 1738, 1739/65 (BGH NJW 1967, 1326).
[108] BGH 2001-04-04 d. nutartis Nr. VIII ZR 32/00 (BGH, NJW 2001, 2163): 40 proc.; BGH 1975-11-12 d. nutartis Nr. VIII ZR 142/74 (BGH, NJW 1976, 236, 237): 49%.
[109] BGH 1975-11-12 d. nutartis Nr. VIII ZR 142/74 (BGH, NJW 1976, 236, 237); BGH 1980-06-02 d. nutartis Nr. VIII ZR 64/79 (BGH, NJW 1980, 2408, 2409); BGH 1979-11-23 d. nutartis Nr. I ZR 161/77 (BGH, DB 1980, 679); BGH 2001-04-04 d. nutartis Nr. VIII ZR 32/00 (BGH, NJW 2001, 2163).
[110] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 1080, 1087.
[111] BGH 1980-06-02 d. nutartis Nr. VIII ZR 64/79 (BGH, NJW 1980, 2408, 2409); Vokietijos Naumburgo aukštesniojo žemės teismo 1995-02-28 d. nutartis Nr. 7 U 38/94 (NJW-RR 1995, 799.

nesudaro kliūčių įgijėjui daryti esminę įtaką verslui[112]. Paminėtina, kad pagal austrų autorių nuomonę, bendrovės dalių (akcijų) pardavimo pripažinimui verslo pardavimu turėtų pakakti daugumos dalių (akcijų), bet kuriuo atveju kvalifikuotos daugumos, perleidimo[113].

Taigi, turėdami omenyje aukščiau išdėstytas Vokietijos teismų praktikos taisykles, pabandykime nustatyti, kokios bendrovės akcijų dalies perleidimas Lietuvos reglamentavimo kontekste leistų diagnozuoti verslo perleidimą.

Be abejo, reikia pripažinti, kad mažų mažiausiai būtinas kontroliuojančio akcijų paketo, t.y. bendrovės, kaip verslą vykdančio subjekto, kontrolės įgijimas. Pačios kontrolės sąvoką galime rasti ne viename Lietuvos įstatyme. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo[114] (toliau – LR KĮ) 3 str. 15 dalimi, kontrolė – tai visokios iš įstatymų ar sandorių atsirandančios teisės, kurios suteikia juridiniam ar fiziniam asmeniui galimybę daryti lemiamą įtaką ūkio subjekto veiklai, įskaitant nuosavybės teisę į visą ar dalį ūkio subjekto turto ar teisę naudoti visą ar dalį ūkio subjekto turto, taip pat kitas teises, kurios leidžia daryti lemiamą įtaką ūkio subjekto valdymo organų sprendimams ar personalo sudėčiai. Lemiama įtaka apibrėžiama kaip padėtis, kai kontroliuojantis asmuo įgyvendina ar turi galimybę įgyvendinti savo sprendimus dėl kontroliuojamo ūkio subjekto ūkinės veiklos, valdymo organų sprendimų ar personalo sudėties (LR KĮ 3 str. 17 d.).

LR VPĮ 2 str. 17 dalyje kontroliuojama įmonė apibrėžiama kaip įmonė: a) kurioje fizinis ar juridinis asmuo turi daugiau kaip pusę visų įmonės balsavimo teisių; arba b) kurioje asmuo, būdamas įmonės dalyvis, turi teisę skirti arba atšaukti jos vadovą, daugumą valdybos arba stebėtojų tarybos narių; arba c) kurioje asmuo, būdamas įmonės dalyvis, pagal susitarimus su kitais dalyviais gali spręsti, kaip panaudoti daugiau kaip pusę visų balsavimo teisių dalyvių susirinkime; arba d) kuriai asmuo gali daryti esminę įtaką.

Kontroliuojamos įmonės (tiesa, vartojama „kontroliuojamojo vieneto“ sąvoka) apibrėžimą pateikia ir mokesčių įstatymai. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymo[115] 2 str. 4 dalyje, lygiai taip pat kaip ir Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo[116] 2 str. 27 dalyje, kontroliuojamojo vieneto apibrėžimas iš esmės siejamas su vienu kriterijumi - tiesioginiu ar netiesioginiu, atskirai ar kartu su susijusiais asmenimis, valdymu daugiau kaip 50

[112] BGH 1975-11-12 d. nutartis Nr. VIII ZR 142/74 (BGH, NJW 1976, 236, 237); BGH 1968-10-16 d. nutartis Nr. I ZR 81/66 (BGH, NJW 1969, 184); BGH 1970-04-24 d. nutartis Nr. I ZR 105/68 (BGH, DB 1970, 1313); BGH 1980-06-02 d. nutartis Nr. VIII ZR 64/79 (BGH, NJW 1980, 2408); BGH 1998-03-25 d. nutartis Nr. VIII ZR 185/96 (BGH ZIP 1998, 908 ff.); BGH 2001-04-04 d. nutartis Nr. VIII ZR 32/00 (BGH, NJW 2001, 2163).

[113] *GmbH Gesetz Kommentar*. 3. aktualisierte und erweiterte Auffage. von. em. O. Univ.-Prof. Dr. Hans–Georg Koppensteiner, Univ.-Prof. Dr. Friedrich Rüffler. Wien: LexisNexis, 2007, p. 789.

[114] *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 30-856 (2007-10-25 d. redakcija).

[115] *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 110-3992 (2009-03-05 d. redakcija).

[116] *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 73-3085 (2009-03-05 d. redakcija).

procentų akcijų (dalių, pajų) ar kitų teisių į kontroliuojamojo vieneto paskirstytinojo pelno dalį arba išimtinių teisių jas įsigyti.

Kituose įstatymuose pateikiamos patronuojančios ir dukterinės bendrovių sąvokos. Pvz., remiantis LR ABĮ 5 str. 1-3 dalimis, laikoma, kad bendrovė yra patronuojanti, jei ji kitoje bendrovėje, kuri yra jos dukterinė bendrovė, tiesiogiai ir (ar) netiesiogiai turi balsų daugumą (t.y. visuotiniame akcininkų susirinkime suteikiančią daugiau kaip 1/2 balsų) arba tiesiogiai ar netiesiogiai gali daryti lemiamą įtaką kitai bendrovei. Laikoma, kad tiesiogiai daryti lemiamą įtaką kitai bendrovei gali bendrovė, kuri yra tos bendrovės akcininkė ir: a) turi teisę rinkti ar atšaukti kitos bendrovės vadovą, daugumą valdybos ar stebėtojų tarybos narių, arba b) pagal susitarimus, sudarytus su kitais akcininkais, turi balsų daugumą toje bendrovėje (LR ABĮ 5 str. 4 d.). Tiesioginio ar netiesioginio lemiamo poveikio kriterijus pabrėžiamas ir Lietuvos Respublikos įmonių grupių konsoliduotosios finansinės atskaitomybės įstatyme[117] (3 str. 1, 9-10 d.). Šio įstatymo 3 str. 10 dalyje nurodoma, kad lemiamas poveikis kitai įmonei, atsirandantis dėl bent vienos iš šių sąlygų: 1) įmonė turi kitos įmonės daugiau kaip pusę dalyvių balsavimo teisių; 2) įmonė, būdama kitos įmonės dalyvė, turi teisę rinkti arba atšaukti tos kitos įmonės vadovą, daugumą valdymo ar priežiūros organo narių; 3) įmonė turi teisę kitai įmonei daryti lemiamą poveikį pagal su šia įmone sudarytą sutartį arba pagal steigimo sutartį ar įstatus; 4) įmonė, būdama kitos įmonės dalyvė, pagal susitarimus su kitais tos kitos įmonės dalyviais gali spręsti, kaip panaudoti daugiau kaip pusę tos įmonės dalyvių balsų.

Apibendrindami paminėtas Lietuvos teisės aktų nuostatas, galime padaryti išvadą, kad kontrolės esminis kriterijus yra galimybė daryti lemiamą įtaką bendrovės veiklai, valdymo organų sprendimams ir personalo sudėčiai. Pati kontrolė gali pasireikšti *visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų priėmimo kontrole* ir *bendrovės organų sudėties kontrole (valdymo kontrole)*. Be to, kontrolė gali būti įgyjama tiek dalyvaujant bendrovės kapitale (t.y. būnant bendrovės akcininku), tiek ir jame nedalyvaujant per įvairias sutartis. Mūsų tyrimo (akcijų pirkimo-pardavimo) kontekste analizuojame tik kontrolę dalyvaujant bendrovės kapitale.

Lietuvos teisės aktai formuluoja taisyklę, kad kontrolę reiškia daugiau kaip pusės balsavimo teisių bendrovėje turėjimas. Tą patvirtina ir LR ABĮ 27 str. 1 ir 8 dalies nuostatos, pagal kurias akcininkas, norintis kontroliuoti visuotinio akcininkų susirinkimo kvorumo reikalavimo įvykdymą bei įprastinių visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų priėmimą, turi turėti daugiau kaip pusę balsų. Tarp minėtų įprastų sprendimų, kuriems įstatymas numato paprastą balsų daugumą (t.y. 50 proc. + 1), yra ir sprendimai dėl bendrovės stebėtojų tarybos arba valdybos (jeigu stebėtojų taryba nesudaroma), arba bendrovės vadovo (jeigu nesudaroma ir valdyba) išrinkimo. Taigi paprastosios balsų daugumos užtenka įgyti bendrovės organų sudėties

[117] *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 99-3517 (2008-09-01 d. redakcija).

kontrolę (valdymo kontrolę). Be to, paprasta balsų dauguma suteikia akcininkui ir kai kurias kitas bendrovės vykdomo verslo (veiklos) kontrolei svarbias teises: teisę susipažinti su visais bendrovės dokumentais, įskaitant ir tuos, kuriuose yra bendrovės komercinę paslaptį sudaranti informacija (LR ABĮ 18 str. 1 d.), bei teisę sušaukti visuotinį akcininkų susirinkimą, jeigu kompetentingas valdymo organas per tam tikrą terminą nepriėmė atitinkamo sprendimo (LR ABĮ 23 str. 4 d.).

Tačiau įstatymas tam tikriems bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimams nustato kvalifikuotą balsų daugumą (LR ABĮ 28 str.). Visų pirma, įstatymas nustato kvalifikuotą balsų daugumą, kuri negali būti mažesnė kaip 2/3 visų susirinkime dalyvaujančių akcininkų akcijų suteikiamų balsų, tokiems itin svarbiems sprendimams, kaip bendrovės įstatų keitimas, pelno (nuostolių) paskirstymas, rezervų sudarymas, naudojimas, sumažinimas ir naikinimas, bendrovės įstatinio kapitalo padidinimas arba sumažinimas, bendrovės reorganizavimas ar atskyrimas, bendrovės pertvarkymas, restruktūrizavimas, likvidavimas. Akivaizdu, kad paminėti sprendimai yra itin reikšmingi bendrovės vykdomai veiklai (verslui), todėl akcijų perleidimo prilyginimui verslo perleidimui būtiną akcijų ribą turėtume pakelti iki ne mažiau kaip 2/3 kvalifikuotos balsų daugumos. Tiesa, LR ABĮ 28 str. 2 dalis nustato dar didesnę – ne mažiau kaip ¾ - balsų daugumą sprendimui atšaukti visiems akcininkams pirmumo teisę įsigyti bendrovės išleidžiamų konkrečios emisijos akcijų ar konvertuojamųjų obligacijų, tačiau šis sprendimas nėra toks reikšmingas bendrovės verslo vykdymui, todėl neturėtų įtakoti verslo perleidimą diagnozuojančios akcijų kiekio ribos nustatymo[118].

Galiausiai, spręsdami dėl aptariamos akcijų kiekio ribos, turime įvertinti ir taip vadinamą negatyvią kontrolę. *Negatyvia kontrole* vadinama akcininko padėtis, kai jo turimų balsų skaičius suteikia jam galimybę vetuoti tam tikrus visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimus[119]. Tuo tikslu paanalizuosime, kokie mažumos akcininkų turimų akcijų kiekiai, kokias teises suteikia.

Visų pirma, bent vieno akcininko nedalyvavimas visuotiniame akcininkų susirinkime, nepriklausomai nuo jo turimų akcijų kiekio, užkerta kelią susirinkimo darbotvarkės keitimui (LR ABĮ 27 str. 9 d.). Akivaizdu, kad mažumos akcininko nedalyvavimas susirinkime kontroliuojančiajam akcininkui gali sukelti tik tam tikrų nepatogumų, bet jokiu būdu neįtakos bendrovės veiklos (verslo) kontrolės. Be to, praktikoje darbotvarkės keitimo būtinybė iškyla labai retai.

Akcijų kiekis, sudarantis ne mažiau kaip 1/10 visų balsų, suteikia tokias teises: 1) visuotinio akcininkų susirinkimo sušaukimo iniciatyvos teisę (LR ABĮ 23 str. 1 d. ir 24 str. 2 d. 5

[118] Galiausiai, net ir negalint atšaukti minėtos pirmumo teisės, situacija bendrovės veiklos valdyme nesikeičia, kadangi, neatšaukus visiems akcininkams pirmumo teisės, naujai išleidžiamas akcijas (konvertuojamąsias obligacijas) galės įsigyti akcininkai proporcingai turimai akcijų daliai. T.y. po to dominuojančio akcininko kontrolės teisės nesumažėtų.

[119] *Bendrovių valdymas. Konsultacijos vadovui*, § 11.3, p. 4.

p.); 2) teisę papildyti visuotinio akcininkų susirinkimo darbotvarkę (LR ABĮ 25 str. 2-3 d.); 3) teisę pritarti slaptam balsavimui visuotiniame akcininkų susirinkime (LR ABĮ 27 str. 7 d.); ir 4) teisę kreiptis į teismą dėl juridinio asmens veiklos tyrimo (LR CK 2.125 str. 1 d. 1 p.). Visos paminėtos teisės, išskyrus paskutinę, yra labiau procedūrinio pobūdžio ir taip pat neįtakoja bendrovės veiklos (verslo) kontrolės, kadangi 1/10 balsų dalies turėjimas pagal bendrą taisyklę neužkirs kelio galutiniam sprendimui priimti (tiek reikalaujančiam paprastosios, tiek ir kvalifikuotos balsų daugumos). Tuo tarpu teisės kreiptis į teismą dėl bendrovės veiklos tyrimo įgyvendinimas tam tikrais atvejais gali gana reikšmingai paveikti bendrovės veiklą (verslą). Tiesa, tokios pasekmės atsirastų tik tada, jeigu teismas konstatuotų netinkamą bendrovės (valdymo organų ar jų narių) veiklą ir taikytų LR CK 2.131 str. 1 dalyje nurodytas priemones (pvz., panaikinti bendrovės organų sprendimus, paskirti laikinus valdymo organų narius, įpareigoti bendrovę atlikti tam tikrus veiksmus ar jų neatlikti, likviduoti bendrovę ir kt.). Vis dėlto, dėl netiesioginio ir išimtinio tokios teisės realizavimo poveikio, manytume, kad ir ši teisė neturėtų pakelti mūsų analizuojamos akcijų kiekio ribos.

Galiausiai, teisės aktai reikšminga laiko 1/3 balsų ribą[120]. Akcininkas ir akcininkai, turintys daugiau kaip 1/3 visų balsų gali blokuoti LR ABĮ 28 str. 1 dalyje nurodytų sprendimų priėmimą, o tai, kaip minėjome, turi didelę įtaką bendrovės veiklai. Paminėtina ir tai, kad ne mažesnės kaip 1/3 įstatinio kapitalo nominalios vertės akcijų kiekis uždarosios akcinės bendrovės akcininkams suteikia teisę kreiptis į teismą dėl priverstinio akcijų pardavimo (LR CK 2.116 str. 1 d. 1 p.).

Taigi galime padaryti išvadą, kad, kaip taisyklė, akcijų pardavimo sandoris gali būti vertinamas kaip verslo perleidimas tuomet, kai parduodamų akcijų kiekis suteikia dviejų trečdalių ar didesnę balsavimo teisių daugumą. Tokią ribą siūlo ir J. Kiršienė bei K. Kerutis[121]. Tokiu atveju kiti akcininkai turi pernelyg mažą akcijų dalį ir iš esmės negali sutrukdyti įgijėjui visapusiškai kontroliuoti bendrovės veiklą (verslą).

Tačiau atkreiptinas dėmesys į labai svarbų momentą - bendrovės įstatai gali numatyti ir didesnę nei 2/3 kvalifikuotą balsų daugumą, reikalingą minėtiems svarbiausiems su bendrovės veikla susijusiems sprendimams priimti (LR ABĮ 28 str. 3 d.). Įstatais gali būti numatyta didesnė negu 2/3 balsų dauguma ir tiems sprendimams, kuriems įstatymas nustato tik paprastą balsų daugumą. Todėl kiekvienu konkrečiu atveju turėtų būti nustatoma, kokią balsų daugumą atskiriems sprendimams numato konkrečios bendrovės, kurios akcijos parduodamos, įstatai.

[120] Mes sąmoningi praleidome ¼ ribą, kadangi jau aukščiau nustatėme, kad sprendimo atšaukti visiems akcininkams pirmumo teisę įsigyti naujai išleidžiamas akcijas ar konvertuojamąsias obligacijas (LR ABĮ 28 str. 2 d.) blokavimas neturi reikšmės bendrovės vykdomos veiklos (verslo) kontrolei.

[121] Kiršienė, J.; Kerutis, K., p. 27.

Jeigu įstatai numato didesnę negu 2/3 balsų daugumą, atitinkamai padidės ir ta riba, nuo kurios tos bendrovės akcijų pardavimas gali būti laikomas verslo perleidimu.

Taip pat pažymime, kad skaičiuojant aptariamą akcijų kiekio ribą, turi būti skaičiuojamos tik balso teises suteikiančios akcijos ir neįskaitomos bendrovės įgytos savos akcijos bei privilegijuotosios akcijos, kurios nesuteikia balsavimo teisės (LR ABĮ 27 str. 4 d.). Kita vertus, įstatymas numato tam tikrus klausimus, dėl kurių balsuojama atskirai pagal akcijų klases, pvz., įstatinio kapitalo didinimas (LR ABĮ 49 str. 1 d.) ir mažinimas (LR ABĮ 52 str. 1 d.), konvertuojamųjų obligacijų išleidimas (LR ABĮ 56 str. 2 d.), bendrovės reorganizavimas (LR ABĮ 62 str. 1 d.) ir pertvarkymas (LR ABĮ 72 str. 5 d.). Tokiu atveju turi būti gautas nustatyto balsų skaičiaus (2/3 ar daugiau, jei didesnę daugumą numato įstatai) pritarimas, skaičiuojant pagal kiekvieną akcijų klasę atskirai (LR ABĮ 27 str. 2 d.). Todėl verslo įgijimo tikslu gali prireikti įsigyti nemažiau kaip po du trečdalius kiekvienos klasės akcijų.

Svarbūs ir kiti akcijų kiekio ribos skaičiavimo aspektai. Pvz., J. Kiršienė ir K. Kerutis teigia, kad bet kuriuo atveju papildomas 50 proc. dalies pirkimas jau turint 50 proc. dalį laikytinas verslo perleidimu[122]. Nesinorėtų sutikti su tokiu teiginiu. Mes linkę pritarti Vokietijos teismų praktikoje ir teisės doktrinoje[123] išsakomai nuomonei, kad įgijėjui jau priklausančios bendrovės dalys (akcijos) negali būti priskaičiuotos į bendrą visumą. Tokią poziciją galima pagrįsti tuo, kad, kaip minėjome, verslo perleidimo atveju turi egzistuoti ekonominis tikslas (abiejų šalių valia) akcijų pirkimo-pardavimo būdu perleisti patį verslą. Tuo tarpu, kai akcijų perleidėjas iki sandorio pats neturėjo pakankamos akcijų dalies, reikalingos tinkamai verslo kontrolei, iš jo pusės nėra valios parduoti įmonę (verslą), kadangi jis, kaip taisyklė, neturi apie įmonę žinių, kuriomis remiasi įgijėjas.

Kitas svarbus klausimas, ar verslo perleidimui gali būti prilyginti atvejai, kai įgijėjas atitinkamą akcijų kiekį (t.y. ne mažesnį negu 2/3) įgyja ne vienu, bet keliais atskirais sandoriais. Pvz., Vokietijos Aukščiausiasis Teismas (BGH) vienoje iš pirmųjų bylų (1928 m.) verslo perleidimu nepripažino skirtingų sudarytų sandorių dėl bendrovės dalių perleidimo tam pačiam asmeniui tuo pačiu metu, nurodydamas, kad išvada apie verslo perleidimą būtų įmanoma tik tada, jeigu būtų buvęs vienintelis visų bendrovės dalių pardavėjas[124]. Tiesa, mūsų nuomone, svarbus momentas šioje byloje buvo tas, kad du bendrovės dalyviai (pardavėjai) dėl trečiojo dalyvio (pardavėjo) bendrovės dalių neturėjo įgalinimų, o trečiasis dalyvis irgi neturėjo atitinkamų įgalinimų kitiems dalyviams priklausančių bendrovės dalių atžvilgiu. Galima būtų pritarti Vokietijos teisės doktrinoje išsakomai nuomonei, kad bendrovės dalys (akcijos), kurios buvo įsigytos vieningo sprendimo nusipirkti šias dalis (akcijas) pagrindu atskirų pirkimo sutarčių

[122] Kiršienė, J.; Kerutis, K., p. 27.
[123] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 1087.
[124] BGH 1920-11-02 d. nutartis Nr. II 162/20 (RGZ 100, 200 ff., 204).

būdu su skirtingais pardavėjais, vis dėlto, turėtų būti skaičiuojamos kartu[125]. Tačiau pridėtume, kad turėtų būti ir vieningas sprendimas parduoti tas akcijas. T.y. kai, pvz., pirkėjas nusprendžia įsigyti visas konkrečios bendrovės, kurioje yra keli akcininkai, akcijas, bet derasi atskirai su kiekvienu akcininku ir atskirais sandoriais nuperka atskiras akcijų dalis iš to kiekvieno akcininko, tokie atvejai negalėtų būti laikomi verslo perleidimu, nors galutiniame rezultate pirkėjas pasieks savo keltą ekonominį tikslą – įsigis verslą, kadangi, kaip minėjome, iš pardavėjų pusės nebus valios perleisti verslą. Kita vertus, jeigu visi akcijų pardavėjai bendrai ves derybas su pirkėju ir visi įsipareigos perleisti savo akcijas, tai jau bus galima laikyti verslo perleidimu, nors akcijos būtų perleistos ir atskirais sandoriais. T.y. tie atskiri sandoriai turi būti tarpusavyje tiek susiję ir apjungti bendra valia, kad jų nebūtų galima vertinti atskirai vienas nuo kito.

Taigi, vadovaujantis formaliu požiūriu, tam tikros parduodamų akcijų kiekio ribos pasiekimas jau lems sandorio pripažinimą verslo perleidimu. Eilė autorių kritikuoja tokį formalų požiūrį ir išsako nuomonę, kad akcijų pardavimo prilyginimas verslo perleidimui turėtų priklausyti nuo konkrečios sutarties sąlygų aiškinimo, t.y., konkrečiai, ar akcijų perleidimas buvo nukreiptas į įmonės valdymo įgalinimų perdavimą[126]. Tokiu būdu kontrolinio akcijų paketo įgijimas pats savaime dar nereikš įmonės pirkimo. Manytume, kad ir visų akcinės bendrovių akcijų įsigijimas, tačiau tik investiciniais tikslais, nesiekiant kontroliuoti kasdieninę bendrovės veiklą ir tai paliekant profesionaliems akcinės bendrovės vadovams, neturėtų būti laikomas verslo perleidimu (įgijimu). Vadinasi, perleidžiamų akcijų kiekis yra tik vienas iš kriterijų, galimai rodančių sandorio ekonominį tikslą, bet tikrai ne vienintelis lemiamas kriterijus.

Kitas, mūsų nuomone, iškirtinas kriterijus yra tas, kad verslo perleidimą galime konstatuoti tik tada, kai perleidžiamos veikiančios (realiai verslą vykdančios) bendrovės akcijos. Kitais žodžiais sakant, turi egzistuoti „faktinis“ sandorio objektas – verslas. Pagal Vokietijos teismų praktiką verslo pirkimas yra tada, kai parduodamos ne tik pavienės ekonominės gėrybės, tačiau daiktų, vertybių, teisių, kitų elementų organizuotas vienetas ir įgijėjas įgyja galimybes vystyti verslą kaipo tokį toliau[127]. T.y. neatsiranda kokybinės teisinės padėties pasikeitimo[128].

Kaip minėjome, tarp verslo perleidimą (tiksliau atitinkamą sandorio ekonominį tikslą) diagnozuojančių kriterijų Vokietijos teismų praktika mini ir akcijų pardavimo kainą[129]. Nurodoma, kad įmonės (verslo) perleidimas suponuoja tai, kad bendrovės dalių (akcijų) pardavimo sandoryje yra įskaičiuotas ir bendrovės kaip įmonės turtas bei visa bendrovės kaip

[125] Picot, G., p. 52.
[126] Ершова, Е. А.; Овчинников, К. Д., ст. 161.
[127] BGH 2001-11-28 d. nutartis Nr. VIII ZR 37/01 (BGH, NJW 2002, 1042).
[128] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 1087.
[129] BGH 1975-11-12 d. nutartis Nr. VIII ZR 142/74 (BGH, NJW 1976, 236); BGH 1980-06-02 d. nutartis Nr. VIII ZR 64/79 (BGH, NJW 1980, 2408).

įmonės veikla (veiklos visuma)[130]. T.y. paprastai įsigyjamų akcijų kaina priklauso nuo to, kokias kontrolės teises jos suteikia. Bendros kontrolės atveju paprastai akcijų kaina būna mažesnė nei tuo atveju, kai įgyjama visiška kontrolė[131]. Tokia nuomonė aptinkama ir Lietuvos teismų sprendimuose[132]. Pirkėjas linkęs sumokėti didesnę kainą už akcijas, kurios suteikia ne tik teises į dividendus ir pan., bet ir realiai įgalina pirkėją priimti visus ekonominius ir strateginius sprendimus bendrovės veiklos atžvilgiu. Todėl didesnė akcijų kaina[133] sutartyje gali patvirtinti išvadą, kad ekonominis sandorio tikslas (šalių valia) yra ne paprastas akcijų pirkimas-pardavimas, o verslo perleidimas ir įgijimas. Ypač tai akivaizdu, kai sandorio kaina struktūrizuojama, t.y. „rišama“ prie atitinkamų bendrovės finansinių rodiklių, bendrovės aktyvų ir pasyvų vertės, verslo būklės ir pan.

Galiausiai, sandorio ekonominį tikslą gali patvirtinti ir atskiros sutarties nuostatos. Jeigu sutartyje skiriamas pakankamai didelis dėmesys bendrovės, kurios akcijos perleidžiamos, būklei, numatomi papildomi pardavėjo įsipareigojimai (pvz., nekonkuruoti, tam tikrą laiką dirbti bendrovėje ir pan.), tai taip pat gali suponuoti išvadą, kad sandorio ekonominis tikslas yra verslo perleidimas. Be to, sandorio sąlygos kartais gali suponuoti tokią išvadą net tais atvejais, kai perleidžiamas akcijų kiekis nesiekia mūsų aptartos atitinkamos ribos, pvz., kai pirkėjas įsigyja tik paprastą balsų daugumą suteikiantį (arba netgi dar mažesnį) akcijų kiekį, tačiau įvairiomis sutartimis (pvz., balsavimo sutartimis (LR CK 2.88 str.)) užsitikrina galimybę daryti lemiamą įtaką bendrovės veiklai (verslui).

Apibendrindami galime daryti išvadą, kad akcijų pirkimas-pardavimas gali būti laikomas verslo perleidimu, kai tokio sandorio *ekonominis tikslas* yra perleisti verslą, įgijėjui perduoti teises/galimybes priimti ekonominius ir strateginius sprendimus vykdant konkretų verslą (komercinę veiklą) bei teises/galimybes disponuoti pelnu/nuostoliu iš tos veiklos. Tokia valia turi būti iš abiejų sandorio šalių pusės. Svarbiausias, bet ne vienintelis tokį tikslą diagnozuojantis kriterijus yra perleidžiamų *akcijų kiekis*, neįskaitant pirkėjui jau priklausančių bendrovės akcijų. Kaip taisyklė, jis turi suteikti įgijėjui *dviejų trečdalių ar didesnę balsavimo teisių daugumą*, jeigu bendrovės įstatai nenustato didesnės daugumos. Tas kiekis gali būti perleistas ir keliais atskirais sandoriais, jeigu visus sandorius sieja vieninga šalių valia perleisti įmonės kontrolę ir tie

[130] BGH 1928-03-09 d. nutartis Nr. II 489/27 (RGZ 120, 283 ff., 287).
[131] *Bendrovių valdymas. Konsultacijos vadovui*, § 11.3, p. 2.
[132] Pvz., Vilniaus apygardos teismas vienoje iš bylų nurodė, kad 71,90 procentų akcijų kaina negali būti apskaičiuojama taikant tą pačią vienos akcijos kainą kaip ir perkant 100 procentų akcijų, kadangi tokiu būdu neįgyjama bendrovės valdymo kontrolė (Vilniaus apygardos teismo 2007-09-14 d. sprendimas civ. byloje *A. Z. v. UAB „Švarus miestas“* (bylos Nr. 2-2148-565/2007)).
[133] Akcijų kainos padidinimas dėl verslo įsigijimo tikslo galėtų būti nustatytas, pvz., taikant tokią formulę: nustatoma vienos akcijos rinkos vertė ir ji padauginama iš parduodamų akcijų kiekio. Jeigu sutartyje šalių sutarta kaina pastebimai viršija tokią nustatytą sumą, galima būtų daryti išvadą, kad pirkėjas moka papildomą kainą už akcijų kiekio suteikiamą pridėtinę vertę, t.y. kad tikrasis sandorio ekonominis tikslas yra verslo perleidimas. Žinoma, tokiose bylose sunku būtų išsiversti be akcijų įvertinimo (ekspertizės) skyrimo.

sandoriai negali būti vertinami atskirai vienas nuo kito. Kita vertus, verslo perleidimu gali būti pripažintas ir mažesnio kiekio akcijų perleidimas, jeigu akcijų įgijėjui reikiama kontrolė perduodama kitokių sutarčių pagalba. Be to, verslo perleidimas gali būti konstatuotas tik tada, kai perleidžiamos *veikiančios (realiai verslą vykdančios)* bendrovės akcijos. Kiti ekonominio tikslo nustatymo kriterijai gali būti sandorio *kainos dydis ir struktūra* bei *kitos sandorio sąlygos (aplinkybės)*.

1.2.3. Akcijų ir įmonės pirkimo-pardavimo sutarčių skirtumai

Kaip minėjome, akcijų pirkimas-pardavimas (angl. *share deal*), bent jau Lietuvoje, ko gero, yra pats populiariausias verslo perleidimo būdas. Teisinėje literatūroje jis dažniausiai lyginamas su kitu vienu iš pagrindinių verslo perleidimo būdu - įmonės kaip objekto pirkimu-pardavimu (angl. *asset deal*)[134]. Nors išsami įmonės pirkimo-pardavimo sutarties aspektų analizė nėra šio disertacijos poskyrio tikslas, tačiau išanalizuosime pagrindinius šių dviejų verslo perleidimo būdų atribojimo kriterijus. Toks palyginimas padės geriau suvokti akcijų pirkimo-pardavimo kaip verslo perleidimo būdo specifiką.

Abiem minėtais verslo perleidimo būdais ekonomine prasme iš esmės pasiekiamas tas pats rezultatas – pasikeičia įmonės kaip verslo vykdymo priemonės ekonominis valdytojas. Tačiau šios abi sutartys iš esmės skiriasi, visų pirma, savo objektu. Kiti literatūroje įvardijami pagrindiniai skirtumai yra: sutarties šalys (tiksliau viena iš šalių – pardavėjas), sudarymo tvarka bei teisinės pasekmės[135]. Vietoj pastarojo skirtumo kai kurie autoriai nurodo sandorio tikslą[136]. Atskiru skirtumu galėtume paminėti ir pažeistų pirkėjo interesų gynimo būdus.

Taigi pirmasis ir pats svarbiausias skirtumas yra sutarties objektas. Kaip minėjome, akcijų pirkimo–pardavimo sutarties objektas yra bendrovės akcijos. Tuo tarpu įmonės pirkimo–pardavimo sutarties objektu yra įmonė arba esminė jos dalis (LR CK 6. 402 str. 1 d.). Kitaip sakant, akcijų pirkimo-pardavimo sutartimi pirkėjas įgyja verslą vykdančio (įmonę kaip objektą valdančio) asmens kontrolę, o įmonės pirkimo-pardavimo atveju – pačią minėtam asmeniui priklausančią įmonę. Kadangi akcijų perleidimo objekto – akcijų – sampratą ir specifiką atskleidėme disertacijos 1.2.1 poskyryje, toliau aptarsime tik esminius įmonės kaip verslo perleidimo sandorio objekto sampratos aspektus.

Lietuvos teisėje ir komercinėje praktikoje „įmonės“ sąvoka dažniausiai vartojama trejopa prasme: 1) kaip pelno siekiančių ūkio subjektų visumos apibendrinantis pavadinimas (pvz.,

[134] Paminėtina, kad įmonės pirkimo-pardavimo sutartis vis dar yra gana naujas institutas Lietuvos teisės sistemoje. Iki įsigaliojant dabartiniam LR CK tokia sutarčių rūšis, kaip ir apskritai įmonė kaip civilinių teisių objektas, nebuvo reglamentuojama.
[135] *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, p. 68.
[136] Pvz., Kuodis, M. Kertiniai įmonės pirkimo-pardavimo sutarties aspektai. *Juristas*. 2007, 11: 29-32, p. 32.

įmonių teisė); 2) kaip juridiškai autonominis komercinis ūkinis vienetas (tam tikrų civilinių teisių ir pareigų komplekso turėtojas), t.y. civilinių teisinių santykių subjektas; ir 3) kaip civilinių teisinių santykių objektas[137]. Toks įmonės sampratos daugiareikšmiškumas aiškinamas tuo, kad įmonės samprata priklauso nuo teisės šakos, kurioje šis terminas vartojamas[138], kadangi konkrečioje teisės šakoje, atsižvelgiant į jos reguliavimo dalyką, pobūdį, yra išskiriamas tam tikras įmonės požymis, ir įmonė yra suvokiama tik to požymio kontekste[139]. Netgi atsirado įvairios įmonės sampratą aiškinančios teorijos. Pvz., ekonomikos moksle dominuoja įmonės personifikacijos teorijos, kurios pažymi įmonės nedalumą ekonominiu požiūriu ir įmone laiko ūkiniu (ekonominiu) vienetu, tam tikru užbaigtu procesu, suvienytu gamybiniams tikslams[140]. Teisės požiūriu priimtinesnės atrodo atomistinės teorijos, įmonę apibūdinančios kaip tam tikrą daiktų ir teisių, priskirtų įmonei, rinkinį[141]. Vis dėlto, pastebima, kad daugumoje valstybių civilinė (ir prekybinė) teisė apie įmones vystosi ta linkme, kad įmonė pripažįstama greičiau civilinės apyvartos objektu, o ne subjektu[142].

Įstatyminė įmonės kaip civilinių teisių objekto sąvoka pateikiama LR CK 1.110 str. 1 dalyje, kur įmonė apibrėžiama kaip verslu užsiimančiam (pelno siekiančiam) asmeniui priklausantis turto ir turtinių bei neturtinių teisių, skolų ir kitokių pareigų visuma. Literatūroje nurodoma, kad norminiame įmonės apibrėžime pasireiškia trys pagrindinės tezės: 1) įmonė kaip teisių objektas yra turtas, priklausantis kokiam nors teisės subjektui; 2) įmonė yra ypatingos prigimties turtas – turtinis kompleksas[143]; 3) įmonė – ne bet koks turtinis kompleksas, o tik toks, kuris naudojamas verslo veiklos vykdymui[144]. Kita vertus, išsakoma nuomonė, kad nuosavybės teisė į įmonę yra teisinė fikcija: pagal esmę ji yra civilinių teisių į skirtingos prigimties objektus junginys; todėl įmonę tikslinga laikyti tik prievolinių teisių objektu – ta prasme įmonė pasireiškia kaip bendra gėrybė, kuria galima disponuoti[145].

Įmonės teisinio instituto sudėtingumas neleidžia suformuluoti įmonės tikslios ir išskiriančios sampratos, o literatūroje sutinkami apibrėžimai gali tiktai konstatuoti esminius įmonės požymius, skiriančius ją nuo kitų civilinių teisių objektų. Išskiriami šie įmonės požymiai: a) minimalus asmeninių ir daiktinių priemonių mastas; b) minimalus organizacinio vieningumo

---

[137] Šatas, J. *Komercinės teisės subjektai: (Lietuvos ir užsienio firmų teisinės formos)*: vadovėlis. Kaunas: Technologija, 1998, p. 28.
[138] Stanislovaitis, R. *Komercinė teisė*. 2-as leid. Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 30-31.
[139] *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, p. 46.
[140] Ершова, Е. А.; Овчинников, К. Д., ст. 36.
[141] Šių teorijų pavadinimas kilo iš žodžio „atomas“. Plačiau apie įmonės teisinės prigimties teorijas žr. *Ibid*., ст. 17-37.
[142] Plačiau apie sampratos „įmonė“ raidą įvairių šalių įstatymuose ir doktrinoje žr. *Ibid*., ст. 13-16.
[143] Pastebėjome, kad literatūroje įmonės ir turtinio komplekso sąvokos tapatinamos, nors, kaip parodys tolesnė analizė, toks tapatinimas yra klaidingas.
[144] Грибанов, А. Понятие предприятия в российском гражданском праве, ст. 62.
[145] Романов, О. Е. *Предприятие и иные имущественные комплексы как объекты гражданских прав*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004, ст. 113.

mastas; c) šis verslo vienetas privalomai turi pasireikšti verslo santykių rinkoje, t.y. įmonės veikla turi būti nukreipta į išorę, o ne į asmeninių interesų tenkinimą; d) įmonė privalo būti savarankiška, o tai pasireiškia jos reliatyviu priklausomumu tik nuo įmonininko, o ne nuo trečiųjų asmenų; e) įmonė privalo vykdyti atlygintiną veiklą rinkoje; f) įmonės veikla privalo būti planuojama ir nukreipta į tęstinumą, tai reiškia, kad įmonė, kaip ekonominė teisinė vienovė, turėtų būti laikoma reliatyviai ilgalaikiu dariniu[146].

Taip pat visuotinai pripažįstama, kad: 1) įmonė yra turtinis kompleksas, susidedantis iš materialių ir nematerialių elementų; 2) tai nedalus turtinis kompleksas; 3) jis gali priklausyti tik verslo veiklą vykdančiam asmeniui; 4) sandorio metu įmonė turi būti „veikianti“; 5) įmonės perleidimas ar perdavimas nenutraukia įmonės savininko veiklos[147]. Esminis įmonės nedalumą pagrindžiantis veiksnys yra tas, kad visas turtas, sudarantis įmonę, turi būti siejamas su įmonininko vykdoma ūkine veikla. Kiekvienoje įmonėje yra jungiamoji grandis (kiekvienu konkrečiu atveju ji gali būti skirtinga), leidžianti įmonę suvokti kaip nedalomą visumą. Panašiai įmonė suprantama ir užsienio valstybių, kurios išskiria įmonę kaip atskirą civilinių teisių objektą, teisėje[148].

Įmonę sudaro medžiaginių-daiktinių, finansinių ir nematerialių aktyvų, jos teisių ir pareigų kompleksas[149], t.y. įmonė yra tam tikrų elementų visuma. Įmonėje verslo tikslais yra teisiškai tarpusavyje susiję skirtingo pobūdžio elementai: turtas, darbo jėga, nematerialios vertybės, kurie kiekvienas atskirai turi savo teisinius režimus[150].

Lietuvos teisinėje literatūroje įmonę sudarantys elementai yra skiriami į dvi grupes: materialiuosius ir nematerialiuosius[151]. Įmonę sudaro materialus įmonės pagrindas ir su šiuo pagrindu susijusios įmonės savininko teisės ir pareigos, t.y. įmonėje susipina daiktinis (materialinė bazė) ir prievolinis teisinis (reikalavimo teisės, skolos) pradai[152]. Prie įmonės materialiųjų elementų yra įprasta priskirti išoriškai matomas, reikalingas verslo veiklai vykdyti priemones (t.y. žemės sklypą, pastatus, apyvartines lėšas, įrengimus, mechanizmus, prekes – gatavus gaminius, pusfabrikačius, žaliavas, atsargas, kurą ir t.t.). Prie nematerialiųjų įmonės elementų yra priskiriama pramoninė nuosavybė, autorinės teisės, išradimai, prekybos ženklai ir

---

[146] Kiršienė, J.; Kerutis, K., p. 26.
[147] *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, p. 81.
[148] Pvz., Italijos civiliniame kodekse vartojama verslo turto (ital. *azienda*) sąvoka, kuri apibrėžiama kaip įmonininko savo įmonės veiklai apjungto turto kompleksas, o visos sudedamosios verslo turto dalys turi esminį vieno tikslo (vadinamo įmonės veikla) siekimo požymį (Iudica, G.; Zatti, P. *Language and Rules of Italian Private Law: an introduction* / ed. S. Liebman, *et al.* 2nd ed. Padova: CEDAM, 2005, p. 155). Prancūzijoje naudojama sąvoka *fonds de commerce* (liet. *veikianti įmonė (firma)*, angl. *going concern*), apibūdinama kaip verslo turto, tiek materialaus, tiek nematerialaus, visuma, naudojama konkrečiame versle (*France Business Law, Taxation, Social Law* / [realised by the International Department of Editions Francis Lefebvre]. 4th ed. Paris: F. Lefebvre, 2004, p. 29).
[149] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga*, p. 232.
[150] *Гражданское право. В 4 т. Том 3. Обязательственное право*, ст. 394.
[151] Stanislovaitis, R., p. 31.
[152] *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, *op. cit*., p. 55.

prekių ženklai, pramoniniai pavyzdžiai, įmonės skiriamieji ženklai (firma ir iškaba), prievolinės teisės ir pareigos. Tarp įmonę sudarančių elementų paprastai negali būti įtraukiamos įmonės pardavėjo teisės, kurias jis įgijo pagal leidimus (licencijas) (LR CK 6.402 str. 3 d.).

Ypatingais nematerialiaisiais įmonės elementais kai kuriose valstybėse pripažįstami įmonės vieta rinkoje, susiklostę dalykiniai ryšiai ir reputacija[153] (tokie įmonės vertę padidinantys nematerialieji elementai Prancūzijoje vadinami *achllandage*, Anglijoje ir JAV – *goodwill*, Vokietijoje – *Unternehmensmehrwert*, Italijoje - *avviamento*). Tačiau Lietuvoje, kaip ir Rusijoje, šie ypatingi nematerialieji elementai įstatymų leidėjo požiūriu, nepatenka į įmonės sudėtį[154]. Argumentuojama tuo, kad įmonė gali apimti tik turtinius elementus, tuo tarpu reiškiniai, vadinami klientūra, šansais ir įmonės reputacija, yra faktinio, o ne teisinio pobūdžio[155]. Diskutuojama ir dėl LR CK (6. 402 str. 2 d., 6. 536 str. 1 d.) įtvirtintos galimybės perleisti firmos vardą kaip įmonės sudėtinę dalį, nurodant į tokios nuostatos nesuderinamumą su draudimu perleisti juridinio asmens pavadinimą (LR CK 2.39 str. 2 d.) ir siūlant tokios nuostatos atsisakyti[156].

Atkreiptinas dėmesys, kad LR CK 6.402 str. 1 dalyje ir 6.536 str. 1 dalyje yra vartojama įmonės, kaip turtinio komplekso, sąvoka. 2005 m. Teisės instituto atliktame tyrime taip pat nurodoma, kad įmonės teisinė vienovė daugiausiai pasireiškia tuo, kad ji civilinėje apyvartoje yra traktuojama turtiniu kompleksu[157]. T.y. įmonės ir turtinio komplekso sąvokos vartojamos kaip sinonimai[158]. Tačiau įmonę reiktų skirti nuo turtinio komplekso sąvokos. Turtinis kompleksas įstatyme apibrėžiamas kaip bendros ūkinės paskirties vienijamų daiktų visuma. T.y. ši sąvoka yra siauresnė ir neapima turtinių bei neturtinių teisių ir skolų, kurios, kaip minėjome, patenka tarp įmonės elementų. Atitinkamai teisinėje literatūroje nurodoma, kad turtinio komplekso pardavimui įmonės pirkimą-pardavimą reglamentuojančios normos netaikomos[159]. Parduodant įmonę visuomet parduodamas ir jai priklausantis turtinis kompleksas, tačiau jis dar nesudaro visos įmonės, kaip parduodamo objekto. Anot E. Baranausko, kai įstatymų leidėjas nurodo, kad į įmonę kaip turtinį kompleksą įeina ir turtinės teisės bei skolos, tai jis turi omeny paties įmonės savininko teises ir skolas, atsiradusias iš prievolių, susijusių vykdant įmonės kaip turtinio komplekso veiklą[160]. Dėl to pritartume rusų autoriams, kurie, siekiant išvengti termino

[153] Stanislovaitis, R., p. 32; *Гражданское право. В 4 т. Том 3. Обязательственное право*, ст. 393.
[154] *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, p. 56.
[155] Романов, О. Е., ст. 73.
[156] Plačiau apie firmos vardo perleidimo problemą žr. *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, *op. cit*., p. 65-67.
[157] *Ibid*., p. 54.
[158] Baranauskas, E. Ar teismui lengva išlikti tik interpretatoriumi? *Jurisprudencija*. 2009, 2 (116): 201-210, p. 206.
[159] Ambrasienė, D., *et al*. *Civilinė teisė*, p. 340.
[160] Baranauskas, A. *Įkeitimo teisinis reguliavimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2002, p. 86.

„įmonė“ dviprasmybės, vietoj frazės „įmonė kaip turtinis kompleksas“ siūlo teisės aktuose naudoti terminą „įmonės turtinis kompleksas“[161].

Lietuvoje įmonė yra laikoma nekilnojamuoju daiktu (LR CK 1.110 str. 1 d.). Tai reiškia, kad ekonominiu požiūriu įmonė yra verslo vienetas (verslas), kuriam teisiškai suteikiamas nekilnojamojo daikto režimas[162]. Nors teisės aktuose nurodoma, kad įmonė yra nekilnojamasis daiktas, sandoriai su įmone (pvz., įmonės pirkimas-pardavimas), vis dėlto, laikomi ne nekilnojamojo turto sandorių rūšimi, bet savarankiškomis sutarčių rūšimis. Tai rodo ir tas faktas, kad šie sandoriai kodekse išskirti į atskirus skirsnius. Taigi įmonė yra nekilnojamuoju daiktu ne dėl jos neatsiejamo ryšio su žeme, o dėl įstatymų leidėjo sprendimo išplėsti šio specifinio objekto atžvilgiu nekilnojamajam turtui nustatytą teisinį režimą. Greta to, įmonė yra objektas, kuris iškrenta iš nekilnojamųjų ir kilnojamųjų daiktų klasifikacijos, kadangi ji daiktas net nėra[163].

Iš LR CK 6.402 str. 1 dalies formuluotės galime spręsti, kad įmanomas įmonės dalies (esminės) dalies pardavimas. Tačiau rusų mokslininkai neigia dalies įmonės pardavimo galimybę. Jie teigia, kad atskiros įmonės dalies pardavimas reikš konkretaus turto, o ne turtinio komplekso pardavimą, ir tik įmonės kaip visumos perleidimo atveju įmanomas firmos, „klientūros“, dalykinės reputacijos perdavimas, gamybinės ir prekybinės veiklos, darbo vietų išsaugojimas. Įmonės dalis gali būti parduota pagal įmonės pirkimo-pardavimo sutartį tik po tos dalies įforminimo kaip savarankiškos veiklos (verslo), o tam būtina priskirti konkrečiai daliai firminį pavadinimą, užtikrinti prekių ir paslaugų individualizavimą (prekių ženklų, aptarnavimo ženklų), klientūros jai perdavimą ir t.t.[164] Lietuvos Auščiausiasis Teismas nėra pasisakęs dėl įmonės dalies perleidimo galimybės, tačiau yra aptaręs šį klausimą turtinio komplekso atžvilgiu. Vienoje iš bylų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad kai turtinį kompleksą sudarantys daiktai funkciniu ryšiu susiję taip, kad, nesant ar atskyrus kurį nors iš susidedančių daiktų, normaliai nefunkcionuotų visas kompleksas ar neproporcingai sumažėtų tokio komplekso vertė, tai tokiu atveju nuosavybės perleidimo objektas gali būti tik turtinis kompleksas kaip savarankiškas civilinių teisių objektas, bet ne tokio komplekso sudėtinės dalys. Priešingu atveju aptariamo turtinio komplekso dalinis perleidimas reikštų jo dalinį ar visišką likvidavimą[165]. Taigi mes linkę pritarti nuomonei, kad įmonės dalis gali būti parduota tik po tos dalies įforminimo kaip savarankiškos veiklos (verslo).

---

[161] Якушева, С. Использование термина "предприятие" в современном гражданском законодательстве. *Российская юстиция*. 2004, 6: 27, ст. 27.

[162] Kiršienė, J.; Kerutis, K., p. 26.

[163] Суевалов, М. С. Купля-продажа предприятия как основная форма приобретения бизнеса, ст. 20.

[164] *Гражданское право. В 4 т. Том 3. Обязательственное право*, ст. 396.

[165] LAT CBS 2009-03-03 d. nutartis c. b. *AB „Išlaužo žuvis“ v. G. S. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-65/2009). Atitinkamai toje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad tvenkinių kompleksas yra vientisas, dėl to turto pardavimo be varžytynių akte numatytas komplekso dalį sudarančių daiktų pardavimas laikytinas neteisėtas.

Aptarti įmonės sampratos aspektai[166] parodo, kad sandorio objektas yra pagrindinis, esminis aptariamų sutarčių atribojimo kriterijus. Tačiau yra ir daugiau skirtumų. Šių abiejų sandorių atveju skiriasi pardavėjai. Akcijų pirkimo–pardavimo sutarties atveju pardavėju yra juridinio asmens, valdančio įmonę kaip objektą, akcijų savininkas – akcininkas. Jis yra ir tiesioginis pinigų už akcijų pardavimą gavėjas. Tuo tarpu įmonės pirkimo–pardavimo sutarties atveju pardavėju bei pardavimo kainos gavėju yra įmonės savininkas, t.y. pats juridinis asmuo, net ir tais atvejais, kai parduodama individuali įmonė[167]. Įmonės valdytojui (turėtojui) pažymėti naudojama įmonininko (vok. *Unternehmensträger*, rus. *предприниматель*) sąvoka, kurios sinonimais laikomos ir tokios sąvokos kaip „verslininkas“, „komersantas“ ir „prekybininkas“[168].

Šios abi sutartys skiriasi ir pagal sudarymo tvarką, t.y. pagal keliamus reikalavimus sutarties turiniui (LR CK 6.404 str., LR ABĮ 46 str. 1-4 d.), formai (įmonės pirkimo-pardavimo sutarčiai įstatymas nustato notarinę formą, o akcijų sandoriui – tik paprastą rašytinę), sandorio registracijai (įmonės pirkimo-pardavimo sutarčiai numatyta teisinė registracija (LR CK 6.403 str. 3 d.)), kreditorių teisių apsaugai (LR CK 6.405-6.406 straipsniai nustato labai griežtus reikalavimus kreditorių apsaugai, tuo tarpu akcijų pirkimo-pardavimo atveju kreditorių teisės praktiškai yra įstatymo nesaugomos) ir pan.

Skiriasi ir šių sutarčių teisinės pasekmės, nors, kaip minėjome, ekonominiai padariniai gali būti panašūs. Po įmonės pirkimo–pardavimo sutarties sudarymo įmonė pereina naujajam savininkui, buvęs įmonės savininkas dėl to nenustoja egzistuoti. Po akcijų pirkimo–pardavimo sutarties sudarymo pasikeičia įmonės savininko (t.y. juridinio asmens) akcininkai (akcijų savininkai), o įmonė ir toliau priklauso tam pačiam juridiniam asmeniui. Kitaip sakant, įmonės pirkimo-pardavimo atveju pirkėjas įgyja materialaus ir nematerialaus turto rinkinį, kuris tiesiogiai bus įtrauktas į pirkėjo balansą. Tuo tarpu akcijų pardavimo atveju bendrovė didžia dalimi lieka nepaveikta įsigijimo; jos esamas turtas ir įsipareigojimai ir toliau priklauso bendrovei ir vienintelis dalykas, kuris atsiranda pirkėjo balanse, yra bendrovės akcijos jų įsigijimo verte[169]. Skirtingo pasekmės atsiranda ir bendrovės darbuotojams. Akcijų pardavimo atveju neįvyksta darbdavio pasikeitimo, pasikeičia tik darbdavio (bendrovės) akcininkas. Tuo tarpu kai parduodama įmonė, keičiasi ir darbdavys, todėl tokiu atveju ES teisė[170] ir Lietuvos

[166] Plačiau apie įmonės kaip objekto sampratą, požymius, elementus ir specifiką žr. *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, p. 44-56; Kiršienė, J.; Kerutis, K., p. 25-26; Stanislovaitis, R., p. 31-33; Ершова, Е. А.; Овчинников, К. Д., ст. 48-59.

[167] Tiesa, literatūroje dar pasitaiko klaidingų teiginių, kad individualios įmonės atveju įmonės pardavėju yra – individualios įmonės savininkas (fizinis asmuo), o ne pati individuali įmonė, kaip juridinis asmuo (žr., pvz., Kuodis, M., p. 30).

[168] Stanislovaitis, R., *op. cit*., p. 26-27.

[169] Beswick, S.; Wine, H., p. 12.

[170] Tarybos 2001 m. kovo 12 d. direktyva 2001/23/EB dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba įmonių ar verslo dalių perleidimo atveju, suderinimo. [2001] OL L082/16.

Respublikos darbo kodekso[171] 138 straipsnis užtikrina darbuotojų teisių apsaugą, t.y. darbdavio įsipareigojimų perėmimą[172].

Galiausiai, formaliai skiriasi pažeistų pirkėjo teisių gynimo būdai. Įmonės su trūkumais pardavimo atveju pirkėjas gali pasinaudoti tiek LR CK 6.408 straipsnyje nurodytais specialiaisiais teisių gynimo būdais, tiek ir bendrosiomis daikto trūkumų instituto normomis (LR CK 6.321-6.323, 6.330, 6.334 bei 6.341 str.). Tuo tarpu akcijos kaip įsigijimo objektas yra nuosavybės vertybinis popierius, kuris negali būti kvalifikuojamas kaip daiktas klasikine prasme, todėl akcijų pardavėjo atsakomybės už įmonės trūkumus taikymas yra, jeigu ne neįmanomas, tai bent jau labai sudėtingas[173].

Kaip minėjome, akcijų pirkimas-pardavimas (angl. *share deal*) yra populiaresnis verslo perleidimo būdas. Tai lemia visa eilė akcijų sandorio privalumų. Kaip minėjome, įmonės pirkimo-pardavimo procedūros yra labai sudėtingos ir reikalaujančios nemažai išlaidų (notarinė forma, kreditorių informavimas, kreditorių reikalavimų užtikrinimas ir pan.), tuo tarpu akcijų pardavimas procedūrų aspektu būna gana paprastas, neatsiranda ir darbuotojų perkėlimo problemų. Be to, esant dabartiniam teisiniam reguliavimui, praktikoje sunku aiškiai atriboti, kada turi būti parduodama įmonė, kaip turtinis kompleksas, o kada gali būti parduodamas tik bendrovės turtas ir teisės bei pareigos[174]. Kitas akcijų pirkimo-pardavimo privalumas – verslui būtinų licencijų ir leidimų išlikimas. Galiausiai, įmonės (turto) pardavimo atveju gali būti reikalinga gauti perleidimui įvairių trečiųjų šalių sutikimus, kas nėra taip būdinga akcijų perleidimui[175].

Be abejo, įmonės pirkimas-pardavimas (angl. *asset deal*) taip pat turi savų privalumų, kurių dauguma, vis dėlto, naudingi pirkėjui. Jeigu norima įsigyti tik dalį verslo ir (ar) turto, akcijų pirkimas-pardavimas nėra tinkamas būdas. Pirkėjui verčiau pirkti įmonę ir dėl to, kad vienareikšmiškai taikomos daiktinės teisės normos ir daiktų (įmonės) trūkumų institutas[176]. Principinis įmonės (turto) pardavimo pliusas yra ir tas, kad pardavėjas (bendrovė) lieka su visais savo istoriniais, esamais, būsimais ir atsitiktiniais įsiskolinimais, žinomais ar nežinomais

---

[171] *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64-2569 (2008-12-30 d. redakcija).

[172] Plačiau apie darbuotojų teisių apsaugą įmonės perleidimo atveju žr. Mačernytė-Panomariovienė, I. Verslo/įmonės arba jų dalių perdavimo samprata taikant direktyvos "Dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba įmonių ar verslo dalių perdavimo atveju, suderinimo" nuostatas. *Teisės problemos*. 2006, 3 (53): 34-59; Mačernytė–Panomariovienė I. *Garantijos darbuotojams darbdaviui tapus nemokiam*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2002.

[173] Dėl daikto trūkumų normų taikymo galimybių akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo atveju žr. disertacijos 4.1.2 poskyrį.

[174] Pilipaitė, R., p. 36.

[175] Plačiau apie akcijų perleidimo suvaržymus ir būtinus sutikimus bei leidimus žr. disertacijos 3 skyrių.

[176] Kiršienė, J.; Kerutis, K., p. 27.

pirkėjui[177]. Tuo tarpu akcijų perleidimo atveju naujas valdytojas atsakys už „kompanijos istoriją“, kadangi jis identifikuojasi kaip verslo – pačios kompanijos valdytojas[178].

Būdo pasirinkimą neretai lemia ir mokesčių aspektai. Dėl mokesčių ir dėl atsakomybės paskirstymo dauguma pirkėjų būna suinteresuoti įmonės pirkimu, o dauguma pardavėjų – akcijų pardavimu (pvz., nėra dvigubo apmokestinimo, akcijos nėra PVM objektu ir pan.)[179].

1.3. Uždarosios bendrovės samprata ir specifika

Šio tyrimo objektas – uždarosios bendrovės akcijų pardavimas kaip verslo perleidimo būdas. Ankstesniuose poskyriuose jau atskleidėme šio verslo perleidimo būdo sampratą. Tačiau būtina atskleisti ir antrosios temos sudedamosios – uždarosios bendrovės – sampratą ir specifiką.

1.3.1. Uždarosios bendrovės evoliucija

Akcinės bendrovės kaip juridinio asmens formos atsiradimas ir paplitimas buvo susijęs su didelio kapitalo sukaupimu būtinų, bet gana brangiai kainuojančių ir neduodančių greitos grąžos, ekonominių projektų (geležinkelių tiesimui ir t.t.) įgyvendinimui[180]. Pirmosios akcinės bendrovės buvo tikro investavimo pavyzdžiai: kai akcininkai bendrovės veikloje dalyvavo tik dėl investuotų lėšų, net vienas kito nepažinojo[181]. Akcininko dalyvavimas bendrovėje įforminamas tiktai akcijomis, kurios tradiciškai buvo pareikštiniais vertybiniais popieriais. Tai darė dalyvavimą bendrovėje anoniminiu. Prancūzų, belgų, olandų ir kai kurių kitų valstybių teisėje akcinės bendrovės ir šiandien vadinamos „anoniminėmis bendrovėmis“ (pranc. *societes anonimes*)[182].

Tačiau ilgainiui atsirado poreikis paprastesnės kapitalo bendrovės formos, tinkančios smulkioms ir vidutinio dydžio bendrovėms arba didelėms bendrovėms, bet turinčioms tik kelis akcininkus, kurių dalyviai taip pat norėjo naudotis ribotos atsakomybės privalumais. Vienintelė įmanoma kapitalo bendrovės forma tuo metu buvo minėta akcinė bendrovė, tačiau jų atžvilgiu buvo taikomos griežtos ir nelanksčios taisyklės, kurios buvo orientuotos į stambių kapitalo bendrovių investuotojų teisių užtikrinimą. Todėl pirmiausia Vokietijoje (1892 m.) buvo sukurta nauja kapitalo bendrovės forma – ribotos atsakomybės bendrovė (vok. *Gesellschaft mit*

[177] Stilton, A., p. 6.
[178] Суевалов, М. С. Приобретение-отчуждение бизнеса, ст. 28.
[179] Pilipaitė, R., p. 36.
[180] *Гражданское право. В 4 т. Том 1. Общая часть*, ст. 292.
[181] Kiršienė, J. *Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir teisinėje praktikoje*, p. 141.
[182] Tiesa, šiuolaikinė šalių įstatymų leidyba dabar numato vardinių akcijų išleidimą, nors ir „nepopierinėje formoje“, kas daro akcinių bendrovių „anonimiškumą“ tik duokle tradicijai (*Гражданское право. В 4 т. Том 1. Общая часть*, *op. cit*., ст. 293).

beschränkter Haftung (GmbH))[183]. Po Pirmojo pasaulinio karo ji buvo pradėta naudoti kontinentinėje europinėje teisėje. Tiesa, Anglijos (o taip pat ir JAV) teisė nepriėmė šios formos, tam tikslui naudodama „uždarosios bendrovės“ (angl. ‘*close corporation*‘) konstrukciją[184].

Palyginti su akcine bendrove, ribotos atsakomybės bendrovė turėjo keletą privalumų: 1) įstatymų normos, reguliuojančios jos veiklą, yra daugiausia dispozityvios; 2) įstatinis kapitalas padalytas į dalis – vadinamuosius pajus, jo formavimas bei keitimas daug liberalesnis negu akcinės bendrovės; 3) mažesni reikalavimai keliami bendrovės atskaitomybei, įstatuose numatytais atvejais įstatinį kapitalą galima padidinti papildomais įnašais, be procedūrų, privalomų akcinei bendrovei; 4) bendrovė neleidžia vertybinių popierių - įstatinio kapitalo įnašas fiksuojamas pajaus pažymėjime, uždaru būdu[185]. Ribotos atsakomybės bendrovė yra organizacinė forma, turinti kapitalo susivienijimo (akcinės bendrovės) ir asmenų susivienijimo (bendrijos) savybių.

Taigi bendrovių teisės evoliucijos pasekoje atsirado dvejopo pobūdžio bendrovės. Viena forma (akcinė bendrovė) ir toliau išliko priemone stambaus kapitalo telkimui viešoje akcijų apyvartoje, dalyvaujant dideliam skaičiui anoniminių investuotojų. Greta atsirado nedideliam dalyvių ratui pritaikyta paprastesnė bendrovės forma – uždaro pobūdžio (t.y. neturinti laisvos viešos akcijų apyvartos) bendrovė, kitaip sakant – uždaroji bendrovė[186].

Atvirųjų ir uždarųjų (dar vadinamų privačiosiomis) bendrovių atskyrimas įvairiose teisinėse sistemose tapo labai svarbiu klausimu, kai 1968 m. buvo priimta Pirmoji Europos Tarybos direktyva bendrovių teisės harmonizavimo srityje[187]. Direktyva buvo skirta valstybių narių teisės aktams, reguliuojantiems atvirąsias ir privačiąsias bendroves. Tuo metu visos valstybės narės, išskyrus Olandiją, galutinai įtvirtino uždarai (privačiai) bendrovei tinkamą teisinę formą, atskirdamos ją nuo atvirosios akcinės bendrovės. Tuo metu Olandijos teisinė sistema turėjo tik vieną ribotos atsakomybės bendrovės teisinę formą – akcinę bendrovę (oland. *Naamloze vennootschap* (NV)), kuri pagal Olandijos teisę privalėjo paviešinti savo metinę atskaitomybę, jeigu ji nebuvo „privataus“ pobūdžio. „Privati NV“ pagal Olandijos teisę buvo apibrėžiama kaip bendrovė, kuri pagal jos įstatus negalėjo išleisti pareikštinių vertybinių popierių, viršijant 50 000 NLG (Olandijos guldenų) sumą, arba platinti vertybinius popierius

[183] Maitland-Walker, J., p. 375.
[184] *Гражданское право. В 4 т. Том 1. Общая часть*, ст. 285.
[185] Stanislovaitis, R., p. 81.
[186] Apie uždarųjų bendrovių (angl. *close corporations*) evoliuciją žr. Vermeulen, E. P. M. *The Evolution of Legal Business Forms in Europe and the United States: Venture Capital, Joint Venture and Partnership Structures*. The Hague: Kluwer Law International, 2003, p. 108-109; Pistor, K., *et al*. The Evolution of Corporate Law: a Cross-Country Comparison. *The University of Pennsylvania Journal of International Economic Law*. 2002, Vol. 23, Issue 4: 791-871, p. 804-805.
[187] Tarybos 1968 m. kovo 9 d. Pirmoji direktyva 68/151/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos suvienodinti tokias apsaugos priemones visoje Bendrijoje, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, koordinavimo. [1968] OL L065/8.

akcijų rinkoje[188]. Atsižvelgiant į Olandijos situacija, minėtos Pirmosios Direktyvos 2 str. 2 dalyje buvo pateikti kriterijai, kuriuos turėtų atitikti Olandijos NV, kad bendrovė būtų laikoma „privačia“ (oland. *Besloten naamloze vennootschap,* BNV) Direktyvos prasme: a) jos negali išleisti pareikštinių akcijų; b) joks asmuo negali pateikti registruotųjų akcijų turėtojo sertifikato; c) jų akcijos negali būti kotiruojamos vertybinių popierių biržoje; d) jų įstatuose yra numatyti akcijų perleidimo suvaržymai (išankstinis bendrovės leidimas); e) jų įstatai nurodo, kad bendrovė yra *besloten naamloze vennootschap* ir atitinkamos nuorodos yra bendrovės pavadinime. Šie kriterijai gali būti panaudojami apibrėžiant bendrovės uždarą (privatų) pobūdį, nors tik sąlyginai, nes apibrėžimas buvo skirtas išimtinai Olandijos situacijai[189].

Šiandieninė bendrovių teisė Europos kontinentinės teisės tradicijos valstybėse paprastai skiria dvi bendrovių rūšis: atvirąją (angl. *public*) bendrovę ir privačiąją (angl. *private*) arba „uždarąją“ (angl. ‘*closed*‘) bendrovę. Egzistuojančios ES bendrovių teisės direktyvos dauguma atvejų taip pat naudoja minėtą atskyrimą. Tiesa, Europos Komisijos 2001 m. sudaryta Aukšto lygio bendrovių teisės ekspertų grupė rekomendacijų ES bendrovių teisės moderniam reguliavimui parengimui savo 2002 m. lapkričio 4 d. Ataskaitoje išskyrė tris pagrindines bendrovių rūšis: 1) ***listinguojamas bendroves*** (angl. *listed companies*), kurių akcijomis prekiaujama reguliuojamoje rinkoje, kurioms taikomos ne tik bendrovių teisės normos, bet ir vertybinių popierių reguliavimas ir kurioms būdinga išsisklaidžiusi nuosavybė arba mažų mažiausiai išsisklaidę mažumos akcininkai; 2) ***„atviràsias“ bendroves*** (angl. ‘*open‘ companies*), kurių akcijomis nėra reguliariai prekiaujama reguliuojamoje ar kitoje rinkoje, bet kurių vidinės struktūros leistų listingavimą, laisvą akcijų perleidimą ir išsklaidytą nuosavybę už vertybinių popierių rinkos ribų; ir 3) ***„uždaràsias“ bendroves*** (angl. ‘*closed‘ companies*), kurių akcijos nėra laisvai perleidžiamos ir kurios dėl to negali būti listinguojamos akcijų biržoje, ir kurių atveju išsisklaidžiusi nuosavybė už vertybinių popierių rinkos ribų yra neįmanoma[190].

Visose valstybėse išliko akcinės bendrovės forma, skirta atviram investavimui, nors šiek tiek skirtingai vadinama: akcinė bendrovė – Lietuvoje, taip pat Austrijoje ir Vokietijoje (vok. *Aktiengesellschaft* (AG)), Bulgarijoje (bulg. *акционерно дружество*), Čekijoje (ček. *akciová společnost*), Italijoje (ital. *Società per Azioni* (SpA)), Latvijoje (latv. *akciju sabiedrība* (AS)), Lenkijoje (lenk. *spółka akcyjna*), Rumunijoje (rum. *societate pe actiuni* (SA)), Slovakijoje (slovak. *akciová spoločnost*), Slovėnijoje (slovėn. d*elniška družba*), Vengrijoje (vengr. *Részvénytársaság*); atviroji akcinė bendrovė - Rusijoje (rus. *открытое акционерное*

[188] *The European Private Company?* / ed. H.-J. De Kluiver, W. Van Gerven. Apeldoorn: Maklu; [Zürich]: Schulthess [etc.], cop., 1995, p. 223.
[189] *Ibid*.
[190] *Report of the High Level Group of Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe* [interaktyvus]. Brussels, 4 November 2002. [žiūrėta 2009-03-09 d.]. <http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/report_en.pdf>, p. 35.

общество); atviroji ribotos atsakomybės bendrovė - Belgijoje (oland. *naamloze vennootschap,* pranc. *société anonime* (NV/SA)), Danijoje (dan. *aktieselskab* arba *Aktieselskaber* (A/S)), Estijoje (est. *aktsiaselts*), Norvegijoje (norv. *allment aksjeselskap* (ASA)), Olandijoje (oland. *naamloze vennootschap* (NV)), Suomijoje (suom. *julkinen osakeyhtiö* (*Oyj*)), Švedijoje (šved. *Aktiebolag* (AB)); anoniminė (akcinė) bendrovė - Graikijoje (graik. *Anonymi Etairia* (AE)), Ispanijoje (isp. *sociedad anónima* (SA)), Portugalijoje (port. *sociedade anónima*), Prancūzijoje (pranc. *société anonime* (SA)), Šveicarijoje (pranc. *société anonyme* (SA))[191].

Dėl uždarųjų bendrovių, kurių dalys (akcijos) nėra laisvai perleidžiamos ir jomis negalima prekiauti viešai, Europos valstybės pasirinko skirtingą kelią. Vienos perėmė pirminį uždarosios bendrovės variantą, t.y. vokišką ribotos atsakomybės bendrovės modelį. Tokios ribotos atsakomybės bendrovės kapitalas dalijamas ne į akcijas[192], o į nedalomas kapitalo dalis, vadinamas tiesiog dalimis (pvz., Austrijoje, Estijoje, Graikijoje, Vokietijoje) arba kvotomis (*quota*) (pvz., Ispanijoje, Italijoje, Portugalijoje, Slovėnijoje, Vengrijoje), nesančias vertybiniais popieriais. Bendrovės dalyviai vadinami ne akcininkais, o tiesiog dalyviais ir paprastai turi tik po vieną skirtingos nominalios vertės dalį (pvz., Austrijoje, Estijoje) arba gali turėti ir daugiau dalių (pvz., Graikijoje, Vokietijoje[193]). Tokios bendrovės vadinamos ribotos atsakomybės bendrovėmis: Austrijoje ir Vokietijoje - *Gesellschaft mit beschränkter Haftung* (GmbH)[194], Estijoje - *osaühing*, Graikijoje - *etairia periorismenis efthynis* (EPE), Ispanijoje - *sociedad de responsabilidad limitada* (SRL arba SL), Italijoje - *Società a responsabilità limitata* (Srl), Latvijoje (latv. *Sabiedrība ar ierobežotu atbildību* (SIA)), Lenkijoje - *spółka z ograniczoną odpowiedzialnością* (sp. z o.o.), Portugalijoje - *sociedade por quotas* (SQRL) (o vienanarė privačioji ribotos atsakomybės bendrovė - *sociedade unipessoal por quotas*), Rumunijoje - *societate cu raspundere limitata*, Slovakijoje - *spoločnost's ručením obmedzeným* (spol sro), Slovėnijoje - *družba z omejeno odgovornostnjo*, Šveicarijoje - *société a responsabilité limitée*,

[191] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 36, 139, 153, 344, 442; Maitland-Walker, J., p. 87, 89, 252, 496, 690, 741, 766, 768, 806, 837, 880; *Company Formation: a Practical Global Guide*, p. 163, 179, 311; *Corporate Business Forms in Europe*, p. 111, 814.

[192] Tiesa, pvz., Vokietijos Ribotos atsakomybės bendrovės (GmbH) įstatymo 2008 m. reforma padarė GmbH „dalyvavimo teises" daug artimesnes akcijoms, netgi įstatymiškai numatė galimybę išleisti GmbH dalių (akcijų) sertifikatus (žr. Noack, U.; Beurskens, M. Modernising the German GmbH – Mere Window Dressing or Fundamental Redesign? *European Business Organization Law Review*. March 2008, Volume 9, Issue 01: 97-124, p. 114; Muller, K. J. *The GmbH: a Guide to the German Limited Liability Company*. 2nd ed. Munchen: Verlag C. H. Beck, 2009, p. 113).

[193] Vokietijoje tokia galimybė atsirado tik po 2008 m. rudenį įsigaliojusio naujojo Vokietijos Ribotos atsakomybės bendrovės (GmbH) įstatymo (žr. Noack, U.; Beurskens, M., *op. cit*., p. 114).

[194] Tiesa, Vokietijos Ribotos atsakomybės bendrovės (GmbH) įstatymo 2008 m. reforma buvo pristatyta „mini-GmbH" tipas – „verslo bendrovė (su ribota atsakomybe)" (vok. „*Unternehmergesellschaft (haftungsbeschränkt)*" arba „UG (*haftungsbeschränkt*)"), kuri gali būti įsteigta teoriškai vien tik su 1 euro kapitalu (žr. Muller, K. J., *op. cit*., p. 4).

Gesellschaft mit beschränkter Haftung (GmbH) arba *Società a garanzia limitata* (Sagl), Vengrijoje - *Korlátolt felelosségu társaság* (Kft)[195].

Kita valstybių grupė uždarosios bendrovės formai paliko akcinio kapitalo požymį, t.y. kapitalas dalijamas į akcijas kaip vertybinius popierius. Iš esmės uždarosios bendrovės yra labai panašios į atvirąsias akcines bendroves, tačiau joms nustatytos lankstesni reikalavimai (nuo kelių iki keliolikos kartų mažesnis minimalaus įstatinio kapitalo dydis, netaikomi informacijos pateikimo reikalavimai ir pan.), bet draudžiama akcijomis prekiauti viešai[196], ribojamas maksimalus akcininkų skaičius bei nustatomi akcijų perleidimo apribojimai. Tai uždaroji akcinė bendrovė Lietuvoje arba uždaroji ribotos atsakomybės bendrovė Belgijoje (oland. *besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid*, pranc. *société privée à responsabilité limitée* (BVBA/SPRL), Danijoje (dan. *anpartsselskab* arba *Anpartsselskaber* (ApS)), Norvegijoje (norv. *aksjeselskap* (AS)), Olandijoje (oland. *besloten vennootschap* (BV), Suomijoje (suom. *osakeyhtiö, Oy*), Švedijoje (šved. *Aktiebolag* (AB))[197].

Kai kuriose valstybėse teisė pateikia abu minėtus uždarosios bendrovės modelius, t.y. tiek ribotos atsakomybės bendrovę, kurios negali išleisti akcijų, tiek ir supaprastintą (uždarąją) akcinės bendrovės formą. Prancūzijoje naudojamos dvi ribotos atsakomybės bendrovių rūšys: ribotos atsakomybės bendrovė (pranc. *société à responsabilité limitée* (SARL)) ir vienanarė ribotos atsakomybės bendrovė (pranc. *Entreprise unipersonnelle à responsabilité limitée* (EURL)). Pastaroji yra specialus SARL tipas, reikalaujantis tik vieno akcininko (SARL reikalauja minimaliai dviejų)[198]. Nuosavybės teisės SARL yra įrodomos dalimis-akcijomis (pranc. *parts sociales*)[199]. Tačiau 1994 m. Prancūzijoje buvo pristatyta ir supaprastinta akcinė bendrovė (pranc. *société par actions simlifiée* (SAS)). Nors SAS taikomas tas pats minimalus įstatinis kapitalas kaip ir akcinei bendrovei (SA), tačiau, skirtingai negu SA, SAS negali parduoti savo akcijų viešo siūlymo būdu ar prekiauti savo akcijomis reguliuojamoje rinkoje[200].

Panašiai yra ir Rusijoje. Kaip ir Lietuvoje, Rusijoje akcinės bendrovės skirstomos į atvirąsias ir uždarąsias (rus. *закрытое акционерное обшество*). Uždarosios bendrovės akcijos platinamos tik tarp jos steigėjų arba kitame, iš anksto apibrėžtame, asmenų rate. Kitais žodžiais,

---

[195] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 36, 442; *Corporate Business Forms in Europe*, p. 111, 662, 814; Maitland-Walker, J., p. 496, 741, 766, 768, 806, 837.

[196] Tiesa, pvz., Danijoje uždarajai bendrovei (ApS) įstatymu nedraudžiama siūlyti savo akcijas viešai, tačiau viešas pasiūlymas retai pasitaiko, kadangi ApS akcijos nėra apyvartiniai (angl. *negotiable*) vertybiniai popieriai, todėl nėra patogu jas siūlyti dideliam investuotojų skaičiui. Suomijoje uždarosios bendrovės (Oy) akcijomis ir kitais vertybiniais popieriais negalima prekiauti viešai, tačiau nedraudžiama išleisti Oy akcijas viešumai (pvz., per privatų patalpinimą) (žr. *European Corporate Law*, p. 104, 128).

[197] Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 87, 89, 252, 690, 880; *European Corporate Law*, *op. cit*., p. 271; *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 139.

[198] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 153-154, 156.

[199] *France Business Law, Taxation, Social Law*, p. 85.

[200] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 153, 155.

uždarosios akcinės bendrovės yra „uždarytos“ išorinių investicijų pritraukimui[201]. Greta Rusijos teisėje egzistuoja ir bendrovė su ribota atsakomybe (rus. *общество с огроничeнной ответственностью*), kuri turi bendrijos ir bendrovės elementų ir kurios įstatinis kapitalas padalintas į steigimo dokumentų nustatyto dydžio dalis[202]. Tiesa, Rusijos teisės doktrinoje kritikuojamas įstatymų leidėjo pasirinkimas numatyti abi šias bendrovių formas, nes jos atlieka vieną ir tą pačią ekonominę funkciją - smulkaus ir vidutinio kapitalo apjungimą[203].

Bendrosios teisės tradicijos valstybėse yra trys pagrindinės bendrovių rūšys: 1) atvirosios korporacijos (angl. *public corporations*), privačiosios korporacijos (angl. *private corporations*) ir ribotos atsakomybės bendrovės (angl. *limited liability companies* (LLC))[204]. Atvirosios korporacijos Anglijoje vadinamos atvirosiomis ribotos atsakomybės bendrovėmis (angl. *public limited companies* (plc)), o JAV jos paprastai vadinamos tiesiog įregistruotosiomis bendrovėmis (angl. *incorporated companies* (Inc.)) arba korporacijomis (angl. *corporations* (Corp.)). Anglijoje privačios bendrovės pavadinime, su tam tikromis išimtimis, turi būti žodis „Limited“ (liet. *ribotos atsakomybės*) arba jo santrumpa „Ltd.“. JAV analogiškoms privačiosioms bendrovėms nėra duota specialaus pavadinimo – tokios bendrovės žinomos kaip uždarosios bendrovės (angl. *close corporations* arba *closely held corporations*). Kai kuriose Britanijos tautų sandraugos valstybėse uždarosios bendrovės buvo pavadintos „nuosavomis“ (angl. ‘*proprietary*‘) bendrovėmis, o jų pavadinimai apėmė santrumpą „Pty“[205]. Ribotos atsakomybės bendrovės (angl. *limited liability companies* (LLC)) yra žinomos tik JAV, o jų populiarumą lėmė jų mokestinis statusas[206]. Specifiška tai, kad pagal 2006 m. Bendrovių akto (angl. *Companies Act* 2006)[207] 4 straipsnį, kol bendrovė nėra įregistruota kaip atviroji bendrovė (angl. *public company*), ji laikoma uždaroja bendrove (angl. *private company*). Taigi Britanijos bendrovių teisė tradiciškai laiko uždarąsias ir atvirąsias bendroves kaip du tos pačios juridinio asmens formos variantus, priešingai negu kontinentinės Europos teisinės sistemos, kurios linkusios jas traktuoti kaip skirtingas organizacijų teisines formas[208]. Tiesa, prisijungusi prie Europos Bendrijos, Britanijos teisė padarė daugiau skirtumų tarp atvirųjų ir uždarųjų bendrovių[209].

Visoje ES ribotos atsakomybės bendrovės paprastai negali platinti akcijų viešai, arba dėl to, kad tai aiškiai uždrausta įstatymu (pvz., Lietuvoje, Jungtinėje Karalystėje, Airijoje, Italijoje,

---

[201] Макарова, О. А. *Корпоративное право*: учебник. Москва: Волтерс Клувер, 2005, ст. 52.
[202] Толкачев, А. Н. *Коммерческое право: учебное пособие*. Москва: Перспектива, 2005, ст. 54.
[203] *Гражданское право. В 4 т. Том 1. Общая часть*, ст. 285.
[204] Ray, A. *International Business Law: Text, Cases and Readings*. 2nd ed. Upper Saddle River [New Jersey]: Prentice-Hall, 1997, p. 157.
[205] Mayson, S. W.; French, D.; Ryan, Ch. L. *Mayson, French & Ryan on Company Law*. 2006-2007 ed. New York: Oxford University Press Inc., 2007, p. 64.
[206] Ray, A., *op. cit*., p. 160-161.
[207] Companies Act 2006 [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-09 d.]. <http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts2006/pdf/ukpga_20060046_en.pdf>.
[208] Mayson, S. W.; French, D.; Ryan, Ch. L., *op. cit*., p. 65.
[209] Plačiau apie bendrovių tipus civilinės ir bendrosios teisės sistemų valstybėse žr.: Ray, A., *op. cit*., p. 150-162.

Maltoje, Lenkijoje, Švedijoje), arba todėl, kad neįmanoma tai padaryti, pvz., dėl pareigos tvirtinti akcijų perleidimo sutartį notariškai buvimo, pirmumo teisių, kurios negali būti netaikomos, arba todėl, kad privati forma negali būti įtraukta į biržą[210].

Apskritai išskiriamos dvi skirtingos bendrovių reguliavimo tradicijos[211]. Vienai tradicijai priskirtose šalyse neatribojamos listinguojamos ir nelistinguojamos bendrovės. Bendrovių teisė remiasi atvirosios bendrovės koncepcija, t.y. jos tikslas yra užtikrinti, kad akcinės bendrovės vykdytų kapitalo rinkos organizacinius reikalavimus. Šiose šalyse buvo ir yra skubiai reikalinga papildoma bendrovės forma, siekiant pateikti uždarai valdomoms bendrovėms paprastesnę ir lankstesnę sistemą. Ši grupė apima šalis, kurios pasirinko vokišką ribotos atsakomybės bendrovės (GmbH) modelį su didesnėmis ar mažesnėmis adaptacijomis (Vokietija, Austrija, Prancūzija, Belgija, tam tikru lygiu ir Italija). Antroji grupė (Jungtinė Karalystė, Skandinavijos šalys, Olandija, Šveicarija ir Ispanija) buvo pasirinkusios liberalią ir lanksčią teisinę sistemą, skirtą atvirosioms bendrovėms, nustatančią, kad kapitalo rinką reguliuojančios griežtos taisyklės netaikomos bendrovei, kol ji nelistinguoja savo akcijų. Šios teisinės sistemos iš pradžių turėjo mažesnį papildomos (privačios) bendrovės formos poreikį ir ilgai nesukūrė atskiros teisinės struktūros privačioms bendrovėms[212]. Tiesa, pastaraisiais dešimtmečiais pastebimas supanašėjimas tarp dviejų minėtų tradicijų. Pirmoje šalių grupėje skirtumai tarp listinguojamų ir nelistinguojamų bendrovių, o atitinkamai ir skirtumai tarp atvirųjų ir privačiųjų bendrovių palaipsniui nyksta. Šis vystymasis iš dalies gali būti paaiškinamas ES teisės reikalavimais. Antrosios grupės šalyse akcinėms bendrovėms (įskaitant ir nelistinguojamas bendroves) skirti reikalavimai (ypač numatyti Antrojoje ES bendrovių teisės direktyvoje[213]) lėmė iniciatyvą atleisti uždarai valdomas bendroves nuo varginančio europinio reguliavimo, sukuriant galimybes įsteigti privačias bendroves kaip papildomą teisinę formą. Taigi galima teigti, kad ES bendrovių teisė buvo vienas iš faktorių, užkirtusių kelią privačiosios bendrovės panaikinimui[214].

Uždarosios bendrovės formos nepamiršta ir įvairūs teisės mokslininkai, kuriantys ir siūlantys įvairius bendrovių reglamentavimo modelius. Štai autoriai J. Dine, M. Koutsias ir M. Blecher pasiūlė Pavyzdinio bendrovių įstatymo projekto modelį pereinamosioms (ir

---

[210] *European Corporate Law*, p. 33.
[211] Kalss, S., p. 341-342.
[212] Pvz., Norvegijoje uždarosios ribotos atsakomybės bendrovės forma atsirado po 1997 m. reformos (*The Regulation of Companies: a Tribute to Paul Krüger Anderson* / ed. M. Neville, K. E. Sørensen. Copenhagen: Thomson [London]: Sweet & Maxwell, 2003, p. 50), Suomijoje – po naujojo Bendrovių akto priėmimo 2006 m. rugsėjo 1 d. (*International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 139), o Šveicarijoje ribotos atsakomybės bendrovės teisinė struktūra, prisitaikant ją prie šiuolaikinio verslo poreikių, iš esmės buvo priimta tik 2008 m. (Maitland-Walker, J., p. 913) .
[213] Tarybos 1976 m. gruodžio 13 d. Antroji direktyva 77/91/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės reikalauja iš ribotos turtinės atsakomybės akcinių bendrovių dėl jų narių ir kitų interesų apsaugos pagal Sutarties 58 straipsnio antrąją pastraipą, bendroves steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, siekdamos tokias priemones suvienodinti, koordinavimo. [1977] OL L026/1.
[214] Kalss, S., *op. cit*., p. 342.

besivystančioms) ekonomikoms, kartu su komentarais[215]. Įstatymo projektas, paremtas Vokietijos teisės supaprastinta versija, atskiria dvi bendrovių formas – akcinę bendrovę (angl. *joint-stock company*) ir ribotos atsakomybės bendrovę (angl. *limited liability company*)[216].

Galiausiai, imamasi iniciatyvos uždarosios bendrovė formą harmonizuoti ES lygiu. 2008 m. liepos 25 d., kaip savo veiksmų plano, skirto smulkioms ir vidutinėms įmonėms, dalį, Europos Komisija pristatė Reglamento dėl Europos privačiosios bendrovės statuto projektą[217] (toliau - Reglamento dėl Europos privačiosios bendrovės statuto projektas), kaip pagrindą steigti Europos privačiąją bendrovę (*Societas Privata Europaea*, pranc. *Société Privée Européenne,* angl. *European Private Company*), kurios modelis panašus į minėtą Prancūzijos supaprastintą akcinę bendrovę (SAS). Pagal projektą Europos privačioji bendrovė bus ribotos atsakomybės bendrovė, kurios kapitalas padalintas į akcijas. Ji negali būti listinguojama akcijų biržose. Numatoma, kad Reglamentas įsigalios nuo 2010 m. liepos 1 d.

Taigi, nors vienarūšės bendrovės, steigiamos pagal skirtingų šalių įstatymus, daugiau ar mažiau skiriasi tarpusavyje teisinio statuso ypatumais ir kitais specifiniais bruožais, visose valstybėse egzistuoja tam tikra *uždarosios bendrovės forma*, pritaikyta smulkaus ir vidutinio verslo vykdymui nedideliame dalyvių rate. Ši bendrovės forma (Lietuvoje – uždaroji akcinė bendrovė) atskiriama nuo stambaus kapitalo telkimui viešoje akcijų apyvartoje pritaikytos ir todėl griežčiau reguliuojamos atvirosios bendrovės (Lietuvoje – akcinė bendrovė).

1.3.2. Uždarosios bendrovės samprata ir požymiai

Uždarosios bendrovės sampratą pirmiausia pradėjo formuoti bendrosios teisės valstybių teisės doktrina ir teismų praktika. Sąvoka „uždaroji korporacija“[218] (angl. ‘*close corporation*‘) buvo dažnai naudojama tam, kad atskirti korporaciją, turinčią tik kelis akcininkus, nuo atvirai valdomos korporacijos. Todėl uždaroji korporacija buvo paprasčiausiai apibrėžiama kaip korporacija, kuri turi santykinai mažai akcininkų. Kitas populiarus apibrėžimas teigia, kad uždaroji korporacija yra korporacija, kurios akcijomis iš esmės nėra prekiaujama vertybinių popierių rinkoje. Įstatymai ar teismų sprendimai dažnai apjungdavo minėtas dvi koncepcijas[219].

---

[215] Dine, J.; Koutsias, M.; Blecher, M. *Company Law in the New Europe: the EU Acquis, Comparative Methodology, and Model Law*. Cheltenham Northampton (Mass.): Edward Elgar, 2007, p. 145-338.

[216] Tiesa, šio Įstatymo 109 str. 1 dalis akcines bendroves skiria dar į dvi rūšis: atvirąsias bendroves (angl. *open companies*), kurios parduoda savo akcijas tik už organizuotos vertybinių popierių rinkos ribų, ir uždarai valdomas bendroves (angl. *closely held companies*), kurios visai neleidžia akcijų perleidimo. Taigi panašu, kad pasirenkamas Rusijoje taikomas, bet dažnai kritikuojamas modelis.

[217] Proposal for a COUNCIL REGULATION on the Statute for a European private company ((COM/2008) 396/3) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-09 d.]. <http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/epc/proposal_en.pdf>.

[218] JAV vietoj bendrovės (angl. *company*) sąvokos dažniau vartojama korporacijos (angl. *corporation*) sąvoka. Todėl disertacijoje sąvokos „uždaroji bendrovė“ ir „uždaroji korporacija“ bus vartojamos kaip sinonimai.

[219] O`Neal, F. H.; Thompson, R. B. *O'Neal's Close Corporations: Law and Practice*. 3rd ed. Chicago: Callaghan & Company, 1986, Chap. 1 – p. 2-3.

Kai kurie teisės mokslininkai ir teisininkai naudojo sąvoką „uždaroji korporacija“ pažymėti bendrovei, kurioje dalyviai laiko save partneriais ir stengiasi akcininkų sutarčių pagalba ar kitaip pritaikyti bendrovei vieną ar daugiau bendrijos privalumų ar požymių. Todėl buvo teigiama, kad uždaroji bendrovė funkcionaliai yra labiau susijusi su bendrija, negu su korporacija, ir ji dažnai buvo apibūdinama kaip „privilegijuota bendrija“ (angl. ‘*chartered partnership*‘), „įregistruota bendrija“ (angl. ‘*incorporated partnership*‘), „korporacija *de jure* ir bendrija *de facto*“[220], „kvazi-bendrija“ (angl. ‘*quasi-partnership*‘), „bendrija-korporacija“ (angl. ‘*partnership corporation*‘)[221] ar „bendrijos analogija“ (angl. ‘*partnership analogy*‘). Sąvoka „kvazi-bendrija“ (angl. ‘*quasi-partnership*‘) reguliariai buvo naudojama JAV ir Anglijos teismų sprendimuose, pradedant nuo 1916 m. bylos *Re Yenidje Tobacco Co Ltd*, kurioje konkreti bendrovė buvo pavadinta „iš esmės bendrija pagal formą uždarosios bendrovės pavidale“[222]. Dėl bendrų uždarųjų korporacijų ir bendrijų požymių JAV net kilo idėja taikyti bendrijos taisykles uždarosioms korporacijoms[223].

Atkreiptinas dėmesys, kad nors sąvokos „*close corporation*“, „*closed corporation*“ ir „*closely held corporation*“ dažnai laikomos sinonimais ir vartojamos pakaitomis, tačiau „*close*“ ir „*closed*“ labiau žymi korporacijos dalyvių siekį sulaikyti pašalinius nuo prisijungimo prie korporacijos, o sąvoka „*closely held*“ labiau vartojama norint pažymėti mažą akcininkų skaičių korporacijoje[224]. Be to, dar skiriami du pačių uždarųjų bendrovių tipai: taip vadinamos „tipiškosios“ (angl. ‘*archetypical*‘) ir „netipiškosios“ (angl. ‘*non-archetypical*‘) uždarosios bendrovės[225]. Pirmoji sąvoka taikoma bendrovėms, kurių akcininkai susiję šeimos ar kitais asmeniniais ryšiais, o antroji – tokiais ryšiais nesusijusių akcininkų bendrovėms.

Teisinėje literatūroje ir praktikoje buvo bandoma išskirti uždarąją bendrovę apibūdinančius požymius. Vienas pirmųjų požymių sąrašų buvo pateiktas JAV Masačiusetso Aukščiausiojo Teismo sprendime byloje *Danahue v Rodd Electrotype Co of New England, Inc* (1975 m.): 1) mažas akcininkų skaičius; 2) paruoštos rinkos bendrovės akcijoms nebuvimas; ir 3) esminės akcininkų daugumos dalyvavimas korporacijos valdyme, vadovavime ir veikloje[226]. Kita apibrėžimų banga įtraukė tokius požymius kaip: 1) akcininkų yra keletas; 2) jie paprastai gyvena toje pačioje geografinėje teritorijoje, pažįsta vienas kitą ir gerai žino vienas kito verslo įgūdžius;

[220] O`Neal, F. H.; Thompson, R. B., Chap. 1 – p. 3.
[221] Vermeulen, E. P. M., p. 22-23.
[222] Thomas, K. R.; Ryan, Ch. *The Law and Practice of Shareholders' Agreements*. 2nd ed. London: LexisNexis Butterworths, 2007, p. 309-310.
[223] Carneiro, M. M. *Minority Shareholders and Oppression in Close Corporations: Contracting as an Effective Protection Device*. LLM theses (2002). University of Georgia School of Law. Paper 20. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-20 d.]. <http://digitalcommons.law.uga.edu/stu_llm/20>, p. 11-12.
[224] O`Neal, F. H.; Thompson, R. B., *op. cit*., Chap. 1 – p. 9-10.
[225] O‘Kelley, Ch., Jr. Commentary, Filling Gaps in the Close Corporations Contract: a Transaction Cost Analysis. *Northwestern University Law Review*. 1992, Volume 87, Issue 1: 216-253, p. 239-242.
[226] Courtney, Th. B. *The Law of Private Companies*. Dublin: Butterworth (Ireland) Ltd, 1994, p. 26-27.

3) valdymas ir nuosavybė yra iš esmės tapatūs (dauguma akcininkų aktyviai dalyvauja versle, parastai dirbdami vadovų pareigose ar kartais vykdydami kitas valdymo funkcijas; yra mažas vadovų skaičius); 4) akcininkai vienas kitą laiko partneriais; ir 5) nėra rinkos akcijoms (akcijų prekyba yra labai maža arba jos išvis nėra)[227]. Tiesa, nors uždaroji bendrovė paprastai yra maža įmonė, tačiau, vis dėlto, bendrovės turto suma, jos operacijų turinys, įdarbintų asmenų skaičius ar jos pardavimų apimtis nelemia, ar ji yra „uždaroji“ (angl. '*close*').

Pirmiausia pabrėžiama, kad uždarosioms bendrovėms būdingas „savas ratas“, partnerystės jausmas. Akcininkai pasirenka korporatyvinę verslo formą, siekdami gauti ribotos atsakomybės ar kitus korporatyvinius privalumus sandėriuose su pašaliniais, bet tarpusavyje jie vis dar yra „partneriai“[228]. Visos bendrovės akcijos dažnai yra valdomos vienintelio akcininko arba tampriais ryšiais susijusios akcininkų grupės. Verslo sėkmė paprastai priklauso nuo bendrasavininkių sutarimo ir bendradarbiavimo, todėl verslo santykiai dažnai iš dalies sutampa su šeimos, draugų ar kito uždaro asmenybių rato santykiais. Neretai tokios bendrovės dalyviai pradeda bendradarbiavimą, remdamiesi jų susivienijimo narių individualiomis savybėmis ir asmeniniais privalumais (*intuitu personae* pobūdis[229]).

Su minėtu „savo rato“ (partnerystės) požymiu susiję ir tai, kad lygiateisiais partneriais save laiko ir mažumos akcininkai, kurie dažnai save gina sutartinių mechanizmų, tokių kaip akcininkų sutartis, pagalba[230]. Uždarųjų bendrovių panašumas į bendrijas lėmė ir tai, kad JAV teismų praktika suformulavo ir uždarosios bendrovės dominuojančių akcininkų fiduciarinių pareigų mažumos akcininkams doktriną[231].

„Savo rato“ jausmas lemia ir tai, kad uždarosios bendrovės akcininkams rūpi jų bendrininkų asmenybė. Dar daugiau, jie rūpinasi tuo, kas jų bendrininkais gali tapti akcijų perleidimo rezultate. Jie nenori rizikuoti, kad jų verslo organizacijos harmoniją ir balansą sugriautų svetimų asmenų atėjimas[232]. Todėl uždarosioms bendrovėms būdingi įvairūs akcijų perleidimo apribojimai, kurių tikslas būtent ir yra užtikrinti bendrovėje liekantiems akcininkams *delectus personae* teisės kontrolę[233], kurios pagalba jie gali apsisaugoti nuo nepageidaujamų

---

[227] Carneiro, M. M., p.. 7.
[228] O`Neal, F. H.; Thompson, R. B., Chap. 1 – p. 25.
[229] *Intuitu personae* yra lotyniška frazė, reiškianti „remiantis asmenybės savybėmis (angl. '*by virtue of the personality*') ar „speciali asmens svarba“ (angl. '*express consideration of the person*') (žr. *Webster's Online Dictionary* [interaktyvus] [žiūrėta 2009-01-27 d.]. <http://www.websters-online-dictionary.org/translation/Latin/intuitu+personae>).
[230] Chen Yu-Chen. *The Road to Becoming a Close Corporation: a Comparative Analysis of the "Shareholders Agreement" in the United States, Japan, and Taiwan* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2009-01-20 d.]. <http://works.bepress.com/yu_chen_chen/1>, p. 6.
[231] Plačiau žr. Nicholson, B. The Fiduciary Duty of Close Corporation Shareholders: a Call for Legislation. *American Business Law Journal*. November 1992, Volume 30, Issue 3: 513-535.
[232] O`Neal, F. H.; Thompson, R. B., *op. cit*., Chap. 1 – p. 25.
[233] Nicholson, B., *op. cit*., p. 517.

pašaliečių. Išvertus iš lotynų kalbos frazė *delectus personae* reiškia „asmens pasirinkimą“[234]. Ši frazė bendrovių teisėje reiškia tai, kad partneriai (akcininkai) turi teisę parinkti kitus partnerius (bendrininkus); ir kad nė viena partnerių grupė negali priimti kito asmens į partnerystę be kiekvieno iš partnerių sutikimo[235]. Teisine-ekonomine kalba, uždarosios bendrovės akcininkai priskiriami uždarai (angl. *closed*) naudos gavėjų klasei[236].

Atribojant uždarąsias bendroves nuo atvirųjų svarbus ir „lūkesčių“ (angl. ‘*expectations*‘) aspektas. Iš tikrųjų, uždarųjų korporacijų akcininkai turi didesnius lūkesčius negu atvirųjų bendrovių akcininkai, kadangi pastarųjų pagrindiniai lūkesčiai yra padidinti akcijų vertę ir gauti dividendus, o uždarosios bendrovės akcininkai paprastai į bendrovę investuoja esminę savo turto dalį, taip pat savo laiką ir įgūdžius[237]. Skirtingai nuo tipinio akcininko atviroje bendrovėje, kuris gali būti paprasčiausias investuotojas ar spekuliantas ir nenori prisiimti valdymo atsakomybės, akcininkai uždarojoje bendrovėje laiko save verslo bendrasavininkiais ir nori nuosavybės teikiamų privilegijų ir galių. Įsidarbinimas bendrovėje dažnai yra pagrindinis ar vienintelis akcininko pajamų šaltinis, todėl jie paprastai tikisi gauti grąžą iš bendrovės darbo užmokesčio forma, negu dividendais[238].

Be naudos gavimo iš darbo santykių bendrovėje uždarosios bendrovės akcininkų lūkesčiai siejasi ir su galiomis kontroliuoti (valdyti) bendrovę. Atvirojoje bendrovėje kontrolės galia yra santykinai nesvarbi akcininkui-investuotojui, tuo tarpu uždarojoje bendrovėje galia kontroliuoti bendrovės veiklą arba mažų mažiausiai vetuoti vadovų ir darbuotojų bei verslo vykdymo būdų pasikeitimus gali būti gyvybiškai svarbi akcininkui-savininkui[239]. Atvirųjų ir uždarųjų (privačiųjų) bendrovių atskyrimo kriterijumi galėtų būti „nuosavybės ir kontrolės“ (angl. ‘*ownership and control*‘) atskyrimo laipsnis (JAV mokslininkų suformuluota taisyklė)[240]. Ekonomikos teorijos terminologija, uždarosios bendrovės dažnai jungia sprendimų priėmimo funkciją ir rizikos prisiėmimo funkciją į vieną akcininkų-vadovų grupę; kitaip yra atvirosiose bendrovėse, kur šios funkcijos atskiriamos tarp vadovų ir pasyvių akcininkų[241]. Atvirosios bendrovės akcininkai paprastai yra investuotojai, kurie nevaldo kasdieninių (angl. *day-to-day*) bendrovės operacijų. Dėl narių gausos, išsisklaidymo, tarpusavio ryšių nebuvimo, atvirosios

---

[234] *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas = Dictonarium Latino–Lituanicum* / Kazimieras Kuzavinis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų l-kla, 1996, p. 229, 640.

[235] *Law Dictionary* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-27 d.]. <http://www.law-dictionary.org/DELECTUS+PERSONAE.asp?q=DELECTUS+PERSONAE>.

[236] Naudos gavėjų klasė gali būti arba uždara (angl. *closed*) arba atvira (angl. *opened*). Pirmu atveju nauda iš bendro turto gali būti įgyjama tik gaunant esančių klasės narių leidimą. Klasė yra atvira, kai bet kas gali įgyti minėtą galimybę gauti naudą be esančių klasės narių leidimo (žr. Holderness, C. G. Joint Ownership and Alienability. *International Review of Law and Economics*. March 2003, Volume 23, Issue 1: 75-100, p. 97).

[237] Carneiro, M. M., p. 11.

[238] Kleinberger, D. S. Why Not Good Faith? The Foibles of Fairness in the Law of Close Corporations. *William Mitchell Law Review*. 1990. Vol. 16, Issue 5: 1143-1168, p. 1148.

[239] O`Neal, F. H.; Thompson, R. B., Chap. 1 – p. 26.

[240] *The European Private Company?*, p. 24.

[241] O`Neal, F. H.; Thompson, R. B., *op. cit*., Chap. 1 – p. 26.

bendrovės akcininkai tam tikra prasme būna atskirti nuo bendrovės valdymo. Todėl kai nariai susitinka visuotiniame susirinkime ir renka valdymo organus, rinkimai paprastai bus vykdomi į tokias pareigas pasiūlytų kandidatų profesionalumo pagrindu. To rezultatas yra tikras galių atskyrimas tarp narių ir direktorių, o bendrasis narių organas paprastai neturi galimybės tiesiogiai nurodinėti kasdieninės bendrovės veiklos klausimais, tai paliekant direktoriams[242]. Tuo tarpu uždarosios bendrovės dalyviai dažnai arba pažįsta bendrovės valdymo organų narius arba patys jais būna. Be to, uždarosiose bendrovėse, skirtingai negu atvirosiose, valdymo struktūra retai būna sudėtinga, t.y. retai formuojama stebėtojų taryba ar net valdyba. „Atviros“ bendrovės yra valdomos ir kontroliuojamos vidinės valdymo struktūros (akcininkų, stebėtojų tarybos, darbuotojų (profsąjungos)) bei išorinės kontrolės (pvz., vertybinių popierių komisijos). Tuo tarpu „uždaroms“ bendrovėms minėtos valdymo ir kontrolės formos turi įtakos tik formaliai, nes išorinės institucijos yra nepajėgios užtikrinti efektyvią kontrolę arba iš viso nekontroliuoja, o vidinė kontrolė yra faktiškai perimama dominuojančiojo akcininko ir tuo pačiu direktoriaus[243].

Kitas uždarųjų bendrovių požymis – jų dalyvių didelis aktyvumas kasdieniniame (angl. *day-to-day*) versle. Nėra griežto atskyrimo tarp tų, kurie įneša piniginį kapitalą ir tų, kurie įneša žmogiškąjį kapitalą[244]. Atitinkamai skiriami ir du skirtingi akcininkų tipai: verslininkas (angl. *entrepreneur/business person*) ir investuotojas/finansų analitikas (angl. *investor/financial analyst*)[245]. Pirmasis būdingas būtent uždarosioms bendrovėms.

Dėl uždarosiose bendrovėse dažnai egzistuojančio tapatumo tarp akcijų nuosavybės ir verslo valdymo, dalyviai dažnai nepaiso korporatyvinių ritualų formalumų ir nesirūpina akcininkų ir direktorių susirinkimų pravedimu[246]. Dėl to uždarosios bendrovės akcininkai dažnai nemėgsta centralizuoto valdymo ir direktoriams suteikiamos galios savo nuožiūra vykdyti bendrovės veiklą, kas paprastai aptinkama atvirosiose bendrovėse.

Skiriasi ir kapitalo formavimo šaltiniai. Uždarosios bendrovės nepriklauso nuo viešo finansavimo per bendrąją kapitalo rinką. Tokio tipo bendrovės paprastai yra finansuojamos akcininkų įnašais arba banko kreditais. Kita vertus, uždaroji bendrovė neturi rinkos savo akcijoms – draudžiama jų akcijas platinti viešai, kas labai apriboja akcijų likvidumą. Atitinkamai uždarųjų bendrovių mažumos akcininkai, patyrę dominuojančių akcininkų piktnaudžiavimą (atleisti iš darbo, iš valdymo organų, negaunantys dividendų ir pan.) ir norintys atsiimti savo investicijas, neturi tokių galimybių kaip atvirosiose bendrovėse. Dominuojantys akcininkai dažniausiai pasiūlo nupirkti mažumos akcijas už nesąžiningai mažą kainą. Tuo tarpu

[242] Courtney, Th. B., p. 19.
[243] Kiršienė, J. *Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir teisinėje praktikoje*, p. 144.
[244] Carneiro, M. M., p. 9.
[245] Sheehy, B., p. 195.
[246] O`Neal, F. H.; Thompson, R. B., Chap. 1 – p. 57.

investuotojas atvirojoje bendrovėje, patyręs nesąžiningumą, gali pasitraukti tiesiog parduodamas akcijas už sąžiningą kainą[247].

Skirtingų valstybių įstatymų leidėjai turi skirtingą požiūrį uždarųjų bendrovių uždaro (privataus) pobūdžio reguliavimo atžvilgiu. Kai kurios sistemos, tokios kaip Prancūzija ir Ispanija, ir vienu metu – Belgija, nurodo maksimalų akcininkų skaičių (dažniausiai 50), kuris išryškina bendrovės uždarą pobūdį ir kurį peržengus bendrovė turi būti pertvarkoma į atvirąją bendrovę. Kiti įstatymų leidėjai įveda *intuitu personae* požymį, kuris pasireiškia privalomais akcijų perleidimo apribojimais (Olandija ir Prancūzija)[248]. Panašu, kad pastarajai grupei priskirtinas ir Lietuvos modelis, kadangi LR ABĮ 47 straipsnis įstatymiškai įtvirtina uždarųjų akcinių bendrovių akcininkų pirmumo teisę įsigyti parduodamas akcijas[249].

Kaip matyti, aspektai (požymiai), kurie gali būti naudojami apibrėžiant uždarąją bendrovę, yra labai įvairūs ir skirtingi. Tačiau, daugelio autorių nuomone, vienas vienintelis aspektas – viešos akcijų rinkos stoka – stipriai atriboja tokią bendrovės rūšį nuo atvirai valdomų (angl. *publicy held*) bendrovių[250].

Todėl šio tyrimo rėmuose mes apibrėšime uždarąją bendrovę kaip bendrovę, kurios akcijos negali būti platinamos viešai ir kurios akcijų perleidimui taikomi apribojimai. Dėl minėto nuosavybės ir kontrolės sutapimo galime teigti, kad uždarosios bendrovės yra ta tikroji verslo vykdymo priemonė, skirtingai nuo atvirųjų bendrovių, kurios yra skirtos investavimui. Būtent uždarųjų bendrovių akcijų perleidimas daug dažniau atitinka verslo perleidimo požymius. Šie aspektai ir lėmė šio tyrimo objekto susiaurinimą iki uždarosios bendrovės akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo.

1.4. Pirmojo skyriaus apibendrinimas

Pirmajame disertacijos skyriuje siekėme atskleisti akcijų pirkimo-pardavimo kaip verslo perleidimo būdo sampratą, diagnozavimo kriterijus ir specifinius bruožus.

---

[247] Moll, D. K. Shareholder Oppression in Close Corporations: the Unanswered Question of Perspective. *Vanderbilt Law Review*. 2000, Vol. 53, Issue 3: 749–827, p. 758-759.

[248] *The European Private Company?*, p. 222.

[249] Tiesa, LR ABĮ 2 str. 4 dalyje numatytas maksimalus uždarosios akcinės bendrovės skaičius, tačiau jis yra labai didelis – 250, todėl nelaikytume jo rodančiu uždarosios bendrovės pobūdį. Be to, jau po šio disertacinio darbo užbaigimo Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos pateiktuose LR ABĮ pakeitimuose siūloma iš viso atsisakyti uždarosios akcinės bendrovės akcininkų skaičiaus ribojimo (žr. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 2, 4, 7, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 26, 26[1], 32, 34, 35, 37, 41, 45, 47, 48, 52, 53, 57, 62, 63, 65, 72, 73, 74, 75, 77, 78 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 41[1] straipsniu įstatymo projektas Nr. 323-02. Parengė Lietuvos Respublikos ūkio ministerija [interaktyvus]. Vilnius, 2009-10-09 d. [žiūrėta 2009-10-18 d.] <http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6237&p_query=&p_tr2=&p_org=205&p_fix=>, 1 ir 19 str.).

[250] Pvz., O`Neal, F. H.; Thompson, R. B., Chap. 1 – p. 4; *The European Private Company?*, *op. cit*., p. 23; Carneiro, M. M., p. 9.

Visų pirma, atliktos analizės pagalba suformulavome paties verslo perleidimo sąvoką: tai *verslo (kaip komercinės veiklos) ekonominio valdytojo pasikeitimas*, kai iš vieno subjekto kitam *perduodamos* (visam laikui arba laikinai) *teisės/galimybės priimti ekonominius ir strateginius sprendimus* vykdant konkretų verslą (komercinę veiklą) ir *teisės/galimybės disponuoti pelnu/nuostoliu* iš tos veiklos. Tai labiau ekonominė, o ne teisinė sąvoka. Teisinėmis formomis (sandoriais ir pan.) tik pasiekiamas ekonominis tikslas – perleidžiamas verslas, kaip juridinio ar fizinio asmens (verslininko) *savarankiška*, *sisteminga*, *savo vardu vykdoma veikla*, kuriai *naudojami ekonominiai ištekliai*, kuria *siekiama gauti pajamų bei pelno* ir už kurią šis asmuo *atsako savo turtu*.

Komercinę veiklą (verslą) vykdančios bendrovės akcijų pirkimas-pardavimas (angl. *share deal*) yra vienas iš populiariausių savarankiškų verslo perleidimo (įgijimo) būdų. Tačiau verslo perleidimu akcijų pirkimas-pardavimas gali būti laikomas tik tuomet, kai jis atitinka aukščiau pateiktą verslo perleidimo apibrėžimą, t.y. kai tokio sandorio *ekonominis tikslas* (abiejų sandorio šalių tikroji valia) yra perleisti verslą. Svarbiausias kriterijus čia paprastai yra perleidžiamų *akcijų kiekis*, neįskaitant pirkėjui jau priklausančių bendrovės akcijų. Kaip taisyklė, sandorio objektu turi būti *dviejų trečdalių ar didesnė* balsavimo teisių dauguma, jeigu bendrovės įstatai nenustato didesnės daugumos[251]. Tas kiekis gali būti perleistas ir keliais atskirais sandoriais, jeigu visus sandorius sieja vieninga šalių valia perleisti įmonės kontrolę ir tie sandoriai negali būti vertinami atskirai vienas nuo kito. Kitas būtinas ekonominio tikslo nustatymo kriterijus – turi būti perleidžiamos *veikiančios (realiai verslą vykdančios)* bendrovės akcijos. Be to, fakultatyviniais kriterijais gali būti sandorio *kainos dydis ir struktūra* bei *kitos sandorio sąlygos (aplinkybės)*.

Bendrovės akcijų pirkimas-pardavimas (angl. *share deal*) skiriasi nuo kito populiaraus verslo perleidimo būdo – įmonės pirkimo-pardavimo (angl. *asset deal*), visų pirma, sutarties *objektu*. Įmonės pirkimo-pardavimo atveju pirkėjas įgyja verslą vykdančiam asmeniui (pvz., bendrovei) priklausančią įmonę kaip objektą, tuo tarpu akcijų pirkimo-pardavimo sutartimi pirkėjas įgyja verslą vykdančios (valdančios įmonę kaip objektą) bendrovės akcijas (kontrolę). Akcijų, kaip korporatyvinių vertybinių popierių, ypatumas yra jų suteikiama galimybė, esant tam tikram akcijų kiekiui, daryti poveikį bendrovės verslo ir kitos veiklos vykdymui. Atitinkamai akcijų pirkimo-pardavimo kaip verslo perleidimo būdo atveju sutarties objektu paprastai yra tik paprastosios vardinės bendrovės akcijos, tiek materialios, tiek ir nematerialios. Akcijų perleidimo sandorį nuo įmonės pirkimo-pardavimo atskiria ir kiti aspektai: *sutarties šalys* (tiksliau viena iš šalių – pardavėjas), *sudarymo tvarka* bei *teisinės pasekmės*, taip pat ir pažeistų *pirkėjo interesų gynimo būdai* (plačiau žr. 1.2.3 poskyrį).

[251] Kita vertus, verslo perleidimu gali būti pripažintas ir mažesnio kiekio akcijų perleidimas, jeigu akcijų įgijėjui reikiama kontrolė perduodama kitokių sutarčių pagalba.

Galiausiai, atliktas tyrimas parodė, kad verslo perleidimo požymius daug dažniau atitinka būtent *uždarųjų bendrovių* akcijų perleidimas, kadangi uždarosios bendrovės yra ta tikroji verslo vykdymo priemonė, skirtingai nuo atvirųjų (angl. *public*) bendrovių, kurios yra labiau skirtos investavimui. Šie aspektai ir lėmė šio tyrimo objekto susiaurinimą iki uždarosios bendrovės akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo.

Uždarosios bendrovės specifika apibūdinama įvairiais požymiais (žr. 1.3.2 poskyrį), tačiau, daugelio autorių nuomone, pagrindinis apibrėžiantis aspektas yra viešos uždarųjų bendrovių akcijų rinkos nebuvimas, suponuojantis ir akcijų perleidimo suvaržymus. Todėl pačią uždarąją bendrovę galime apibrėžti kaip bendrovę, kurios *akcijos negali būti platinamos viešai* ir kurios *akcijų perleidimui taikomi apribojimai*.

Nepaisant tam tikrų didesnių ar mažesnių skirtumų, visos jurisdikcijos pateikia tam tikrą privačiosios (angl. *private*) arba „uždarosios“ (angl. ‘*closed*‘) bendrovės formą, pritaikytą smulkaus ir vidutinio verslo vykdymui nedideliame dalyvių rate. Tiesa, viena valstybių grupė (pvz., Austrija, Vokietija, Estija, Ispanija, Italija, Latvija, Lenkija ir kt.) perėmė pirminį uždarosios bendrovės variantą, t.y. vokišką ribotos atsakomybės bendrovės, kurios kapitalas dalijamas ne į akcijas, o į nedalomas kapitalo dalis (kvotas), nesančias vertybiniais popieriais, modelį. Kita valstybių grupė (pvz., Belgija, Olandija, Skandinavijos šalys ir kt.) uždarosios bendrovės formai paliko akcinio kapitalo požymį, t.y. kapitalo dalijimą į akcijas kaip vertybinius popierius, bet nustatė lankstesnius reikalavimus bei draudimą akcijomis prekiauti viešai, taip pat maksimalus akcininkų skaičiaus ribojimą ir (ar) akcijų perleidimo apribojimus. Trečiojoje valstybių grupėje (pvz., Prancūzijoje ir Rusijoje) yra taikomi abu minėti uždarosios bendrovės modeliai, t.y. tiek ribotos atsakomybės bendrovė, kuri negali išleisti akcijų, tiek ir supaprastinta (uždaroji) akcinės bendrovės forma. Lietuva priskirtina antrajai grupei ir čia uždarosios bendrovės modelį atitinka uždaroji akcinė bendrovė (UAB).

2. IKISUTARTINĖ AKCIJŲ PARDAVIMO SANDORIO STADIJA

2.1. Akcijų pirkimo-pardavimo ikisutartinės (derybų) stadijos samprata ir reikšmė

Verslo perleidimo sandoriuose, ypač vykdomuose akcijų pirkimo-pardavimo sutarties forma, itin svarbi ikisutartinė sandorio stadija, t.y. sandorio etapas nuo derybų pradžios iki pagrindinės akcijų pirkimo-pardavimo sutarties pasirašymo[252]. Minėtą ikisutartinės stadijos reikšmingumą lemia du esminiai aspektai. Visų pirma, atsižvelgiant į tai, kad akcijų pardavimo atveju yra gana neaiškios ir apribotos daiktų (įmonės) trūkumų normų taikymo galimybės[253], iškyla būtinybė pirkėjui atlikti išsamų perkamos bendrovės (įmonės) būklės patikrinimą (angl. *due diligence*). Toks patikrinimas sudaro galimybes pirkėjui tinkamai susipažinti su faktiniu pirkimo objektu (bendrovės verslu, įmone), nustatyti ketinamo įsigyti verslo būklę ir suformuluoti reikiamas sutartines pardavėjo garantijas. Antra, akcijų pirkimo-pardavimo kaip verslo perleidimo būdo sandoris neretai būna sudėtingas ir reikalaujantis įvairių privalomų procedūrų atlikimo (pranešimo kompetentingai institucijai apie koncentraciją pateikimo, kitų akcininkų pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas įgyvendinimo, būtinų sutikimų/leidimų sandoriui gavimo ir pan.). Dažniausiai, šie minėti veiksmai iš sandorio šalių pareikalauja gana ženklių laiko ir piniginių sąnaudų, todėl šalys, prieš pradėdamos vykdyti tokius veiksmus, nori turėti pasirašytą kokį nors ikisutartinį dokumentą. Atitinkamai akcijų pirkimas-pardavimas kaip verslo perleidimo būdas yra vienas iš tų sandorių, kuriems itin būdinga aiški ikisutartinė stadija, turinti savo specifinius etapus bei dokumentus.

Pačios ikisutartinės (derybų) stadijos teisinis reglamentavimas yra gana naujas reiškinys daugelio valstybių teisėje. Iš pradžių teisė laikėsi ikisutartinio proceso aletorinės (atsitiktinumo) teorijos[254].. Tačiau vystantis komercinei apyvartai aletorinė teorija, priskirianti šalims visas ikisutartinio proceso rizikas, nepriklausomai nuo to, kaip elgėsi potencialus kontrahentas, pradėjo lemti neteisingus rezultatus. Todėl praktiškai visos jurisdikcijos vienu ar kitu lygiu

---

[252] Ikisutartinė stadija apima ne tik derybas, bet ir ikisutartinių dokumentų, pvz., preliminarios sutarties (LR CK 6.165 str.), sudarymą. Tiesa, tai aiškiai nėra nurodyta LR CK, nors rengiant kodekso projektą buvo siūloma apibrėžti ikisutartinių santykių sąvoką (žr. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento išvada Civilinio kodekso projektui (šeštoji knyga: prievolių teisė) Nr. P-2530 [interaktyvus]. Vilnius, 2000-07-10 d. [žiūrėta 2009-02-17 d.]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=104791&p_query=&p_tr2=>. 35 p.).

[253] Plačiau žr. disertacijos 4.1.2 poskyrį.

[254] Aletorinė ikisutartinių santykių teorija teigia, kad kiekvienai šaliai tenka jos pačios rizikos, susijusios su derybomis dėl sutarties. Ši teorija remiasi trimis pagrindinėmis prielaidomis: 1) bet koks kišimasis į sutarties formavimo procedūrą, kol dar šalys neprisiėmė jokių sutartinių prievolių ir nepadarė jokio delikto, pažeis sutarties laisvės principą; 2) bet koks kišimasis į sutarties formavimo procedūras privers šalis dukart pagalvoti prieš pradedant derybas ir todėl lems bendrą sutarčių skaičiaus sumažėjimą; 3) kol šalių elgesys nepatenka į nustatytų formalių taisyklių ir procedūrų apimtį, jis turi būti ignoruojamas kaip teisiškai nereikšmingas (plačiau žr. Kucher, A. N. *Pre-Contractual Liability: Protecting the Rights of the Parties Engaged in Negotiations* [interaktyvus]. May 2004. [žiūrėta 2009-02-17 d.]. <www.law.nyu.edu/idcplg?IdcService=GET_FILE&dDocName=ECM_DLV_013769&RevisionSelectionMethod=LatestReleased>).

pradėjo pripažinti poreikį reguliuoti ikisutartinius santykius, derybas dėl sutarties bei ikisutartinės atsakomybės taikymo galimybę[255].

Lietuvos teisinėje literatūroje[256] ir kai kurių valstybių teismų praktikoje[257] nurodoma, kad derybos dėl sutarties sudarymo paprastai susideda iš trijų stadijų (etapų). Pirminis etapas – informacinis, kuriame šalys keičiasi siūlymais ir paprastai nesukuria tarpusavio teisių ir pareigų. Šalių veiksmai vertinami kaip pasiūlymas pateikti ofertą arba tiesiog kvietimas derėtis dėl sutarties sudarymo. Šaliai priėmus kvietimą derėtis, prasideda derybos ir tarp šalių susiklosto ikisutartiniai santykiai[258]. Šiame etape naudojami informaciniai, procedūriniai dokumentai. Antrasis etapas – patvirtinimo. Šiame etape gali būti susitariama dėl sutarties sudarymo ir gali būti sukuriamos tarpusavio teisės ir pareigos. Naudojami garantiniai dokumentai, ketinimų protokolai. Tai debatų, diskusijų etapas, kada šalys derasi dėl esminių sutarties sąlygų, o deryboms vykstant sėkmingai, ši stadija gali baigtis sutarties pasirašymu. Trečiasis etapas – baigiamasis, kai suderinamos esminės sutarties sąlygos. Jame gali būti sudaromi preliminarūs dokumentai, preliminarios sutartys, atsiranda tarpusavio teisės ir pareigos, o nepagrįstas atsisakymas sudaryti sutartį sukelia neigiamas teisines pasekmes.

Toliau analizuosime šioje svarbioje akcijų pirkimo-pardavimo stadijoje sudaromus ikisutartinius dokumentus, jų teisinę reikšmę, šalims taikomas ikisutartines pareigas ir ikisutartinės atsakomybės sąlygas.

2.2. Ikisutartiniai akcijų pardavimo dokumentai ir jų teisinė galia

Ikisutartinėje (derybų) stadijoje akcijų pirkėjas ir pardavėjas dažnai sudaro įvairius ikisutartinius dokumentus (susitarimus)[259]. Pagrindinės priežastys, dėl kurių akcijų perleidimo

---

[255] Кучер, А. Н. *Теория и практика преддоговорного этапа: юридический аспект*. Москва: Статут, 2005, ст. 259.

[256] Norkūnas, A.; Selelionytė-Drukteinienė, S. *Civilinės atsakomybės praktikumas*: mokomasis leidinys. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2008, p. 25; Gedeikis, M. Ikisutartinių santykių samprata. *Teisės žinios*. 2006, 2-3 (15-16): 31-34, p. 33.

[257] Ypač derybų stadijos išskiriamos, pvz., Olandijos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, kurioje nuo 1982 m. *Plas/Valburg* bylos taip pat skiriamos trys derybų proceso stadijos: 1) šalys yra laisvos nutraukti derybas be jokios pareigos sumokėti kompensaciją kitai šaliai; 2) remiantis protingumo ir sąžiningumo kriterijais, šalis vis dar laisva pasitraukti, tačiau su sąlyga, kad ji kompensuoja kitai šaliai visas ar kai kurias patirtas išlaidas; 3) remiantis protingumo ir sąžiningumo kriterijais, šalis daugiau nėra laisva nutraukti derybas, nekompensavusi kitai šaliai išlaidų ir – kai kuriais atvejais – negautos naudos (pajamų) (žr. *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 5* / ed. J. Herbots. The Hague [etc.]: Kluwer, 1993. Suppl. 34 (November 2003). Netherlands, p. 74).

[258] Kitas ikisutartinių santykių pradžios momentas, kai nėra derybų stadijos, - ofertos pateikimas (Gedeikis, M. Ikisutartinių santykių samprata, *op. cit*., p. 33).

[259] Ikisutartinių dokumentų (susitarimų) sąvoka naudojama siekiant įvardinti bet kokius susitarimus (nepriklausomai nuo jų teisinės galios ir pasekmių), šalių sudaromus derybų stadijoje iki galutinės sutarties pasirašymo. Taigi ikisutartiniais tokie susitarimai vadinami išimtinai siekiant pabrėžti etapą, kuriame jie buvo sudaryti. Tarptautinėje praktikoje ikisutartiniai dokumentai aptinkami įvairiais pavadinimais: „pirminės sąlygos“ (angl. ‘*heads of terms*‘), „pirminė sutartis“ (angl. ‘*heads of agreement*‘), „sąlygų lapas“ (angl. ‘*term sheet*‘), „susitarimo memorandumas“ (angl. ‘*memorandum of understanding*‘), „ketinimų protokolas“ (angl. ‘*letter of intent*‘), „pradinė sutartis“ (angl.

sandoriuose naudojami ikisutartiniai dokumentai, yra kelios: 1) į tokį dokumentą įtraukiamos tam tikros įpareigojančios nuostatos, kurios gali suteikti abiem šalims aiškesnį supratimą apie esmines sandorio sąlygas[260]; 2) šalys patirs gana ženklių laiko ir pinigų sąnaudų įmonės patikrinimui (angl. *due diligence*) atlikimui bei sutarties suderinimui ir parengimui, o tai daryti be aiškaus susitarimo dėl esminių sandorio sąlygų gali tapti brangiai kainuojančia klaida; 3) net jei dokumentas teisiškai nėra įpareigojanti sutartis, jo sudarymas dažnai sukuria moralinį įsipareigojimą naudoti sąžiningas geriausias pastangas užbaigti sandorį pagal išdėstytas sąlygas[261]. Ikisutartinių dokumentų (preliminariųjų sutarčių) sudarymą JAV mokslininkai aiškina ir komerciniu šalių elgesio modeliu, kuris sako, kad jeigu po neaiškumų išsprendimo šalims atrodys, jog sandoris bus pelningas, šalys sukonkretins savo sutartį ir vykdys sandorį, bet jeigu joms atrodys, jog sandoris bus nepelningas, šalys atsisakys projekto[262].

Teisinėje literatūroje pristatomos skirtingos ikisutartinių susitarimų klasifikacijos. Vieną iš išsamiausių klasifikacijų pateikė JAV teisės mokslininkas A. A. Farnsworth[263]: 1) sutartys su atviromis sąlygomis (angl. *agreements with open terms*)[264]; 2) sutartys dėl derybų tęsimo (angl. *agreements to negotiate*)[265]; 3) preliminariosios sutartys (sutartys dėl sutarties, angl. *agreements to engage in a transaction*)[266]; 4) sutartys dėl derybų procedūrų (angl. *stop-gap agreements*)[267]. V. Mikelėnas nurodo, kad pagal tai, ar sukuriami prievoliniai santykiai, skiriamos penkios ketinimų protokolų (ikisutartinių dokumentų) rūšys[268]: 1) patvirtinimo, arba garantinis, ketinimų protokolas (angl. *assurance letter of intent*, pran. *declarations de patronage*, vok.

'*agreement in principle*'), preliminarioji sutartis ir kt. Tuo tarpu teisinėje literatūroje ikisutartiniai dokumentai dažnai įvardijami apibendrinančia ketinimų protokolo sąvoka.

[260] Paprastai ikisutartiniame akcijų pirkimo-pardavimo dokumente numatoma: abiejų šalių, tik pirkėjo arba tik pardavėjo įsipareigojimas derėtis išimtinai tik su kita šalimi; pirkėjo teisė atlikti bendrovės patikrinimą; šalių įsipareigojimas sudaryti pirkimo-pardavimo sutartį ketinimų protokole nurodytomis sąlygomis, jei pradinė informacija pasirodys esanti teisinga, jei bus išpildytos kitos pardavimui numatytos sąlygos ir jeigu šalys susitars dėl galutinių sutarčių (*Bendrovių valdymas. Konsultacijos vadovui*, § 11.3, p. 10).

[261] Reed, S. F.; Lajoux, A. R., p. 447-448.

[262] Schwartz, A. Scott, R. E. Precontractual Liability and Preliminary Agreements. *Harvard Law Review*. Jan2007, Vol. 120 Issue 3: 662-707, p. 663.

[263] Кучер, А. Н., ст. 273.

[264] Šiuo atveju šalys susitaria dėl daugumos sandorio sąlygų, bet jos taip pat prisiima įsipareigojimą tęsti derybas, siekiant pasiekti susitarimą dėl sąlygų, kurios kol kas liko atviromis ir kurios turi būti įtrauktos į galutinę sutartį. Tuo atveju, jeigu dėl atvirų sąlygų nesusitariama, šalys laikomos susaistytomis tomis sąlygomis, kurias jos įtraukė į ikisutartinį susitarimą, o kitos sąlygos ginčo atveju nustatomos teismo. Kita vertus, jeigu šalys likusias atviromis sąlygas laiko esminėmis, jos gali numatyti, kad pagrindinė sutartis nebus laikoma sudaryta iki tol, kol nebus pasiektas susitarimas dėl atvirų sąlygų. Tokiu atveju šalių sudarytas ikisutartinis susitarimas gali būti priskirtas antram susitarimų tipui – susitarimui dėl derybų tęsimo.

[265] Tokiu dokumentu fiksuojami pasiekti šalių susitarimai dėl kai kurių būsimos sutarties sąlygų, bet joms nesuteikiamas teisiškai įpareigojantis (saistantis) pobūdis. Tokie susitarimai kai kada numato derybų proceso metodą ir procedūras.

[266] Preliminariosios sutarties (*pactum de contrahento*) dalyku yra įsipareigojimas sudaryti sutartį.

[267] Tokių ikisutartinių susitarimų dalyku yra tik derybų vedimo procedūra, t.y. jie nenustato būsimos sutarties sąlygų, kaip kad visi anksčiau aptarti susitarimai. Tokiems susitarimams priskiriami, pvz., susitarimai dėl informacijos konfidencialumo, dėl derybų stadijoje patiriamų išlaidų pasiskirstymo, dėl apibrėžtos sumos išmokėjimo atsisakymo nuo derybų vedimo ir galutinės sutarties sudarymo atveju (angl. *break-up fee*).

[268] Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė*, p. 120, 125-126.

Patronatserklarungen)[269]; 2) procedūrinis ketinimų protokolas (angl. *framework letter of intent*)[270]; 3) informacinis ketinimų protokolas (angl. *publicity letter of intent*)[271]; 4) preliminarinis ketinimų protokolas (angl. *memorialization letter of intent*)[272]; ir 5) sutartys (preliminarioji sutartis)[273]. Pagal pasirašiusių šalių skaičių skiriami vienašaliai, dvišaliai ir daugiašaliai ketinimų protokolai[274].

Kai kurie iš ikisutartinių dokumentų (pvz., Lietuvoje, Italijoje, Rusijoje – preliminarioji sutartis) specialiai reguliuojami kai kurių šalių įstatymais. Tačiau apskritai literatūroje teigiama, kad ikisutartiniai susitarimai nepakankamai sureguliuoti arba visai nesureguliuoti daugumos valstybių įstatymų leidyboje[275]. Pvz., Vokietijoje ir Prancūzijoje preliminariosios sutarties institutas pripažįstamas tik teisės doktrinoje ir teismų praktikoje[276].

Daugumos Europos valstybių teisinė praktika priėmė anglo-amerikietiškojo stiliaus ketinimų protokolą parengtinių verslo perleidimo sandorio stadijų sureguliavimui. Kai kurios valstybės (pvz., Austrija, Ispanija, JAV) laikosi prezumpcijos, kad paprastai ketinimų protokolas bus neįpareigojantis, išskyrus tam tikras sąlygas, t.y. konfidencialumo, išimtinumo, derybų nutraukimo mokesčių ir informacijos gavimo[277]. Kitos valstybės (pvz., Belgija, Danija, Italija, Norvegija, Suomija, Švedija), nors ir pripažįsta, kad paprastai ketinimų protokolas būna neįpareigojantis, tačiau pabrėžia, jog dokumento turinys ar kitos aplinkybės gali rodyti, kad jis sukuria teisinius įsipareigojimus, todėl jeigu dokumentas nelaikomas teisiškai įpareigojančiu, tai turi būti aiškiai nurodyta sutartyje[278]. Daugumoje valstybių pažymima, kad ikisutartinio dokumento teisinė galia priklauso nuo jo formuluočių. Paprastai, jeigu norima, kad preliminarus dokumentas nebūtų teisiškai įpareigojantis, jis turi būti aiškiai nurodytas kaip „priklausantis nuo sutarties“ (angl. '*subject to contract*')[279]. Paprasčiausio nurodymo, kad ketinimų protokolas yra neįpareigojantis, gali nepakakti padaryti jį neįpareigojančiu. Teisinis kriterijus įpareigojančiam pobūdžiui nustatyti yra šalių ketinimai, kurie nustatomi iš aplinkybių visumos[280].

---

[269] Šis dokumentas reiškia, kad vieną iš besiderančių šalių valdantis asmuo pritaria deryboms ar būsimai sutarčiai, taip pat bankas gali patvirtinti, kad derybų šalis turi pakankamai lėšų būsimiems sutartiniams įsipareigojimams įvykdyti. Šis dokumentas paprastai yra tik moralinio įsipareigojimo patvirtinimas.

[270] Mūsų nuomone, tiksliau būtų versti kaip „rėminis ketinimų protokolas“. Tai derybų planas, kuris paprastai prievolinių santykių nesukuria.

[271] Tai kai kuriose valstybėse egzistuojantys ikisutartiniai dokumentai, kuriais šalys informuoja visuomenę apie numatomą sudaryti sutartį,

[272] Jame derybų metu šalys fiksuoja tarpinius susitarimus. Toks dokumentas gali būti traktuojamas ir kaip preliminarioji sutartis.

[273] Tai teisinių padarinių sukeliantys dokumentai, t.y. dokumentai, sukuriantys prievolinius santykius.

[274] Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė*, p. 125.

[275] Кучер, А. Н., ст. 261.

[276] Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė*, *op. cit*., p. 149, 154-155, 163.

[277] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 38, 442, 498.

[278] *Ibid.*, p. 55, 111, 140, 262, 359, 458.

[279] Stilton, A., p. 27.

[280] Reed, S. F.; Lajoux, A. R., p. 447.

Bendrosios teisės valstybėse (JAV, Jungtinėje Karalystėje, Airijoje) ikisutartinio dokumento teisinio privalomumo kriterijais laikomi šalių ketinimas sukurti sutartinius teisinius santykius (angl. *intention*) ir priešpriešinis patenkinimas (angl. *consideration*)[281]. JAV, kai šalys aiškiai nenurodo, ar ketinimų protokolas yra įpareigojantis, tai nusprendžia teismai, stengdamiesi nustatyti objektyvius šalių ketinimus[282].. Anglijos teismai paprastai nepripažįsta įpareigojančiais šalių pasirašytų ikisutartinių dokumentų, kuriuose įforminamas šalių susitarimas derėtis dėl būsimos sutarties sąlygų, taip pat ir sutarties sudaryti sutartį - tik ikisutartinis dokumentas, užfiksuojantis visas esmines sutarties sąlygas, gali sukurti šalims prievolinius santykius[283].

Pačių ikisutartinių dokumentų pažeidimo pasekmės įvairiose valstybėse taip pat skiriasi. Paprastai teisiškai neįpareigojantys ikisutartiniai dokumentai (ketinimų protokolai) jokių teisių pasekmių šalims nesukelia. Teisines pasekmes sukelia teisiškai įpareigojantys dokumentai – preliminarios sutartys. Dalyje valstybių (pvz., Austrijoje, Prancūzijoje), taip pat kaip Lietuvoje, preliminariosios sutarties pažeidimo atveju negalimas prievolės įvykdymas natūra – kyla tik pažeidusios šalies atsakomybė už kitos šalies nuostolius[284]. Kitose valstybėse (pvz., Ispanijoje, Italijoje, Rusijoje) nukentėjusioji šalis teisminiu keliu gali reikalauti sutarties sudarymo (prievolės įvykdymo natūra)[285]. Dar kitose (pvz., Švedijoje, Šveicarijoje), nors ir nepaneigiama teorinė galimybė reikalauti prievolės įvykdymo natūra, tačiau pripažįstama, kad praktiškai teismai tokiais atvejais taiko vienintelį gynimo būdą – nuostolių atlyginimą[286].

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje ketinimų protokolai (ikisutartiniai dokumentai) taip pat traktuojami dvejopai: vienais atvejais - kaip šalių moralinis įsipareigojimas, o kitais atvejais – kaip teisinius padarinius sukeliantis dokumentas, kurio sąlygas galima reikalauti įvykdyti pareiškiant ieškinį arba išsiieškoti nuostolius, padarytus šios sutarties (ketinimo protokolo) nevykdant[287]. Pripažįstama tarptautinėje praktikoje galiojanti prezumpcija, kad ikisutartinio dokumento pasirašymas yra rimto ketinimo sudaryti sutartį įrodymas, todėl tokio dokumento nevykdymas yra pagrindas taikyti atsakomybę, jeigu dokumente nėra aiškiai

---

[281] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 222.

[282] Oesterle, D. A. *The Law of Mergers and Acquisitions*. 2nd ed. St. Paul Minn.: West Group, cop. 2002, p. 272. Tokiu atveju JAV teismai atsižvelgia į devynis bendrus faktorius (į daugumą, jeigu ne į visus): 1) ketinimą susitarti arba jo stoką; 2) lemiamų atvirų sąlygų buvimą arba trūkumą ketinimų protokole; 3) ketinimų protokole esančių sąlygų aiškumą, specifiškumą arba šių savybių trūkumą; 4) ketinimų protokole nurodytą galiojimo pasibaigimo datą ir ką ji reiškia; 5) nuorodą į vėlesnių derybų ar vėlesnės galutinės sutarties būtinumą; 6) išankstinių sąlygų buvimą, patenkinimą ar trūkumą; 7) elgesio tarp šalių krypties ar verslo papročių krypties įrodymus; 8) atlyginimo buvimą arba trūkumą; ir 9) įvykdymą, žalingą pasitikėjimą arba jų trūkumą (plačiau žr. Witek, K. E. Drafting a More Predictable Letter of Intent - Reducing Risk and Uncertainty in a Risky and Uncertain Transaction. *Texas Intellectual Property Law Journal*. Winter2001, Vol. 9, Issue 2: 185-229, p. 197).

[283] Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė*, p. 133-134.

[284] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 39, 157-158.

[285] *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 7* / ed. J. Herbots. The Hague [etc.]: Kluwer, 1993, p. 80 (Spain); *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 262.

[286] Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė*, *op. cit*., p. 158, 160; *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 7,* Sweden, p. 54.

[287] LAT CBS 2003-10-08 d. nutartis c. b. *AB "Ūkio bankas" v. UAB "Baltijos Orfėjas"* (bylos Nr. 3K-3-966/2003).

nurodyta, kad šalys jokių tarpusavio įsipareigojimų nenustato ir pasilieka sau teisę bet kada atsisakyti sudaryti pagrindinę sutartį[288]. Taigi vienais atvejais ikisutartiniai dokumentai pateks į preliminariosios sutarties (LR CK 6.165 str.) sąvoką[289] ir bus teisiškai įpareigojantys, o kitais atvejais, kai tai aiškiai nurodyta ikisutartiniame dokumente, jie jokių teisinių pasekmių nesukels. Be to, galimas ir trečiasis variantas, kad teisiškai įpareigojantys būtų tik atskiri ikisutartiniai susitarimai arba sąlygos (pvz., susitarimai dėl konfidencialumo, informacijos pateikimo, patikrinimo ir pan.). Tokie susitarimai sukurs šalims teisiškai saistančias prievoles, kai tokiame ikisutartiniame susitarime yra savarankiškas dalykas ir šalys, sudarydamos tokį ikisutartinį susitarimą, ketino laikyti save susaistytomis jo turiniu[290].

Taigi teismai, vertindami ikisutartinius dokumentus akcijų pirkimo-pardavimo atveju, turėtų nustatyti tikrąją šalių valią (t.y. ar jos siekė sukurti teisiškai saistančias prievoles), atsižvelgdami į tokių dokumentų pavadinimą, turinį, sudarymo aplinkybes, šalių vėlesnius veiksmus.

2.3. Šalių pareigos ikisutartinėje akcijų pardavimo stadijoje

Ikisutartinėje (derybų) stadijoje būsimos akcijų pirkimo-pardavimo (verslo perleidimo) sutarties šalys turi tam tikras įstatymo ir (ar) teismų praktikoje nustatytas bendrąsias ikisutartines pareigas, kurių pažeidimas lemia ikisutartinės atsakomybės atsiradimą. Išskiriama bendroji sąžiningumo, taip pat informavimo, konfidencialumo, nepiktnaudžiavimo teise pradėti derybas, bendra rūpestingumo ir kitos pareigos[291]. Toliau analizuosime pagrindines ikisutartines verslo perleidimo sandorio šalių pareigas: sąžiningumo, reikšmingos informacijos atskleidimo (informavimo) ir konfidencialumo[292].

---

[288] LAT CBS 2006-11-06 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N. ir A. N.* (bylos Nr. 3K-P-382/2006). *Teismų praktika*. 2007, Nr. 26, p. 9-24.

[289] Preliminariąja sutartimi ikisutartinis dokumentas būtų pripažįstamas, jeigu jis turėtų būtinus preliminariosios sutarties elementus: suderinta šalių valia pasiektą susitarimą sukurti teisinius santykius, t. y. įsipareigojimą ateityje sudaryti pagrindinę sutartį; pagrindinės sutarties esminių sąlygų aptarimą; susitarimo išreiškimą rašytine forma (LAT CBS 2006-11-06 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N. ir A. N.* (bylos Nr. 3K-P-382/2006). *Teismų praktika*. 2007, Nr. 26, p. 9-24).

[290] Кучер, А. Н., ст. 266.

[291] *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 5*, Lithuania, p. 97. Ikisutartines šalių pareigas pripažįsta ir kitos kontinentinės teisės valstybės (Žr., pvz., *Mergers & Acquisitions in Germany*. DROSTE. Oxfordshire: CCH Editions Limited trading as CCH Europe, 1995, p. 31). Tiesa, bendrosios teisės sistemos šalyse nėra numatyta jokių specialių pareigų šalims ikisutartiniuose santykiuose, nes paprastai laikoma, kad kiekviena derybų šalis gali nutraukti derybas bet kuriame etape iki sutarties sudarymo.

[292] Pastebėtina, kad ikisutartinės sąžiningumo ir reikšmingos informacijos atskleidimo pareigos reglamentuotos viename LR CK 6.163 straipsnyje, tuo tarpu ikisutartinė konfidencialumo pareiga išskirta į atskirą 6.164 straipsnį.

2.3.1. Bendroji sąžiningumo pareiga ikisutartinėje stadijoje

Nesąžiningas elgesys ikisutartinėje stadijoje gali lemti kaltos šalies ikisutartinę atsakomybę (tiek sudarytos sutarties negaliojimo, tiek ir sutarties nesudarymo atveju), tik jeigu atitinkamos valstybės teisė šalims nustato bendrą sąžiningo elgesio derybų stadijoje pareigą arba specialiai įtvirtina tam tikro elgesio kvalifikavimą kaip neteisėto[293]. Priešingu atveju bus laikoma, kad kiekvienai šaliai tenka savarankiška sutarties nesudarymo ar negaliojimo rizika.

Daugumoje Europos valstybių pripažįstama, kad nuo derybų pradžios šalis sieja specifiniai – pasitikėjimo santykiai, kurie reikalauja vykdyti abipusio sąžiningumo viena kitos atžvilgiu pareigą. Kai kuriose valstybėse sąžiningumo principas ikisutartinėje stadijoje įtvirtinamas įstatymine forma, pvz., Belgijoje[294], taip pat Ispanijoje (Ispanijos CK 7 str. 1 d.)[295], Italijoje (Italijos CK 1337 str.)[296], Graikijoje (Graikijos CK 197 str.) bei Portugalijoje (Portugalijos CK 227 str.)[297]. Kitose valstybėse ikisutartinė sąžiningumo pareiga įtvirtinama teismų praktikoje[298].

Kiek kitaip yra bendrosios teisės jurisdikcijose. Anglijos teismai nepriėmė bendro sąžiningumo derybų metu principo[299], o vienoje iš bylų (*Walford v Miles* (1992 m.)) pažymėjo, kad pareiga vesti derybas sąžiningai savo esme prieštarauja šalių rungimosi padėčiai derybų eigoje[300]. Laikoma, kad jeigu šalys nedaro klaidinimo (angl. *misrepresentation*), jos neprivalo

---

[293] Кучер, А. Н., ст. 223.

[294] Belgijos civiliniame kodekse nustatyta kiekvienos šalies pareiga atsižvelgti į kitos šalies interesus derybų metu ir šis principas, vadinamas „sąžiningumo principu“, be kita ko, apima kiekvienos šalies pareigą: (a) pateikti teisingą informaciją dėl sutarties sąlygų; (b) informuoti kitą šalį apie bet kokius naujus faktorius, kurie gali atsirasti derybų metu; ir (c) netikėtai nenutraukti derybų be pagrįstos priežasties, jeigu kita šalis pagrįstai tikėjo, kad derybos matyt bus sėkmingos (žr. *Business Law Guide to Belgium* / Van Bael & Bellis. -2nd ed. The Hague: Kluwer Law International, cop., 2003, p. 94).

[295] *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 7,* p. 79 (Spain).

[296] *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 4* / ed. J. Herbots. The Hague [etc.]: Kluwer, 1993. Suppl. 22 (January 1999), p. 83 (Italy).

[297] Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S., p. 53.

[298] Pvz., Olandijos Aukščiausiasis Teismas 1957 m. konstatavo, kad tarp šalių, kurios derasi dėl sutarties, susiklosto teisiniai santykiai, valdomi protingumo ir sąžiningumo principų, kurie įveda kiekvienai iš jų pareigą atsižvelgti į kitos šalies protingus (pagrįstus) interesus (žr. *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 5*, Netherlands, p. 73). Kaip minėjome, vėliau Olandijos Aukščiausiasis Teismas savo 1982 m. birželio 18 d. sprendime *Plas/Valburg* byloje derybų procesą suskirstė į tris stadijas, nustatydamas, kad derybų nutraukimas trečiojoje stadijoje pats savaime prieštarauja sąžiningumui (žr. *Cases, Materials and Text on Contract Law* / ed. H. Beale, *et al*. Oxford; Portland, Or.: Hart Publishing, 2002, p. 263). Remiantis Švedijos Aukščiausiojo Teismo 1978 m. ir 1990 m. sprendimais, net jeigu nėra specialių sąlygų, ilgai trunkančios derybos gali lemti šalių lojalumo viena kitai pareigas, t.y. šalys yra įpareigotos protingai rūpintis viena kitos interesais ir informuoti viena kitą apie daiktų būklę ir neabejotinos sutarties perspektyvas, siekiant neleisti šaliai patirti perdaug rizikingų išlaidų (žr. *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 7,* Sweden, p. 55). Vokietijos teismų praktikoje laikoma, kad vien tik derybų dėl sutarties pradėjimas sukelia konfidencialumo santykius, panašius į tuos, kurie kyla pagal sutartį, ir kurie palenkia šalis tarpusavio atidumui, pagalbai ir lojalumui, ir reikalauja iš jų protingų skolininkų stropumo (žr. Picot, G., p. 19). Prancūzijos teismų praktika taip pat pripažįsta galimybę atlyginti žalą, padarytą ikisutartiniuose santykiuose, taikant deliktinės atsakomybės taisykles (pvz., pagal Prancūzijos CK 1382 str.), jei pažeidžiama pareiga elgtis sąžiningai derybų metu ar pareiga nepiktnaudžiauti savo teise (žr. Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S., p. 53).

[299] Cartwright, J. *Misrepresentation, Mistake and Non-Disclosure*. London: Sweet & Maxwell, 2007, p. 537.

[300] Samuel, G. *Contract Law: Cases and Materials*. London: Sweet & Maxwell, 2007, p. 174-176.

derėtis sąžiningai ir gali siekti tik savo interesų[301]. Taigi Anglijos teisė yra ryškus teisinės sistemos, kuri nepripažįsta šalių įsipareigojimo elgtis sąžiningai derybų metu gynybos, taip pat nenumato bendros teisinės pareigos elgtis sąžiningai derybose, pavyzdys[302]. JAV (taip pat ir Australijos) teisė šiuo požiūriu yra kiek lankstesnė. Čia pripažįstama, kad tais atvejais, kai šalys pačios sau prisiėmė sąžiningo derybų vedimo įsipareigojimą, pvz., sudarydamos atskirą aiškų susitarimą derėtis sąžiningai, tokią pareigą turi ginti teisė[303].

Tarptautiniuose privatinės teisės harmonizavimo šaltiniuose taip pat įtvirtinama pareiga elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose ir už šios pareigos nevykdymą numatoma ikisutartinė atsakomybė: Tarptautinių komercinių sutarčių teisės principų (UNIDROIT)[304] (toliau – UNIDROIT principai) 2.1.15 str. 2-3 dalyse, Europos sutarčių teisės principų (PECL)[305] (toliau – PECL principai) 2.301 straipsnyje bei Egzistuojančios ES privatinės teisės tyrimų grupės (angl. *Research Group on the Existing EC Private Law*) parengto „Egzistuojančios ES privatinės teisės principų“ (angl. '*Principles of the Existing EC Private Law*') arba dar vadinamų „*Acquis* principų“ (angl. *Acquis Principles*)[306] (toliau - *Acquis* principai) projekto 2:103 straipsnyje[307].

Lietuvoje taip pat įstatyminiu būdu įtvirtintas principas, kad derybas dėl sutarties sudarymo vedančios šalys turi abipusę pareigą elgtis sąžiningai (LR CK 1.5, 6.4, 6.158 ir 6.163 str.). T.y. šalies teisė pradėti derybas ir jas nutraukti yra ribota – šią teisę šalis gali įgyvendinti tik tiek, kiek tai nepažeidžia sąžiningumo principo. D. Ambrasienė ir S. Cirtautienė, atlikusios Vakarų Europos šalių teisinio reguliavimo ir teismų praktikos analizę, išskiria šiuos su pareigos elgtis sąžiningai derybų metu pažeidimo nustatymu susijusius aspektus[308]: 1) *subjektyviosios*

---

[301] *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 501.

[302] Tiesa, toje pačioje Anglijoje dėl bendro sąžiningumo principo įtvirtinimo būtinybės egzistuoja skirtingi požiūriai. Remiantis skeptiškuoju požiūriu, sąžiningumo doktrina prieštarauja iš esmės individualistinei Anglijos sutarčių teisės etikai, t.y. derybų šalių rungimosi pozicijai, autonomijai. Neutralaus požiūrio šalininkai teigia, kad Anglijos teisė pateikia atskiras specifines doktrinas (pvz., frustracijos (angl. *frustration*), suklaidinimo (angl. *misrepresentation*), klaidos (angl. *mistake*), specialaus pažado (angl. *promissory estoppel*), ekonominės prievartos (angl. *economic duress*) ir kt.), kuriomis pasiekiamas praktiškai tas pats rezultatas, kaip ir nustatant bendrąjį sąžiningumo principą. Galiausiai sąžiningumo doktrinos šalininkai siūlo įtvirtinti bendrąjį sąžiningumo reikalavimą, kadangi jis leidžia spręsti nesąžiningumo problemas aiškiu ir tiesioginiu būdu, įgalina visų lygių teisėjus nagrinėti nesąžiningumo bylas aiškiu ir efektyviu būdu, jis leis teisei geriau apsaugoti pagrįstus lūkesčius ir galiausiai tai gali prisidėti prie pasitikėjimo ir bendradarbiavimo kultūros vystymo, kas sustiprintų kontrahentų autonomiją ir kas, plačiuoju požiūriu, yra svarbus sėkmingos ekonomijos požymis (plačiau žr. *The Law of Contract* / gen. ed. M. Furmston. 2nd ed. Edinburgh [etc.]: LexisNexis, 2003, p. 72-87, 707-709).

[303] Žr., pvz., ICC Tarptautinis arbitražo teismo 1996-09-04 d. sprendimą Nr. 8540 [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-20 d.]. <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13621&x=1>.

[304] UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. 2004. Rome, 2004. [žiūrėta 2009-02-17 d.]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>.

[305] The Principles of European Contract Law (1999 text in English) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-06 d.]. <http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm.

[306] Draft of the Acquis Principles (updated March 2007) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-06 d.]. <http://www.acquis-group.org/>.

[307] *Acquis* principuose išskiriamas ir dar vienas 2:101 straipsnis („Sąžiningumas“), nustatantis, kad ikisutartinėse derybose šalys turi elgtis sąžiningai.

[308] Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S., p. 54.

valios faktorių – derybas pradėjusios šalies išankstinį ketinimo sudaryti sutartį neturėjimą; 2) *objektyviosios valios faktorių* - nukentėjusiajai šaliai atsakingos šalies sukeltą tikėjimą sutarties sudarymu, kuris sugriaunamas be rimtos priežasties nutraukiant derybas; ir 3) su sąžiningumo imperatyvu ikisutartiniuose santykiuose susijusią *konfidencialumo pareigą*[309]. Pirmieji du aspektai atsispindi ir Lietuvos teismų praktikoje[310].

Taigi kai pasiekiama tam tikra riba derybose, šalis nėra toliau laisva nutraukti derybas staiga (šiurkščiai) ir be pateisinimo. Kada pasiekiamas tas taškas, priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių, ypač nuo to, kiek kita šalis, pirmosios šalies elgesio rezultate, turėjo priežastį pasitikėti teigiama derybų baigtimi, ir nuo su būsima sutartimi susijusių aspektų, dėl kurių šalys jau pasiekė susitarimą, skaičiaus[311]. Ar šalis elgėsi tikrai nesąžiningai, taip pat priklauso nuo sutarties rūšies ir pobūdžio, šalies teisinio statuso[312]. Todėl nesąžiningas elgesys ikisutartinėje stadijoje teisinėje literatūroje kartais pavadinamas lanksčia („kaučiukine“) ir tiksliam apibrėžimui nepasiduodančia kategorija[313], ir nurodoma, kad abstraktus sąžiningumo standartas turi būti konsoliduotas teismų praktikos[314]. Bendriausiai kalbant, šalis turi daryti viską, ko galima tikėtis iš padoraus asmens, veikiančio tokiomis pat aplinkybėmis ir turinčio tą pačią informaciją, įskaitant pareigą gerbti kitos šalies teises ir teisinę poziciją ikisutartinėje stadijoje. Tokiu būdu pripažįstama, kad sąžiningo derybų vedimo pareiga apima mažų mažiausiai du elementus: pareigą elgtis garbingai ir pareigą gerbti antros šalies teisėtus interesus[315].

Remdamiesi teisine literatūra[316], galime išskirti šias sąžiningumo pareigos ikisutartiniuose santykiuose pažeidimo formas: 1) derybų pradėjimas ir (ar) tęsimas neturint tvirtų ketinimų sudaryti sutartį; 2) atsisakymas vesti derybas (naudojantis kitos šalies nesutikimo su aiškiai neprotingomis sąlygomis pretekstu, naudojant derybų procese nesąžiningus metodus, dėl kurių sutarties sudarymas tampa neįmanomu (pvz., nenoras ieškoti kompromisinių sprendimų (taip vadinama „imk tai arba palik tai“ (angl. *take-it-or-leave-it*) pozicija)[317]); 3) derybų nutraukimas be pakankamo pagrindo, kai kita šalis turėjo pakankamą pagrindą manyti,

---

[309] Konfidencialumo pareiga atskirai aptariama disertacijos 2.3.3 poskyryje.

[310] Konstatuojama, kad sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose apima keletą svarbių šalių pareigų: 1) nevesti derybų, jeigu apskritai neketinama sudaryti sutarties; ir 2) nenutraukti toli pažengusių derybų be pakankamos priežasties, nes tokiose derybose viena ar kita šalis jau turi visiškai pagrįstą pagrindą tikėtis, jog priešingos šalies ketinimai yra rimti ir sutartis tikrai bus sudaryta (LAT CBS 2005-01-19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“* (bylos Nr. 3K-3-38/2005). *Teismų praktika*. 2005, Nr. 23, p. 145-155; LAT CBS 2006-11-06 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N. ir A. N.* (bylos Nr. 3K-P-382/2006). *Teismų praktika*. 2007, Nr. 26, p. 9-24).

[311] UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, p. 61.

[312] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. I dalis. Pirmasis leidimas / [vadovas V. Mikelėnas]. Vilnius: Justitia, 2003, p. 207.

[313] Кучер, А. Н., ст. 241.

[314] *Contract I: Pre-Contractual Obligations, Conclusion of Contract, Unfair Terms* (Principles of the existing EC contract law (*Acquis* principles)) / Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group). - [München]: Sellier European Law Publishers, 2007, p. 66.

[315] Кучер, А. Н., *op. cit*., ст. 241.

[316] Norkūnas, A.; Selelionytė-Drukteinienė, S., p. 25; Кучер, А. Н., *op. cit*., ст. 242-259.

[317] Plačiau žr. Кучер, А. Н., *op. cit*., ст. 243.

kad sutartis bus sudaryta[318]; 4) derybų vilkinimas, tylėjimas, kaip prašoma atsakyti į pasiūlymą sudaryti sutartį; 5) preliminarių susitarimų, įskaitant preliminariąsias sutartis, ketinimų protokolus ir pan., nevykdymas arba nepagrįstas ginčijimas; 6) neteisėtų būdų (prievartos, grasinimų, ekonominio spaudimo, nesąžiningos konkurencijos) naudojimas derybose; 7) informacijos, kuri turi esminę svarbą kitai šaliai ir kuri įtakoja sutarties sudarymo procesą, neatskleidimas (nutylėjimas), kai kita šalis negali savarankiškai gauti šios informacijos ir tai žino informacijos neatskleidžianti šalis (pvz., neinformavimas apie intereso sudaryti sutartį praradimą, apie sutartį liečiančių aplinkybių pasikeitimą, apie aplinkybes, kurių atskleidimo derybų eigoje specialiai prašo kita šalis, apie aplinkybes, darančias sutarties sudarymą ar vykdymą neįmanomu ir pan.); 8) tikrovės neatitinkančios (melagingos, iškreiptos, klaidinančios) informacijos teikimas; 9) derybų vedimas su keletu potencialių kontrahentų ir neinformavimas apie tai partnerio (lygiagrečios derybos); 10) derybų metu gautos konfidencialios informacijos atskleidimas arba neteisėtas panaudojimas; 11) reikalavimas kitos šalies padaryti daugiau, negu kad reikalinga sutarties parengimui ir suderinimui[319]; 12) kooperacijos nebuvimas (pvz., administracinių ir kitų procedūrų, būtinų sutarties sudarymui, neatlikimas[320], sandorio įforminimo taisyklių ignoravimas).

Kiek įdomesnis yra lygiagrečių derybų vedimo atvejis. Nors, daugumoje Europos teisinių sistemų lygiagrečių derybų vedimas pats savaime nelaikomas prieštaraujančiu sąžiningumui[321], vis dėlto, pripažįstama, kad sąžiningumui prieštarauja faktinis privertimas kitos šalies tikėti, kad ji derasi išimtinai, taip pat atvejai, kai šalis, vedanti lygiagrečias derybas, tęsia derybas su viena šalimi po to, kai nusprendė sudaryti sutartį su kita šalimi[322]. Trečiosios šalies pateiktas geresnis pasiūlymas, kaip ir bet kokios kitos aplinkybės, darančios sandorį mažiau naudingu, gali būti

---

[318] Tarptautinėje praktikoje galioja prezumpcija, kad ikisutartinio dokumento pasirašymas yra rimto ketinimo sudaryti sutartį įrodymas (Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*, p. 50).

[319] *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 2* / ed. J. Herbots. The Hague [etc.]: Kluwer, 1993, p. 127 (Denmark).

[320] Pvz., nepranešimas įstatymo (LR ABĮ 47 str.) nustatyta tvarka kitiems akcininkams apie parduodamas uždarosios bendrovės akcijas (ApT CBS 2009-02-09 d. nutartis c. b. *A. P. v. K. T. ir J. K.* (bylos Nr. 2A-115/2009)). Tačiau, pvz., privalomo šalies-bendrovės organo sutikimo sandoriui negavimą Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikė objektyvia pateisinama atsisakymo nuo akcijų pirkimo-pardavimo sandorio sudarymo priežastimi (LAT CBS 2004-10-27 d. nutartis c. b. *UAB FMĮ (duomenys neskelbtini) v. AB „Panevėžio statybos trestas”* (bylos Nr. 3K-3-567/2004)), nors priešingos nuomonės toje byloje buvo apeliacinės instancijos teismas (ApT CBS 2004-05-10 d. nutartis c. b. *UAB FMĮ „Spekonis ir Gastonas” v. AB „Panevėžio statybos trestas”* (bylos Nr. 2A-196/2004)). Vis dėlto, manytume, kad tokios situacijos vertinimas priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių. Jeigu šalis, pati abejodama tokio sutikimo gavimo galimybe arba net žinodama, kad toks sutikimas nebus gautas, vis tiek pradėjo ir tęsė derybas bei savo veiksmais ar pareiškimais sudarė pagrįstą prielaidas kitai šaliai tikėti sutikimo gavimu, toks šalies elgesys turėtų būti vertinamas kaip nesąžiningas.

[321] Įvairių valstybių (pvz., Prancūzijos, Belgijos) teismų sprendimuose argumentuojama tuo, kad faktiškai praktikoje labai įprasta, ir iš tikrųjų reikšminga rinkos ekonomikai, lyginti skirtingus pasiūlymus ir išsirinkti labiausiai naudingą, o jeigu šalis pageidauja išimtinės teisės derėtis su kita šalimi, ji turi dėl to individualiai susitarti (žr. *Cases, Materials and Text on Contract Law*, p. 248). Taigi, iš principo, šalis neturi pareigos automatiškai informuoti kitą šalį apie derybas su trečiaisiais asmenimis, todėl besideranti šalis negali tikėtis, kad tik ji vienintelė derasi su savo partneriu.

[322] *Cases, Materials and Text on Contract Law*, *op. cit*., p. 248.

laikomos teisėtu pateisinimu atsitraukimui[323]. Lietuvos teisinėje literatūroje[324] nurodoma, kad lygiagrečių derybų vedimas būtų pripažintas sąžiningu elgesiu, jeigu šalis, pradėjusi derybas su kitais asmenimis, iškart informuotų kitus partnerius. Be to, lygiagrečių derybų negalima vesti tik tam, kad būtų pakenkta konkurentams ar dėl kitų priežasčių neturint tikslo sudaryti sutarties bent su vienu iš derybų partnerių. Manytume, kad, pagal bendrą taisyklę, turėtų būti preziumuojama šalių teisė vesti ir lygiagrečias derybas su trečiaisiais asmenimis, siekiant sudaryti ekonomiškai labiausiai naudingą sandorį. Išimtinė derybų teisė gali būti įtvirtinta ikisutartiniame dokumente numatant vadinamą „užsirakinimo“ (angl. ‘*lock out*‘) nuostatą, nustatančią abiejų šalių arba vienos iš jų įsipareigojimą nevesti derybų dėl sandorio dalyko su kitais asmenimis. Žinoma, tokia nuostata turi būti protinga, t.y. apribota laike ir pan. Kita vertus, nesąžiningu elgesiu turėtų būti laikomi ir tie atvejai, kai, nors ir nebuvo susitarta dėl išimtinių derybų sąlygos, tačiau lygiagrečias derybas vedanti šalis savo veiksmais kitai šaliai davė pakankamą pagrindą tikėtis, kad su ja deramasi išimtinai, ypač jeigu kita šalis yra pasakiusi apie išimtinių derybų jai svarbą ar pan.

Taigi dėl akcijų perleidimo besiderančios šalys privalo vykdyti įstatyminiu būdu įtvirtintą ir teismų praktikos pripažįstamą pareigą elgtis sąžiningai. Šios pareigos pažeidimas konstatuojamas, jeigu nustatomi du būtini elementai: 1) šalies išankstinis ketinimo sudaryti sutartį neturėjimas (*subjektyviosios valios faktorius*); ir 2) sukelto tikėjimo sutarties sudarymu sugriovimas be rimtos priežasties nutraukiant derybas (*objektyviosios valios faktorius*).

2.3.2. Reikšmingos informacijos atskleidimo pareiga

Verslo perleidimo akcijų pirkimo-pardavimo būdu atveju ypač reikšminga yra kita ikisutartinė šalių pareiga – pareiga atskleisti žinomą informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti (LR CK 6.163 str. 4 d.). Kaip minėjome, iš esmės ši pareiga yra sąžiningumo pareigos dalis. Tačiau dėl savo reikšmingumo, vis dėlto, išskirtina kaip savarankiška pareiga.

Kontinentinės teisės valstybių (Austrijos, Belgijos, Italijos, Norvegijos, Portugalijos, Prancūzijos, Vokietijos ir kt.) teisės aktai, doktrina ir teismų praktika patvirtina pardavėjo, įskaitant akcijų pardavėją verslo perleidimo atveju, pareigą atskleisti pirkėjui visus sandorio aspektus, taip pat visus perleidžiamos bendrovės aspektus, kurių atskleidimo pirkėjas gali sąžiningai tikėtis, o šios pareigos pažeidimo atveju pirkėjas gali reikalauti nuostolių atlyginimo[325]. Priešinga situacija yra bendrosios teisės valstybėse, kuriose dėl sutarties besiderančioms šalims nenustatoma bendras įpareigojimas atskleisti informaciją[326], o taikoma

[323] *Introduction to Italian Law* / ed. J. S. Lena, U. Mattei. The Hague: Kluwer Law International, 2002, p. 261.
[324] Gedeikis, M. Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai. *Juristas*. 2006, 1: 17-25, p. 21.
[325] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 41, 161, 263, 361, 393.
[326] Cartwright, J., p. 535.

caveat emptor taisyklė[327]. Panašiose situacijose bendroji teisė iš principo veiks pagal reikalavimo dėl suklaidinimo (angl. *misrepresentation claim*) scenarijų, kuris leistų, tarp kita ko, ir sutarties panaikinimą[328].

Derybų šalies pareiga informuoti atsiranda, kai ji žino informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti (LR CK 6.163 str. 4 d.). Tai vienas iš trijų teisinėje literatūroje nurodomų pareigos informuoti atvejų[329]. Ar informacija svarbi, nustatoma atsižvelgiant į sutarties rūšį ir pobūdį, šalių teisinį statusą[330].

Taigi LR CK, kaip ir kitų kontinentinės teisės valstybių teisės aktai, nurodo tik abstraktų informacijos esminės reikšmės sutarties sudarymui kriterijų. Toks reglamentavimas, be kita ko, leidžia teismams nagrinėti kiekvieną bylą jos aplinkybių rėmuose. Paprastai didesni informacijos atskleidimo standartai taikomi pardavėjui. Tai grindžiama vadinamąja „informacijos asimetrija“, t.y. kad informacijos gavimo išlaidos yra daug didesnės pirkėjui negu pardavėjui, todėl tokioje situacijoje pirkėjas labiau norės apmokėti pardavėjui papildomas informacijos gavimo išlaidas (t.y. padidintą kainą), negu kad patirti daug didesnes išlaidas pačiam ieškant informacijos[331]. Kaip pažymėjo Vokietijos Aukščiausiasis Teismas (BGH), įmonės arba bendrovės dalių (akcijų) pirkimo-pardavimo atveju atsižvelgtina į tai, kad pirkimo objekto įvertinimas pašaliniam (bendrovės išorėje esančiam) interesantui yra apsunkintas, jis yra priklausomas nuo bendrovės savininko arba vadovų jam pateiktos informacijos (ypatingai dėl įmonės apyvartos ir pajamų padėties) išsamumo ir teisingumo, todėl pateisinama tai, kad pardavėjui nustatyta išplėsta informavimo pareiga ir griežtas su tuo susijęs atsargumo laipsnis[332].

Akcijų pirkimo-pardavimo kaip verslo perleidimo būdo atveju, be abejonės, esminės reikšmės sutarties sudarymui turi aplinkybės, susijusios su akcijų kokybe (pvz., akcijų

---

[327] *Caveat emptor* yra dalis daug platesnės lotyniškos frazės, kuri daugmaž gali būti verčiama taip: „tegu pirkėjas saugosi, jis turėtų neignoruoti jo perkamų interesų sumos ir pobūdžio, imtis atsargumo priemonių“ (lot. ‘*caveat emptor, qui ignorare non debuit quod jus alienum emit*‘) (žr. Pomeranz, J. R. The State of Caveat Emptor in Alaska as It Applies to Real Property. The Note. *Alaska Law Review*. December 1996, Vol. 13, Issue 2: 237-264, p. 237). Ši doktrina pirmiausia atsirado antikinėje Romoje ir buvo greitai priimta kaip bendrosios teisės taisyklė, reguliuojanti gyvenamojo nekilnojamojo turto sandorius XVI a. Anglijoje (plačiau apie informacijos atskleidimo poareigą *caveat emptor* doktrinos vystymosi ir evoliucijos šviesoje žr. Johnson, A. M., Jr. An Economic Analysis of the Duty to Disclose Informatikon: Lessons Learned from the Caveat Emptor Doctrine. *San Diego Law Review*. Winter2008. Vol. 45, Issue 1: 79-132).

[328] Markesinis, B. S.; Unberath, H.; Johnston, A. *The German Law of Contract: a Comparative Treatise*. 2nd ed. Oxford: Hart Publishing, 2006, p. 308.

[329] Kitos dvi atvejų grupės, kur nustatytos pareigos informuoti: 1) kai viena šalis konkrečiai reikalauja informacijos užduodama klausimus; 2) pasitikėjimo (plačiąja prasme) santykių egzistavimas (pvz., šeimos santykiai ar glaudūs asmeniniai ryšiai, o taip pat ir tam tikras šalies kaip profesionalo statusas) (plačiau žr. *Ibid*., p. 307-309).

[330] Pvz., Vokietijos teismai išskyrė tokius informacijos atskleidimo pareigos atvejus: 1) kai viena šalis žino arba turėtų žinoti, kad kita šalis neteisingai supranta jų sudaromos sutarties turinį ir teisinę bei ekonominę reikšmę; 2) kai viena šalis žino, kad nebuvo įvykdyti formalūs reikalavimai dėl sutarties galiojimo arba iš jos kylančių prievolių vykdymo; 3) kai viena šalis žino aplinkybes, kurios kelia grėsmę jos galėjimui įvykdyti savo įsipareigojimus; 4) kai viena šalis žino aplinkybes, dėl kurių nepanašu, kad sutarties tikslas bus pasiektas – nors paprastai pirkėjui tenka rizika, kad parduotas daiktas nebus tinkamas jo vėlesniems tikslams (žr. *Cases, Materials and Text on Contract Law*, p. 421).

[331] Markesinis, B. S.; Unberath, H.; Johnston, A., *op. cit*., p. 309.

[332] BGH 2001-04-04 d. nutartis Nr. VIII ZR 32/00 (BGH, NJW 2001, 2163).

egzistavimu, apmokėjimu, trečiųjų asmenų teisėmis į akcijas ir pan.)[333]. Taip pat teismų praktikoje buvo konstatuota, kad tokiomis aplinkybėmis yra ir faktai, kad parduodamos akcijos yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė[334]. Neaiškumų kyla, atsakant į klausimą, ar akcijų pirkimo-pardavimo atveju į esminės reikšmės sutarties sudarymui turinčios informacijos kategoriją patenka aplinkybės, susijusios ne su akcijomis, bet su pačia bendrove, jai priklausančia įmone, verslu (t.y. ne su tiesioginiu pirkimo-pardavimo objektu). Manytume, kad atsakymas turėtų būti teigiamas tais atvejais, kai akcijų pirkimas-pardavimas gali būti laikomas verslo perleidimu, t.y. kai tokio sandorio ekonominis tikslas yra perleisti verslą (žr. šio darbo 1.2.2 poskyrį). Būtent tokiais atvejais sandorio sudarymui paprastai didesnės reikšmės turi ne akcijų savybės, o bendrovės vykdomo verslo rodikliai ir informacija. Todėl verslo (akcijų) pardavėjas turi atskleisti informaciją, susijusią ir su įmonės (verslo) rimtais (reikšmingais) trūkumais.

Tad kokios aplinkybės atskleistinos verslo perleidimo akcijų pardavimo būdu atveju? Lietuvos teisinėje literatūroje ir teismų praktikoje atsakymo nepateikta, todėl pasiremsime Vokietijos patirtimi. Pagal suformuotą Vokietijos Aukščiausiojo Teismo (BGH) praktiką, kiekvienai šaliai priklauso pareiga atskleisti kitai santykių šaliai visas reikšmingas aplinkybes, galinčias turėti įtakos sutarties tikslui (sudarymui), o informacijos atskleidimo pareiga vykdytina tokia apimtimi, kiek to galima tikėtis pagal susiformavusią komercinę praktiką[335]. Visais atvejais, pardavėjas turi pareigą atskleisti esmines aplinkybes, galinčias sužlugdyti įsigijimą[336]. Vykdydama informavimo pareigą, šalis turi pateikti trejopą informaciją: apie būsimos sutarties objektą (šiuo atveju – apie akcijas ir apie įmonę), apie būsimos sutarties padarinius ir apie šalies tikruosius ketinimus[337]. Kaip minėjome, akcijų pardavėjas privalo atskleisti informaciją apie bendrovės (įmonės) rimtus trūkumus[338]. Ypač esminių trūkumų atveju turi būti atskleistas ir tokių trūkumų atsiradimo ateityje pavojus[339]. Vokietijos teismų praktikoje, kaip atskleistinos aplinkybės, ypač akcentuojamos šios: katastrofiška finansinė bendrovės būklė[340] arba staigus dramatiškas pajamų kritimas prieš pat sutarties sudarymą, reikšmingos neapmokėtos skolos (ypač mokestinės prievolės)[341], bendrovės pelnas ir pajamos[342]. Pirkėjai, kurie abejoja savo galimybėmis apmokėti pirkimo kainą arba gauti reikiamą finansavimą, savo ruožtu, turėtų apie

[333] Akcijų kokybės samprata ir kriterijai aptariami disertacijos 4.1.1 poskyryje.
[334] LAT CBS 2006-10-16 d. nutartis c. b. *D. F. v. V. F. ir A. B*. (bylos Nr. 3K-3-558/2006).
[335] BGH 2001-04-04 d. nutartis Nr. VIII ZR 32/00 (BGH, NJW 2001, 2163).
[336] *Mergers & Acquisitions in Germany*. DROSTE, p. 34.
[337] *Cases, Materials and Text on Contract Law*, p. 287.
[338] Dėl įmonės trūkumų sampratos ir kriterijų žr. disertacijos 4.1.2.1 poskyrį.
[339] Markesinis, B. S.; Unberath, H.; Johnston, A., p. 307.
[340] BGH 2001-04-04 d. nutartis Nr. VIII ZR 32/00 (BGH, NJW 2001, 2163).
[341] Pvz., Vokietijos Kiolno žemės teismo 1994-03-18 d. nutartis Nr. 6 U 211/93 (NJW-RR 1994, 1064).
[342] BGH 1988-10-05 d. nutartis Nr. VIII ZR 222/87 (BGH NJW–RR 1989, 306, 307).

savo abejones pranešti pardavėjui[343]. Tačiau kartu pabrėžiama, kad sprendimai šioje teisės srityje turi būti traktuojami su ypatingu atsargumu[344], t.y. konkrečios atskleistinos aplinkybės priklauso nuo konkrečios bylos situacijos.

Reikalaujama atskleisti tik faktinę informaciją. T.y. nereikalaujama, kad pardavėjas suteiktų informaciją apie savo nuomonę dėl bendrovės ateities perspektyvų ar bet kokią kitą informaciją, kuri nėra faktinė[345]. Taip pat Vokietijos Aukščiausiasis Teismas (BGH) konstatavo, kad verslo pardavėjas neturi pareigos atskleisti pirkėjui problemas, susijusias su darbuotojais, kai šios problemos buvo praeityje ir kai pirkėjas atliko savo paties patikrinimą šioje srityje[346]. Kai kurie Lietuvos autoriai nurodo, kad atsižvelgiant į ekonominį interesą, šaliai turėtų būti leista nesuteikti svarbios informacijos, pirma, jei ši informacija turi ekonominę vertę ir, antra, jei gaunant tokią informaciją, buvo patirtos nemažos išlaidos, išskyrus kai informacijos surinkimas ir perdavimas privalomas pagal sutarties sąlygas, o jos kaina įtraukta į bendrą kainą[347]. Manytume, kad, vis dėlto, esminis kriterijus yra informacijos reikšmingumas, o ne jos ekonominė vertė ir gavimo išlaidos. Informacija, turinti esminės reikšmės sutarties sudarymui, turi būti visais atvejais atskleista (LR CK 6.163 str. 4 d.), nepaisant jos ekonominės vertės ir jos gavimo sąnaudų. Kita vertus, šalis, siekianti apsaugoti savo interesus, susijusius su komercinėmis paslaptimis ar kita ekonominę vertę turinčia informacija, gali pasinaudoti ne tik įstatymine apsauga (LR CK 6.164 str.), bet ir sutartinėmis priemonėmis (konfidencialios informacijos neatskleidimo sutartimis ir pan.)[348].

Pareigos suteikti žinomą informaciją, turinčią esminės reikšmės sutarčiai sudaryti, apimčiai reikšmės turi ir šalių teisinis statusas. Paprastai laikoma, kad pareiga atskleisti informaciją yra mažesnė, kai abi šalys yra verslininkai, kurie veikia savo rizika, todėl patys savo iniciatyva privalo domėtis svarbiomis sutarčiai detalėmis[349]. Tačiau, mūsų nuomone, ši taisyklė akcijų pirkimo-pardavimo atveju gali būti taikoma ne visais atvejais, kadangi ne visada akcijų pirkėją ir (ar) pardavėją galime laikyti verslininkais minėta prasme. Verslininko standartas šaliai galėtų būti taikomas tik tais atvejais, kai tai yra ne pirmas jos tokio pobūdžio sandoris, kai ji turi patirties įmonių pirkime-pardavime ir pan.

Vokietijos teisės doktrinoje taip pat pažymima ir priešpriešinė pirkėjo pareiga pranešti pardavėjui apie savo interesus ir tikslus. Dėl pastovių ir bendrai taikomų kriterijų įmonių įvertinimui stokos, iš esmės, pirkėjui tenka pareiga gauti visapusišką įmonės ir jos vertės įspūdį

[343] BGH 1984-01-25 d. sprendimas Nr. VIII ZR 227/82 (BGH NJW 1984, 2284, 2286).
[344] Markesinis, B. S.; Unberath, H.; Johnston, A., p. 308.
[345] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 361.
[346] BGH 1991-01-16 d. nutartis Nr. VIII ZR 335/89 (BGH, NJW 1991, 1223).
[347] Gedeikis, M. Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai, p. 22.
[348] Plačiau žr. disertacijos 2.3.3 poskyrį.
[349] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga*, p. 208.

ir nustatyti, ar būtina papildoma informacija iš pardavėjo dėl pirkimo objekto savybių ar aplinkybių, kurios objektyviai nereiškia trūkumo, bet kurios yra reikšmingos pirkimo kainos apskaičiavimui ar apskritai sutarties sudarymui[350]. Pvz., pardavėjas tik tada yra įpareigotas derybų stadijoje informuoti pirkėją apie jo sutuoktinio ar kito artimo asmens ketinimus netrukus įkurti konkuruojantį verslą, kai pirkėjas aiškiai deklaravo pardavėjui, kad pardavėjo ir su juo susijusių asmenų nekonkuravimas yra jam svarbus ir įtakoja pirkėjo apsisprendimą pirkti šios bendrovės akcijas bei mokėti būtent tokią pirkimo kainą. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas (BGH) nurodo, kad šiuo atveju taip pat yra reikšmingi ir pirkėjo asmens ypatumai (pvz., ekonominė stiprybė ir patirtis įsigyjant įmones), taip pat kaip ir aplinkybė, kad pirkėjas gavo profesionalius patarimus ir pagalbą iš specialistų-patarėjų[351]. Kuo labiau pirkėjas yra patyręs įmonių įsigijime, kuo jis turi geresnes galimybes pasinaudoti specialistų pagalba, tuo labiau apibrėžtas, specifinis ir neklaidinantis turi būti jo interesų deklaravimas pardavėjui. Kita vertus, kuo didesnė yra pirkėjo atitinkamai informacijai teikiama reikšmė, kuri yra deklaruota pardavėjui, tuo labiau visapusiškas, išsamesnis ir kruopštesnis turi būti šios informacijos atskleidimas. Todėl pardavėjas taip pat turi pareigą savo iniciatyva atskleisti[352] tokias aplinkybes, kurios gali sužlugdyti jam žinomą ar akivaizdžiai numanomą sutarties tikslą ir kurios dėl to turi esminę reikšmę pirkėjui. Pati atskleidžiama informacija turi atitikti teisingumo, išsamumo, tikslumo ir aiškumo kriterijus, neturi klaidinti kitos šalies[353].

Bendros pareigos atskleisti sutarties sudarymui svarbią informaciją pažeidimas gali pasireikšti dvejopai: tokios informacijos nutylėjimu arba melagingos informacijos pateikimu. Jeigu sandoris nebuvo sudarytas, minėtą pareigą pažeidusiai šaliai gali būti taikoma ikisutartinė atsakomybė[354]. Atsakomybės taikymui būtina nustatyti, kad informacijos neatskleidusi šalis žinojo arba turėjo ir galėjo žinoti tą informaciją, bei tai, kad ta informacija turi esminės reikšmės pirkėjo apsisprendimui sudaryti sutartį. Be to, turi būti tam tikras priežastinis ryšys tarp informacijos neatskleidimo ir sutarties sudarymo, t.y. nukentėjusioji šalis būtų nesudariusi sutarties, jeigu ji būtų žinojusi realią objekto situaciją[355]. Jeigu reikšmingos informacijos neatskleidimas paaiškėjo po sandorio sudarymo, sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu kaip sudarytas dėl apgaulės (LR CK 1.91 str.), jeigu informacijos neatskleidimas buvo sąmoningas,

---

[350] Picot, G., p. 44.
[351] Picot, G., p. 44.
[352] Informacija gali būti atskleista dviem būdais: konkrečių faktų nurodymu arba leidimu susipažinti su dokumentais. Tačiau, mūsų nuomone, pastarasis būdas ne visada gali būti laikomas tinkamu visos informacijos, esančios dokumentuose ar iš jų numanomos, atskleidimui. Tinkamu atskleidimu jis gali būti laikomas nebent tada, kai iš pateiktų dokumentų akivaizdžiai matosi objektyviai sutarties sudarymui reikšminga informacija. Tačiau paprastai pardavėjas pats savo iniciatyva turėtų nurodyti pateikiamuose dokumentuose reikšmingus faktus (informaciją).
[353] Gedeikis, M. Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai, p. 21-22.
[354] Plačiau žr. disertacijos 2.5 poskyrį.
[355] *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 7,* p. 80 (Spain).

arba dėl suklydimo (LR CK 1.90 str.), jeigu informacija nebuvo atskleista dėl neatsargumo[356]. Taip pat, mūsų nuomone, su tam tikra specifika, galėtų būti taikomi nekokybišką daiktą (įmonę) nusipirkusio pirkėjo teisių gynimo būdai[357].

Taigi, šalys turi pareigą atskleisti žinomą informaciją, turinčią esminės reikšmės akcijų perleidimo sutarčiai sudaryti. Tokia pareiga labiau priskirtina akcijų pardavėjui, kuris akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo atveju privalo atskleisti pirkėjui esminę informaciją ne tik apie parduodamas akcijas, bet ir apie bendrovės vykdomą verslą (įmonę). Kita vertus, ir akcijų pirkėjas privalo atskleisti sandoriui reikšmingą informaciją (pvz., apie kainos sumokėjimo galimybes).

2.3.3. Konfidencialumo pareiga

Su sąžiningumo imperatyvu ikisutartiniuose santykiuose yra susijusi ir konfidencialumo pareiga. Ši pareiga yra ypač reikšminga verslo perleidimo sandoriuose. Pernelyg ankstyvas planuojamo įmonės įsigijimo paviešinamas gali turėti neigiamą poveikį abiem šalims. Pardavėjo klientai, tiekėjai ir kreditoriai galimai gali padaryti neigiamas išvadas dėl įmonės ekonominės situacijos, o būsimo pirkėjo konkurentai gali pasistengti pasiruošti įsigijimui ir neutralizuoti jo ekonominį poveikį[358]. Dar didesnę žalą gali padaryti įmonės komercinių paslapčių[359] neteisėtas atskleidimas ir (ar) panaudojimas. Verslo praktikoje pasitaiko apsimestinių verslo pirkėjų, kurių tikslas yra eiti į informacijos apie pardavėjo verslą „žvejybos ekspediciją“[360], o ne būti rimtu pirkėju. Konkuruojantis subjektas gali siekti arba panaudoti gautą informaciją savo komercinėje veikloje ir taip padidinti savo įmonės pelną bei įgyti pranašumą rinkoje, arba gautos informacijos pagalba sunaikinti konkuruojančios įmonės materialinius ir informacinius išteklius[361]. T.y. gauta informacija panaudojama nesąžiningai konkurencijai[362].

---

[356] Plačiau žr. disertacijos 4.5 poskyrį.
[357] Žr. disertacijos 4.1.2 poskyrį.
[358] Picot, G., p. 19.
[359] Bendrovės komercinės paslapties objektais gali būti įvairi informacija: bendrovės planavimo ir valdymo, gamybos, technikos ir mokslo informacija, technologinė bendrovės informacija, bendrovės informacija apie finansus, rinkas, partnerius, kainas, apie derybas bei sutartis ir t.t. (plačiau apie komercinės paslapties objektus žr. Matkevičius, A. Bendrovės komercinės paslapties objektas. *Jurisprudencija*. 2007, 10 (100): 84-91, p. 87-88; taip pat Čaikovski, A. Balti tinklai – juodi pinigai. Komercinės paslaptys: teisinė problematika. *Justitia*. 1999, 5-6 (23-24): 34-35, 59-62, p. 35, 59; *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Specialioji dalis: (99-212 straipsniai)* / [red. A. Okmanienė]. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2009, p. 505). Manoma, kad komercine paslaptimi neturėtų būti laikoma vadinamoji nelegali komercinė paslaptis (pvz., įmonės slapta informacija apie juodąją buhalteriją, mokesčių slėpimą, dalyvavimą antikonkurenciniuose susitarimuose (karteliuose) ir pan.) (Surblytė, G. Atsakomybė už neteisėtą komercinės paslapties įgijimą, atskleidimą ar jos naudojimą. *Justitia*. 2008, 3 (69): 41-52, p. 42-43).
[360] Stilton, A., p. 14.
[361] Janušauskaitė, K.; Pranckevičius, A. Įstatymas – patikimiausias užraktas?! (bendrovės komercinių (gamybinių) paslapčių apsauga). *Juristas*. 2003, 1: 3-9, p. 3.
[362] Pagal LR KĮ 16 str. 1 d. 3 punktą, informacijos, kuri yra kito ūkio subjekto komercinė paslaptis, naudojimas, perdavimas, skelbimas be šio subjekto sutikimo, taip pat tokios informacijos gavimas iš asmenų, neturinčių teisės

Dėl šios priežasties sutartinės derybos įmonės įsigijimo kontekste reikalauja aukšto tarpusavio pasitikėjimo laipsnio. Šio pasitikėjimo pagrindu šalys gali suteikti viena kitai galimybę išsamiai susipažinti su savo veiklos ir ekonomine situacija. To pasitikėjimo apsaugos ir siekiama įtvirtinant ikisutartinę konfidencialumo pareigą (LR CK 6.164 str.). Konfidencialumo pareiga įtvirtinta daugelio ES valstybių teisės aktuose: Danijos, Italijos, Olandijos, Graikijos, Belgijos ir kt.[363] Prancūzijoje ir Liuksemburge konfidencialumo pažeidimas yra deliktas - pareigos elgtis sąžiningai pažeidimas, o Vokietijoje, Austrijoje ir Portugalijoje konfidencialumo pareiga išplaukia iš rūpestingumo sutartinėse derybose pareigos[364]. Anglijoje teismai nustatė „bendrą teisingumo principą, kad tas, kuris gavo konfidencialią informaciją, negali gauti iš jos nesąžiningos naudos“[365], t.y. galimas deliktinės atsakomybės taikymas. Ši pareiga įtvirtinta ir tarptautiniuose privatinės teisės harmonizavimo šaltiniuose (UNIDROIT principų 2.1.16 straipsnis ir PECL principų 2:302 straipsnis)[366].

Nėra bendrosios konfidencialumo prezumpcijos ir, jeigu šalis savo atskleidžiamos informacijos neįvardijo kaip konfidencialios, galioja prezumpcija, jog informacija nėra konfidenciali[367]. Minėta prezumpcija paneigiama, kai informaciją pateikianti šalis aiškiai pareiškia, kad ta informacija yra konfidenciali. Be to, net ir nesant tokio pareiškimo, numanoma pareiga laikyti tam tikrą informaciją konfidencialia gali kilti iš informacijos specialaus pobūdžio ir šalių profesinio statuso (pvz., advokato, auditoriaus ir pan.)[368].

LR CK 6.164 straipsnyje nenurodo termino, kurį iš kitos šalies gauta konfidenciali informacija privalo būti saugoma ir nenaudojama savo tikslams. Kodekso komentaro autoriai nurodo, kad tokį terminą gali nustatyti pačios šalys arba šalis, suteikianti informaciją, jeigu šitai nėra padaryta, ši pareiga yra neterminuota[369]. Tačiau UNIDROIT principų komentaro autoriai pažymi, kad pernelyg ilgas periodas, per kurį kita šalis negali atskleisti informacijos, gali prieštarauti taikytiniems įstatymams, draudžiantiems prekybą ribojančią praktiką[370]. Mes pritartume nuomonei, kad šios pareigos galiojimo terminas negali būti beribis. Tai turėtų būti protingas terminas, net tais atvejais, kai šalys pačios tokį terminą nustato. Orientaciniu terminu gali būti laikomas LR KĮ 16 str. 4 dalyje nustatytas vienerių metų terminas po santykių tarp šalių pasibaigimo, kadangi įstatymas nurodo, jog ji taikomas ir asmenims, kuriems komercinė

šios informacijos perduoti, turint tikslą konkuruoti, siekiant naudos sau arba padarant žalą šiam ūkio subjektui, laikomi nesąžiningos konkurencijos veiksmais.

[363] Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S., p. 54.

[364] *Principles of European Contract Law* / ed. O. Lando, *et al*. The Hague London Boston: Kluwer Law International, 2002, p. 194-195.

[365] *Ibid*., p. 195.

[366] LR CK 6.164 straipsnis praktiškai pažodžiui atkartoja šių straipsnių formuluotes.

[367] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga*, p. 209.

[368] *Principles of European Contract Law*, *op. cit*., p. 194.

[369] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga*, *op. cit*., p. 209.

[370] UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, p. 62.

paslaptis tapo žinoma dėl jų sutartinių santykių. Tačiau sutartyje šalys gali numatyti ir ilgesnį terminą, kuris būtų protingas konkrečiu atveju. Atsižvelgiant į užsienio šalių teisinę patirtį, protingu paprastai laikomas terminas nuo dviejų iki penkerių metų[371].

Aptariamos pareigos objektu yra tik konfidenciali informacija[372]. Konfidencialia informacija laikoma slapta, vertinga ir saugoma informacija, įskaitant, bet neapsiribojant komercines paslaptis sudarančia informacija, dėl kurios apsaugos tarp šalių yra susitarta[373].

Kaip pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kokia informacija yra konkretaus subjekto komercinė arba technologinė paslaptis, nustatoma pagal to subjekto (jo atitinkamo organo) sprendimus dėl atitinkamos informacijos pripažinimo tokia paslaptimi[374] ir ėmimąsi priemonių išsaugoti jos slaptumą, bei pagal tai, ar įstatymai tokios informacijos nepriskiria prie viešos informacijos, kuri negali būti laikoma komercine arba technologine paslaptimi[375]. Taigi komercinę paslaptį sudarančiai informacijai keliami du kriterijai: 1) informacijos vertingumo[376], reikšmingumo ir naudingumo kriterijus, siejamas su viešu jos neatskleidimu (slaptumu), ir 2) informacijos formalizavimo, jos identifikavimo ir apsaugos nustatymo kriterijus[377]. Paprastai nurodomi šie komercinės paslapties požymiai: a) informacija turi būti slapta; b) informacija turi turėti tikrą ar potencialią komercinę (gamybinę) vertę dėl to, kad jos nežino tretieji asmenys ir ji negali būti laisvai prieinama; c) informacija turi būti slapta dėl jos savininko ar kito asmens, kuriam savininkas ją yra patikėjęs, protingų pastangų išsaugoti jos slaptumą[378].

---

[371] Matkevičius, A. *Bendrovės komercinių paslapčių apsauga*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2008, p. 184.

[372] Nors konfidencialios informacijos savininku gali būti ir fiziniai asmenys, mūsų tyrimui aktuali yra bendrovės konfidenciali informacija, kadangi verslo perleidimo atvejais konfidencialumo pareigos ir atitinkamai konfidencialumo sutarčių objektu įprastai būna būtent perleidžiamos bendrovės informacija.

[373] Teisės praktikoje sąvokos „konfidenciali informacija“ ir „komercinės paslaptys“ bei jų turinys neretai klaidingai tapatinami. Tačiau, kaip teisingai pažymi A. Matkevičius, egzistuoja tam tikri objektyvūs šių sąvokų skirtumai. Visais atvejais sąvoka „konfidenciali informacija“ yra platesnė ir apima ne tik komercines paslaptis, bet ir kitokio turinio šalių vertingą informaciją, dėl kurios šalys sutaria kaip dėl saugomos (neviešos) šalių informacijos (pvz., atsiskaitomųjų sąskaitų rekvizitai, tarpusavio bendradarbiavimo faktai ir kt.) (plačiau žr. Matkevičius, A. *Bendrovės komercinių paslapčių apsauga*, *op. cit*., p. 26; Matkevičius, A. Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimų atvejais. *Jurisprudencija*. 2008, 5 (107): 50-60, p. 50). Kita vertus, praktikoje šalys dažniausiai siekia apsaugoti tik tą informaciją, kuri iš esmės atitinka komercinės (gamybinės) paslapties požymius, kadangi būtent tokia informacija yra šalims vertingiausia ir jautriausia, jos neteisėtas atskleidimas ar panaudojimas potencialiai gali sukelti didžiausią žalą, be to, būtent komercinę paslaptį sudaranti informacija yra įdomiausia šalies konkurentams atitinkamoje rinkoje.

[374] Tiesa, formalus informacijos priskyrimas komercinių paslapčių sąrašui dar nereiškia, jog ši informacija turi būti pripažinta komercine paslaptimi. Svarbu, kad informacija atitiktų kitus komercinės paslapties požymius (plačiau žr. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Pirmoji knyga*, p. 506).

[375] LAT teisėjų senato 2004-06-18 d. nutarimas Nr. 45 „Dėl darbo kodekso normų, reglamentuojančių darbo sutarties nutraukimą pagal darbo kodekso 136 straipsnio 3 dalies 1 ir 2 punktus, taikymo teismų praktikoje“. *Teismų praktika*. 2004, Nr. 21, p. 155-169. 9.2 p.

[376] Paprastai tokia informacija yra laikoma “kuriančia (atnešančia) turtus” (angl. *wealth creating*). Tačiau dalis informacijos gali būti ir “apsaugojanti turtus” (angl. *wealth preserving*), t.y. padedanti išvengti nuostolių, efektyviausiai panaudoti turimas galimybes, ir dėl to taip pat turinti ekonominę vertę (žr. Čaikovski, A., p. 59).

[377] Matkevičius, A. Bendrovės komercinės paslapties objektas, p. 89.

[378] Surblytė, G., p. 43-45.

Komercinių paslapčių apsauga kontinentinės teisės tradicijų šalyse, įskaitant Lietuvą, grindžiama sutartinių santykių laikymosi teorija, kuomet bendrovės komercinių paslapčių apsauga užtikrinama susitarimo tarp šalių (sutarties) pagrindu[379]. Todėl efektyviausias verslo perleidimo šalių interesų apsaugos būdas yra atskiros detalios konfidencialumo sutarties[380] sudarymas arba atitinkamų konfidencialumo nuostatų įterpimas kituose pasirašomuose ikisutartiniuose dokumentuose (pvz., preliminariojoje sutartyje, ketinimų protokole), nurodant jų įpareigojantį pobūdį bei konfidencialumo pareigos pažeidimo pasekmes (nuostolių atlyginimą ir (ar) netesybas). Vien tik pasikliovimo LR CK 6.164 straipsnio nuostatų teikiama apsauga neužtenka, visų pirma, dėl to, kad LR CK 1.116 straipsnis komercinės paslapties požymiu ir kartu jos apsaugos taikymo sąlyga nurodo informacijos savininko ar kito asmens, kuriam savininkas ją yra patikėjęs, protingas pastangas išsaugoti informacijos slaptumą, įskaitant ir ikisutartinių santykių periodą[381]. Antra, sutartyje šalys gali aiškiai apibrėžti, kas patenka į konfidencialios informacijos sąvoką, kokie veiksmai laikomi konfidencialumo įsipareigojimų pažeidimu, kokią sumą šalys laiko minimaliais nuostoliai ir pan., o tai labai palengvina atitinkamų aspektų įrodinėjimą vėlesnio ginčo atveju[382]. Galiausiai, LR CK 6.164 straipsnyje įtvirtinta konfidencialumo pareiga taikoma tik tiesiogiai derybų šalims. Tuo tarpu verslo perleidimo atveju tinkamai pardavėjo interesų apsaugai paprastai yra svarbu, kad konfidencialumo įsipareigojimus prisiimtų ir pirkėjo profesionalūs patarėjai, visi pirkėjo įmonių grupės nariai ir pan.[383], o tai galima pasiekti tik atitinkamų sutarčių pagalba.

Verslo perleidimo šalių konfidencialumo pareigų pažeidimų atvejais taikomi įprastiniai teisių gynimo būdai: konfidencialumo sutarties nutraukimas, taip pat civilinės atsakomybės taikymas nuostolių atlyginimo, o esant atitinkamoms sutartinėms nuostatoms - ir netesybų (baudos), forma[384]. LR CK 6.164 str. 2 dalyje nurodytas vienas iš galimų nuostolių, padarytų atskleidus ar neteisėtai naudojus konfidencialią informaciją, apskaičiavimo metodų – pažeidėjo gautos naudos, išreikštos pinigais nustatymas. Čia pagal analogiją taip pat galima taikyti LR CK 1.116 str. 3 dalies nuostatas[385], t.y. nuostoliais laikyti komercinei paslapčiai sukurti, tobulinti naudoti turėtas išlaidas (realūs, tiesioginiai nuostoliai) bei negautas pajamas (netiesioginiai nuostoliai). Netiesioginius nuostolius gali nulemti tai, kad kiti ūkio subjektai pradėjo gaminti

[379] Matkevičius, A. *Bendrovės komercinių paslapčių apsauga*, p. 180. Plačiau apie kitas pasaulyje taikomas teorijas (patikėjimo santykių bei neteisėto pasisavinimo ir nepagrįsto praturtėjimo) žr. ten pat, p. 30-39.

[380] Tiesa, kaip minėjome, dažniausiai tokio pobūdžio sutarčių dalyku būna bendrovės komercinių paslapčių apsauga, o ir pačios sutartys vadinamos įvairiai (pvz., sutartimi dėl konfidencialios informacijos/komercinių paslapčių apsaugos, komerciniu paslapčių neplatinimo sutartimi ir kt.). Tačiau dažniausiai vartojamas apibendrinantis „konfidencialumo sutarties“ pavadinimas.

[381] Matkevičius, A. *Bendrovės komercinių paslapčių apsauga*, *op. cit*., p. 116.

[382] Pažymėtina, kad vien tik konfidencialumo sutarties pasirašymo nepakanka. Taip pat svarbu, kad šalys raštu fiksuotų, kokia informacija, kada ir kam buvo pateikta.

[383] Stilton, A., p. 15.

[384] Matkevičius, A. Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimų atvejais, p. 53.

[385] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga*, p. 209.

analogišką produktą ir sumažino bendrovės komercinės paslapties turėtojo (savininko) gaminamų prekių paklausą; arba dėl to, kad po komercinės paslapties atskleidimo sumažėjo bendrovės komercinės paslapties turėtojo konkurencingumas, jis prarado dominuojančią padėtį rinkoje, privalo mažinti gaminamų prekių kainą; arba jis privalo keisti savo veiklos planus, investuoti į naujas sritis ir technologijas, ieškoti naujų partnerių ir pan.[386]

Konfidencialumo pareigos pažeidimas yra specifinis ir tuo, kad galimas baudžiamosios atsakomybės taikymas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso[387] (toliau – LR BK) 211 straipsni numato baudžiamąją atsakomybę už komercine paslaptimi laikomos informacijos, kuri kaltininkui buvo patikėta ar kurią jis sužinojo dėl savo tarnybos ar darbo, jeigu ši veika padarė didelės turtinės žalos[388] nukentėjusiam asmeniui. Šio nusikaltimo subjektu gali būti ir asmenys, kurie priėjimą prie įslaptintos informacijos turi pagal sutartis, įskaitant ir konfidencialumo sutartis. Šis nusikaltimas laikomas baigtu nuo didelės žalos atsiradimo momento (materialioji sudėtis). Komercinės paslapties apsaugai skirtas ir LR BK 210 straipsnis („Komercinis šnipinėjimas“), tačiau mūsų atveju jis nėra aktualus, kadangi komercinę paslaptį sudarančią informaciją įgijus pagal konfidencialumo sutartį, o ne kokiu nors neteisėtu būdu[389], turėtų būti taikomas LR BK 211 straipsnis[390].

Apibendrindami galime konstatuoti, kad dėl akcijų perleidimo besiderančias šalis, ypač pirkėją, saisto įstatymo nustatyta ikisutartinė konfidencialumo pareiga. Kita vertus, atsižvelgiant į visuotinai pripažįstamą prezumpciją, jog informacija nėra konfidenciali, ir potencialias reikšmingų aplinkybių įrodinėjimo problemas, efektyviausiu verslo perleidimo šalių interesų apsaugos būdu laikytinas šios pareigos įtvirtinimas ir detalizavimas raštu. Be to, šios pareigos galiojimo terminas negali būti beribis - tai turėtų būti protingas terminas. Pažeidus konfidencialumo pareigą, gali būti taikoma ne tik civilinė (įskaitant pažeidėjo gautos naudos priteisimą), bet ir baudžiamoji atsakomybė.

---

[386] Fedosiuk, O. *Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai*. 2 dalis (paskaitų ciklo medžiaga) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-26 d.]. <http://www.mruni.lt/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/baudziamosios_teises_katedra/studijos/paskaitos/>, p. 52.

[387] *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741 (2008-06-27 d. redakcija).

[388] Didele turtine žala laikoma 150 MGL sumą viršijanti žala (LR BK 212 str. 1 d.).

[389] Būtinasis LR BK 210 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos objektyvusis požymis yra informacijos įgijimo neteisėtumas (žr. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Pirmoji knyga*, p. 506).

[390] Fedosiuk, O., *op. cit*., p. 48. Tiesa, O. Fedosiuk kaip pavyzdį pamini tik atvejį, kai informacija buvo gauta dirbant įmonėje, tačiau, kaip minėjome, įstatymas informacijos gavimą patikėjimo pagal sutartį ir dėl tarnybos (darbo) atvejus laiko lygiaverčiais.

2.4. Ikisutartinis bendrovės būklės patikrinimas (due diligence)

Remiantis apklausomis, mažiausiai pusė iš visų įmonių (verslo) įsigijimų žlunga, o tikrieji žlugimų skaičiai tikriausiai didesni negu trys ketvirtadaliai[391]. Nors ir nėra vienintelės priežasties, kodėl nepavykusių įsigijimų skaičius toks didelis, tačiau manoma, jog dauguma sandorių yra nesėkmingi dėl to, kad įgijėjai dažnai atlieka tik labai siaurą, paviršutinišką įsigyjamos įmonės patikrinimą arba deleguoja kitiems asmenims tokius svarbius patikrinimo darbus, klaidingai manydami, kad jie išloš laiko, išsaugos pinigų ar nervų sutrumpindami šią sandorio fazę, ir tuo prarasdami vienintelį šansą ištirti įmonės pirkimui būdingas rizikas prieš pasirašant sutartį[392].

Taigi verslo pirkimo-pardavimo sandoriams būdingas specifinis perkamos įmonės patikrinimo etapas, paprastai sudarantis pagrindinę ikisutartinės stadijos dalį. Lietuvoje šis etapas nėra kaip nors konkrečiai įvardintas teisės aktuose ar teismų praktikoje[393], tačiau praktiškai visada aptinkamas praktikoje – įmonių (akcijų) pirkimo-pardavimo sandoriuose. Perkamos įmonės patikrinimas dėl didesnės rizikos[394] yra labiau įprastas akcijų sandoriuose (angl. *share deal*). Taip pat patikrinimas dažniausiai vykdomas perkant kontrolę suteikiantį akcijų paketą, kadangi pardavėjas, turintis mažą akcijų dalį, gali net neturėti galimybės suteikti pirkėjui teisę atlikti bendrovės patikrinimą[395].

Tarptautinėje įmonių įsigijimų praktikoje minėtas patikrinimas žinomas anglišku *due diligence* pavadinimu, kas pažodžiui verčiama kaip „būtinas uolumas“. Teisinėje literatūroje siūloma vartoti „dokumentinio patikrinimo“[396], „išsamaus teisinio ir ekonominio įvertinimo“[397] ir kitos sąvokos. Manytume, kad tiksliausia tokį patikrinimą būtų vadinti „būklės patikrinimu“, kadangi jo metu visapusiškai patikrinama numatomo įsigyti objekto būklė (kokybė, rodikliai, savybės ir t.t.), tikrinant ne tik su objektu susijusius dokumentus, bet ir renkant empirinę informaciją (pvz., apklausiant įsigyjamos bendrovės atsakingus darbuotojus, vadovus ir pan.).

Uolumas (angl. *diligence*) suponuoja neatsargumo nebuvimą ir siejasi su Romos teisės *diligentia* koncepcija, skyrusia dvi pagrindines uolumo rūšis: *diligentia quam suis rebus* – uolumą (atidumą), kuris būdingas eiliniam asmeniui tvarkant savo reikalus, ir *diligentia*

---

[391] Hawson, P. *Due Diligence: the Critical Stage in Mergers and Acquisitions*. Hants: Gower Publishing Limited, 2003, p. 4.

[392] Lajoux, A. R.; Elson, Ch. *The Art of M&A Due Diligence: Navigating Critical Steps & Uncovering Critical Data*. London: McGraw-Hill, 2000, p. xi.

[393] Tiesa, kaip argumentuosime toliau, būklės patikrinimo etapą suponuoja tam tikros LR CK nuostatos, nurodančios pirkėjo pareigą domėtis.

[394] Kadangi įgyjamas veikiantis verslas, kurio veiklos eigoje galėjo būti sukurti tam tikri įsipareigojimai arba potencialiai gali atsirasti įsipareigojimai, kylantys iš ankstesnės veiklos (pvz., pateikti ieškiniai), kurie gali negatyviai paveikti visą įsigyjamą verslą. Be to, akcijų pirkimo-pardavimo atveju yra neaiškios įmonės trūkumų normų taikymo galimybės (žr. disertacijos 4.1.2.2 poskyrį).

[395] *Bendrovių valdymas. Konsultacijos vadovui*, § 11.3, p. 12.

[396] Кучер, А. Н., ст. 19.

[397] *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, p. 36.

exactissima arba *diligentia boni patrisfamilia* - daug griežtesnį uolumą, būdingą šeimos galvai[398]. Uolaus perkamo objekto būklės patikrinimo koncepcija kilo iš rizikų paskirstymo įsigyjant nuosavybės teisę teorijos, perkeliančios tokias rizikas pirkėjui, t.y. iš mūsų jau minėtos *caveat emptor* taisyklės. Tačiau konkretus išsireiškimas „*due diligence*“ atsirado iš JAV po 1933 m. Vertybinių popierių įstatymo ir 1934 m. Vertybinių popierių mainų įstatymo Vertybinių popierių ir biržos komisijos nustatytų reikalavimų jos rinkos dalyviams vertybinių popierių sandoriuose užtikrinti, kad jie, prieš įsigydami vertybinių popierių, turi visą prieinamą ir pakankamą informaciją investuotojams[399]. Taigi rizikas, susijusias su paslėptais vertybinių popierių ir emitento savybių trūkumais, JAV teisė perkėlė patiems vertybinių popierių rinkos dalyviams, nustatydama jiems pareigą tinkamu būdu, su reikiamu uolumu (*due diligence*) patikrinti visus reikšmingus faktus. Atsiradusi vertybinių popierių rinkos sferoje, *due diligence* koncepcija šiuo metu yra naudojama apibūdinant suinteresuoto asmens veiksmus tikrinant potencialų kontrahentą ir (arba) įgyjamą aktyvą bet kurioje rinkoje (nebūtinai vertybinių popierių rinkoje) ir bet kuriame sandoryje (nebūtinai pirkimo-pardavimo sandoryje)[400]. Tokiu būdu nuo sampratos, reiškiančios būtino uolumo laipsnį patikrinimo įvertinant rizikas metu *due diligence* evoliucionavo iki sampratos, reiškiančios patį potencialaus kontrahento ir (arba) aktyvo patikrinimo procesą[401].

Bendriausia prasme pirkėjo atliekamo būklės patikrinimo tikslas – nustatyti, ar pardavėjo pateikta informacija, kuri buvo pagrindas pardavimo objekto kainai ir kitoms sąlygoms nustatyti, yra teisinga, ar bendrovė yra patrauklus pirkimo objektas apskritai. Atitinkamai išskiriamos tokios būklės patikrinimo (*due diligence*) funkcijos verslo perleidimo (akcijų ar įmonės įsigijimo) kontekste: 1) surinkti informaciją apie pirkimo objektą (bendrovę, įmonę); 2) atskleisti įsigyjamos įmonės rizikas ir silpnas vietas, siekiant įgalinti pirkėją nuspręsti, kokių garantijų iš pirkėjo jis nori reikalauti; 3) apibrėžti ir dokumentuoti pirkimo objektą[402]; ir 4) ko gero svarbiausia funkcija - įvertinti būsimo įsigijimo naudą ir atsakomybę (įsipareigojimus)[403].

Pastebėtina, kad tiek tokio būklės patikrinimo procesas, tiek ir pasekmės daugumoje šalių nesureguliuoti įstatymų leidybos lygyje ir tik bendrosios teisės šalyse tam tikros būklės patikrinimo nuostatos yra sureguliuotos teisminių precedentų lygyje[404].

---

[398] Lajoux, A. R.; Elson, Ch., p. 4.
[399] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 523.
[400] Кучер, А. Н., ст. 19.
[401] Plačiau apie *due diligence* sampratos raidą žr. *Ibid*., ст. 45-49.
[402] Picot, G., p. 23.
[403] Lajoux, A. R.; Elson, Ch., *op. cit*., p. 5.
[404] Кучер, А. Н., *op. cit*., ст. 19, 49.

Perkant verslą (bendrovės akcijas) gali būti atliekamas įvairių rūšių bendrovės būklės patikrinimas: mokestinis, teisinis, finansinis, rinkos/komercinis, aplinkosauginis, techninis, žmogiškųjų išteklių ir kt.[405] Vis dėlto, populiariausi yra pirmųjų trijų rūšių patikrinimai[406].

Painus yra būklės patikrinimo neatlikimo pasekmių klausimas. Nors niekur teisės aktuose nerasime nustatytos aiškios pareigos pirkėjui atlikti perkamo objekto patikrinimą, tačiau atskirų LR CK normų analizė leidžia daryti išvadą, kad LR CK mažų mažiausiai nustato pirkėjo pareigą domėtis[407]. Taigi akcujų (verslo) pirkėjas, neatlikęs išsamaus perkamos bendrovės patikrinimo, rizikuoja, kad savo teisių vėliau negalės apginti nei reikalaudamas iš pardavėjo nuostolių atlyginimo, nei bandydamas sandorį pripažinti negaliojančiu dėl suklydimo. Tai patvirtina ir teismų praktika[408]. Analogiškai ar panašiai minėtas klausimas vertinamas ir kitų valstybių teisės doktrinoje[409].

Taigi verslo (bendrovių akcijų) *pirkėjas turi domėtis* tiek, kiek domėtųsi bet kuris kitas atidus ir rūpestingas atitinkamo teisinio statuso ir profesionalumo subjektas. Jeigu akcijų, įmonių

---

[405] Plačiau apie skirtingas *due diligence* disciplinas (temas, kryptis, sritis), jų tyrimo objektus ir siekiamus rezultatus žr. Hawson, P., p. 8-9.

[406] Paprastai būklės patikrinimo (angl. *due diligence*) metu tikrinama: pardavėjo kompetencija ir nuosavybės teisės, bendrovės teisnumas, korporatyvinė struktūra, nemokumas, draudimai, veiklos leidimų (licencijų) turėjimas ir tinkamumas, finansinė padėtis, finansinių ataskaitų teisingumas, verslo turtas (aktyvai, nuosavas, nuomojamas ir kt.), intelektinė nuosavybė, sutartys, darbuotojai, gamintojo atsakomybė, bendrovės duoti sutikimai (leidimai), mokestinių įsipareigojimų vykdymas, aplinkosauga, visos esminės informacijos atskleidimas bei teisingumas ir kt. (žr. Beswick, S.; Wine, H., p. 183-184; Stilton, A., p. 157-165).

Tiriant minėtus objektus, siekiama: 1) patvirtinti, kad įsigyjama bendrovė turi tinkamą nuosavybės teisę į savo esminį turtą; 2) patvirtinti bendrovės materialaus ir nematerialaus turto bei teisių egzistavimą; 3) patvirtinti, kad įsigyjama bendrovė turi visas būtinas licencijas savo verslo vykdymui; 4) patvirtinti, kad įsigyjama bendrovė laikosi taikomų įstatymų; 5) nustatyti faktinius ir gresiančius esminius ieškinius, reikalavimus ir ginčus; 6) nustatyti neįprastas ar apsunkinančias sąlygas esminėse sutartyse; 7) patvirtinti, kad esminės sutartys yra tinkamai vykdomos ir galiojančios; 8) užtikrinti, kad kontrolės pasikeitimas neturės esminio neigiamo poveikio verslui (žr. *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 524).

[407] Tai patvirtina šios LR CK normos: 6.246 str. 1 d. (bendro pobūdžio pareiga elgti atidžiai ir rūpestingai), 1.90 str. 5 d. (suklydimas negali būti laikomas turinčiu esminės reikšmės, jeigu šalis suklydo dėl savo didelio neatsargumo), 6.282 str. 1 d. (žalos atlyginimo sumažinimas ar reikalavimo ją atlyginti atmetimas dėl paties nukentėjusiojo asmens didelio neatsargumo), 6.327 str. 2 d. (pardavėjas neatsako už bet kokį daiktų neatitikimą, jeigu sutarties sudarymo metu pirkėjas žinojo arba negalėjo nežinoti apie tokį neatitikimą).

[408] Pvz., Lietuvos apeliacinis teismas vienoje iš bylų pažymėjo, kad protingas ir apdairus pirkėjas turi pats kaip galima išsamiau ir nuodugniau išanalizuoti įmonės, kurios akcijas jis perka, padėtį, verslo perspektyvas, galimybes gauti pelną ir pan. Faktą, kad ieškovas visiškai netyrė įmonės veiklos, neanalizavo jos galimybių, teismas vertino kaip paties ieškovo neapdairumą, neatidumą, nepamatuotą riziką sudarant sandorį dėl specifinio turto - akcijų pirkimo (ApT CBS 2005-06-14 d. nutartis c. b. *UAB „Ūkio banko investicinė grupė" v. G. B.* (bylos Nr. 2A-200/2005)). Pirkėjo patikrinimo neatlikimas panašiai buvo įvertints ir kitose bylose (pvz., ApT CBS 2008-10-20 d. nutartis c. b. *UAB „Manage Holding" v. V. B. ir kt.* (bylos Nr. 2A-330/2008)).

[409] Pvz., Belgijoje laikoma, kad pardavėjo pareiga atskleisti informaciją neatleidžia pirkėjo nuo jo pareigos patikrinti, kurios apimtis priklauso nuo jo profesijos ir patirties laipsnio (žr *Business Law Guide to Belgium*, p. 95). Danijoje, Olandijoje taip pat nurodoma, kad nors įstatymuose nėra nustatytos pirkėjo patikrinimo pareigos, praktika suponuoja išvadą, kad pirkėjas turi atlikti patikrinimą, o to nepadarius, pirkėjo teisinės priemonės pardavėjo garantijų pažeidimo atveju, taip pat galimybės ginčyti sandorį remiantis klaida bus ribotos (žr. *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 113, 347). Vokietijos teisėje nėra pareigos patikrinti įsigyjamą daiktą, tačiau įsigyjamos įmonės patikrinimo neatlikimas tam tikrais atvejais (kai konkrečios aplinkybės sukuria pareigą atlikti patikrinimą, pvz., kai įgijėjas yra ypač kvalifikuotas toje srityje, o pardavėjas ne) gali reikšti rūpestingumo, kurio protingai buvo galima tikėtis, pareigos pažeidimą.Todėl Vokietijoje, jeigu pirkėjas dėl savo paties didelio neatsargumo nesužinojo apie trūkumus, jis galės reikšti reikalavimus, tik jeigu pardavėjas tyčia nuslėpė trūkumą arba jeigu sutartyje buvo įtvirtinta atitinkama pardavėjo garantija (*M&A – Protecting the Purchaser*, p. 272, 275).

pirkimas-pardavimas yra įprastinė pirkėjo veikla, verslas, tai jam taikoma griežtesnė pareiga domėtis ir būklės patikrinimo neatlikimas praktiškai užkirs pirkėjui kelią reikšti bet kokius reikalavimus[410]. Bet kuriuo atveju pirkėjo patikrinimas minimaliai turėtų apimti viešųjų registrų (juridinių asmenų, nekilnojamojo turto, sutarčių, hipotekos, turto areštų aktų ir pan.) bei kitos viešos informacijos patikrinimą. Esminė informacija apie bendrovę yra viešai prieinama daugelyje civilinės teisės šalių[411]. Taip pat pirkėjas turėtų patikrinti tuos perkamos bendrovės aspektus, kurie jam ypatingai svarbūs apsisprendžiant dėl sutarties sudarymo ar kainos.

2.5. Verslo perleidimo sandorio šalių ikisutartinės atsakomybės svarbiausieji aspektai

Derybų dėl akcijų pirkimo-pardavimo (verslo perleidimo) sutarties sudarymo šaliai, pažeidusiai mūsų aptartas ikisutartines pareigas, gali kilti civilinė atsakomybė, vadinama ikisutartine atsakomybe (arba lotyniška fraze *culpa in contrahendo*[412]). Ši atsakomybė dar grindžiama pagrįsto pasitikėjimo ir įsitikinimo, jog sutartis tikrai bus sudaryta, sugriovimu[413].

Bendrosios teisės sistemos šalyse didžiausią įtaką sutarčių sudarymo procesui turėjo sutarčių objektyvizacijos teorija, teikianti prioritetą ne tikriesiems šalių ketinimams, bet šalių valios išraiškai, todėl šiose šalyse kontinentinei teisei būdinga *culpa in contrahendo* doktrina nepripažįstama[414]. Tačiau sąžininga ikisutartinių santykių šalis gali reikalauti nuostolių atlyginimo atskirų deliktų pagalba, pvz., dėl suklaidinimo (angl. *misrepresentation*), konfidencialumo pareigos pažeidimo, specialaus pažado, patvirtinančio šalies ketinimą sudaryti sutartį, pažeidimo (angl. *specific promise* arba *promissory estoppel*)[415].

Nors praktiškai visos valstybės pripažįsta ikisutartinės atsakomybės taikymą, tačiau jose labai skiriasi požiūris į šios atsakomybės prigimtį[416]. Skirtumus iš esmės nulemia skirtingos šalių

---

[410] Pvz., minėtoje Lietuvos apeliacinio teismo byloje teismas nurodė, kad perkamos įmonės būklės ptikrinimo reikalavimas ypač taikytinas ieškovui (pirkėjui) dėl jo veiklos specifikos – pirkėjas buvo investicinė bendrovė (ApT CBS 2005-06-14 d. nutartis c. b. *UAB „Ūkio banko investicinė grupė" v. G. B*. (bylos Nr. 2A-200/2005)).

[411] BenDaniel, D. J.; Rosenbloom, A. H. *The Handbook of International Merges and Acquisitions*. New Jersey: Prentic-Hall, Inc., 1990, p. 72.

[412] *Culpa in contrahendo* teoriją 1861 m. suformulavo Vokietijos teisės mokslininkas Rudolf von Ihering savo 1861 m. straipsnyje, o vėliau šią doktriną išplėtojo Vokietijos teismai bei perėmė dauguma Europos valstybių (plačiau apie ikisutartinės atsakomybės (*culpa in contrahendo*) atsiradimą ir vystymąsi žr. Markesinis, B. S.; Unberath, H.; Johnston, A., p. 92-108; Kucher, A. N., p. 10-14). *Culpa in contrahendo* doktrinos esmė – šalių pareiga elgtis sąžiningai atsiranda nuo ikisutartinių santykių pradžios ir bet koks kaltas šalies veiksmas ikisutartiniuose santykiuose yra pagrindas taikyti civilinę atsakomybę (Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė*, p. 161).

[413] LAT CBS 2005-01-19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras" v. UAB „Eika"* (bylos Nr. 3K-3-38/2005). *Teismų praktika*. 2005, Nr. 23, p. 145-155.

[414] Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S., p. 54.

[415] Pastaruoju atveju šaliai kils pareiga atlyginti kitos šalies išlaidas, jeigu pažadą davusi šalis žino, kad antroji šalis pasikliauja jos pažadu, padarydama tokias išlaidas (žr. Кучер, А. Н., ст. 239).

[416] Teisinės kvalifikacijos požiūriu skirtingos teisinės sistemos pripažįsta ikisutartinę atsakomybę sutartine (kvazisutartine), deliktine (kvazideliktine) arba net savarankiška (*sui generis*) atsakomybės rūšimi. Sutartinės atsakomybės šalininkai teigia, kad abipusės derybininkų pareigos atsiranda iš sutarties (aiškios arba numanomos) tarp jų arba iš specialių pasitikėjimo santykių, kurie atsiranda, kai šalys pradeda derėtis, ir kurie įpareigoja jas

teisinio reguliavimo tradicijos[417]. Atitinkamai vienose valstybėse (pvz., Prancūzijoje, Liuksemburge) ikisutartinė atsakomybė pripažįstama deliktine atsakomybe[418], o kitose (pvz., Vokietijoje, Austrijoje) - sutartine[419]. Kai kurių valstybių (pvz., Ispanijos, Italijos, Šveicarijos) teisės doktrina ir teismų praktika nėra suformavusi vieningos nuomonės: vieni ikisutartinę atsakomybę laiko sutartine, kiti – deliktine[420]. Galiausiai, kai kurios valstybės ikisutartinę atsakomybę laiko trečiąja savarankiška (*sui generis*) atsakomybės rūšimi. Ryškiausias pavyzdys – Olandija, kur ikisutartinė atsakomybė teismų praktikoje grindžiama tiesiogiai sąžiningumu[421].

Lietuvoje taip pat nėra susiformavusio vienareikšmio požiūrio į ikisutartinės atsakomybės prigimtį. Teisės doktrinoje galime rasti teiginių, kad tokia atsakomybė nustatytina pagal deliktinės atsakomybės, taikytinos ikisutartiniuose santykiuose, principus[422]. Teismų praktikos preliminariajai sutarčiai pradėtos taikyti sutarčių aiškinimo taisyklės, sandorio negaliojimo pagrindai ir prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonės[423] bei ginčų, kuriuose nevienodai buvo vertinami ieškovų reikalavimai pripažinti preliminarią sutartį pagrindine ir įpareigoti atsakovą įforminti sutartį pagal LR CK 6.309 straipsnį, gausa[424], anot D. Ambrasienės ir S. Cirtautienės, leidžia teigti, kad sąžiningos šalies teisių apsauga preliminariosios sutarties nevykdymo atveju įgijo sutartinės atsakomybės taikymo požymių[425].

V. Mikelėnas civilinės atsakomybės ikisutartiniuose santykiuose rūšies nustatymo kriterijumi siūlo laikyti požymį, nusakantį, buvo ar nebuvo pažeistos bendro pobūdžio teisės normos, taikomos visiems teisiniams santykiams[426]. Jo nuomone, ikisutartinė atsakomybė nėra trečioji civilinės atsakomybės rūšis greta sutartinės ar deliktinės atsakomybės, bet yra paremta tiek sutartinės, tiek deliktinės atsakomybės taisyklėmis, priklausomai nuo atsakomybės pagrindo:

---

atsižvelgti į viena kitos interesus. Deliktinės atsakomybės šalininkai mano, kad derybininko atsakomybė už netinkamą elgesį yra pagrįsta bendros pareigos būti atidžiam (rūpestingam) pažeidimu..

[417] Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S., p. 61.

[418] *Principles of European Contract Law*, p. 192. Tiesa, Prancūzijoje šalims pasirašius ikisutartinį dokumentą, laikoma, kad jos prisiėmė sutartinę prievolę, todėl taikomos sutarčių teisės normos (Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė,* p. 148-149).

[419] *Mergers & Acquisitions in Germany*. DROSTE, p. 30.

[420] Dėl Ispanijos: *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 7,* p. 79 (Spain); *Principles of European Contract Law*, *op. cit*., p. 192; dėl Italijos: *Introduction to Italian Law*, p. 260; *Principles of European Contract Law*, *op. cit*., p. 193; dėl Šveicarijos: Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*, p. 49.

[421] *Cases, Materials and Text on Contract Law*, p. 264.

[422] Pvz., Ambrasienė, D., *et al*. *Civilinė teisė*, p. 140.

[423] LAT CBS 2006-10-18 d. nutartis c. b. *Ž. M. v. UAB „Eika“* (bylos Nr. 3K-3-511/2006); LAT CBS 2006-10-18 d. nutartis c. b. *J. M. v. UAB „PVP“* (bylos Nr. 3K-3-522/2006); LAT CBS 2006-11-06 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N. ir A. N*. (bylos Nr. 3K-P-382/2006). *Teismų praktika*. 2007, Nr. 26, p. 9-24; LAT CBS 2007-11-19 d. nutartis c. b. *K. S. ir G. J. v. K. P. A. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-497/2007); LAT CBS 2008-06-17 d. nutartis c. b. *UAB „Iviltra“ v. R. Z. ir A. Z.* (bylos Nr. 3K-3-333/2008) ir kt.

[424] LAT CBS 2006-11-22 d. nutartis c. b. *S. J. v. T. B. ir D. B*. (bylos Nr. 3K-3-620/2006); LAT CBS 2006-02-15 d. nutartis c. b. *J. P. v. G. J. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-124/2006); LAT CBS 2005-11-30 d. nutartis c. b. *V. Leonavičius v. S. Švabauskas* (bylos Nr. 3K-3-621/2005); LAT CBS 2005-04-20 d. nutartis c. b. *J. Gubavičienė v. S. Krivoščenko* (bylos Nr. 3K-3-225/2005); LAT CBS 2005-01-05 d. nutartis c. b. *P. Kučinskas v. V. Basienė ir V. Černauskytė* (bylos Nr. 3K-3-11/2005).

[425] Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S., *op. cit*., p. 55.

[426] Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*, *op. cit*., p. 49.

jeigu derybų metu atsakovas pažeidžia bendrąsias ikisutartines pareigas (sąžiningumo, konfidencialumo, informavimo ir t.t.), jo atsakomybė bus pagrįsta deliktinės atsakomybės taisyklėmis, kadangi pareigos pažeidimo momentu tarp šalių dar nebuvo jokios sutarties; tačiau, jeigu šalys derybų metu pasiekia kokią nors sutartį, pvz., sudaro preliminariąją sutartį, šios sutarties pažeidimas sukelia sutartinę atsakomybę[427]. V. Mikelėno nuomonė palaikoma ir kitų autorių darbuose[428].

Tuo tarpu D. Ambrasienė ir S. Cirtautienė[429] siūlo ikisutartinę atsakomybę laikyti savarankiška (*sui generis*) atsakomybės rūšimi, kuriai negali būti taikomos be išimčių nei deliktinės, nei sutartinės atsakomybės taisyklės. Autorės remiasi tuo, kad kaip esminį požymį, lemiantį šalių santykių, kaip ikisutartinių, kvalifikavimą ir šių santykių pažeidimo atveju atsakomybės apimties nustatymą, teismų praktika pripažino pasikliovimo santykių egzistavimą tarp ginčo šalių ir pasitikėjimo sužlugdymą. *Sui generis* atsakomybės buvimą autorės iš esmės grindžia esminiu skirtumu tarp deliktinės ir sutartinės atsakomybės - saugomo intereso prigimtimi[430], pažymėdamos, kad, nors sudarius preliminariąją sutartį ikisutartiniai santykiai įgyja sutartinių santykių pobūdį, sutartinės atsakomybės principai negali būti taikomi visa apimtimi, kadangi preliminariosios sutarties pažeidimo atveju negalimas prievolės įvykdymas natūra, taip pat negalimas negautų pajamų priteisimas[431].

Nors siūlymų ikisutartinei atsakomybei kaip tinkamiausią taikyti *sui generis* atsakomybės modelį galime rasti ir kai kurių užsienio autorių darbuose[432], tačiau, mūsų nuomone, tokio modelio tinkamumas Lietuvos teisinei sistemai yra ginčytinas. Visų pirma, specialius pasitikėjimo santykius tarp besiderančių šalių kaip *culpa in contrahendo* pagrindą ir galimumą reikalauti tik pasitikėjimo nuostolių (bet ne negautų pajamų ar prievolės įvykdymo natūra) nurodo ir Vokietijos teisės doktrina[433], nors, kaip minėjome, Vokietijoje ikisutartinei atsakomybei vienareikšmiškai taikomas sutartinės atsakomybės režimas. Antra, daugelio Europos teisinių sistemų kodeksai, tame tarpe ir Lietuvos (LR CK 6.245 str. 2 d.), numato tiktai du atsakomybės režimus (sutartinės ir deliktinės), todėl teismų priimtas naujas trečiasis režimas

[427] *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 5,* Lithuania, p. 97.
[428] Pvz., žr.: Kiršienė, J.; Leonova, N. Qualification of Pre-Contractual Liability and the Value of Lost Opportunity as a Form of Losses. *Jurisprudencija*. 2009, 1 (115): 221-246, p. 242; Gedeikis, M. Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai, p. 19; Smaliukas, A.; Pacenkaitė, V. Ikisutartinių santykių taikymo ir aiškinimo naujovės Lietuvos teismų praktikoje. *Juristas*. 2006, 12: 3-7, p. 5.
[429] Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S.
[430] Sutarčių teisė saugo pozityvųjį interesą arba lūkesčių interesą (angl. *expectation interest*), t.y. nukentėjusiajai šaliai duoti tai, ko ji negavo pagal sutartį, ir suteikia nukentėjusiajai šaliai tokias teisių gynimo priemones, kaip reikalavimas įvykdyti sutartį natūra arba atlyginti negautas pajamas. Deliktų teisė saugo negatyvųjį interesą (angl. *negative interest*), t.y. siekia šalies grąžinimo į tokią padėti, kurioje ji buvo iki teisių pažeidimo *(status quo*).
[431] Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S., *op. cit*., p. 59-60.
[432] Pvz., Markesinis, B. S.; Unberath, H.; Johnston, A., p. 92; *Cases, Materials and Text on Contract Law*, p. 252.
[433] Kötz, H.; Flessner, A. *European Contract Law*. Oxford: Clarendon Press, 1997, p. 35.

lemtų didelį neaiškumą[434]. Tai paaiškina, kodėl absoliučioje daugumoje valstybių ikisutartinė atsakomybė nelaikoma savarankiška atsakomybės rūšimi.

Dėl to, mūsų nuomone, priimtinesnis ir labiau Lietuvos teisinei sistemai tinkantis atrodo aukščiau išdėstytas V. Mikelėno požiūris. T.y. pritartume nuomonei, kad sąvoka „ikisutartinė atsakomybė“ nereiškia ypatingos atsakomybės formos ir apibūdina tiktai laiko tarpą („ikisutartinį“)[435]. Tokią pozicija iš esmės pripažįsta ir ETT[436] bei, nors ir netiesiogiai, PECL principų komentaro autoriai[437]. Atkreiptume dėmesį, kad savo straipsnyje D. Ambrasienė ir S. Cirtautienė iš esmės pagrindė ikisutartinės atsakomybės „nesuderinamumą“ tik su sutartine atsakomybe, bet nenurodė aiškių skirtumų nuo deliktinės atsakomybės. Taip, turime pripažinti, kad po ikisutartinio dokumento sudarymo sutartinės atsakomybės taisyklės gali būti taikomos tik ribotai, tačiau galime kalbėti tik apie taisyklių taikymo ypatumus, kuriuos lemia specifinė šalių santykių stadija (nes dar nėra sutarties, kurios buvimas įgalintų taikyti sutartinės atsakomybės taisykles visa apimtimi), bet ne apie savarankišką atsakomybės režimą. Taigi, mūsų nuomone, civilinės atsakomybės pobūdį lemia ikisutartinių santykių stadija: kai šalys nėra sudariusios įpareigojančio ikisutartinio dokumento, taikoma deliktinė atsakomybė (LR CK 6.163 str. 3 d.), o jį sudarius – sutartinės atsakomybės taisyklės, tiesa, su tam tikrais ypatumais (LR CK 6.165 str. 4 d. str.)[438].

Nepaisant minėtos specifikos, ikisutartinė atsakomybė atitinka visus teisinės atsakomybės kriterijus. Jos pagrindai yra neteisėti veiksmai, žala (nuostoliai), priežastinis neteisėtų veiksmų ir žalos (nuostolių) ryšys bei kaltė[439]. Kalbant apie neteisėtus veiksmus, pasak V. Mikelėno, yra du ikisutartinės atsakomybės egzistavimo pagrindai: ikisutartinių pareigų pažeidimas (*culpa in contrahendo*) ir preliminariosios sutarties pažeidimas[440].

---

[434] Kita vertus, pvz., Olandijoje šis „trečio kelio“ požiūris įmanomas, kadangi Olandijos kodeksas numato vienintelį režimą bet kokios rūšies atsakomybei; taip pat, pvz., ir Graikijos teisėje priimta „trijų dalių sistema“ – deliktinės, ikisutartinės ir sutartinės atsakomybės (žr. *Cases, Materials and Text on Contract Law*, p. 264).

[435] Кучер, А. Н., ст. 259.

[436] Vienoje iš bylų Teismas nurodė, kad, nesant savanoriškai prisiimtos prievolės, bendro pobūdžio pareigos elgtis sąžiningai pažeidimas patenka į deliktinės atsakomybės teisinio reguliavimo sritį, tačiau, jeigu būtų nustatyta, kad ir esant ikisutartiniams santykiams jau egzistuoja konkretus vienos šalies prisiimtas įsipareigojimas kitos šalies atžvilgiu, atsakomybės klausimas būtų sprendžiamas pagal sutartinės atsakomybės taisykles (ETT 2002-09-17 d. sprendimas byloje C-334/00, *Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS)*. [2002] ETA I-7357).

[437] Tokią išvadą suponuoja PECL principų 2:301 straipsnio komentaras, kur nurodoma, kad atsakomybė už nesąžiningas derybas gali būti grindžiama tam tikru suklaidinimu dėl ketinimų sudaryti sutarty ir kad atskirose šalyse toks suklaidinimas yra deliktas, bet jeigu reikalavimas kyla iš sutarties, turėtų būti taikomi PECL principai (žr. *Principles of European Contract Law*, p. 190).

[438] Kita vertus, atlikus užsienio valstybių teisės doktrinos ir teismų praktikos analizę, panašu, kad tikrąja ikisutartine atsakomybe (*culpa in contrahendo*) laikoma šalių atsakomybė už pasitikėjimo sugriovimą, ikisutartinių pareigų pažeidimą, kai dar nėra sudaryto jokio ikisutartinio dokumento.

[439] Norkūnas, A.; Selelionytė-Drukteinienė, S., p. 24.

[440] *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 5,* Lithuania, p. 97.

Daug sudėtingesnis yra atlygintinų nuostolių klausimas. Daugumoje valstybių yra įsitvirtinęs dar R. Ihering pasiūlytas nuostolių skirstymas į pasitikėjimo[441] (angl. *reliance*) (negatyvų) materialinį interesą ir lūkesčių (angl. *expectation*) (pozityvų) materialinį interesą[442]. Taip pat išskiriami nuostoliai kaip pažeidėjo gauta nauda (angl. *restitutionary damages*)[443].

Daugumoje valstybių, net ir tose, kuriose ikisutartinei atsakomybei taikomas sutartinės civilinės atsakomybės režimas, pripažįstama, kad nukentėjusioji šalis gali reikalauti tik tiesioginių nuostolių (patirtų išlaidų) ir pasitikėjimo nuostolių, kurie pasireiškia prarastos galimybės pinigine verte (pvz., kai pirkėjas nepriėmė įpareigojančio pasiūlymo iš kito pardavėjo ir taip prarado galimybę įsigyti kitą bendrovę), kompensavimo, tačiau negali reikalauti lūkesčių nuostolių (angl. *expectation damages*)[444]. Tiesa, kai kuriose valstybėse visgi įmanomas negautos naudos (lūkesčių nuostolių) priteisimas ikisutartinės atsakomybės atveju. Tokia galimybė yra, pvz., Olandijoje, kur, be kita ko, teismas taip pat gali išduoti nurodymą šaliai tęsti arba atnaujinti derybas[445]. Tiesa, nors ir pripažįstant tokią galimybę, Olandijoje iki šiol nebuvo bylos, kur lūkesčių nuostoliai (negautos pajamos) faktiškai būtų priteisti[446]. Portugalijoje konfrontuoja dvi nuomonės: tų, kurie priteistų tik išlaidas, ir tų, kurie priteistų ir negautas pajamas[447]. Taisyklę, kad ikisutartinės atsakomybės atveju šalis gali reikalauti tik patirtų išlaidų ir pasitikėjimo nuostolių – prarastos galimybės kompensavimo, bet ne negautos naudos (pajamų), taip pat nurodo UNIDRIOT principų[448], PECL principų[449] ir *Acquis* principų[450] komentarų autoriai.

---

[441] Kai kurie Lietuvos autoriai verčia „tikrumo interesas“ (pvz., Selenionytė-Drukteinienė, S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija. *Justitia*. 2008, 1 (67): 2-13, p. 2).

[442] *Cases, Materials and Text on Contract Law*, p. 250. Lūkesčių materialinio intereso kompensavimas suteikia ieškovui finansinį ekvivalentą, kurį jis būtų turėjęs, jeigu galiojanti sutartis būtų buvusi sudaryta, įskaitant naudą, kurią jis būtų gavęs su ta sutartimi. Pasitikėjimo materialinio intereso kompensavimas reiškia, kad ieškovas gauna finansinį ekvivalentą, kurį jis būtų turėjęs, jeigu derybų išvis nebūtų buvę, t.y. jam gali būti atlygintos jo patirtos išlaidos, taip pat šie nuostoliai gali apimti prarastos galimybės atlyginimą (nuostolius, kuriuos šalis patyrė nesudarydama alternatyvios sutarties su trečiąja šalimi dėl to, kad ji buvo įsitraukusi į derybas su šia šalimi).

[443] Ivanauskas, A. Prarastos galimybės piniginė vertė. *Justitia*. 2007, 1 (63): 43-48, p. 46.

[444] Tokios pozicijos laikomasi, pvz., Austrijoje, Danijoje, Ispanijoje, Italijoje, Suomijoje, Švedijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje, ir ji grindžiama tuo, kad šalis, kalta dėl kalto elgesio derybų metu, privalo pastatyti kitą šalį į poziciją, kurioje ji būtų buvusi, jeigu nebūtų buvę tokio elgesio, t.y. šalis negali reikalauti, kad ji būtų pastatyta į tą poziciją, kurioje ji būtų, jeigu sutartis būtų buvusi pasirašyta, kadangi tai reikštų, jog šalys buvo įpareigotos sudaryti sutartį (žr. *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 75, 272, 475; *Cases, Materials and Text on Contract Law*, *op. cit*., p. 255, 261; *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 7,* p. 79 (Spain); Kötz, H.; Flessner, A., p. 37). Prancūzijoje, kur visai neatskiriami, ir Belgijoje, kur retai atskiriami pasitikėjimo (*reliance*) ir lūkesčių (*expectation*) nuostoliai, nuostoliai be atsiradusių išlaidų taip pat gali apimti ir kitos sutarties, kurią būtų sudariusi nukentėjusioji šalis, praradimą ar kitokį galimybės praradimą (žr. *Principles of European Contract Law*, p. 193).

[445] *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 5,* Netherlands, p. 73-75.

[446] *Cases, Materials and Text on Contract Law*, *op. cit*., p. 264.

[447] *Principles of European Contract Law*, *op. cit*., p. 193.

[448] UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, p. 60-61.

[449] *Principles of European Contract Law*, *op. cit*., p. 191.

[450] *Contract I: Pre-Contractual Obligations, Conclusion of Contract, Unfair Terms*, p. 75.

Nuostolių sudėtis šiek tiek specifiška tik ikisutartinės konfidencialumo pareigos pažeidimo atveju. Tokios pareigos pažeidimo atveju galimas ir kitos šalies gautos naudos priteisimas (UNIDROIT principų 2.1.16 str., PECL principų 2:302 str., LR CK 6.164 str. 2 d.)[451].

Lietuvoje ikisutartinės civilinės atsakomybės formomis nurodomi: 1) tiesioginės žalos (nuostolių) atlyginimas; 2) prarastos galimybės piniginės vertės priteisimas; ir 3) skolininko gautos naudos priteisimas[452]. Kaip ir daugelyje Europos valstybių, Lietuvoje pripažįstama, kad negautos pajamos negali būti priteisiamos, net ir preliminariosios sutarties pažeidimo atveju[453]. Tiesa, galime aptikti kai kurių Lietuvos autorių[454] nuomonę, kad šalims sudarius rašytinę preliminariąją sutartį, nukentėjusioji šalis galėtų tikėtis ir lūkesčių intereso patenkinimo, t.y. negautų pajamų priteisimo. Remiamasi minėta pozicija, kad po ikisutartinio dokumento sudarymo turėtų būti taikomos sutartinės atsakomybės taisyklės. Vis dėlto, su tokia nuomone nenorėtume sutikti. Kaip minėjome, po ikisutartinio dokumento sudarymo sutartinės atsakomybės taisyklės gali būti taikomos tik ribotai, o vienas iš šių taisyklių taikymo ypatumų yra negalėjimas reikalauti negautų pajamų, nes dar nėra sutarties, kurios buvimas įgalintų taikyti sutartinės atsakomybės taisykles visa apimtimi.

Teismų praktikoje nekvestionuojama, kad turi būti atlyginama tiesioginė žala (nuostoliai), t.y. derybų išlaidos (pvz., advokato honoraras, kelionės, dokumentų parengimo išlaidos ir pan.), nebent šalys būtų susitarusios kitaip. Pripažįstama ir galimybė atlyginti pasitikėjimo nuostolius - prarastos konkrečios galimybės piniginę vertę, kurios realumą šalis sugebėtų pagrįsti[455]. Tačiau šios nuostolių formos samprata ir galimo taikymo atvejai nėra iki galo aiškūs. Išanalizavę Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinės sesijos nutartį, galėtume išskirti tokias prarastos galimybės piniginės vertės priteisimo prielaidas (sąlygas): 1) derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė kitai šaliai *pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą*, kad sutartis

[451] Nors Austrijoje, Belgijoje, Danijoje, Prancūzijoje ir Liuksemburge tokie nuostoliai nepripažįstami, tačiau kitose valstybėse (pvz., Italijoje, Olandijoje, Anglijoje) jie gali būti priteisti pažeidus konfidencialumo pareigą (žr. *Principles of European Contract Law*, p. 195).

[452] Norkūnas, A.; Selelionytė-Drukteinienė, S., p. 24.

[453] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga*, p. 208, 211; Ambrasienė, D., *et al*. *Civilinė teisė*, p. 141.

[454] Pvz., Kiršienė, J.; Leonova, N., p. 244.

[455] LAT CBS 2005-01-19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“* (bylos Nr. 3K-3-38/2005). *Teismų praktika*. 2005, Nr. 23, p. 145-155; LAT CBS 2006-11-06 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N. ir A. N*. (bylos Nr. 3K-P-382/2006). *Teismų praktika*. 2007, Nr. 26, p. 9-24.

tikrai bus sudaryta[456]; ir 2) prarastos galimybės piniginė vertė yra pagrįsta *realiomis*, *įrodytomis*, *neišvengiamomis*, o ne tikėtinomis (hipotetinėmis) pajamomis ar išlaidomis[457].

Tačiau neaiškiausia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluota taisyklė, mūsų nuomone, yra ta, kad prarastos galimybės piniginė vertė galėtų būti nustatoma taikant LR CK 6.258 str. 5 dalyje nurodytą kainų skirtumo principą[458], nes nepaaiškinama, kokios kainos turėtų būti lyginamos. Iškart po minėtos plenarinės sesijos nutarties išnagrinėtoje byloje *E. Mikutavičius v. R. Kaupas*[459] Lietuvos Aukščiausiasis Teismas prarastos galimybės pinigine verte pripažino preliminarioje sutartyje nurodytą žemės sklypo, kurį įsigyti galimybę prarado pirkėjas, kainą. Akivaizdu, kad pagrįsta yra tokios teismo pozicijos kritika, jog buvo netinkamai taikoma ir iškraipyta „prarastos galimybės“ doktrina[460], o teismas naudojo naują koncepciją – „prarasta galimybė sudaryti pagrindinę sutartį“[461]. Vėlesnė teismų praktika taip pat nesuformulavo aiškių prarastos galimybės vertės nustatymo taisyklių. Šios kategorijos nagrinėtose bylose[462] teismai, spręsdami dėl ieškovui priteistinos prarastos galimybės piniginės vertės, vertino kainų skirtumą tarp preliminariojoje sutartyje nurodytos kainos ir vėliau pakilusios konkretaus objekto rinkos kainos. Tiesa, vienoje iš naujausių nutarčių Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad kainų skirtumas (t. y. prarastos konkrečios galimybės piniginė vertė) nustatoma palyginant kainą, kuria pagrindinė sutartis būtų buvusi sudaryta su trečiaisiais asmenimis, jei nebūtų vykusios derybos su nesąžininga preliminariosios sutarties šalimi, ir sudarytos pagrindinės sutarties kainą[463]. Teismai taip pat pažymėjo, kad vien objektyvūs ir nuo šalių valios nepriklausantys veiksniai (pvz., valstybėje vykstantys ekonominiai procesai - sparti ir ne visada prognozuojama kainų kaita) neturėtų būti pagrindas reikalauti piniginio atlygio už prarastą galimybę, taip pat vieninteliai kriterijai, nustatant piniginę prarastos galimybės vertę, be to, vertindavo ir paties ieškovo elgesį, apdairumą ir pan. (pvz., nepagrįstą

---

[456] Minėta nutartis suponuoja išvadą, kad net preliminariosios sutarties sudarymas Teismui nėra pakankamas ir savaiminis įrodymas, kad šalys buvo įsitikinusios pagrindinės sutarties sudarymu. Tokią Teismo poziciją kai kurie autoriai, mūsų nuomone, pagrįstai kvestionuoja, argumentuodami, jog tik aiškiai išreikštas apribojimas preliminariojoje sutartyje galėtų sumažinti „šalių įsitikinimą, kad sutartis bus tikrai sudaryta“ (žr. Ivanauskas, A., p. 45).

[457] A. Ivanauskas nurodo, kad ši sąlyga UNIDROIT principų kontekste turėtų būti interpretuojama kaip reiškianti, jog pati prarasta galimybė turi būti reali, pvz., kad sąžininga šalis turėjo realią galimybę parduoti daiktą kitam asmeniui (žr. *Ibid*., p. 47).

[458] LAT CBS 2006-11-06 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N. ir A. N*. (bylos Nr. 3K-P-382/2006). *Teismų praktika*. 2007, Nr. 26, p. 9-24.

[459] LAT CBS 2006-11-13 d. nutartis c. b. *E. Mikutavičius v. R. Kaupas* (bylos Nr. 3K-3-585/2006).

[460] Ivanauskas, A., *op. cit*., p. 48.

[461] Kiršienė, J.; Leonova, N., p. 241.

[462] LAT CBS 2008-06-17 d. nutartis c. b. *UAB „Iviltra“ v. R. Z. ir A. Z.* (bylos Nr. 3K-3-333/2008), LAT CBS 2008-10-22 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N. ir A. N*. (bylos Nr. 3K-3-483/2008), ApT CBS 2008-11-18 d. nutartis c. b. *A. J. ir kt. v. UAB „Statybų vystymo grupė“* (bylos Nr. 2A-588/2008), ApT CBS 2008-12-22 d. nutartis c. b. *UAB „Naujoji švara“ v. UAB „Baltijos ąžuolas“* (bylos Nr. 2A-478/2008), LAT CBS 2009-01-27 d. nutartis c. b. *A. J. ir kt. v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“* (bylos Nr. 3K-3-40/2009), ApT CBS 2009-03-10 d. sprendimas c. b. *S. J. v. T. B. ir D. B*. (bylos Nr. 2A-140/2009).

[463] LAT CBS 2009-04-03 d. nutartis c. b. *A. S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“* (bylos Nr. 3K-3-126/2009).

uždelsimą įsigyti kitą analogišką objektą, neįvertinimą, kad pagrindinė sutartis objektyviai negalės būti sudaryta numatytu terminu). Tačiau, mūsų nuomone, teismai neakcentavo ir aiškiai neišskyrė pagrindinių prarastos galimybės piniginės vertės nustatymo kriterijų.

Atlikta užsienio teisės doktrinos ir tarptautinių privatinės teisės harmonizavimo šaltinių analizė leidžia teigti, kad prarastos galimybės piniginės vertės kaip nuostolių priteisimas galimas tik *išimtinais atvejais*, kai yra visos šios sąlygos: 1) nesąžininga derybų (preliminariosios sutarties) šalis savo elgesiu lėmė nukentėjusios šalies *pagrįstą tikėjimą*, kad sutartis bus sudaryta[464]; 2) dėl šio pasikliovimo nukentėjusioji šalis atsisakė *realių galimybių* (pasiūlymų) sudaryti analogišką sutartį *su trečiuoju asmeniu*[465]; 3) kaltoji šalis *nepagrįstai atsisakė sudaryti sutartį*; 4) nukentėjusioji šalis įrodo prarastos galimybės *realumą*[466] (pvz., kad ji tuo metu galėjo ir būtų sudariusi konkrečią sutartį su trečiuoju asmeniu, tačiau dėl nesąžiningos šalies pažadais ir veiksmais sukelto pagrįsto pasikliovimo sutarties sudarymu minėtų galimybių atsisakė), taip pat turėtų įrodyti, kokia *kaina* jis būtų sudaręs analogišką sutartį su trečiuoju asmiu[467]; 5) egzistuoja priežastinis ryšys tarp atsakovo neteisėtų veiksmų ir ieškovo nuostolių (prarastos galimybės)[468]; 6) prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo nukentėjusiai sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai reikalautų *teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai*; 7) pats *ieškovas buvo pakankamai apdairus bei rūpestingas* ir savo veiksmais neprisidėjo prie nuostolių padidėjimo[469] (nustačius paties ieškovo kaltę nuostoliai pagal LR CK 6.259 straipsnį gali būti sumažinti arba visai nepriteisti).

Vienas iš galimų prarastos galimybės piniginės vertės apskaičiavimo būdų yra kainų skirtumo taisyklės taikymas. Tokiu atveju prarastos galimybės piniginės vertės apskaičiavimo atskaitos tašku turėtų būti imama ne su atsakovu nesudarytos sutarties kaina, bet būtent ta kaina, kuria sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu ieškovas prarado galimybę. T.y. sąžininga šalis turėtų

[464] Tai turėtų būti nustatoma iš konkrečios bylos aplinkybių (pvz., įpareigojančios preliminariosios sutarties sudarymo, šalių atliktų veiksmų siekiant pasirengti pagrindinės sutarties sudarymui ir pan.).

[465] T.y. turime kalbėti ne apie šalies prarastą galimybę (naudą) iš konkrečios nesudarytos sutarties (nes tokiu atveju tai jau būtų negautos pajamos (pvz., pirkėjas jau buvo sudaręs preliminariąją sutartį su trečiuoju asmeniu dėl turto perpardavimo už didesnę kainą)), bet tik apie nuostolius, kuriuos šalis patyrė nesudarydama alternatyvios sutarties su trečiąja šalimi dėl to, kad ji buvo įsitraukusi į derybas su šia šalimi (žr., pvz., *Cases, Materials and Text on Contract Law*, p. 251, 261).

[466] T.y. kad galimybė sudaryti sutartį su trečiąja šalimi buvo reali, o ne hipotetinė.

[467] Mūsų nuomone, prarasta galimybė neturėtų būti kompensuojama tais atvejais, kai, pvz., ieškovas derybas dėl sutarties sudarymo pradėjo ir (ar) preliminarią sutartį sudarė tik todėl, kad „aptiko“ labai patrauklų pasiūlymą įsigyti objektą už daug mažesnę negu rinkos kainą ir tikėjosi iš to užsidirbti. T.y. kai jokių kitų alternatyvių sutarties su trečiuoju asmeniu variantų ieškovas tuo metu net nesvarstė.

[468] Čia reikšminga ir mūsų minėta Lietuvos teismų suformuluota taisyklė, kad vien objektyvūs ir nuo šalių valios nepriklausantys veiksniai (pvz., sparti ir ne visada prognozuojama kainų kaita) neturėtų būti pagrindas reikalauti piniginio atlygio už prarastą galimybę, taip pat vieninteliai kriterijai, nustatant piniginę prarastos galimybės vertę.

[469] Be kita to, taikant kainų skirtumo principą, sutartis turi būti sudaroma per protingą terminą ir protingomis sąlygomis (LAT CBS 2006-11-06 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N. ir A. N.* (bylos Nr. 3K-P-382/2006). *Teismų praktika*. 2007, Nr. 26, p. 9-24).

gauti kompensaciją, kuri būtų lygi sutarties, kurią sudaryti buvo sutrukdyta, kainos[470] ir sutarties, kuri galiausiai buvo sudaryta, kainos skirtumui[471]. Kita vertus, kaip teisingai pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas[472], kainų skirtumo principas yra tik vienas, bet ne vienintelis galimų prarastos galimybės piniginės vertės apskaičiavimo būdų, kuris objektyviai gali būti taikomas tik tais atvejais, kai sąžininga šalis sudaro pagrindinę sutartį su trečiuoju asmeniu. Vis dėlto, dėl mūsų analizuojamo sutarties objekto (bendrovės akcijų, o ekonomine prasme – įmonės, verslo) specifiškumo galime teigti, kad prarastos galimybės piniginės vertės priteisimas bendrovės pirkimo-pardavimo ikisutartiniuose santykiuose įmanomas tik labai retais išimtiniais atvejais[473].

Geriausiai atvejus, kada gali būti priteista prarastos galimybės piniginė vertė, iliustruoja UNIDROIT principų 2.1.15 straipsnio komentare[474] pateikti pavyzdžiai: 1) nesąžiningos derybos sutrukdo sąžiningai šaliai sudaryti sandorį dėl to paties dalyko su trečiuoju asmeniu[475]; 2) nesąžiningos derybos atima iš atsakovo laiką, kuris priešingu atveju būtų išnaudotas sudaryti sandorį su kitu asmeniu ir gauti pajamų iš ekonominės veiklos[476]. Pirmasis atvejis taikytinas, kai sąžininga šalis yra pardavėjas, kuris būtų turėjęs vykdyti sutartį apibūdinančią prievolę (perduoti daiktą); antrasis atvejis taikytinas, kai sąžininga šalis yra pirkėjas (tiesa, šiuo atveju prarasta galimybė gauti tokį patį daiktą sunkiai įmanoma ir dar sunkiau įvertinama pinigais)[477].

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat nurodė, kad sąžininga ikisutartinių santykių šalis gali reikalauti pripažinti jos nuostoliais nesąžiningos šalies gautą naudą[478]. Tačiau būtina pabrėžti, kad tokia nuostolių forma galima ne visais ikisutartinės atsakomybės atvejais - paprastai tik šaliai pažeidus ikisutartinę konfidencialumo pareigą (LR CK 6.164 str. 2 d., UNIDROIT principų 2.1.16 str., PECL principų 2:302 str.). Tai patvirtina aukščiau mūsų atlikta užsienio šalių patirties analizė, taip pat PECL principų komentaras[479]. Kitų ikisutartinių pareigų pažeidimo atvejais nesąžiningos šalies gauta nauda nuostoliais galėtų būti pripažinta, tik jeigu to

---

[470] Preliminariojoje sutartyje nurodyta kaina galėtų būti tik orientyras, tačiau šalis vis tiek turėtų įrodinėti, kad būtent už tokią kainą tuo metu jis galėjo įsigyti analogišką objektą iš trečiojo asmens (arba parduoti trečiajam asmeniui).

[471] Tokios nuomonės laikosi ir, pvz., J. Kiršienė bei N. Leonova (Kiršienė, J.; Leonova, N., p. 240).

[472] LAT CBS 2009-04-03 d. nutartis c. b. *A. S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“* (bylos Nr. 3K-3-126/2009).

[473] Praktikoje pasitaiko atvejų, kad konkrečia bendrove domisi keli potencialūs pirkėjais, tuo tarpu analogiškų parduodamų bendrovių pasiūla yra labai ribota. Todėl prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimas, panašu, labiau galimas pardavėjui, negu pirkėjui (pastarasis susidurtų ir su didelėmis įrodinėjimo problemomis).

[474] UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, p. 60.

[475] Pavyzdys: A, sužinojęs, kad B ketina parduoti restoraną, ir nenorėdamas, kad restoraną įsigytų jo konkurentas C, pradeda apsimestines derybas su B, nors visai neketina restorano įsigyti. Kai C nusiperka kitą restoraną, A nutraukia deryba, o B pavyksta parduoti restoraną tik už mažesnę kainą, negu siūlė C. A turi atlyginti šių kainų skirtumą.

[476] Pavyzdys: A derasi su vieno banko filialu dėl paskolos verslui. Paskutinę minutę banko filialo darbuotojai atskleidžia, kad jie neįgalioti išduoti paskolą, o paties banko vadovybė tam nepritarė. A, kuris atitinkamu metu būtų gavęs paskolą iš kito banko, gali reikalauti ne tik derybų išlaidų, bet ir pajamų, kurias jis būtų gavęs per uždelsimo sudaryti sutartį su kitu banku laikotarpį.

[477] Ivanauskas, A., p. 47.

[478] LAT CBS 2006-11-06 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N. ir A. N.* (bylos Nr. 3K-P-382/2006). *Teismų praktika*. 2007, Nr. 26, p. 9-24.

[479] *Principles of European Contract Law*, p. 195.

reikalauja teisingumo, protingumo bei sąžiningumo principai ir nustatomas priežastinis ryšys tarp konkrečių ikisutartinių šalių santykių ir nesąžiningos šalies gautos naudos[480].

Pagal bendrą taisyklę, ikisutartinė atsakomybė taikoma tik tiesiogiai derybų šaliai, bet ne jos profesionaliems patarėjams ar kitiems į pagalbą pasitelktiems asmenims. Tačiau, pvz., Vokietijoje pripažįstama, kad išimtinomis aplinkybėmis vienos iš šalių agentas, auditorius ir kiti profesionalai, pasamdyti pardavėjo, gali būti asmeniškai atsakingi pagal *culpa in contrahendo*, būtent kada nukentėjusioji šalis asmeniškai jais pasitikėjo[481]. Įdomi pozicija suformuota Prancūzijoje, kur laikoma, kad jeigu abi besiderančios šalys yra profesionalai (verslininkai), derybų nutraukimas lems atsakomybę tik labai išimtinais atvejais, kadangi preziumuojama, jog nesėkmingų derybų išlaidos yra šalių bendrų išlaidų, kurias jos gali įtraukti į kitų sutarčių, sudarytų iš sėkmingų derybų, kainą, dalis[482]. Tiesa, kaip jau esame minėję, bendrovių (įmonių) pirkėjai ir pardavėjai profesionalais gali būti laikomi retais atvejais.

Taigi, derybų dėl akcijų pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo šaliai, pažeidusiai ikisutartines pareigas, gali kilti ikisutartinė civilinė atsakomybė (*culpa in contrahendo*). Pritartume pozicijai, kad šios atsakomybės pobūdį lemia ikisutartinių santykių stadija: kai šalys nėra sudariusios jokio įpareigojančio ikisutartinio dokumento, taikomos deliktinė atsakomybė, o jeigu toks dokumentas buvo sudarytas – sutartinės atsakomybės taisyklės, su tam tikrais ypatumais. Taikant ikisutartinę atsakomybę nukentėjusioji šalis turi teisę reikalauti *tiesioginės žalos (nuostolių)* atlyginimo, *prarastos galimybės piniginės vertės* priteisimo, o konfidencialumo pareigos pažeidimo atveju - ir *skolininko gautos naudos* priteisimo. Negautos pajamos negali būti priteisiamos. Didžiausias neaiškumas Lietuvos teismų praktikoje kyla aiškinant ir sprendžiant prarastos galimybės piniginės vertės priteisimo klausimus. Manytume, kad šios pasitikėjimo nuostolių rūšies priteisimas galimas tik *išimtinais atvejais*, kai yra visos mūsų suformuluotos sąlygos, o taikant kainų skirtumo principą atskaitos tašku turėtų būti ne su atsakovu nesudarytos sutarties kaina, bet kaina, kuria sudaryti sutartį su trečiuoju asmeniu ieškovas prarado galimybę. Vis dėlto, prarastos galimybės piniginės vertės priteisimas bendrovės pirkimo-pardavimo ikisutartiniuose santykiuose įmanomas tik labai retais išimtiniais atvejais.

[480] LAT CBS 2009-04-03 d. nutartis c. b. *A. S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“* (bylos Nr. 3K-3-126/2009). Pvz., šioje byloje kaip pavyzdys buvo paminėtas atvejis, kai sąžininga šalis pagerina turtą, kurį tikisi ateityje valdyti ar įgyti nuosavybėn pagrindinės sutarties pagrindu, o nesąžininga šalis, nepagrįstai atsisakiusi sudaryti sutartį, naudoja pagerintą turtą ar juo disponuoja ir gauna (didesnę) naudą.
[481] *Mergers & Acquisitions in Germany*. DROSTE, p. 31.
[482] *Cases, Materials and Text on Contract Law*, p. 275.

2.6. Antrojo skyriaus apibendrinimas

Šiame disertacijos skyriuje kėlėme uždavinį išanalizuoti esminius teisinius ikisutartinės verslo perleidimo parduodant akcijas stadijos aspektus.

Kaip parodė mūsų atliktas tyrimas, ikisutartinė sandorio stadija akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo sandoriuose yra ypač svarbi ir specifiška. Tai lemia būtinybė pirkėjui atlikti išsamų perkamos bendrovės (įmonės) būklės patikrinimą (angl. *due diligence*) ir sudėtingas bei brangiai kainuojantis pasirengimo pagrindinei sutarčiai sudaryti procesas.

Ikisutartinėje (derybų) stadijoje akcijų pirkėjas ir pardavėjas dažnai sudaro įvairius ikisutartinius dokumentus, kuriems įvardinti tarptautinėje praktikoje dažniausia vartojama *ketinimų protokolo* sąvoka. Pripažįstama prezumpcija, kad ikisutartinio dokumento pasirašymas yra rimto ketinimo sudaryti sutartį įrodymas, todėl tokio dokumento nevykdymas yra pagrindas taikyti atsakomybę, jeigu dokumente nėra aiškiai nurodytas jo neįpareigojantis pobūdis. Visais atvejais teismai, vertindami ikisutartinius dokumentus akcijų pirkimo-pardavimo atveju, turėtų nustatyti *tikrąją šalių valią*, atsižvelgdami į tokių dokumentų pavadinimą, turinį, sudarymo aplinkybes, šalių vėlesnius veiksmus.

Ikisutartinėje (derybų) stadijoje būsimos akcijų pirkimo-pardavimo sutarties šalys turi tam tikras bendrąsias ikisutartines pareigas, kurių svarbiausios: sąžiningumo, informavimo (informacijos, turinčios esminės reikšmės sutarčiai sudaryti, atskleidimo) ir konfidencialumo (plačiau žr. 2.3.1-2.3.3 poskyrius). Sąžiningumo pareigos pažeidimas konstatuojamas, jeigu nustatomi du būtini elementai: 1) šalies išankstinis ketinimo sudaryti sutartį neturėjimas (*subjektyviosios valios faktorius*); ir 2) sukelto tikėjimo sutarties sudarymu sugriovimas be rimtos priežasties nutraukiant derybas (*objektyviosios valios faktorius*). Informavimo pareiga labiau priskirtina akcijų pardavėjui, kuris akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo atveju privalo atskleisti pirkėjui esminę informaciją tiek apie parduodamas akcijas, tiek ir apie bendrovės vykdomą verslą (įmonę). Atsižvelgiant į prezumpciją, jog informacija nėra konfidenciali, ir potencialias reikšmingų aplinkybių įrodinėjimo problemas, tenka konstatuoti, kad įstatyminė akcijų pardavėjo interesų apsauga šiuo požiūriu nėra pakankama, todėl efektyviausiu verslo perleidimo šalių interesų apsaugos būdu laikytinas konfidencialumo pareigos įtvirtinimas ir detalizavimas raštu, nustatant protingą šios pareigos galiojimo terminą.

Verslo perleidimo sandoriams, ypač parduodant akcijas, yra būdingas specifinis perkamos bendrovės būklės patikrinimo (angl. *due diligence*) etapas. Tokiu patikrinimu pirkėjas siekia nustatyti, ar pardavėjo pateikta informacija, kuri buvo pagrindas pardavimo objekto kainai ir kitoms sąlygoms nustatyti, yra teisinga, ar bendrovė yra patrauklus pirkimo objektas apskritai. Nors nėra aiškios įstatyminės pirkėjo pareigos patikrinti, tačiau atskirų LR CK normų analizė

leidžia daryti išvadą, kad egzistuoja *pirkėjo pareigą domėtis* tiek, kiek domėtųsi bet kuris kitas atidus ir rūpestingas atitinkamo teisinio statuso ir profesionalumo pirkėjas. Minimaliai toks patikrinimas turėtų apimti viešos informacijos bei pirkėjui itin reikšmingų perkamos bendrovės aspektų patikrinimą. Bendrovės būklė patikrinimo neatlikimas ar nepakankamai gilus patikrinimas gali atimti iš pirkėjo galimybę vėliau reikalauti dėl paaiškėjusių trūkumų atsiradusių nuostolių atlyginimo ar sutarties pripažinimo negaliojančia.

Pažeidus minėtas ikisutartines pareigas, gali kilti ikisutartinė civilinė atsakomybė (*culpa in contrahendo*), o konfidencialumo pareigos pažeidimo atveju – net ir baudžiamoji atsakomybė (LR BK 211 str.). Pritartume pozicijai, kad ikisutartinės civilinės atsakomybės pobūdį lemia ikisutartinių santykių stadija: iki teisiškai įpareigojančio ikisutartinio dokumento sudarymo taikoma deliktinės, o po sudarymo – sutartinės atsakomybės taisyklės, su tam tikrais ypatumais. Nukentėjusioji šalis turi teisę reikalauti *tiesioginės žalos (nuostolių)* atlyginimo, *prarastos galimybės piniginės vertės* priteisimo, o konfidencialumo pareigos pažeidimo atveju - ir *skolininko gautos naudos* priteisimo. Negautos pajamos negali būti priteisiamos.

Tenka konstatuoti, kad iki šiol nėra suformuotos aiškios Lietuvos teismų praktikos dėl prarastos galimybės piniginės vertės kaip nuostolių atlyginimo aspektų, ypač tokių nuostolių atlyginimo sąlygų ir jų dydžio apskaičiavimo taisyklių. Atlikta analizė leidžia teigti, kad prarastos galimybės piniginės vertės priteisimas galimas tik *išimtinais atvejais*, kai yra visos šios sąlygos: 1) nesąžininga derybų šalis savo elgesiu lėmė nukentėjusios šalies *pagrįstą tikėjimą* sutarties sudarymu; 2) dėl šio pasikliovimo nukentėjusioji šalis atsisakė *realių galimybių* sudaryti sutartį *su trečiuoju asmeniu*; 3) kaltoji šalis *nepagrįstai atsisakė sudaryti sutartį*; 4) įrodomas prarastos galimybės *realumas* (taip pat ir prarasto sandorio su trečiuoju asmeniu *kaina*); 5) egzistuoja *priežastinis ryšys* tarp atsakovo neteisėtų veiksmų ir ieškovo nuostolių (prarastos galimybės); 6) prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo reikalautų *teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai*; 7) paties *ieškovo pakankamas apdairumas bei rūpestingumas*. Tokiu būdu, jeigu yra galimybė taikyti kainų skirtumo principą, priteistini nuostoliai galėtų būti apskaičiuojami, atsižvelgiant į sutarties, kuri nebuvo sudaryta su trečiuoju asmeniu, kainos ir sutarties, kuri galiausiai buvo sudaryta, kainos skirtumą. Tiesa, kainų skirtumo principas yra tik vienas iš galimų prarastos galimybės piniginės vertės apskaičiavimo būdų. Vis dėlto, tokių nuostolių priteisimas bendrovės pirkimo-pardavimo atveju įmanomas tik labai retais išimtiniais atvejais.

3. AKCIJŲ PARDAVIMO SUVARŽYMAI IR PAPILDOMI REIKALAVIMAI

3.1. Akcijų perleidimo ribojimai

3.1.1. Bendrovės akcijų perleidimo ribojimų samprata ir taikomos sistemos

Viena pagrindinių akcininko teisių, susijusių su akcininko nuosavybės teisių įgyvendinimu, yra teisė perleisti akcijas[483]. Be to, akcijų perleidžiamumas yra vienas iš penkių literatūroje išskiriamų svarbiausių verslo korporacijos požymių[484], taip pat laikomas esminiu kapitalistiniu principu, atskiriančiu bendrovę nuo personalinės įmonės[485]. Akcijų perleidžiamumas leidžia įmonei nepertraukiamai vykdyti verslą, nepriklausomai nuo jos savininkų pasikeitimo, padidina akcininkų dalių likvidumą.

Nors vienas iš disponavimo bendrovės akcijomis principų yra visiškas akcijų perleidžiamumas, tačiau visiškai perleidžiamos akcijos (angl. *fully transferable shares*) nebūtinai reiškia laisvai parduodamas akcijas (angl. *freely tradable shares*)[486]. Visos jurisdikcijos numato tam tikrus mechanizmus uždarosios bendrovės akcijų perleidžiamumo suvaržymui – akcijų perleidimo ribojimus. Visų pirma, teisė perleisti uždarosios bendrovės akcijas (dalis) yra apribota tuo, kad nėra galimybės jomis prekiauti akcijų biržoje. Taip pat nustatomi kiti apribojimai. Tokie apribojimai verslo perleidimo atveju neretai lemia tam tikrus praktinius teisinius sunkumus verslo pardavėjui ir pirkėjui realizuojant sandorį.

Doktrinoje dažniausiai argumentuojama, kad apribojimai uždarųjų bendrovių akcijų perleidimo sandoriams (įskaitant ir kitų akcininkų pirmumo teisių nustatymą) yra pagrįsti mūsų jau aptartais uždarosios bendrovės ypatumais (specifika)[487]. Visų pirma, tuo, jog uždarosios bendrovės akcininkams yra svarbu, kas yra kiti bendrovės nariai. Toks domėjimasis paaiškinamas trimis principinėmis uždarųjų bendrovių ypatybėmis: 1) mažu arba ribotu akcininkų skaičiumi (dažnai mažiau negu dešimt ir paprastai mažiau negu penkiasdešimt); 2) ženkliu bendrumu tarp akcininkų ir bendrovės vadovų (t.y. dauguma arba visi bendrovės akcininkai taip pat yra ir jos vadovais); ir 3) bendrovės akcijų neplatinimu viešoje vertybinių popierių rinkoje[488]. Tuo tarpu akcijų perleidimai akcinėse (atvirosiose) bendrovėse iš esmės yra mažiau apriboti, neabejotinai atsižvelgiant į faktą, kad akcinės bendrovės yra priemonės, kuriose

---

[483] OECD Principles of Corporate Governance [interaktyvus]. OECD, 2004 [žiūrėta 2009-03-06 d.]. <http://www.oecd.org/dataoecd/32/18/31557724.pdf>.

[484] Kiti požymiai yra teisinis subjektiškumas (angl. *legal personality*), ribota atsakomybė (angl. *limited liability*), centralizuotas valdymas (angl. *centralized management*) ir padalinta kapitalo nuosavybė (žr. Kraakman, R., *et al*. *The Anatomy of Corporate Law: a Comparative and Functional Approach*. Oxford: Oxford University Press, 2004, p. 5).

[485] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 989.

[486] Kraakman, R., *et al*., *op. cit*., p. 10.

[487] Žr. disertacijos 1.3.2 poskyrį.

[488] Nicholson, B., p. 515.

akcininkai dažnai dalyvauja tik kaip investuotojai ir kur dažnai pageidaujama platinti akcijas akcijų biržoje[489].

Palyginti nedidelio akcininkų skaičiaus ypatybė reiškia, kad neretai uždarosios bendrovės akcininkai vieni kitus laiko partneriais ir jiems rūpi jų bendrininkų asmenybė. Dar daugiau, jie rūpinasi tuo, kas jų bendrininkais gali tapti akcijų perleidimo rezultate[490]. Dominuojantis aspektas čia yra akcininkų teisės apsaugoti jų asmeninius santykius nuo neteisėto įsibrovimo – t.y. „pasirink savo partnerį“ (angl. *pick your partner*) metodas[491]. Kiekvienas uždarosios bendrovės akcininkas paprastai trokšta išlaikyti galią pasirinkti būsimus partnerius ir nori turėti galimybes sutrukdyti pašaliečiams įsitraukti į verslą, jeigu jis abejoja jų sąžiningumu ar verslo suvokimu, arba jaučia, kad darbas su jais bus nemalonus ar neapsimokantis[492]. Akcijų perleidžiamumo apribojimais taip pat siekiama apsisaugoti nuo to, kad akcijas nupirks konkurentai arba kiti bendrovei nedraugiški asmenys.

Antroji ypatybė – dažnas dalinis sutapimas tarp akcininkų ir vadovų – taip pat sąlygoja tai, kad uždarosios bendrovės akcininkai save laiko partneriais, į bendrovės veiklą investuoja savo finansines ir fizines jėgas, todėl trokšta partnerystės stiliaus valdymo[493]. Uždarosiose bendrovėse atskiro akcininko atliktas akcijų perleidimas gali nulemti bendrovės kontrolę ir taip pat dažnai – jos valdymą, kadangi akcijų turėjimas tokioje bendrovėje dažnai suprantamas kaip padidinantis formalias ir neformalias teises būti bendrovės valdymo organų nariu ir dalyvauti bendrovės valdyme[494]. Akcijų perleidimo apribojimai gali užtikrinti stabilų valdymą ir apsaugoti bendrovę bei jos akcininkus nuo netikėtų pasikeitimų atitinkamose akcininkų dalių proporcijose, kurie galėtų atsirasti, jeigu vienas akcininkas galėtų greitai nupirkti kito akcininko akcijas. Be to, uždarosios bendrovės atvejus akcininkų aktyvus dalyvavimas versle yra būtinas verslo sėkmei. Jeigu akcininkas bendrovėje vykdo esmines užduotis, galimybė, kad jis parduos savo akcijas pašaliniam asmeniui, yra rimta grėsmė įmonei, nes akcijų pirkėjas gali neturėti nei galimybių, nei noro atlikti darbą, kurį anksčiau atliko perleidėjas, arba jis gali nesugebėti darniai dirbti su kitais dalyviais. Pirkėjas, besidomintis tiktai investavimu, taip pat keltų riziką bendrovei, nes būtų didelė trinties su aktyviais akcininkais tikimybė. Aktyvūs akcininkai nebus linkę mokėti algos akcininkui, kuris nieko neįnešė į verslą. Jie taip pat gali jausti, kad verslo pelnas daugiausia arba išimtinai priklauso tik nuo jų pačių pastangų bei talento, ir prieštaraus net dividendų

[489] *European Corporate Law*, p. 33.
[490] Kaip minėjome, įvairių akcijų perleidimo apribojimų tikslas būtent ir yra išlaikyti *intuitu personae* pobūdį, užtikrinant bendrovėje liekantiems akcininkams *delectus personae* teisės kontrolę (plačiau žr. disertacijos 1.3.2 poskyrį (52-53 psl.)).
[491] Kleinberger, D. S. The Closely Held Business Through the Entity-Aggregate Prism. *Wake Forest Law Review*. Vol. 40, 2005: 827-881, p. 864.
[492] O'Neal, F. H. Restrictions on Transfer of Stock in Closely Held Corporations: Planning and Drafting. *Harward Law Review*. 1952, Vol. 65, Issue 5: 773-816, p. 773.
[493] Nicholson, B., p. 517-518.
[494] Davies, P. L., p. 681.

išmokėjimui akcininkui, kuris aktyviai neprisidėjo prie verslo sėkmės. Konfliktai tarp aktyvių ir neaktyvių akcininkų interesų taip pat gali sąlygoti daug kainuojantį teisminį bylinėjimąsi, bendrovei nepalankų viešumą, klientų praradimą ir bendrovės kreditingumo pablogėjimą[495].

Galiausiai, trečioji ypatybė taip pat iš dalies lemia tai, kad uždarųjų bendrovių akcijų cirkuliacija nėra tokio plataus diapazono kaip kad akcinių bendrovių atveju, todėl susidaro tam tikras ribotas akcijų savininkų ratas.

Be to, akcijų perleidimų nustatymo priežastimi taip pat gali būti siekis apriboti bendrovių kontrolės pasikeitimus tam tikruose jautriuose pramonės sektoriuose, tokiuose kaip telekomunikacijos arba gynybos pramonė. Specialūs pritarimai ar reikalavimai gali būti ir perleidžiant draudimo bendroves, alkoholio ar tabako prekybos įmones, viešų pramogų paslaugas (gyvos muzikos, teatro ar kino) teikiančias įmones, lažybų ir lošimų įmones, transporto įmones ir pan.[496] Nepatikimų asmenų tapimas bendrovės akcininkais taip pat gali gana ženkliai įtakoti bendrovės kreditavimosi galimybes.

Dėl minėtų argumentų praktiškai visose valstybėse taikomi tam tikri apribojimai uždarųjų bendrovių akcijų perleidimui. Vienose valstybėse (pvz., Lietuvoje, Belgijoje, Čekijoje, Latvijoje, Liuksemburge, Portugalijoje, Rusijoje, Slovakijoje, Vengrijoje)[497] konkretūs uždarosios bendrovės akcijų perleidimo apribojimai (pvz., bendrovės/akcininkų pritarimas arba pirmumo teisės) įtvirtinti tiesiogiai įstatymuose. Kitose valstybėse (pvz., Airijoje, Olandijoje)[498] įstatymas nustato, kad bendrovės įstatuose privalo būti nuostata, suvaržanti teisę perleisti akcijas, o konkrečių apribojimų pasirinkimo teisė palikta bendrovei. Dar kitose valstybėse (pvz., Estijoje, Ispanijoje, Norvegijoje)[499] įstatymai numato konkrečius akcijų perleidimo apribojimus, bet nustato, kad jie gali būti panaikinti įstatais. Kitoje valstybių grupėje (pvz., Austrijoje, Danijoje, Graikijoje, Italijoje, JAV, Lenkijoje, Maltoje, Prancūzijoje, Suomijoje, Švedijoje, Vokietijoje)[500] įstatymai akcijų perleidimo apribojimų nereglamentuoja, bet leidžia juos nustatyti bendrovės įstatuose. Praktiškai visose valstybėse akcijų perleidimo apribojimai gali būti nustatomi ir akcininkų sutartimis, tačiau pripažįstama, kad tokios sutartys yra įpareigojančios tik sutarties šalims, bet ne tretiesiems asmenims. Tiesa, pvz., Austrijoje susitarimai dėl uždarosios bendrovės dalių perleidimų suvaržymų galioja, jeigu jie yra bendrovės sutarties (įstatų) dalis[501].

---

[495] O`Neal, F. H.; Thompson, R. B., Chap. 7 – p. 4-5.
[496] Žr. Stilton, A., p. 39-40.
[497] Maitland-Walker, J., p. 88, 545, 746, 784; *European Corporate Law*, p. 90, 246, 182, 312.
[498] Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 469, 669; Warendorf, H.C.S.; Thomas, R. L. *Companies and Other Legal Persons Under Netherlands and Netherlands Antilles Law*. Alphen a an den Rijn: Kluwer Law International, 2007, Part 5, p. 33-34.
[499] *European Corporate Law*, *op. cit*., p. 116; Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 695, 851.
[500] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 44, 114, 145, 166, 265, 462, 502; Maitland-Walker, J., p. 306, 379, 395; *European Corporate Law*, *op. cit*., p. 258, 285.
[501] *GmbH Gesetz Kommentar*, p. 786.

Dažnai numatomos tam tikros akcijų perleidimo apribojimų netaikymo išimtys. Pvz., nustatoma, kad galimas laisvas akcijų perleidimas kitam bendrovės akcininkui (pvz., Estijoje, Liuksemburge, Rumunijoje, Rusijoje, Vengrijoje)[502] arba akcininko sutuoktiniui ir artimajam giminaičiui, dažniausiai tiesiosios giminystės linijos (pvz., Belgijoje, Ispanijoje, Olandijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje)[503], tos pačios įmonių grupės narei (Ispanijoje)[504]. Tiesa, kai kuriose valstybėse tokios išimtys įstatuose gali būti panaikintos (pvz., Olandijoje, Vengrijoje)[505]. Be to, kai kuriose valstybėse (pvz., Lenkijoje, Olandijoje, Jungtinėje Karalystėje)[506] įstatymu imperatyviai nustatoma, kad visiškai uždrausti (ar padaryti neįmanomu) uždarosios bendrovės akcijų perleidžiamumą negalima. Tuo tarpu kai kuriose kitose valstybėse tai įmanoma. Pvz., Graikijoje, Italijoje, Šveicarijoje uždarosios bendrovės akcijų perleidimas gali būti visai uždraustas[507]. Ispanijoje uždarosios bendrovės dalyvavimo dalių perleidimas gali būti visiškai uždraustas, su sąlyga, kad įstatai pripažįsta savo narių teisę bet kuriuo metu pasitraukti iš bendrovės, o absoliutus perleidimo uždraudimas, nesuteikiant teisės pasitraukti, taip pat įmanomas maksimaliam penkių metų terminui nuo bendrovės įsteigimo[508]. Vokietijoje taip pat yra galimybė uždrausti perleidimą, kadangi dalyviams išlieka išstojimo arba nutraukimo teisė dėl svarbių priežasčių[509]. Prancūzijoje įstatais gali būti nustatytas supaprastintos akcinės bendrovės (SAS) akcijų neperleidžiamumas maksimaliam dešimties metų terminui[510]. Rusijoje ribotos atsakomybės bendrovės (OOO) dalių perleidimas iš vis gali būti uždraustas[511], o uždarosios akcinės bendrovės (ZAO) – tik tam tikrą laiko tarpą akcininkų sutartimi, kuri yra įpareigojanti tik jos šalims, bet ne trečiosioms šalims ar bendrovei (jeigu ji netampa sutarties šalimi)[512].

Skiriasi ir patys taikomi uždarosios bendrovės akcijų perleidimo apribojimai. Dažniausiai yra naudojamos dvi perleidimų apribojimo sistemos[513]: taip vadinama „sutikimo sistema (sąlyga)“ (angl. ‘*consent clause‘*) ir taip vadinama „pasiūlymo sistema (sąlyga)“ (angl. ‘*proposal clause*‘) arba „pirmumo sąlyga“ (angl. ‘*pre-emption clause‘*). Sutikimo sistema reikalauja, kad akcininkas gautų išankstinį konkretaus bendrovės organo (visuotinio akcininkų susirinkimo,

[502] Maitland-Walker, J., p. 275, 768, 786; *European Corporate Law*, p. 182, 246.
[503] Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 88, 746, 851; Warendorf, H.C.S.; Thomas, R. L., p. 33-34; *Corporate Business Forms in Europe*, p. 203.
[504] Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 851.
[505] *European Corporate Law*, *op. cit*., p. 182; Warendorf, H.C.S.; Thomas, R. L., *op. cit*., p. 33-34.
[506] *European Corporate Law*, *op. cit*., p. 285; Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 669; Gray, J.; Birds, J. R. Share Capital. *Gore–Browne on Companies*. 2007, Vol. 2, Part VI, p. 23-1.
[507] *Corporate Business Forms in Europe*, *op. cit*., p. 368, 495; Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 915.
[508] *Corporate Business Forms in Europe*, *op. cit*., p. 780.
[509] Baumbach, A.; Hueck, A. *GmbH-Gesetz: Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung*. 18., erw. und völlig überarb. Aufl. München: C.H. Beck, 2006, p. 285.
[510] *Corporate Business Forms in Europe*, *op. cit*., p. 194.
[511] Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 786.
[512] Shashkova, A. V. *Russian business law*. Moscow: Ankil, 2004, p. 295.
[513] Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 669.

bendrovės stebėtojų tarybos ar valdymo organų) arba visų kitų akcininkų[514] sutikimą prieš perleisdamas savo akcijas trečiajai šaliai. Jeigu sutikimas perleidimui neduodamas, perleidėjas gali inicijuoti teisminį procesą, siekiant nustatyti, ar atsisakymui yra adekvatus pagrindas (pvz., Austrijoje, Belgijoje, Vokietijoje)[515], arba nustatoma pareiga bendrovei išpirkti tokio akcininko akcijas (pvz., Italijoje, Norvegijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje)[516]. Pasiūlymo sistema reikalauja, kad akcininkas pirmiausia pasiūlytų savo akcijas esantiems bendrovės akcininkams prieš parduodant jas pašaliniam asmeniui, t.y. ši sistema apima kitų akcininkų (kartais – ir bendrovės[517]) pirmumo teises (pirmo atsisakymo teises) įsigyti parduodamas akcininko akcijas. Dalyje valstybių taikomos abi šios sistemos (pvz., Austrijoje, Danijoje, Graikijoje, Italijoje, Latvijoje[518], Lenkijoje, Norvegijoje, Olandijoje, Portugalijoje, Rusijoje[519], Suomijoje)[520]. Kitose – tik viena iš sistemų: tik sutikimo sistema (pvz., Čekijoje, Liuksemburge, Prancūzijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Šveicarijoje)[521] arba tik pirmumo sąlyga (pvz., Lietuvoje, Ispanijoje[522]).

Be minėtų dviejų sistemų, kai kuriose valstybėse taikomi ir kiti uždarosios bendrovės akcijų perleidimo apribojimai. Austrijoje, Norvegijoje, Olandijoje, Vokietijoje bendrovės įstatai gali apriboti potencialių įgijėjų ratą, nustatydama tam tikrus kriterijus (savybes, požymius) įgijėjui, pvz., kad akcijos gali būti perleistos tik akcininkui, jo giminaičiams, tik tam tikros ūkio srities atstovams, tik fiziniam asmeniui, valstybės įstaigai ar atskiros profesijos nariui, tik tam tikro amžiaus, religijos, šeimyninio statuso, išsilavinimo asmeniui ir pan.[523] Danijoje įstatai gali nustatyti, kad joks akcininkas negali turėti akcijų kiekio, viršijančio tam tikrą akcinio kapitalo sumą[524]. Naujasis Švedijos 2005 m. Bendrovių aktas[525] be bendrovės sutikimo ir akcininkų pirmo atsisakymo teisės sąlygų numato ir pirkimo teisės, įgyvendinamos po pardavimo, sąlygos

---

[514] Pvz., Olandijoje bendrovės įstatai gali numatyti, kad akcijų perleidimui reikalingas ir tam tikrų akcijų rūšių ar klasių, tokių kaip privilegijuotosios akcijos, turėtojų pritarimas (žr. Schuit, S. R. *Dutch Business Law: Legal and Tax Aspects of Doing Business in the Netherlands*. The Hague: Kluwer Law International, 2005, p. 94).

[515] Kalss, S., p. 352.

[516] *Corporate Business Forms in Europe*, p. 495, 631; Maitland-Walker, J., p. 306, 746.

[517] Pvz., Vengrijoje pirmumo teisę gali turėti ir pati bendrovė; Ispanijoje bendrovė, jeigu akcininkai nepasinaudoja savo pirmumo teise, gali pati nupirkti akcijas ir, jei to reikalaujama, sumažinti savo akcinį kapitalą (žr. *European Corporate Law*, p. 182, 337).

[518] Pažymėtina, kad Latvijoje akcijų pardavimui taikomos tik kitų akcininkų pirmumo teisės, o kitų akcininkų pritarimas būtinas kitiems perleidimo būdams (pvz., dovanojant) (žr. *Ibid.*, p. 222).

[519] Rusijoje abi minėtos sistemos taikomos tik ribotos atsakomybės bendrovėms. Tuo tarpu uždarosioms akcinėms bendrovėms įstatymas numato tik kitų akcininkų pirmumo teisės taikymą.

[520] Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 50, 545, 669, 695, 786; *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 44, 397; *Company Formation: a Practical Global Guide*, p. 186, 246; *Corporate Business Forms in Europe*, *op. cit*., p. 368, 495; *European Corporate Law*, p. 285.

[521] *European Corporate Law*, *op. cit*., p. 90, 246, 312; Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 306, 768, 914.

[522] *European Corporate Law*, *op. cit*., p. 337.

[523] *GmbH Gesetz Kommentar*, p. 786; Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 695; Meinema, M. Mandatory and Non-Mandatory Rules in Dutch Corporate Law. *Electronic Journal of Comparative Law*. December 2002, vol 6.4: 157-170, p. 166; Baumbach, A.; Hueck, A., p. 285.

[524] *Company Formation: a Practical Global Guide*, *op. cit*., p. 186.

[525] Companies Act (SFS 2005:551) // Swedish Commercial Legislation. –Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2007.

(šved. *Hembudsförbehåll*, angl. *post-sale purchase right clause*), nustatančios akcininko ar kito asmens teisę nupirkti akcija, kuri buvo perleista naujajam savininkui, įtraukimo į įstatus galimybę. Panašios sąlygos numatymo galimybę pažymi ir Vokietijos teisės doktrina[526].

Bendrosios teisės valstybėse dažniausiai taikomas uždarųjų bendrovių akcijų perleidimo apribojimas yra tas, kad paprastai įstatuose suteikiama bendrovių direktoriams visiškos arba ribotos diskrecijos teisė atsisakyti įregistruoti akcijų perleidimą bet kuriam pašaliniam asmeniui[527]. Jeigu direktoriams suteikta absoliuti diskrecija atsisakyti įregistruoti akcijų perleidimą, jie, kaip direktoriai, privalo šią galią įgyvendinti sąžiningai (*bona fide*) ir tinkamiems tikslam[528]. Naudojamos ir pirmumo (pirmo atsisakymo) teisės[529]. Taip pat naudojami ir kiti apribojimai (įvairios opciono teisės ir pan.)[530]. Be to, JAV teismai kaskart vertina, ar įstatuose nustatyti akcijų perleidimo suvaržymai atitinka protingumo kriterijus[531].

Paminėtina, kad Europos Komisijos parengtame Reglamento dėl Europos privačiosios bendrovės statuto projekte Europos privačiosios bendrovės akcijų perleidimo apribojimai nėra aptariami, o tik nurodoma, kad perleidimo sąlygos turi būti reglamentuotos įstatuose.

Lietuvos teismų praktika suformulavo taisyklę, kad draudžiama varžyti akcininkų teisę parduoti ar kitaip perleisti akcijas kito asmens nuosavybėn labiau, nei nustatyta teisės aktuose[532], o įstatuose detalizuota akcijų perleidimo tvarka neturi prieštarauti įstatymo nuostatoms[533]. Visų pirma, LR ABĮ numato dvi sąlygas bendrovės akcijų perleidimo galimumui: 1) bendrovės akcijų perleidimas galimas tik po bendrovės įsteigimo arba dėl įstatinio kapitalo padidinimo pakeistų įstatų įregistravimo juridinių asmenų registre (46 str. 6 d.); 2) perleidžiamos akcijos turi būti visiškai apmokėtos (46 str. 7 d.). Po perleidimo uždarosios bendrovės akcininkų skaičius negali viršyti 250 (LR ABĮ 2 str. 4 d.). LR ABĮ numato ir tam tikrus ribojimus, susijusius su darbuotojų akcijomis – tam tikrą terminą jos gali būti perleidžiamos tik kito bendrovės darbuotojo

[526] Žr., pvz., Muller, K. J., p. 114.

[527] Tiksliau, bendrovės vadovybės sutikimas reikalingas ne tiek perleidimui, bet labiau akcininko pasikeitimo registracijai bendrovės vedamame narių registre - pirkėjas automatiškai neįgyja nuosavybės teisės, jeigu perleidimo registracija nėra patvirtinama (žr. Kalss, S., p. 352).

[528] Sealy, L.; Worthington, S., p. 442.

[529] Tiesa, pirmumo sąlygos dažnai nustato, kad bet kokio pardavimo tikslu, kai kaina nėra sutarta, akcijų vertė turi būti nustatyta finansininko (auditoriaus) (žr. Gray, J.; Birds, J. R., p. 23-3).

[530] Plačiau žr. O`Neal, F. H.; Thompson, R. B., Chap. 7 – p. 8-9; Hamilton, R. W. *The Law of Corporations in a Nutshell*. 5th ed. St. Paul Minn.: West Group, 2000, p. 288.

[531] Plačiau žr. Hamilton, R. W., *op. cit*., p. 291-292; O`Neal, F. H.; Thompson, R. B., *op. cit*., Chap. 7 – p. 18.

[532] LAT CBS 2005-12-05 d. nutartis c. b. *UAB (duomenys neskelbtini) ir P. O. v. J. J. ir R. N.* (bylos Nr. 3K-3-639/2005); LAT CBS 2003-01-29 d. nutartis c. b. *A. Juzokas v. S. Rumša ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-155/2003); LAT CBS 2002-02-04 d. nutartis c. b. *AB "Alkesta" v. UAB "Aukštaitijos traktas" ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-209/2002); LAT CBS 2000-10-09 d. nutartis c. b. *R.Adomavičius v. UAB „Valstiečių laikraštis"* (bylos Nr. 3K-3-976/2000). *Teismų praktika*. 2001, Nr. 14, p. 203-207; LAT CBS 2000-05-01 d. nutartis c. b. *V. Adomavičius v. UAB "Skiedra"* (bylos Nr. 3K-3-494/2000).

[533] LAT CBS 2000-10-09 d. nutartis c. b. *R.Adomavičius v. UAB „Valstiečių laikraštis"* (bylos Nr. 3K-3-976/2000). *Teismų praktika*. 2001, Nr. 14, p. 203-207.

nuosavybėn (LR ABĮ 43 str. 3 d.)[534]. Be to, draudžiama perleisti areštuotas akcijas (Lietuvos Respublikos turto arešto aktų registro įstatymo[535] 2 str. 1 ir 4 d.). Tam tikrus perleidimo apribojimus (priežiūros institucijų leidimo būtinumą ar pan.) gali nustatyti ir tam tikrų specializuotų įmonių (pvz., bankų, draudimo) veiklą reglamentuojantys įstatymai[536].

Kita vertus, nors įstatymas draudžia bendrovei nustatyti kitus akcijų perleidimo apribojimus, tačiau to nedraudžiama daryti patiems akcininkams tarpusavio sutartimis (dėl akcijų perleidimo tvarkos, perleidimo apribojimų, dėl pirmumo teisės jas įsigyti ar kitų klausimų), kurios, kaip minėjome, privalomos tik ją sudariusiems asmenims.

Taigi Lietuvoje taikoma „pirmumo sąlygos“ („pasiūlymo“) apribojimų uždarosios bendrovės akcijų perleidimui sistema - akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamas (tiek savanoriškai, tiek, kai kuriais atvejais, ir priverstinai[537]) uždarosios bendrovės akcijas. Todėl toliau detaliau analizuosime šio apribojimo teisinius aspektus.

3.1.2. Pirmumo teisė įsigyti parduodamas akcijas

3.1.2.1. Pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas samprata ir paskirtis

LR ABĮ 47 straipsnyje nustatyta uždarosios akcinės bendrovės akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamas bendrovės akcijas[538]. Todėl kiekvienas verslo perleidėjas, kuris yra uždarosios bendrovės akcininkas, apie ketinimą parduoti visas ar dalį turimų akcijų privalo raštu pranešti bendrovei, nurodydamas perleidžiamų akcijų skaičių pagal klases ir pardavimo kainą. Tuo atveju, jeigu kiti akcininkai išreiškia norą įsigyti parduodamas akcijas, verslo pardavėjas negalėtų parduoti akcijų verslo pirkėjui. Jei kiti akcininkai nepasinaudoja pirmumo teise[539], tik tuomet verslo pardavėjas įgyja teisę akcijas parduoti numatytam verslo pirkėjui už kainą, ne mažesnę, nei buvo nurodyta jo pranešime apie ketinimą parduoti akcijas.

---

[534] Tačiau, kaip minėjome, darbuotojų akcijos nėra verslo perleidimo objektu, todėl giliau neanalizuojamos.

[535] *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 101-2897 (2003-05-01 d. redakcija).

[536] Plačiau žr. disertacijos 3.3 poskyrį.

[537] Pvz., kitų uždarosios akcinės bendrovės akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamas bendrovės akcijas numatyta bankroto proceso metu parduodant bankrutuojančios įmonės turimas uždarosios akcinės bendrovės akcijas (Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010 (2008-06-07 d. redakcija). 33 str. 2 d.), taip pat taikoma priverstinio akcijų pardavimo atveju (LR CK 2.121 str. 1 d.) bei skolininkui, siekiančiam įgyvendinti įstatymu (LR CPK 704 str.) jam suteiktą teisę vykdymo procese parduoti turtą jo surastam pirkėjui (LAT CBS 2007-12-14 d. nutartis c. b. *pagal antstolės D. K. teikimą* (bylos Nr. 3K-3-464/2007). *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29, p. 117-124).

[538] Atkreiptinas dėmesys, kad aptariama kitų akcininkų pirmumo teisė taikoma tik bendrovės akcijų pardavimo atveju (LR ABĮ 47 str. 8 d.). Perleidžiant akcijas kitu būdu (pvz., dovanojant, mainant ir t.t.) arba vykdant teismo sprendimą, taikomas tik bendrasis akcininkų skaičius uždarojoje akcinėje bendrovėje ribojimas (LR ABĮ 2 str. 4 d.). Atitinkamai nėra jokios įstatyminės pareigos pranešti apie ketinimą perleisti akcijas ne pardavimo būdu. Tokios pozicijos laikomasi ir teismų praktikoje (Žr., pvz., LAT CBS 2006-01-26 d. konsultaciją Nr. A3-134 „Dėl kai kurių Civilinio kodekso normų taikymo“; LAT CBS 2006-09-11 d. nutartį c. b. *S. K. v. R. N.* (bylos Nr. 3K-3-478/2006)).

[539] Pažymėtina, kad kiti akcininkai turi įsigyti visas akcininko parduodamas akcijas, dalies akcijų įsigijimas pirmumo teise negalimas.

Taigi LR ABĮ įtvirtina ypatingą pirmumo teisę[540]. Pirmumo teisė, kaip ir kiti uždarųjų bendrovių akcijų perleidimo apribojimai, grindžiami mūsų jau aptartais uždarosios bendrovės ypatumais (specifika)[541]. Konkrečiai dėl pirmumo teisių minimos dvi teorijos: kelio derybų sužlugdymui užkirtimo ir pasitraukimo suvaržymo[542].

Būtina akcentuoti, kad daugumos valstybių įstatymuose numatytos dvejopo pobūdžio akcininkų pirmumo teisės[543], susijusios su akcijų įsigijimu[544]: pirmumo teisė įsigyti parduodamas akcijas ir pirmumo teisė įsigyti naujai išleidžiamas akcijas. Pirmoji pirmumo teisė reglamentuota ABĮ 47 straipsnyje, o antroji - ABĮ 15 str. 4 p., 49 str. 5 d. ir 57 straipsnyje, taip pat minima ABĮ 17 str. 4 d., 20 str. 1 d. 12 p., 28 str. 2 dalyje. Pastaroji teisė reglamentuota ir ES lygiu – Antrosios įmonių direktyvos[545] 29 straipsnyje. Jos skiriasi keliais esminiais momentais: 1) pirmoji teisė taikoma tik uždarosios bendrovės akcijų pardavimo atveju, o antroji – išleidžiant tiek uždarosios bendrovės, tiek ir atviro tipo akcinės bendrovės akcijas; 2) pirmoji teisė kyla akcijų perleidimo (pardavimo) atveju (antrinėje akcijų apyvartoje), o antroji – naujų akcijų išleidimo (kapitalo didinimo) atveju (pirminėje akcijų apyvartoje); 3) pirmoji teisė įpareigoja akcijas parduodantį akcininką, o antroji – akcijas išleidžiančią bendrovę[546]; 4) nors abi teisės priskiriamos turtinėms akcininkų teisėms[547], skiriasi kiekvienos iš jų prigimtis bei paskirtis.

Esminis pirmumo teisių įsigyti naujai išleidžiamas akcijas tikslas yra suteikti bendrovės akcininkams apsaugą nuo vadinamosios „kontrolės erozijos“[548] arba akcininkų turimos akcijų

---

[540] „Pirmumas“ („pirmenybė“) šiuo atveju reiškia visai ne pačios teisės savybę, o vieną iš jos įgyvendinimo ypatumų, atsirandantį tik subjektui realizuojant savo teisę. Rusų autoriai pirmumo teises išskiria net į atskirą subjektinių civilinių teisių grupę, greta daiktinių, prievolinių, korporatyvinių ir kitų teisių (žr. Грибанов, В. П. *Осуществление и защита гражданских прав*. Москва: Статут, 2000, ст. 295; Кузнецова, Л. В. Преимущественное право: понятие и правовая природа. *Журнал российского права*. 2004, 10(94): 46-54, ст. 46, 54).

[541] Žr. disertacijos 3.1 poskyrį, 93-95 psl.

[542] Pirmuoju atveju keliama idėja, kad teisės turėtojas labiau linkęs vertinti konkretų turtą, negu bet kuri pretenduojanti trečioji šalis, arba dėl padarytų investicijų į turtą, arba, tikriausiai, dėl nematerialios vertės, kylančios iš turto naudojimo ilgą laiko tarpą (tokios kaip firmos prestižas, sentimentali vertė ir t.t.). Bet ne visada tokiam asmeniui gali pavykti derybų būdu įsigyti tą turtą, todėl pirmumo teisė tradiciškai vertinama, kaip apdraudimas nuo derybų žlugimo ateityje. Antroji teorija stipriau pasireiškia uždarųjų bendrovių kontekste ir grindžiama siekiu apriboti galimybes pasitraukti iš bendrovės vietoj savęs atvedant pašalinį asmenį. (žr. Mitchell, J. F. Can a Right of First Refusal be Assigned [comments]. *The University of Chicago Law Review*. 2001, Vol. 68: 985-1006, p. 987-990).

[543] Paminėtina, kad šioms abiems teisėms apibūdinti naudojamos dvi alternatyvios sąvokos: pirmumo teisės (angl. *pre-emption rights*) ir pirmo atsisakymo teisės (angl. *rights of first refusal*).

[544] Pirmumo teisės objektu gali būti ne tik vertybiniai popieriai (akcijos), bet ir nekilnojamasis turtas, komerciniai produktai, darbo santykiai ir kt. (plačiau žr. Walker, D. I. Rethinking Rights of First Refusal. Discussion Paper No. 261. *Stanford Journal of Law, Business & Finance*. 1999, Vol. 5:1, p. 10-12).

[545] Tarybos 1976 m. gruodžio 13 d. Antroji direktyva 77/91/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės reikalauja iš ribotos turtinės atsakomybės akcinių bendrovių dėl jų narių ir kitų interesų apsaugos pagal Sutarties 58 straipsnio antrąją pastraipą, bendroves steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, siekdamos tokias priemones suvienodinti, koordinavimo. [1977] OL L026/1.

[546] Davies, P. L., p. 682.

[547] Лаптев, В.В. *Акционерное право*. Москва: Волтерс Клувер, 2004, ст. 70.

[548] Myners, P. *The Impact of Shareholders' Pre-Emption Rights on a Public Company's Ability to Raise New Capital* (an invitation to comment) [interaktyvus]. London, 2005. [žiūrėta 2009-05-01 d.]. <www.berr.gov.uk/files/file13422.pdf>, p. 5.

dalies kapitale „atskiedimo“ (angl. *dilution of holding*)[549]. Įgyvendinant šią pirmumo teisę reikalaujama, kad bendrovei išleidžiant naujas akcijas, esantiems akcininkams būtų užtikrinta galimybė įsigyti akcijas proporcingai jų dalims kapitale. T.y. kiekvienas akcininkas turi turėti vienodas galimybes apginti savo procentinę dalį bendrovės kapitale. Tai akcininkams gali būti svarbu dėl dviejų pagrindinių priežasčių[550]. Pirma, akcininkams neįsigijus naujai išleistų akcijų kiekio, proporcingo jo turimai daliai kapitale, jo įtaka bendrovėje (balsų svoris) sumažės, t.y. gali pasikeisti bendrovės kontrolės balansas. Antra, tikėtina, kad siekiant paskatinti akcijų prekybą, naujos bendrovės akcijų emisijos bus išleidžiamos nustačius mažesnę negu rinkos akcijų kainą. Todėl esančiam akcininkui neįsigijus atitinkamos procentinės naujų akcijų dalies, nuostoliai dėl jo jau turimų akcijų rinkos kainos kritimo nebus kompensuoti naujų akcijų vertės padidėjimu palyginti su jų kaina išleidimo metu[551].

Kiek kitokia yra akcininkų pirmumo teisės įsigyti parduodamas uždarosios bendrovės akcijas prigimtis. Kaip pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas[552], visų pirma, tokios pirmenybės teisės tinkamu įgyvendinimu sudaroma galimybė sumažinti bendrovės dalyvių skaičių ir taip sukoncentruoti kapitalą vienose rankose, tokiu būdu bendrovės strateginį valdymą padarant efektyvesniu ir patogesniu. Atitinkamai mažėja akcininkų tarpusavio nesutarimų tikimybė. Antra, pirmenybės teisė pirkti akcijas leidžia akcininkų atliekamą strateginį bendrovės valdymą išlaikyti tarp jau bendrovės kapitale dalyvaujančių ir bendrovės verslą gerai pažįstančių asmenų, kas ypač svarbu uždarojo tipo akcinėse bendrovėse. Siekiant šių tikslų įstatyme nustatyta parduodančio akcininko pareiga pranešti kitiems akcininkams apie parduodamas akcijas. Ši pareiga esamų akcininkų naudai sukuria derybinį išimtinumą, kuriuo pasinaudodami šie akcininkai gali įgyti bendrovės akcijų[553].

Pastebėtina, kad neaiškumų kyla sprendžiant klausimą, ar aptariama pirmumo teisė taikoma parduodant akcijas kitam uždarosios bendrovės akcininkui. Kaip minėta, šios teisės paskirtis – suteikti akcininkams galimybes apsisaugoti nuo pašalinių (trečiųjų) asmenų atėjimo į bendrovę. Atitinkamai ir užsienio autoriai teigia, kad ši pirmumo teisė yra taikoma vien tiktai akcijų pardavimo trečiajai šaliai atveju ir negali apimti akcijų perleidimo iš vieno bendrovės akcininko kitam akcininkui[554]; be to, akcininkai turi *prima facie* teisę laisvai perleisti akcijas,

[549] Davies, P. L., p. 631.
[550] *Ibid*., p. 631-632.
[551] Plačiau apie akcininkų pirmumo teisės įsigyti naujai išleidžiamas akcijas didinant bendrovės įstatinį kapitalą sampratą, paskirtį ir ypatumus žr. Panagiotou, P. K. Pre-Emptive Right in Greek Company Law. *International and Comparative Law Journal*. 2001, Vol. 3, Issue 4: 449-475.
[552] LAT CBS 2009-05-05 d. nutartis c. b. *V. G. v. R. G.* (bylos Nr. 3K-3-168/2009).
[553] Tiesa, kaip minėjome, kai kuriose valstybėse tokia pirmumo teisė gali būti suteikta ne tik kitiems akcininkams, bet ir pačiai bendrovei, kurios akcijos yra parduodamos. Pvz., Rusijos Federalinio akcijų bendrovių įstatymo 7 str. 3 dalyje nurodoma, kad įstatuose gali būti numatyta ir pačios bendrovės pirmumo teisė įsigyti akcininko parduodamas akcijas, jeigu kiti akcininkai nepasinaudoja savo pirmumo teise įsigyti parduodamas akcijas.
[554] Korolev, D. Minority Shareholdings. *Corporate Finance*. Sep2004 Supplement: 41-44.

todėl jeigu yra neaišku, ar apribojimai taikomi bet kokiam perleidimui ar tiktai perleidimui, pvz., ne nariui, turi būti pasirenkama siauresnė interpretacija[555]. Kai kurių valstybių įstatymuose aiškiai nurodoma, kad kiti akcininkai pirmumo teisę turi tik parduodant akcijas tretiesiems asmenims (pvz., Estijos Komercinio kodekso[556] 149 str. 1-3 d., Rusijos Federalinio akcijų bendrovių įstatymo 7 str. 3 d.)[557]. Tuo tarpu dabar galiojančio LR ABĮ 47 straipsnio nuostatų formuluotė suponuoja išvadą, kad pirmumo teisė taikoma visais atvejais – parduodant akcijas ne tik tretiesiems asmenims, bet ir kitiems akcininkams[558]. Manytinume, kad galbūt Lietuvos įstatymų leidėjas neatsižvelgė į akcininkų pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas kilmę bei paskirtį ir per daug griežtai reglamentavo akcijų pardavimą. Rekomenduotume pasirinkti kitų šalių (pvz., Estijos, Latvijos, Olandijos, Rusijos, Vengrijos) naudojamą dispozityvų reglamentavimo modelį ir nustatyti, kad ši teisė taikoma akcijų pardavimo kitam akcininkui atveju tik tuomet, jeigu tai nustatyta konkrečios bendrovės įstatuose[559].

Kitas diskutuotinas klausimas – ar uždarosios bendrovės akcininkai įstatuose išvis gali panaikinti pirmumo teisę įsigyti parduodamas akcijas? Šiuo metu galiojančio LR ABĮ 47 str. 2 dalies formuluotė skamba taip: „pirmumo teisę įsigyti visas parduodamas uždarosios akcinės bendrovės akcijas turi akcininko pranešimo apie ketinimą parduoti akcijas gavimo uždarojoje akcinėje bendrovėje dieną buvę jos akcininkai, *jeigu įstatuose nenustatyta kitaip*“. Ar ši frazė sakinio gale reiškia tai, kad įstatuose gali būti numatyta, kad kiti akcininkai pirmumo teisės neturi[560]? Vis dėlto, manytume, kad ši frazė apima tik paskutiniąją minėtos LR ABĮ normos sakinio dalį, t.y. įstatuose gali būti nustatyti tik kitokie akcininkų, turinčių pirmumo teisę, nustatymo kriterijai (pvz., kad pirmumo teisę turi akcininkai, buvę akcininkais ne pranešimo gavimo, bet akcijų pardavimo dieną ar pan.) ar kiek kitokios pirmumo teisės įgyvendinimo

[555] Davies, P. L., p. 690.

[556] Estonian Commercial Code [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2008-03-31 d.]. <http://www.fifoost.org/estland/recht/commercial_code/>.

[557] Kaip minėjome disertacijos 3.1 poskyryje (96 psl.), akcijų perleidimo suvaržymai perleidimo kitam akcininkui atveju taip pat netaikomi Liuksemburge, Rumunijoje, Vengrijoje, Belgijoje, Ispanijoje, Olandijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje. Be to, tose valstybėse, kuriose įstatymai numato, kad akcijų perleidimo suvaržymai (bendrovės pritarimas) taikomi perleidžiant akcijas ir kitiems akcininkams, jeigu įstatai nenustato kitaip, tai aiškiai nurodyta įstatyme (pvz., Čekijoje, Slovakijoje) (žr. *European Corporate Law*, p. 90, 312).

[558] Įdomu tai, kad 2000 m. LR ABĮ (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64-1914 (redakcija nuo 2001-01-01 iki 2003-12-31 d.)) 49 str. 9 dalyje buvo numatyta nuostata, kad apie ketinimą perleisti akcijas pranešti nereikia, jei akcijos perleidžiamos kitam uždarosios akcinės bendrovės akcininkui. Tačiau nuo 2004 m. sausio 1 d. įsigaliojusio naujos redakcijos LR ABĮ 47 straipsnyje šio sakinio neliko. Tiesa, jau po šio disertacinio darbo užbaigimo Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos pateiktuose, mūsų jau minėtuose, LR ABĮ pakeitimuose siūloma nustatyti, kad aptariamos pirmumo teisės įgyvendinimo procedūros netaikomos, jei bendrovėje yra du akcininkai ir vienas akcininkas parduoda akcijas antram akcininkui (projekto 19 str.).

[559] Tokiu atveju tokios pirmumo teisės paskirtis modifikuojasi iš *delectus personae* teisės užtikrinimo ir tampa labai panaši į minėtos pirmumo teisės įsigyti naujai išleidžiamas akcijas paskirtį – t.y. užkirsti kelią akcininkų dalių pasikeitimui be jų valios.

[560] Pastebėtina, kad 1990 m. LR ABĮ (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 24-594 (negalioja; redakcija nuo 1990-07-30 iki 1994-07-20)) 34 str. 2 dalyje ir 1994 m. LR ABĮ (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55-1046 (negalioja; redakcijos nuo 1994-12-21 iki 2001-06-30)) 34 str. 7 dalyje buvo nustatyta, jog valdybos sutikimas akcijų perleidimui būtinas tik, jeigu tai numatyta įstatuose.

procedūros, bet nepanaikinta pati teisė. Įstatyme įtvirtinta akcininkų pirmumo teisė laikytina imperatyvia nuostata[561], todėl jos panaikinimo įstatuose galimybė turėtų būti aiškiai ir nedviprasmiškai išskirta bei suformuluota – gal netgi atskira LR ABĮ 47 straipsnio dalimi[562]. Be to, kitaip traktuojant minėtą normą, gali būti sudarytos galimybės dominuojančio akcininko piktnaudžiavimui: pvz., didysis akcininkas, ketindamas parduoti savo akcijas pasirinktam asmeniui ir siekdamas "apeiti" kitų akcininkų pirmumo teisę, pakeičia įstatus, tokią teisę eliminuodamas. Po akcijų įsigijimo naujasis dominuojantis akcininkas vėl pakeičia įstatus, atstatydamas nuostatas dėl pirmumo teisės. Akivaizdu, kad mažieji akcininkai neturėtų tokių galimybių manipuliuoti pirmumo teise.

Manytume, kad dabar galiojančio LR ABĮ 47 straipsnio formuluotės taip pat neleidžia įstatuose nustatyti kitokių uždarosios bendrovės akcijų perleidimo suvaržymų, išskyrus aptariamą pirmumo teisę. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, tiesa, nagrinėdamas bylas pagal anksčiau galiojusias LR ABĮ redakcijas, taip pat yra išsakęs poziciją, kad įstatymui prieštarauja LR ABĮ nenurodytų akcijų perleidimo ribojimų numatymas bendrovės įstatuose[563]. Kita vertus, atsižvelgiant į kitų šalių teisės doktriną ir teismų praktiką bei nesant atitinkamo draudimo įstatymuose, mūsų nuomone, pirmumo teisės netaikymas arba kitokie bendrovės akcijų perleidimo apribojimai gali būti nustatyti akcininkų sutartyje. Tačiau tokios nuostatos turėtų galioti tik sutarties šalims, be to, turėtų atitikti protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principus, t.y. pernelyg neprotingai nesuvaržyti akcijų disponavimo teisės (ir nelemti visiško jos panaikinimo).

LR ABĮ 47 str. nenumato, kokias pasekmes sukelia pirmumo teisės pažeidimas. Galbūt galima būtų remtis įstatymo analogija, t.y. panašius santykius reglamentuojančiais įstatymais? Nesunku pastebėti, kad šios pirmumo teisės nuostatos turi panašumų su bendrosios dalinės

---

[561] Pvz., Rusijos teismų praktika aiškiai nustatė, kad įstatymo norma, įtvirtinanti uždarosios akcinės bendrovės akcininkų pirmumo teisę įsigyti kitų akcininkų parduodamas akcijas, yra imperatyvaus pobūdžio, dėl to teisė negali būti apribota bendrovės steigimo sutartimi arba jos įstatais (žr. Rusijos Federacijos Akščiausiojo Teismo Plenumo ir Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Arbitražinio Teismo Plenumo 1997-04-02 d. nutarimo Nr. N 4/8 „Dėl kai kurių Federalinio įstatymo „Dėl akcinių bendrovių" taikymo klausimų" [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-12 d.]. <http://www.supcourt.ru/vscourt_detale.php?id=954>. 7 p.

[562] Pažymėtina, kad minėtuose jau po šio disertacinio darbo užbaigimo Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos pateiktuose LR ABĮ pakeitimuose siūloma frazę „jeigu įstatuose nenustatyta kitaip" iš viso išbraukti, o patį LR ABĮ 47 straipsnį papildyti nauja dalimi, nurodančia, jog uždarosios akcinės bendrovės įstatuose gali būti nustatyta ir kitokia nei LR ABĮ 47 straipsnyje nustatyta akcijų pardavimo tvarka (projekto 19 str.).

[563] Pvz., LAT CBS 2005-12-05 d. nutartis c. b. *UAB (duomenys neskelbtini) ir P. O. v. J. J. ir R. N.* (bylos Nr. 3K-3-639/2005). Tiesa, šioje byloje Teismas, nors nagrinėdamas uždarosios akcinės bendrovės akcijų perleidimo suvaržymų teisėtumą, tarp argumentų nurodė ir 1994 m. LR ABĮ (1998-03-19 d. redakcijos) 34 str. 7 dalį, kuri, panašiai kaip ir dabar galiojančio LR ABĮ 46 str. 8 dalis, numatė draudimą akcinėms bendrovėms varžyti akcininkų teisę perleisti akcijas kito asmens nuosavybėn. Manytume, kad pastaroji norma skirta įtvirtinti taisyklei, kad akcinių bendrovių atveju negali būti taikoma net pirmumo teisė įsigyti parduodamas akcijas. Tuo tarpu mūsų nurodytą išvadą dėl negalimumo uždarosios bendrovės įstatuose nustatyti kitus ribojimus suponuoja LR ABĮ 47 str. formuluotės.

nuosavybės atitinkamu teisiniu reguliavimu LR CK 4.79 straipsnyje[564]. Abiem atvejais parduodant akcijas (dalį) teisės aktai reikalauja pasiūlyti jas nupirkti kitiems uždarosios bendrovės akcininkams (bendrosios dalinės nuosavybės atveju - bendrasavininkiams). Todėl galbūt pažeidusiems pirmumo teisę asmenims teismas pritaikytų būtent LR CK 4.79 straipsnyje numatytas pasekmes, t.y. teismine tvarka perkeltų pirkėjo teises ir pareigas? Kai kuriose šalyse (Pvz., Rusijos Federalinio akcijų bendrovių įstatymo 7 str. 3 d. ir teismų praktikoje[565]) net įtvirtinta minėta galimybė kitiems akcininkams pirmumo teisės pažeidimo atveju teismine tvarka pareikalauti pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimo jiems[566]. Kaip minėjome, analizuojamos akcininkų pirmumo teisės paskirtis yra *delectus personae* teisės užtikrinimas, o LR CK 4.79 straipsnio reglamentavimo paskirtis – prioriteto vieno turto savininko atsiradimui teikimas. Be to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad bendrovės akcijų nuosavybės teisė nesukuria akcininkui bendraturčio teisinio statuso, o akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamas bendrovės akcijas pagal LR ABĮ sietina su uždarosios akcinės bendrovės veiklos ypatumais, todėl LR CK 4.79 straipsnio nuostatos sprendžiant dėl akcijų perleidimo netaikytinos[567]. Taigi, manytume, kad akcininkų pirmumo teisės paskirties kontekste bei nesant aiškios įstatyminės nuorodos į pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimo galimybę, labiau pagrįstas būtų restitucijos taikymas, pripažinus konkretų akcijų pardavimo sandorį negaliojančiu (t.y. atstatant akcijų nuosavybę ankstesniam savininkui, kuris, norėdamas tinkamai perleisti akcijas, turės įvykdyti įstatymo reikalavimus dėl kitų akcininkų pirmumo teisės). Tačiau nesant atitinkamos teismų praktikos, šis klausimas vis dar gali būti laikomas diskutuotinu.

Paminėtinos ir kai kurios Lietuvos teismų praktikos suformuluotos taisyklės, susijusios su akcininkų pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas taikymu ir aiškinimu, ir kurios gali būti reikšmingos verslo perleidimo kontekste. Teismų praktikoje[568] laikomasi nuomonės, kad akcininko pranešimas apie ketinimą parduoti visas ar dalį uždarosios akcinės bendrovės akcijų yra akcijų perleidimo procedūros, užtikrinančios imperatyvia forma įstatyme įtvirtintos bendrovės akcininkų pirmumo teisės įsigyti parduodamų akcijų įgyvendinimą, sudėtinė dalis - įstatyminė prievolė (lot. *lex obligationis*), kurios viena šalis yra pasitraukiantis iš bendrovės

[564] Kiršienė, J. *Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir teisinėje praktikoje*, p. 77.
[565] Rusijos Federacijos Akščiausiojo Teismo Plenumo ir Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Arbitražinio Teismo Plenumo 1997-04-02 d. nutarimas Nr. N 4/8, 7 p.
[566] Tačiau, pvz., Ispanijos Aukščiausiasis Tribunolas 2005 m. kovo 14 d. sprendime konstatavo, kad kiti akcininkai neturi jokios teisės įgyti akcijas už pripažintoje negaliojančia sutartyje nurodytą kainą ir sąlygas (žr. Recent Case Law/Arrets recents/Aktuelle Geriehtsentseheidungen. *European Review of Private Law*. 2005, 4: 553-592).
[567] LAT CBS 2006-01-26 d. konsultacija Nr. A3-134 „Dėl kai kurių Civilinio kodekso normų taikymo“; LAT CBS 2007-12-14 d. nutartis c. b. *pagal antstolės D. K. teikimą* (bylos Nr. 3K-3-464/2007). *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29, p. 117-124.
[568] LAT CBS 2008-05-09 d. nutartis c. b. *V. S. v. A. B. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-276/2008), LAT CBS 2009-05-05 d. nutartis c. b. *V. G. v. R. G.* (bylos Nr. 3K-3-168/2009), taip pat ApT CBS 2003-06-23 d. nutartis c. b. *I. U. v. UAB „Vakarų Lietuvos pramonės ir finansų korporacija”* (bylos Nr. 2A-233/2003); ApT CBS 2007-12-11 d. nutartis c. b. *V. S. v. A. B. ir kt*. (bylos Nr. 2A-162/2007).

kapitalo akcininkas, kita šalis – visi likę akcininkai. Šios įstatyminės prievolės vykdymas savaime nėra oferta (konkretus pasiūlymas sudaryti pirkimo-pardavimo sutartį konkrečiomis sąlygomis, kuris saistytų pardavėją pirkėjo sutikimu), o tik siūlymas pasinaudoti pirmenybės teise pirkti ir derėtis[569]. Vis dėlto, tai nereiškia, kad konkrečiu atveju šis pranešimas ir atsakymas apie ketinimą pasinaudoti pirmenybės teise negali atitikti ofertai ir akceptui keliamų reikalavimų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismo nuomone, pranešimas apie akcijų pardavimą gali būti pripažintas oferta tik tada, kai toks pasiūlymas yra apibrėžtas, išreškia ketinimų rimtumą ir šį pranešimą kita šalis gali pagrįstai suprasti kaip ofertą[570].

Lietuvos teismų praktikoje nurodyta, kad bendro akcijų pardavimo atveju pranešime apie akcijų pardavimą akcininkai gali nurodyti bendrą visų parduodamų akcijų skaičių bei pardavimo kainą, neišskirdami kiekvieno parduodančiojo akcijas akcininko parduodamų akcijų kiekį bei kainą[571]. Taip pat buvo konstatuota, kad pasikeitus akcininko, pranešusio apie ketinimą parduoti bendrovės akcijas, ketinimų turiniui dėl parduodamų akcijų skaičiaus pagal klases ir (arba) kainos, šis akcininkas privalo iš naujo pateikti rašytinį pranešimą bendrovei, nurodydamas parduodamų akcijų skaičių pagal klases ir pardavimo kainą[572]. Ši taisyklė atitinkamai taikytina ir vienam iš akcininkų grupės atsisakius ketinimo parduoti akcijas[573]. Galiausiai, teismų praktikoje laikomasi nuomonės, kad vien tik formalios pirmumo teisės taikymo procedūros nesilaikymas nelemia išvados, kad akcijų pirkimo-pardavimo sutartis yra niekinė ir negalioja, jeigu kitiems akcininkams realiai buvo sudaryta galimybė pirmenybės teise įsigyti parduodamas akcijas, t.y. esant pasiektam teisės normos tikslui[574].

Apibendrindami galime konstatuoti, kad akcininkų pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas esmė ir paskirtis yra užtikrinti uždarosios bendrovės akcininkų *delectus personae* teisę, apsaugančią nuo pašalinių (trečiųjų asmenų) atėjimo į bendrovę. Ši paskirtis atskiria šią teisę nuo akcininkų pirmumo teisės įsigyti naujai išleidžiamas akcijas, kurios esminis tikslas yra suteikti bendrovės akcininkams apsaugą nuo jų turimos akcijų dalies kapitale „atskiedimo“. Be to, atsižvelgiant į minėtą paskirtį, rekomenduotume pasirinkti dispozityvų reglamentavimo modelį ir

---

[569] Atitinkamai, kadangi pranešimu apie akcijų pardavimą akcijos nėra parduodamos, o tik kviečiama derėtis, čia neatliekamas joks disponavimo turtu veiksmas, kuriam gali reikėti kito sutuoktinio valios pagal LR CK 3.92 str. 1 dalies nuostatas (žr. LAT CBS 2009-05-05 d. nutartį c. b. *V. G. v. R. G.* (bylos Nr. 3K-3-168/2009)).

[570] LAT CBS 2009-05-05 d. nutartis c. b. *V. G. v. R. G.* (bylos Nr. 3K-3-168/2009). Tiesa, pvz., kai kurie Rusijos autoriai, vis dėlto, siūlo tokį pranešimą vertinti kaip ofertą, kadangi jis neva turi visus ofertos požymius: adresuotas konkretiems asmenims, apima visas esmines sąlygas, o asmuo laiko save įpareigotu tokiu pranešimu (Макарова, О. А., ст. 53). Vis dėlto, manytume, kad Lietuvos atveju labiau priimtina Lietuvos teismų pozicija, o minėta Rusijos autorių nuomonę galbūt lėmė tai, kad, kaip minėjome, Rusijos įstatymai daug griežčiau reglamentuoja pirmumo teisės pažeidimo pasekmes, įskaitant pirkėjo teisių perkėlimo galimybę.

[571] ApT CBS 2006-04-04 d. nutartis c. b. *UAB „Livesta“ v. UAB „Vildega“ ir kt*. (bylos Nr. 2A-183/2006).

[572] LAT CBS 2007-11-19 d. nutartis c. b. *UAB „Skraidenis“ v. J. B. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-495/2007). *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29, p. 79-90.

[573] Ražanaitė, S. Uždarosios akcinės bendrovės akcijų perleidimo ypatumai. *Notariatas*. 2008, 5: 14-18, p. 17.

[574] LAT CBS 2005-05-04 d. nutartis c. b. *UAB „Domus Perfecta“ v. R. Čielytė* (bylos Nr. 3K-3-263/2005); ApT CBS 2005-11-28 d. nutartis c. b. *D. Š. v. A. T. ir kt*. (bylos Nr. 2A-379/2005).

nustatyti, kad pirmumo teisė įsigyti parduodamas uždarosios bendrovės akcijas taikoma akcijų pardavimo kitam akcininkui atveju tik tuomet, jeigu tai nustatyta konkrečios bendrovės įstatuose. Atitinkamai siūlytume papildyti LR ABĮ 47 straipsnio nuostatas (dėl siūlomo papildymo formuluotės žr. disertacijos 210 psl.). Galiausiai, aptariamos pirmumo teisės paskirtis taip pat suponuoja išvadas, kad įstatuose gali būti nustatytos tik kiek kitokios pirmumo teisės įgyvendinimo procedūros (sąlygos), bet nepanaikinta pati teisė. Kita vertus, mūsų nuomone, pirmumo teisės netaikymas arba kitokie bendrovės akcijų perleidimo apribojimai gali būti nustatyti akcininkų sutartyje, kurios nuostatos galiotų tik sutarties šalims ir turėtų būti protingos. Be to, šios pirmumo teisės pažeidimo pasekmėmis turėtų būti tik konkretaus akcijų pardavimo sandorio pripažinimas negaliojančiu ir restitucijos taikymas, bet ne pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimas akcininkams, kurių pirmumo teisė pažeista.

3.1.2.2. Išankstinio atsisakymo pirmumo teisės teisinis vertinimas

Praktikoje akcijų pardavėjai, siekdami užsitikrinti, kad baigus sudėtingas ir brangiai kainuojančias derybas su potencialiu verslo pirkėju kiti akcininkai staiga „nepersigalvotų“ ir nepareikštų pageidavimo įsigyti parduodamas akcijas, neretai sudaro rašytinius susitarimus ar įformina vienašalius pareiškimus, kuriais kiti akcininkai iš anksto atsisako nuo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas. Tačiau kyla klausimų dėl tokių sandorių, kuriais iš anksto atsisakoma pirmumo teisės, teisėtumo ir galimumo[575].

Vertinant, ar išankstinis atsisakymas nuo pirmumo teisės pirkti parduodamas akcijas yra teisėtas, susidursime su keletu nuomonių. Viena vertus, LR CK 6.165 straipsnis numato sutarties šalių teisę laisvai sudarinėti sutartis bei savo nuožiūra nustatyti sutarties turinį, taip pat sudarinėti sutartis, kurių nenumato LR CK ar kiti teisės aktai, jeigu tai neprieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms[576]. Nei LR CK, nei LR ABĮ nerasime imperatyvaus draudimo iš anksto atsisakyti nuo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas[577]. Tačiau LR CK 2.6 straipsnis numato draudimą sandoriais riboti asmenų teisnumą ir veiksnumą bei tokių sandorių pasekmę – negaliojimą. Gal išankstinis atsisakymas nuo pirmumo teisės yra teisnumą ribojantis sandoris?

LR ABĮ nustatyta pirmumo teisė įsigyti parduodamas akcijas yra viena iš subjektinių teisių, kurias gali įgyti uždarųjų bendrovių akcininkai. Teisės normų suteiktas asmeniui leidimas

[575] Pvz., vienoje iš nutarčių Lietuvos apeliacinis teismas nurodė, kad nei LR ABĮ 47 straipsnis, nei kitos šio įstatymo normos nenumato išankstinės pirmumo teisės įsigyjant akcijas atsisakymo, bet, priešingai, detalizuoja veiksmus, reikalingus atlikti turint ketinimą parduoti akcijas (žr. ApT CBS 2009-02-09 d. nutartį c. b. *A. P. v. K. T. ir J. K.* (bylos Nr. 2A-115/2009)).

[576] Pvz., uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisę nepanaudoti savo pirmumo teisės ir išreikšti savo valią iš anksto per sudaromą sutartį laiko galima Rusijos akcinių bendrovių įstatymo komentaro autoriai (*Комментарий федерального закона об акционерных обществах* / Б. Блэк, Р. Крэкман, А. Тарасова. - Москва: COLPI: Лабиринт, 1999, ст. 166).

[577] Kaip antai, LR CK 1,125 str. 12 dalyje imperatyviai nustatyta, jog susitarimai, pakeičiantys ieškinio senaties terminus ir jų skaičiavimo tvarką yra draudžiami.

turėti, įgyti subjektines teises ir pareigas yra teisnumas[578]. Vadinasi, analizuojama LR ABĮ nustatyta galimybė akcininkui pirmumo teisę pirkti parduodamas akcijas yra taip pat viena iš asmens teisnumo turinį sudarančių galimybių.

Teisnumas subjektinės teisės atžvilgiu yra pirmesnis, kitaip tariant, prielaida atsirasti subjektinei teisei. Teisnumui būdingas abstraktumas, neatskiriamumas nuo asmenybės, jo negalima atimti, riboti, deleguoti, tuo tarpu subjektinė teisė konkreti, ją asmuo įgyja vykdydamas iš juridinio leidimo kylančias pareigas, taigi ji yra kartu ir asmens gebėjimų bei iniciatyvos išraiška, ją galima prarasti pareigų nevykdymu. LR ABĮ 47 straipsnyje nustatyta akcininkų pirmumo teisė yra pozityviosios teisės norma, kuri vienodai galioja visiems teisės subjektams. Tačiau atsiradus tam tikroms konkrečioms aplinkybėms, ši objektinė teisė[579] tampa konkretaus asmens subjektine teise. Iš struktūrinės LR ABĮ 47 str. 2 dalies analizės akivaizdu, kad pirmumo teisė įgyti parduodamas akcijas atsiranda, tik esant šiai juridinių faktų sudėčiai: 1) jei vienas ar keli uždarosios bendrovės akcininkai ketina[580] parduoti akcijas; 2) jei analizuojamos pirmumo teisės subjektas yra tos bendrovės akcininkas (pranešimo apie ketinimą parduoti dieną). Todėl, mūsų manymu, kol nėra įvykę paminėti juridiniai faktai, akcininko teisė, nurodyta įstatyme yra abstrakti ir jos atsisakymas galėtų būti vertinamas kaip teisnumą ribojantis sandoris[581].

Praktikoje neretai kitų uždarosios bendrovės akcininkų išankstinis atsisakymas nuo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas įforminamas ne kaip vienašalis pareiškimas apie išankstinį tokios teisės atsisakymą, bet kaip konkretaus akcininko įsipareigojimas elgtis tam tikru būdu akcijų pardavimo atveju[582]. T.y. įsipareigojama konkrečiam akcininkui LR ABĮ nustatyta tvarka pateikus bendrovės vadovui pranešimą apie ketinimą parduoti akcijas, aktualia data pasirašyti ir pateikti bendrovės vadovui atsisakymą pirkti parduodamas akcijas arba nepateikti jokio atsakymo (nepateikti pageidavimo pirkti akcijas). Kyla klausimas, ar toks įsipareigojimas yra galimas (teisėtas) ir ar gali būti priverstinai įgyvendintas.

---

[578] Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 325.

[579] Pvz., graikų teisės mokslininkas P. K. Panagiotou, tiesa, kalbėdamas apie pirmumo teisę įsigyti naujai išleidžiamas akcijas, pažymėjo, kad abstrakti pirmumo teisė, kaip *jus nudum* („nuoga teisė“, t.y. teisė be realizavimo galimybės), prieš akcinio kapitalo padidinimą yra glaudžiai susijusi su akcija, neturi turtinės vertės ir negali būti atskirai perleista. Tuo tarpu pirmumo teisė, kaip teisė *in personam* ir kaip santykinė individuali teisė, po galiojančio akcinio kapitalo padidinimo turi turtinę vertę ir gali būti perleista (žr. Panagiotou, P. K., p. 468, 475). Akcininko pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas neatsiejamą sąsają su asmeniu ir jos perleidimo negalimumą yra paminėjusi ir Lietuvos teismų praktika (LAT CBS 2007-11-19 d. nutartis c. b. *UAB „Skraidenis“ v. J. B. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-495/2007). *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29, p. 79-90).

[580] LR ABĮ 47 str. 1 dalis numato, kad akcininkas apie savo ketinimą parduoti akcijas privalo raštu pranešti bendrovei, nurodydamas perleidžiamų akcijų skaičių pagal klases ir pardavimo kainą. Tačiau manytume, kad esminis momentas yra akcininko valios parduoti akcijas atskleidimas.

[581] Plačiau apie išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas vertinimą kaip teisnumą ribojančio sandorio bei galimas pasekmes žr. Bitė, V.; Kiršienė, J., p. 64-66.

[582] Kartais pasirenkamas kombinuotas variantas – pvz., akcininkų sutartyje suformuluojamas akcininko pareiškimas, kad jis iš anksto atsisako nuo pirmumo teisės įsigyti kito akcininko parduodamas akcijas ir kartu numatomas įsipareigojimas tą pareiškimą realizuoti pasirašant ir pateikiant atitinkamą atsisakymą aktualia data.

Nesunku pastebėti, kad aukščiau paminėtu būdu išankstinį atsisakymą nuo pirmumo teisės bandoma „įvilkti į prievolės rūbą“. Bet kokia prievolė bus teisėta, jeigu ji atitiks prievolės požymius ir joms keliamus reikalavimus. Aptariamu atveju galima nustatyti visus doktrinoje išskiriamus prievolės požymius[583]: atsiranda civilinis teisinis santykis tarp dviejų asmenų – kreditoriaus (t.y. ateityje parduosiančio akcijas akcininko, kuriam įsipareigojama) ir skolininko (t.y. akcininko, kuris įsipareigoja); kreditorių ir skolininką sieja tarpusavio teisės ir pareigos (t.y. vienas akcininkas prisiima pareigą įvykdyti įsipareigojimą (pasyvusis prievolės elementas), o kitas įgyja reikalavimo teisę (aktyvusis prievolės elementas)); už įsipareigojimo neįvykdymą skolininkui taikomos civilinės teisinės sankcijos (nuostolių atlyginimas, o neretai numatomos ir netesybos). Analizuojamu atveju kyla prievolė ką nors daryti arba ko nors nedaryti, t.y. akcijų pardavimo metu pateikti atsisakymą arba nepateikti pageidavimo pirkti parduodamas akcijas. Konkrečiu atveju gali būti prisiimama tik viena iš šių dviejų prievolių arba gali būti numatyta ir alternatyvi prievolė – skolininko pasirinkimu pateikti atsisakymą nuo pirmumo teisės arba nepateikti pageidavimo įsigyti akcijas. Bet kuriuo atveju bus pasiektas kreditoriaus siekiamas rezultatas – jis gaus teisę parduoti akcijas trečiajam asmeniui[584].

Tokios prievolės dalykas turi atitikti visus jam keliamus reikalavimus: apibrėžtumo, teisėtumo, įmanomumo ir kreditoriaus intereso buvimo[585]. Aptariamas akcininko įsipareigojimas yra pakankamai apibrėžtas, kadangi yra aiškiai apibrėžti veiksmai, kuriuos skolininkas privalo atlikti arba kuriuos atlikti jam draudžiama. Tie veiksmai yra ir teisėti, kadangi įstatymai nedraudžia akcijų pardavimo metu nei pateikti atsisakymo įsigyti akcijas, nei nepateikti jokio atsakymo (LR ABĮ 47 str.), taip pat neprieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei. Tuo labiau tokius veiksmus įmanoma įvykdyti arba nuo jų susilaikyti. Galiausiai egzistuoja ir teisinis kreditoriaus interesas, susijęs su prievolės dalyku – skolininkui tinkamai įvykužius prievolę, akcijas parduodančiam akcininkui neliks kliūčių laisvai parduoti akcijas pasirinktam asmeniui. Todėl galima teigti, kad visi prievolės dalykui keliami reikalavimai šioje situacijoje tenkinami.

Realus prievolės įvykdymas bus galimas tik tada, kai LR ABĮ 47 straipsnyje nustatyta tvarka akcininkas pateiks bendrovei pranešimą apie ketinimą parduoti akcijas ir bendrovės vadovas apie tai praneš kitiems akcininkams, todėl tokia prievolė bus arba terminuota, arba sąlyginė. Terminuota (su atidedamuoju neapibrėžtu terminu) ji bus tuomet, jeigu yra aišku, kad akcininkas, kuriam įsipareigojama, tikrai anksčiau ar vėliau akcijas parduos. Jeigu apskritai

[583] Plačiau apie prievolės sampratą, požymius ir elementus žr. Mikelėnas, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 17-19.
[584] Plačiau apie alternatyvias prievoles ir jų požymius žr. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga*, p. 46-47; Mikelėnas, V. *Prievolių teisė*, *op. cit*., p. 161.
[585] Mikelėnas, V. *Prievolių teisė*, *op. cit*., p. 49-54.

neaišku, ar akcininkas akcijas parduos, prievolė turėtų būti traktuojama kaip sąlyginė (su atidedamąja mišriąja sąlyga)[586].

Be to, tokio įsipareigojimo teisėtumas ir tinkamumas priklausys nuo to, ar nebus pažeisti bendrieji prievolių teisės principai: sąžiningumo, šalių lygiateisiškumo, bendradarbiavimo (kooperavimosi), šalių autonomijos ir prievolės privalomumo. Manytume, kad teismui sprendžiant dėl tokio įsipareigojimo pripažinimo negaliojančiu, svarbią reikšmę turės tai, ar toks įsipareigojimas visų pirma buvo sąžiningas ir ar užtikrino prievolės šalių lygiateisiškumą. Tai, be abejonės, priklausys nuo konkrečios situacijos. Pvz., jeigu tokį įsipareigojimą konkretus akcininkas prisiėmė niekieno neverčiamas, savo laisva valia dėl kokių nors jam svarbių motyvų[587], toks įsipareigojimas neturėtų būti pripažintas negaliojančiu. Akcininkas, prisiėmęs tokį įsipareigojimą, suteikė kitam akcininkui, ketinančiam parduoti akcijas, pagrįstą tikėjimąsi, kad jam nebus kliūčių parduoti akcijas pasirinktam pirkėjui. Todėl atsisakiusio pirmumo teisės akcininko nuomonės pasikeitimas prieš pat sandorį arba net po jo neturėtų būti laikomas sąžiningu elgesiu. Kita vertus, turėtų būti laikomi teisėtais ir tokie atvejai, kai visi bendrovės akcininkai prisiima tokio pobūdžio įsipareigojimus, pvz., sudaromoje akcininkų sutartyje. Tokiu atveju ypač akivaizdus prievolės šalių lygiateisiškumo principo įgyvendinimas – kiekvienas akcininkas įsipareigoja „nesikėsinti“ į kitų akcininkų parduodamas akcijas mainais už tokius pat priešpriešinius kitų akcininkų įsipareigojimus.

Tačiau teismas, vadovaudamasis teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (LR CK 1.5 str. 4 d.), turėtų pagrindą nepripažinti tokių įsipareigojimų atsisakyti pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas, kuriuos akcininkas prisiėmė ne savo laisva valia, bet dėl kito akcininko nesąžiningų veiksmų (pvz., dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių (LR CK 1.91 str.)), arba tokių diskriminacinių įsipareigojimų, kurie neprotingai įpareigoja tik kurį nors vieną iš akcininkų, negaunantį dėl to jokios priešpriešinės naudos.

Taigi drįstume teigti, kad prievolinis įsipareigojimas akcijų pardavimo atveju pasirašyti ir pateikti atsisakymą pirkti parduodamas akcijas arba nepateikti jokio atsakymo gali būti pripažintas teisėtu ir tinkamu, jeigu prievolės dalykas bus pakankamai apibrėžtas, o pats

[586] Plačiau apie sąlygines ir terminuotas prievoles bei jų skirtumus žr. *Ibid*., p. 84-86, 106-108.

[587] Akcininko motyvai gali būti patys įvairiausi: visiškas abejingumas trečiųjų asmenų atėjimo į bendrovę galimybei, geranoriškumas akcijas ketinančio parduoti akcininko atžvilgiu, kokios nors materialinės ar nematerialinės naudos gavimas mainais už tokio įsipareigojimo prisiėmimą ar kt. Manytume, kad yra tinkami ir tokie atvejai, kai viena iš naujų akcininkų įsileidimo į bendrovę sąlygų yra tokio įsipareigojimo pasirašymas, t.y. asmeniui parduodama ar kitaip perleidžiama tam tikra bendrovės akcijų dalis, jeigu jis raštu įsipareigoja netrukdyti kitiems akcininkams laisvai savo nuožiūra disponuoti savo akcijomis. Šiuo atveju prievolę skolininkas prisiima mainais už gautą naudą – įgytas bendrovės akcijas. Akcininko gaunama nauda gali pasireikšti ir kitaip (pvz., išrinkimu į valdymo organus, kitų reikšmingų postų bendrovėje suteikimu ar kt.).

įsipareigojimas nepažeis nei bendrųjų civilinės teisės principų (LR CK 1.2 str.), nei specialiųjų prievolių teisės principų – t.y. bus sąžiningas, protingas, teisingas, nediskriminuojantis.

Galiausiai, jeigu ir tokio pobūdžio prievolė bus pripažinta tinkama, kyla jos neįvykdymo pasekmių klausimas. Akivaizdu, kad šios prievolės pažeidimas bus tuo atveju, kai tokią prievolę prisiėmęs akcininkas akcijų pardavimo metu vis dėlto pareikš pageidaująs įsigyti parduodamas akcijas. Manytume, kad priverstinis tokios prievolės įvykdymas natūra teisminiu būdu vargu ar įmanomas, kadangi akcininkui pareiškus apie pageidavimą įsigyti akcijas, „įsijungia“ LR ABĮ 47 straipsnyje imperatyviai reglamentuotas akcininkų pirmumo teisės realizavimo mechanizmas. Tačiau tokiu atveju bus pažeistas prievolės privalomumo principas. Dar daugiau, tokie akcininko veiksmai taps panašūs į piktnaudžiavimą savo teise (LR CK 1.137 str. 3 d.) – t.y. akcininko veiksmai iš pradžių suponuoja kreditoriaus pagrįstą tikėjimąsi, kad jis gali laisvai parduoti akcijas trečiajam asmeniui, bet vėliau įsipareigojimų išsižadama. Dėl tokių nesąžiningų akcininko veiksmų kreditorius gali patirti realių nuostolių (pvz., pardavėjas jau buvo pradėjęs ir atlikęs brangiai kainuojantį derybų procesą su potencialiu akcijų pirkėju, patyrė įvairių bendrovės būklės patikrinimų (angl. *due diligence*) atlikimo išlaidų ir pan.), prisiėmęs įvairių garantijų, pasirašęs preliminariąją sutartį su numatytomis netesybomis ar pan.). Todėl tokios prievolės pažeidimo atveju kreditorius turėtų turėti teisę reikalauti skolininko civilinės atsakomybės - nuostolių atlyginimo arba netesybų (jei jos buvo numatytos) priteisimo[588].

Taigi išankstinio atsisakymo nuo akcininko pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisėtumas ir galimumas priklauso nuo to, ar ta teisė yra objektinė, ar jau virtusi subjektine. Subjektine pirmumo teise akcininkas gali laisvai disponuoti, t.y. ir atsisakyti, tuo tarpu objektinės teisės išankstinis atsisakymas vertintinas kaip sandoris, ribojantis asmens teisnumą ir todėl negaliojantis. Tačiau galimas prievolinių įsipareigojimų dėl ateityje atsirasiančios subjektinės teisės prisiėmimas.

3.2. Koncentracijų kontrolė

3.2.1. Koncentracijų kontrolės samprata, prielaidos ir tikslai

Verslo perleidimo sandorio dalyviai neretai susiduria dar su viena privaloma procedūra – pranešimo apie vykdomą koncentraciją pateikimu konkurencijos institucijai ir jos leidimo gavimu koncentracijai. Tarptautinėje praktikoje ši procedūra žinoma susijungimų kontrolės (angl. *merger control*) arba koncentracijų kontrolės pavadinimu. Koncentracijų kontrolės tikslas yra suteikti konkurencijos institucijoms įgalinimus reguliuoti pasikeitimus rinkos struktūroje

[588] Plačiau apie išankstinį atsiakymą nuo pirmumo teisės kaip prievolinį įsipareigojimą žr. Bitė, V.; Kiršienė, J., p. 66-68

nusprendžiant, ar dvi arba daugiau komercinių įmonių gali susijungti, susivienyti arba konsoliduoti (sujungti) savo verslus į vieną[589]. Siekiama palaikyti konkurenciją rinkoje (ir tokiu būdu galiausiai apsaugoti vartotojus). Kiti kai kuriose sistemose išskiriami tikslai: kontroliuoti poveikį, kurį susijungimas gali turėti bedarbystei ir regioninei politikai; kontroliuoti, kad tam tikrame sektoriuje neatsirastų pernelyg didelio dydžio ir galios firmų; kontroliuoti vietinių firmų kontrolės perėjimą užjūrio bendrovėms; kontroliuoti susijungimus, kurie apima ekonomikos sektorių, kuris yra ypač jautrus (pvz., žiniasklaida)[590].

Analizuodamos koncentracijas, daugumos valstybių koncentracijų kontrolės institucijos tiria, kokį numatomą poveikį koncentracija gali turėti konkurencijai atitinkamoje rinkoje, kurioje veiks koncentracijos šalys. Institucijos tiria visų susijusių rinkų struktūrą ir aktualią ar potencialią konkurenciją iš kitų įmonių pusės.

Pati koncentracija gali turėti teigiamą, neigiamą arba neutralų poveikį konkurencijai atitinkamoje rinkoje, ir koncentracijų kontrolės institucijos paprastai pasveria tiek teigiamus, tiek ir neigiamus poveikius. Kaip susijungimus pateisinantys motyvai ir susijungimų privalumai paprastai nurodomi[591]: *veiklos efektyvumo pasiekimas* (masto ekonomijos ir sąnaudų sumažinimo pasiekimas, verslų restruktūrizavimas arba racionalizavimas); *pasitraukimo kliūčių šalinimas* (verslininkai bijos pradėti verslą, jeigu panorėję jie negalės jo parduoti); *įmonių žlugimo ir nedarbo išvengimas* (susijungimas gali būti išeitimi įmonei, kuriai gresia likvidavimas); *integravimosi į rinką palengvinimas*; *nacionalinių ar europinių „čempionų“ sukūrimas* (pvz., susijungdamos šalys gali išgyventi ir efektyviau konkuruoti tarptautinėse rinkose, prisidėti prie techninio ir ekonominio progreso ir (arba) palengvinti tarptautinę prekybą); *investicijų skatinimas*; *naujų produktų ar geografinių rinkų vystymasis*; *pasiūlos ar realizavimo rinkų diversifikacija, užtikrinimas*; *inovacijų ar technologijų perdavimo skatinimas*; *kompensuojančios rinkos galios įvedimas* ir kt.

Kita vertus, ūkio subjektų susijungimas natūraliai sukuria daug labiau pastovų ir ilgiau trunkantį pasikeitimą rinkoje, negu sutartys, todėl susijungimai gali sukelti daug konkurencinių rūpesčių (neigiamų pasekmių (poveikių)). Pirma, susijungimai (tiek horizontalūs, tiek vertikalūs, tiek ir konglomeratai[592]) gali turėti *žalingą poveikį konkurencinei rinkos struktūrai*: po horizontalaus susijungimo atitinkamoje rinkoje sumažėja konkurentų, o po susijungimo išlikusi

[589] Jones, A.; Sufrin, B. *EC Competition Law: Text, Cases, and Materials*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 942.
[590] Stilton, A., p. 317.
[591] Jones, A.; Sufrin, B., p. 943-944; Stilton, A., *op. cit*., p. 318.
[592] Horizontalūs susijungimai yra tie, kurie vykdomi tarp įmonių, veikiančių tame pačiame ekonominiame lygyje (t.y. tarp konkurentų), Vertikalūs susijungimai yra tie, kurie sudaromi tarp firmų, veikiančių skirtinguose produkcijos lygiuose ekonomikoje (pvz., tarp žaliavų tiekėjo ir produktų gamintojo). Konglomeratai yra koncentracijos, kurios neturi nei horizontalaus, nei vertikalaus poveikio – tai susijungimai tarp įmonių, veikiančių skirtingose rinkose.

firma paprastai turi didesnę rinkos dalį, negu bet kuris iš partnerių prieš susijungimą; dėl vertikalių susijungimų vyrauja baimė, kad susijungiančioms firmoms turint rinkos galią viename ar daugiau vertikalių lygių, vertikalus susijungimas gali „uždaryti“ rinką arba tiekimo šaltinius konkurentams; konglomeratų atveju, nors jie ir nesukelia tokių aiškių konkurencinių problemų, bijoma, kad įmonė, iki susijungimo dominavusi vienoje rinkoje, gali panaudoti tą savo galią, siekdama panaikinti konkurenciją kaimyninėje ar susijusioje rinkoje[593] (nes susijungusios įmonės galės pasiūlyti platų produkcijos paketą). Antra, egzistuoja *didelio verslo baimė* - kai kurie autoriai tiki, kad konglomeratai ar susijungimai, kurie sukurs platų verslą, turi reikšmės visuomenės laisvei plačiąja prasme, t.y. bijoma, kad per didelė ekonominė koncentracija yra antidemokratinė ir suvaržo individualią laisvę ir verslumą, arba kad ji turi neigiamą poveikį turto (gerovės) paskirstymui. Trečia, gali būti tikima, kad griežtesnė kontrolė turėtų būti vykdoma dėl susijungimų *ypatingai jautriuose sektoriuose* (pvz., žiniasklaidos, naftos, gynybos aprūpinimo), ir kad viešasis interesas reikalauja, jog šių pramonės šakų kontrolė neturėtų pereiti užsienio subjektams. Ketvirtoji neigiama pasekmė – *nedarbas* (susijungimas gali sąlygoti įsigytos įmonės racionalizaciją ir darbuotojų atleidimą)[594]. Vis dėlto, dažniausiai kaip konkurencijai nepalankūs poveikiai minimi *oligopolinių rinkos struktūrų sustiprinimas*, *įėjimo į rinką, rinkos padalinimo barjerų padidinimas*, *rinkos galios*, kuri gali būti panaudota prieš konkurentus, tiekėjus ar vartotojus, *sustiprinimas*[595].

Taigi konkurencijos institucijų užduotis yra nustatyti ir uždrausti tuos susijungimus, kurie turi tokį neigiamą poveikį konkurencijai ar visuomenei, kad bet kokia iš jų atsirandanti nauda yra nusveriama arba turėtų būti ignoruojama. Todėl nors susijungimų motyvai ir susijungimų nauda yra svarbūs, pagrindinis efektyvios koncentracijų kontrolės tikslas yra nustatyti, kodėl ir kada susijungimas turėtų būti uždraustas. Kita vertus, argumentuojama, kad netgi kai yra įgyjama arba sustiprinama rinkos galios pozicija, susijungimas turi būti leidžiamas, jeigu, pvz.,: 1) jis veda prie didesnio efektyvumo (dėl susijungimo atsirandantis sąnaudų sumažinimas nusveria susijungimo žalingą poveikį vartotojų gerovei apskritai); 2) susijungimas išsaugos firmą, kuri priešingu atveju neišvengiamai žlugs; arba 3) susijungimas yra palaikomas kaip pramonės, socialinės ar kitos politikos dalykas[596].

ES rėmuose veikia du koncentracijų kontrolės lygiai – nacionalinis (koncentracijų kontrolę vykdo konkrečios valstybės konkurencijos kontrolės institucijos (pvz., Lietuvos Respublikos konkurencijos taryba (toliau – Konkurencijos taryba) Lietuvoje)) ir Bendrijos

[593] Pvz., susirūpinimą dėl grynai konglomeratinių susijungimų parodė ir Europos Komisija, kuri juos įtraukė į rengiamą Komisijos pranešimo dėl rekomendacijų vertinant nehorizontalius susijungimus pagal Tarybos Reglamentą dėl įmonių koncentracijos kontrolės projektą (plačiau žr. disertacijos 3.2.2 poskyrį).
[594] Jones, A.; Sufrin, B., p. 948.
[595] Stilton, A., p. 318.
[596] Jones, A.; Sufrin, B., *op. cit*., p. 947.

(Europos Komisijos vykdoma koncentracijų kontrolė). ES yra daugybė jurisdikcijų, todėl svarbu, jog nebūtų skirtingų taisyklių taikymo susidengimo. Tai pasiekiama dviem būdais: pirmiausia, Europos Komisija veikia kaip vienintelė, turinti išimtinę jurisdikciją, institucija (angl. '*one-stop-shop*') koncentracijoms, atitinkančioms Bendrijos dimensiją[597]; antra, kada susijungimui netaikytina Bendrijos kontrolė, valstybės narės turėtų taikyti savo jurisdikcijos taisykles tik ta apimtimi, kuria koncentracija įtakoja konkurenciją jų jurisdikcijoje[598]. Toliau analizuosime abu minėtus koncentracijų kontrolės lygius.

3.2.2. Europos Sąjungos koncentracijų kontrolės taikymas

Kai akcijų perleidimo būdu perleidžiamas ES mastu itin stambus verslas ir (arba) pirkėju yra itin didelę apyvartą Bendrijoje turinti bendrovė, sandoris gali patekti į taip vadinamą „Bendrijos dimensiją" (angl. '*Community dimension*') atitinkančios koncentracijos sąvoką ir atitinkamai tampa privalu atlikti Bendrijos koncentracijų kontrolės procedūras.

Pirmasis Europos Tarybos Reglamentas dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės (Nr. 4064/89)[599] buvo pristatytas 1989 m. Tačiau Europos Komisijos patikrinimas buvo nukreiptas vien tik į rinkos dominavimo (bendro ar vienasmenio) egzistavimą. Tokia taisyklė buvo dažnai kritikuojama, kaip esanti perdaug apribotos apimties, dėl ko į reglamento reguliavimo apimtį nepatekdavo atvejai, turintys nesuderinamus arba vienašalius poveikius (strateginis slaptas susitarimas tarp konkurentų be koordinavimo) iš susijungimo oligopolinėse rinkose. Dar daugiau, po kelių bylų buvo padaryta išvada, kad egzistuoja prieštaringumas tarp ES dominavimo testo ir JAV „esminio konkurencijos sumažinimo" testo, įskaitant efektyvumo stokos ES pripažinimą[600]. Todėl buvo priimtas naujas, nuo 2004 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs, 2004 m. sausio 20 d. Europos Tarybos Reglamentas Nr. 139/2004 dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės[601], vadinamas EB susijungimų reglamentu (angl. *the Merger Regulation*) (toliau – Susijungimų reglamentas). Naujasis Susijungimų reglamentas pakeitė esminį testą, skirtą susijungimų įvertinimui, supaprastino susijungimų tyrimo perdavimo tarp Europos Komisijos ir valstybių narių sistemą ir suteikė daugiau lankstumo procedūriniame lygyje[602]. Koncentracijos kontrolės procedūros buvo išdėstytos 2004 m. balandžio 21 d. Europos Komisijos Reglamente

[597] Tiesa, retais atvejais valstybė narė gali tirti susijungimą, atitinkantį Bendrijos dimensiją, pagal nacionalinius įstatymus, siekdama apsaugoti savo teisėtus nacionalinius interesus (plačiau žr. disertacijos 3.2.2 poskyrį).
[598] Stilton, A., p. 318.
[599] Tarybos 1989 m. gruodžio 21 d. reglamentas (EEB) Nr. 4064/89 dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės (EB susijungimų reglamentas). [1989] OL L395/1.
[600] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 519-520.
[601] Tarybos 2004 m. sausio 20 d. reglamentas (EB) Nr. 139/2004 dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės (EB susijungimų reglamentas). [2004] OL L024/1.
[602] Bradgate, R.; White, F. *Commercial Law*. 2008 ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 382.

Nr. 802/2004[603]. Lydinčiuoju Susijungimų reglamento dokumentu yra 2004 m. Komisijos Gairės dėl horizontalių susijungimų vertinimo[604] (toliau – Gairės). Europos Komisija paskelbė ir Geriausią Praktiką, vykdant koncentracijos kontrolės procedūras[605].

Nauju testu Komisija ketina „pagauti“ visus susijungimus, įskaitant susijungimus oligopolinėse rinkose be vienasmenio arba bendro dominavimo, bet su rinkos galia, susijusia su vienašaliais poveikiais[606]. Tiesa, 1992 m. byloje *Nestlé/Perrier*[607] Komisija buvo patvirtinusi, kad ir Reglamentas Nr. 4064/89 taikytinas kolektyviniam (oligopoliniam) dominavimui.

Pirminė institucija, įpareigota įgyvendinti Susijungimų reglamentą, yra Europos Komisija, konkrečiai – Komisijos Konkurencijos valdyba (*DG Competition*). Komisijos aktai gali būti (tam tikromis aplinkybėmis) skundžiami Pirmos instancijos teismui, o tolesnė apeliacija, tačiau tik dėl teisės aspektų, galima ETT.

Taigi, Susijungimų reglamentas taikomas visoms Bendrijos mastu veikiančioms koncentracijoms, atitinkančioms Susijungimų reglamento 1 str. 2-3 dalyse nurodytus kriterijus. Koncentracija veikia Bendrijos mastu, kai: a) visų dalyvaujančių įmonių bendra pasaulinė apyvarta viršija 5 mlrd. EUR; ir b) kiekvienos iš bent dviejų dalyvaujančių įmonių bendra apyvarta Bendrijos mastu viršija 250 mln. EUR. Be to, koncentracija, kuri nepasiekia minėtų ribų, veikia Bendrijos mastu, kai: a) visų dalyvaujančių įmonių bendra pasaulinė apyvarta viršija 2,5 mlrd. EUR; b) kiekvienoje iš bent trijų valstybių narių, bendra visų dalyvaujančių įmonių apyvarta viršija 100 mln. EUR; c) kiekvienoje iš bent trijų b punkte minėtų valstybių narių, kiekvienos iš bent dviejų dalyvaujančių įmonių bendra apyvarta viršija 25 mln. EUR; ir d) kiekvienos iš bent dviejų dalyvaujančių įmonių bendra apyvarta Bendrijos mastu viršija 100 mln. EUR. Tačiau visais atvejais Bendrijos koncentracijų kontrolė netaikoma, kai kiekvienos įmonės apyvarta vienoje ir toje pačioje valstybėje narėje yra ne mažesnė kaip du trečdaliai jos bendrosios apyvartos Bendrijos mastu (vadinamoji „dviejų trečdalių taisyklė“). Įmonių apyvartos skaičiuojamos pagal specialiame Komisijos pranešime (98/C 66/04)[608] išdėstytas taisykles.

Koncentracijos sąvoka apibrėžta Susijungimų reglamento 3 str. 1 dalyje. Apibendrindami galime sakyti, kad laikoma, jog koncentracija vykdoma, kai atsiranda ilgalaikių kontrolės pokyčių dėl anksčiau savarankiškų įmonių ar jų dalių susijungimo arba dėl tiesioginės ar

---

[603] Komisijos 2004 m. balandžio 21 d. reglamentas (EB) Nr. 802/2004, įgyvendinantis Tarybos reglamentą (EB) Nr. 139/2004 dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės. [2004] OL L133/1.

[604] Komisijos Gairės dėl horizontalių susijungimų vertinimo pagal Tarybos reglamentą dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės (2004/C 31/03). [2004] OL C031/5.

[605] *DG Competition Best Practices on the conduct of EC merger control proceedings* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-27 d.]. <http://ec.europa.eu/competition/mergers/legislation/proceedings.pdf>.

[606] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 520.

[607] Komisijos 1992-07-22 d. sprendimas dėl proceso pagal Tarybos reglamentą Nr. 4064/89 (byla Nr. IV/M.190 – *Nestlé/Perrier*) (92/553/EEC). [1992] OL L356/1.

[608] Komisijos pranešimas dėl apyvartos skaičiavimo pagal Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 4064/89 dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės (98/C 66/04). [1998] OL C066/25.

netiesioginės kontrolės įmonėje įsigijimo. Terminas "koncentracija" paaiškinamas Komisijos pranešime dėl koncentracijos sąvokos pagal Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 4064/89 dėl įmonių koncentracijos kontrolės (98/C 66/02)[609]. Komisija nurodo, kad ar įvyko koncentracija pagal Susijungimų reglamentą, nustatoma remiantis kokybiniais, o ne kiekybiniais kriterijais, dėmesį sutelkiant į kontrolės sąvoką. Šie kriterijai apima ir teisinius, ir faktinius momentus, t.y. koncentracija gali atsirasti teisiniu arba *de facto* pagrindu. Pati įgyjama kontrolė gali būti dviejų rūšių – vienvaldė (paprastai įsigyjant balsavimo teisių daugumą bendrovėje) ir bendra (teisių bendrai kontroliuoti ūkio subjektą įgijimas). Abiem atvejais kontrolė apibrėžiama kaip galimybė daryti lemiamą įtaką įmonės valdymui teisių, sutarčių ar kitokių priemonių pagrindu.

Termino "dalyvaujančios įmonės" aiškinamas Komisijos pranešime dėl dalyvaujančių įmonių sąvokos (98/C 66/03)[610] ir reiškia tiesiogines susijungimo ar kontrolės įsigijimo dalyves. Akcijų pirkimo-pardavimo atveju – tai įsigyjančioji (pirkėjas) ir įsigyjamoji bendrovė. Nereikalaujama nei kad atitinkamos įmonės būtų įsteigtos Bendrijoje, nei kad jų gamybos veikla, kuri yra koncentracijos objektas, būtų vykdoma Bendrijos teritorijoje. ETT nurodė, kad „įmonės koncepcija apima kiekvieną organizaciją, užsiimančią ekonomine veikla, nepriklausomai nuo organizacijos teisinio statuso ir jos finansavimo būdo“[611]. Europos Komisija pažymėjo, kad valstybės valdomi verslai taip pat gali būti laikomi įmonėmis koncentracijos kontrolės tikslais[612], taip pat kaip ir fiziniai asmenys, įsigyjantys įmones[613].

Europos Komisija, atlikdama koncentracijų kontrolę, vertina, ar konkreti koncentracija gali būti laikoma suderinama su bendrąja rinka (Susijungimų reglamento 2 str.). Komisija priima teigiamą atsakymą, jeigu nustato, kad koncentracija nesukuria ar nesustiprina dominuojančios padėties, ir dėl to nėra itin apribojama veiksminga konkurencija bendrojoje rinkoje arba didelėje jos dalyje. Jeigu nustatoma priešingai, priimamas neigiamas atsakymas. Kontroliuodama susijungimus Komisija užkerta kelią susijungimams, kurie, žymiai padidindami įmonių įtaką rinkoje[614], galėtų atimti iš vartotojų veiksmingos konkurencijos teikiamą naudą. Komisijos atliekamas susijungimų vertinimas paprastai apima: tiriamo produkto ir geografinių rinkų apibrėžimą bei konkurencinį susijungimo vertinimą (Gairių 10 p.). Vertindama susijungimo padarinius konkurencijai, Komisija lygina konkurencines sąlygas, kurios atsirastų dėl

[609] Komisijos pranešimas dėl koncentracijos sąvokos pagal Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 4064/89 dėl įmonių koncentracijos kontrolės (98/C 66/02) (tekstas svarbus EEE). [1998] OL C066/5.

[610] Komisijos pranešimas dėl dalyvaujančių įmonių sąvokos pagal Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 4064/89 dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės (98/C 66/03) (tekstas svarbus EEE). [1998] OL C066/14.

[611] ETT 1991-04-23 d. sprendimas byloje C-41/90, *Klaus Höfner ir Fritz Elser v Macrotron GmbH*. [1991] ETA I-01979.

[612] Komisijos 1992-10-05 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.157 – *Air France/Sabena*). [1992] OL C272/0.

[613] Komisijos 1991-05-16 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.0082 – *Asko/Jacobs/Adia*). [1991] OL C132/0.

[614] "Įtakos rinkoje padidėjimas" reiškia galėjimą pelningai padidinti kainas, sumažinti prekių ir paslaugų našumą, pasirinkimą ar kokybę, sumažinti novatoriškumą ar kitaip įtakoti konkurencijos parametrus (Gairių 8 p.).

susijungimo, apie kurį jai pranešta, su sąlygomis, kurios egzistuotų be tokio susijungimo[615]. Pažymėtina, kad priėmus naują Susijungimų reglamentą, Komisija ėmė laikytis požiūrio, kad efektyvumo reikalavimai sudaro konkurencinio įvertinimo sudėtinę dalį. Tuo atveju, kai panašu, jog sandorio sukeltas efektyvumas sustiprins šalių galimybes ir paskatas veikti vadovaujantis konkurencija vartotojų gerovei, taip neutralizuojant neigiamą poveikį konkurencijai, kurį priešingu atveju sandoris turėtų, Komisija gali nuspręsti, kad nėra pagrindo laikyti sandorio nesuderinamu su bendrąja rinka. Tačiau pats našumas turi būti naudingas vartotojams, specifinis susijungimui ir patikrinamas (Gairių 78 p.).

Komisijos patikrinimas susideda iš dviejų stadijų. Pirmoje stadijoje Komisija konsultuojasi su trečiosiomis šalimis, analizuoja pateiktą informaciją ir svarsto koncentracijos poveikį atitinkamai rinkai. Jeigu nėra rimtų abejonių dėl koncentracijos suderinamumo su Bendrąja rinka, duodamas leidimas koncentracijai. Jeigu Komisija turi tokių abejonių, patikrinimas pereina į antrąją stadiją, kurioje atliekamas gilesnis ir išsamesnis tyrimas (Susijungimų reglamento 6(1)(c) str.)[616]. Paminėtina, kad Europos Komisija pristatė supaprastintą procedūrą koncentracijoms, nekeliančioms susirūpinimo dėl konkurencijos[617]. Be kita ko, supaprastinta procedūra taikoma koncentracijoms, vykdomoms kontrolės įgijimo būdu, kai tarp koncentracijos šalių nėra horizontalaus ar vertikalaus ryšio atitinkamoje rinkoje, arba jeigu ir yra toks ryšys, tačiau jų sujungta rinkos dalis nėra 15 % ar daugiau horizontaliojo ryšio atveju ir 25 % ar daugiau vertikaliojo ryšio atveju. Tokiais atvejais Komisija per mėnesį priima „trumpos formos“ (angl. ‘*short-form*‘) sprendimą. Tačiau, jei Komisija mano, kad tai yra būtina konkrečiu atveju, ji gali pereiti prie įprastos pirmos pakopos procedūros ir todėl pradėti tyrimus ir (arba) priimti pilną sprendimą.

ES teisė turi prioritetą prieš nacionalinę teisę, taigi jeigu susijungimas atitinka Bendrijos dimensiją (elementą), dėl koncentracijos teisėtumo sprendžia vien tik Komisija. Tačiau yra trys situacijos, kuriose nacionalinės konkurencijos institucijos gali būti įtrauktos. Pirmi du atvejai susiję su dominavimu atskiroje vietinėje rinkoje („Vokietijos sąlyga“)[618], t.y. Komisija gali perduoti Bendrijos dimensiją atitinkančią koncentraciją, jeigu a) koncentracija kelia didelę grėsmę konkurencijai valstybėje narėje esančioje rinkoje, kuri turi visus atskiros rinkos požymius, arba b) koncentracija daro poveikį konkurencijai valstybėje narėje esančioje rinkoje, kuri turi visus atskiros rinkos požymius ir kuri neužima didelės bendrosios rinkos dalies

[615] Pagal analogiją, kai susijungimas įgyvendinamas nepranešus, Komisija vertintų susijungimą atsižvelgdama į konkurencines sąlygas, kurios būtų vyravusios, jei susijungimas nebūtų buvęs įgyvendintas (žr. Gairių 9 p.).

[616] Praktikoje šią stadiją vienų šaltinių teigimu pasiekia tik apie dešimt procentų atvejų, o kituose šaltiniuose nurodoma dalis tesiekia penkis procentus (Bradgate, R.; White, F., p. 385; Jones, A.; Sufrin, B., p. 957).

[617] Komisijos pranešimas dėl supaprastintos procedūros, taikomos tam tikroms koncentracijoms pagal Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 4064/89 (2000/C 217/11). [2000] OL C217/32.

[618] Bradgate, R.; White, F., *op. cit*., p. 385.

(Susijungimų reglamento 9 str. 2 d.). Trečiasis atvejis susijęs su nacionalinėmis galiomis blokuoti patvirtintą koncentraciją – valstybės narės gali imtis atitinkamų priemonių kitiems Susijungimų reglamente nenagrinėjamiems teisėtiems, su bendraisiais Bendrijos teisės principais ir kitomis jos nuostatomis suderinamiems interesams apsaugoti (Susijungimų reglamento 21 str. 4 d.). Visuomenės saugumas, žiniasklaidos pliuralizmas ir priežiūros taisyklės turi būti laikomi minėtais teisėtais interesais.

Be to, kompetencijos atskyrimas tarp Komisijos ir nacionalinių konkurencijos institucijų apima tris korekcinius mechanizmus: 1) minėtą „dviejų trečdalių taisyklę“ (Susijungimų reglamento 1 str. 3 d.); 2) perdavimo iki pranešimo sistemą (angl. *pre-notification referral system*), kuri leidžia, esant išpildytoms tam tikroms sąlygoms, paskirti atvejį Valstybės Narės (pagal Susijungimų reglamento 4 str. 4 d.) arba Komisijos (pagal Susijungimų reglamento 4 str. 5 d.) jurisdikcijai; ir 3) perdavimo po pranešimo sistemą (angl. *post-notification referral system*), pagal kurią viena arba daugiau Valstybių Narių gali prašyti Komisijos patikrinti bet kurią koncentraciją, kuri nors ir neveikia Bendrijos mastu, bet kuri daro poveikį tarp Valstybių Narių vykstančiai prekybai arba kelia rimtą grėsmę konkurencijai prašymą teikiančios Valstybės Narės arba Valstybių Narių teritorijoje (Susijungimų reglamento 22 str.)[619].

Jeigu koncentracija kelia konkurencijos problemų, nes galėtų itin apriboti veiksmingą konkurenciją, visų pirma dėl to, kad būtų sukurta arba sustiprinta dominuojanti padėtis, šalys gali siekti iš dalies pakeisti koncentraciją, kad išspręstų konkurencijos problemas ir tada gautų leidimą susijungti. T.y. jos gali pasiūlyti Komisijai tam tikrus įsipareigojimus, kurie turėtų padaryti, kad koncentracija būtų suderinama su bendrąja rinka[620]. Kitaip tariant, siūlomi įsipareigojimai turi leisti Komisijai padaryti išvadą, kad nagrinėjama koncentracija nesukurs ir nesustiprins dominuojančios padėties Susijungimų reglamento prasme.

Europos Komisija 2008 m. rudenį naujai priimtame[621] Komisijos pranešime dėl konkurencijos gynimo priemonių[622] (toliau šiame poskyryje - Pranešimas) išdėstė bendruosius principus ir pagrindines priimtinų įsipareigojimų rūšis, taip pat specialius reikalavimus, kuriuos turi atitikti siūlomi įsipareigojimai, bei pagrindinius įsipareigojimų įgyvendinimo reikalavimus.

---

[619] Plačiau žr. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL: Report on the functioning of Regulation No 139/2004. Brussels, 18.6.2009 ((COM/2009) 281) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-08-17 d.]. < http://ec.europa.eu/competition/mergers/studies_reports/report_139_2004_en.pdf>.

[620] Tokius įsipareigojimus Europos Komisijos praktikoje ir aktuose labiau įprasta vadinti "konkurencijos gynimo priemonėmis", nes jų tikslas — išspręsti Komisijos nustatytas konkurencijos problemas, t.y. rimtas abejones arba išankstines išvadas, kad koncentracija tikriausiai itin apribos veiksmingą konkurenciją bendrojoje rinkoje arba didelėje jos dalyje, visų pirma dėl to, kad bus sukurta arba sustiprinta dominuojanti padėtis.

[621] Jis pakeitė ankstesnį Komisijos pranešimą dėl konkurencijos gynimo priemonių, priimtinų pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 4064/89 ir Komisijos Reglamentą (EB) Nr. 447/98 (2001/C 68/03) (Tekstas svarbus EEE)**.** [2001] OL C068/3.

[622] Komisijos pranešimas dėl konkurencijos gynimo priemonių, priimtinų pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 139/2004 ir Komisijos Reglamentą (EB) Nr. 802/2004 (2008/C 267/01) (Tekstas svarbus EEE)**.** [2008] OL C267/1.

Priimtiniems įsipareigojimams nurodomos keturios pagrindinės sąlygos (Pranešimo 9 p.): 1) *pakankamumo*; 2) *išsamumo*; 3) *veiksmingumo*; ir 4) *operatyvumo* (įsipareigojimai turi būti tinkami veiksmingai juos įgyvendinti per trumpą laiko tarpą).

Europos Komisija Pranešimo 17 punkte išskiria dvejopo pobūdžio įsipareigojimus (konkurencijos gynimo priemones): 1) *struktūrinius* (pvz., dalies verslo perleidimas (turto (įmonės) arba akcijų perleidimo būdu), galimybės naudotis pagrindine infrastruktūra ar žaliavomis suteikimas nediskriminuojančiomis sąlygomis); ir 2) *elgesio*, t.y. įsipareigojimus, susijusius su būsimais susijungusios įmonės veiksmais (pvz., pasižadėjimas nedidinti kainų, sumažinti produktų asortimentą, pašalinti prekių ženklus ir kt.). Europos Komisija, vadovaudamasi Pirmosios instancijos teismo *Gencor Ltd v. Europos Bendrijų Komisija* byloje[623] išsakyta pozicija, teikia akivaizdų prioritetą struktūrinio pobūdžio įsipareigojimams, nes tokie įsipareigojimai ilgainiui užkerta kelią konkurencijos problemoms, be to, jiems nebūtinos vidutinės trukmės ar ilgalaikės kontrolės priemonės (Pranešimo 15 p.). Geriausiu būdu išspręsti konkurencijos problemas ir veiksmingumo bei efektyvumo orientyru kitoms konkurencijos gynimo priemonėms Komisija laiko įsipareigojimus perleisti dalį verslo[624]. Komisija gali pritarti kitų rūšių struktūriniams įsipareigojimams (pvz., leisti naudotis pagrindine infrastruktūra ir suteikti prieigą prie pagrindinės infrastruktūros, tinklų, pagrindinių technologijų, įskaitant patentus, praktinę patirtį ar kitokias intelektinės nuosavybės teises, ir svarbių žaliavų, ilgalaikių išimtinių sutarčių keitimui ir kt.), tačiau tik kai kitos siūlomos konkurencijos gynimo priemonės poveikis bent prilygsta dalies verslo perleidimui (Pranešimo 31 p.). Tuo tarpu elgesio įsipareigojimus priimtinais Komisija pripažįsta tik išimtiniais atvejais labai konkrečiomis aplinkybėmis (pvz., kai konglomeratinėse struktūrose kyla konkurencijos problemų), jeigu veiksmingas įgyvendinimas ir kontrolė visiškai užtikrina jų įgyvendinamumą, ir jeigu dėl jų negali kilti konkurencijos iškreipimo pavojus (Pranešimo 17 p.). Argumentuojama tuo, kad elgesio įsipareigojimai paprastai neišsprendžia konkurencijos problemų, ypač nesant veiksmingos įgyvendinimo kontrolės[625] (Pranešimo 69 p.).

Taigi, jeigu bendrovės akcijų perleidimo sandoris patenka į „*Bendrijos dimensiją*“ (Susijungimų reglamento 1 str. 2-3 d. nurodytus kriterijus) atitinkančios koncentracijos sąvoką, koncentracijai privalu gauti Europos Komisijos leidimą. Europos Komisija, atlikdama

---

[623] PIT 1999-03-25 d. sprendimas byloje T-102/96, *Gencor Ltd v. Europos Bendrijų Komisija*. [1999] ETA II-00753.

[624] Verslo dalies perleidimui keliamos tokios tinkamumo sąlygos: 1) *gyvybingo ir konkurencingo verslo perleidimas*; 2) *savarankiškumas*; 3) *neišpirkimo išlyga* (kad susijungusi įmonė paskui negalėtų įgyti įtakos); 4) *įsipareigojimų perleisti dalį verslo alternatyvos: patraukliausios verslo dalys*; 5) *perdavimas tinkamam įgijėjui* (nesusijusiam, finansiškai pajėgiam ir visus leidimus galinčiam gauti asmeniui) (žr. Pranešimo 22-21 p.).

[625] Iš esmės Komisijai ir net kitiems rinkos dalyviams, kaip antai konkurentams, gali būti neįmanoma patikrinti, ar įsipareigojimo praktiškai laikomasi. Be to, konkurentai taip pat gali neturėti paskatų atkreipti į tai Komisijos dėmesį, nes neturi iš įsipareigojimų tiesioginės naudos.

koncentracijų kontrolę, vertina, ar konkreti koncentracija gali būti laikoma *suderinama su bendrąja rinka*. ES teisė turi prioritetą prieš nacionalinę teisę, išskyrus tris Susijungimų reglamente nurodytas situacijas, kuriose gali būti įtrauktos nacionalinės konkurencijos institucijos (Susijungimų reglamento 9 str. 2 d. ir 21 str. 4 d.). Kita vertus, šalys gali pasiūlyti Komisijai tam tikrus įsipareigojimus (*konkurencijos gynimo priemones*), kurie turėtų padaryti, kad koncentracija būtų suderinama su bendrąja rinka. Tokie įsipareigojimai turi atitikti *pakankamumo, išsamumo*, *veiksmingumo* ir *operatyvumo* sąlygas. Be to, Komisija paprastai tinkamais pripažįsta tik *struktūrinius* įsipareigojimus, o elgesio įsipareigojimai priimtinais laikomi tik išimtiniais atvejais labai konkrečiomis aplinkybėmis.

3.2.3. Koncentracijų kontrolė nacionaliniu lygiu

Visame pasaulyje pastebimas konkurencijos teisės principų suderinamumas, dažnai ir harmonizavimas konkurencijos reglamentavime - konkurencijos įstatymai yra vis labiau grindžiami tais pačiais fundamentaliais tikslais: piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi prevencijos; esminio konkurencijos sumažinimo prevencijos; konkurencijos apribojimo suderinta praktika ir sutartimis prevencijos[626]. Ne išimtis yra ir koncentracijų kontrolė – įvairiose valstybėse taikomos koncentracijų kontrolės taisyklės ir siekiami tikslai yra labai panašūs. Lietuvos koncentracijų kontrolės teisinis reglamentavimas atitinka pasaulines tendencijas.

Apibendrintai galime išskirti tokias pranešimo apie koncentraciją pateikimo kontroliuojančiajai institucijai dėl leidimo gavimo sąlygas: 1) *koncentracijos buvimas* - vykdoma koncentracija konkurencijos teisės prasme, t.y. susijungimas turi patekti į koncentracijos sąvokos apimtį; ir 2) *apyvartos kriterijai* - susijungime dalyvaujančių ūkio subjektų apyvartos (pajamų) dydžiai viršija įstatyme nurodytus dydžius. Aptarsime abi minėtas sąlygas.

Koncentracijos sąvoka pateikta LR KĮ 3 str. 14 dalyje. Apibendrinami galėtume teigti, kad koncentracija – tai ūkio subjektų susijungimas ekonomine prasme, įvykdomas arba reorganizavimo būdu, arba kontrolės įgijimo būdu. Mūsų tyrimo kontekste mums aktuali koncentracija, vykdoma kontrolės įgijimo būdu. Esminis momentas, leidžiantis konstatuoti koncentracijos faktą, yra tai, kad asmuo įgyja ūkio subjekto – bendrovės – kontrolę arba pasikeičia tokio asmens įgyvendinamos kontrolės laipsnis[627]. Taigi koncentracija visada bus laikomas verslo įsigijimas akcijų pirkimo-pardavimo būdu[628].

---

[626] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. xiv.

[627] LR KĮ 10 str. 5 dalyje nurodyti atvejai, kurie nelaikomi koncentracija. Šie atvejai susiję su komercinių bankų, kitų kredito įstaigų, vertybinių popierių viešosios apyvartos tarpininkų, kolektyvinio investavimo subjektų ar juos valdančių valdymo įmonių bei draudimo įmonių atliekamu akcijų įsigijimu perpardavimo tikslais.

[628] Kadangi verslo perleidimo būtinas kriterijus ir požymis yra bendrovės kontrolės perleidimas (žr. 1.2.2 poskyrį).

Apyvartos kriterijai nustatyti LR KĮ 10 str. 1 dalyje: 1) koncentracijoje dalyvaujančių ūkio subjektų suminės bendrosios pajamos paskutiniais prieš koncentraciją ūkiniais metais yra didesnės negu 30 mln. Lt (t.y. beveik 8,7 mln. EUR); ir 2) kiekvieno mažiausiai iš dviejų koncentracijoje dalyvaujančių ūkio subjektų bendrosios pajamos paskutiniais prieš koncentraciją ūkiniais metais yra didesnės negu 5 mln. Lt (t.y. beveik 1,45 mln. EUR). Bendrosios pajamos apskaičiuojamos pagal taisykles, nustatytas LR KĮ 10 str. 2-3 dalyse bei Pranešimo apie koncentraciją pateikimo, nagrinėjimo ir bendrųjų pajamų apskaičiavimo tvarkoje[629] (toliau šiame poskyryje – Tvarka). Atkreiptinas dėmesys, kad akcijų perleidimo atveju koncentracijoje dalyvaujančiais ūkio subjektais, kurių pajamos skaičiuojamos, bus akcijų pirkėjas ir įsigyjama bendrovė (Tvarkos 6.1 p.). Be to, jeigu konkretus ūkio subjektas (pirkėjas ir (ar) įsigyjama bendrovė) priklauso susijusių ūkio subjektų grupei, vertinamos visų grupės narių bendrosios pajamos (LR KĮ 10 str. 3 d. 4 p.), o jeigu dalyvauja užsienio valstybių ūkio subjektas, - skaičiuojamos tik Lietuvos Respublikos rinkose gautos pajamos (LR KĮ 10 str. 3 d. 4 p.).

Taip pat paminėtina, kad Konkurencijos taryba koncentracijos kontrolės procedūrą gali taikyti savo iniciatyva net ir toms koncentracijoms, kur nėra viršijami nustatyti apyvartų rodikliai, kai yra tikėtina, kad po koncentracijos bus sukurta ar sustiprinta dominuojanti padėtis, ar itin apribota konkurencija atitinkamoje rinkoje (LR KĮ $14^{(1)}$ str.). Tikimasi, kad tokių papildomų teisių suteikimas Konkurencijos tarybai padės spręsti su konkurencija susijusias problemas, kylančias vadinamosiose mažosiose rinkose, kur didžiausias rinkos dalis turinčių įmonių pajamos siekia vos kelis milijonus[630].

Kai kuriose Europos valstybėse taikoma tokia pati kaip ir Lietuvoje dviejų apyvartos kriterijų sistema, t.y. pranešimą apie koncentraciją privalu pateikti, kai viršijamas nustatytas bendros dalyvaujančių ūkio subjektų apyvartos konkrečios valstybės rinkoje dydis ir kiekvieno mažiausiai iš dviejų koncentracijoje dalyvaujančių ūkio subjektų apyvartos dydis, tik skiriasi šių dydžių sumos[631] (Belgijoje atitinkamai 100 mln. EUR ir 40 mln. EUR, Čekijoje - 1,5 mlrd. CZK (apie 59,79 mln. EUR[632]) ir 250 mln. CZK (apie 9,96 mln. EUR), Danijoje - 3,8 mlrd. DKK (apie 510,7 mln. EUR) ir 300 mln. DKK (apie 40,32 mln. EUR), Estijoje – 100 mln. EEK (apie

---

[629] Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2000 m. balandžio 27 d. nutarimas Nr. 45 „Dėl pranešimo apie koncentraciją pateikimo, nagrinėjimo ir bendrųjų pajamų apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo“ (su visais vėlesniais pakeitimais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 38-1084.

[630] *Bendrovių valdymas. Konsultacijos vadovui*, § 11.3, p. 38-39.

[631] Pastebėtina, kad Lietuvoje taikomi vieni iš mažiausių dydžių Europoje (mažesni yra tik Maltoje, panašūs – Estijoje, Norvegijoje). Sumų dydžius, matyt, labiausiai lemia ekonominiai kriterijai, t.y. konkrečios valstybės ekonomikos išsivystymo lygis. Todėl labiau ekonomiškai išsivysčiusiose valstybėse tos sumos atitinkamai yra didesnės ir atvirkščiai. Tačiau, pvz., Čekijoje, Vengrijoje dydžiai kelis kartus viršija Lietuvoje nustatytus dydžius, nors šių šalių ekonomikos lygis yra panašus į Lietuvos. To priežastis galbūt yra ir tame, kad kitose valstybėse šie dydžiai periodiškai peržiūrimi, o kai kuriose valstybėse (pvz., Italijoje) tai daroma kasmet. Tuo tarpu Lietuvoje šios ribos nebuvo nė karto peržiūrėtos nuo jų įvedimo 1999 m. kovo 23 d. (priėmus LR KĮ).

[632] Čia ir toliau sumos perskaičiuojamos į eurus remiantis Europos centrinio banko pateiktais euro ir kitų valstybių valiutų santykiais 2009 m. rugsėjo 18 dienai (žr. http://www.ecb.int).

6,4 mln. EUR) ir 30 mln. EEK (apie 1,9 mln. EUR), Ispanijoje - 240 mln. EUR ir 60 mln. EUR, Portugalijoje - 150 mln. EUR ir 2 mln. EUR, Švedijoje – 4 mlrd. SEK (apie 395,6 mln. EUR) ir 100 mln. SEK (apie 9,89 mln. EUR), Vengrijoje - 15 mlrd. HUF (apie 55,3 mln. EUR) ir 500 mln. HUF (apie 1,8 mln. EUR))[633]. Kai kuriose iš minėtų valstybių (Čekijoje, Danijoje, Ispanijoje) be minėtos sistemos yra nustatyti ir alternatyvūs atvejai, kada būtina pranešti apie koncentraciją: arba kai bent vienos iš koncentracijoje dalyvaujančių įmonių bendroji apyvarta konkrečioje valstybėje yra ne mažesnė kaip nustatyta suma ir bent vienos kitos įmonės bendra pasaulinė apyvarta yra ne mažesnė kaip tokia pati nustatyta suma (Čekijoje atitinkamai 1,5 mlrd. CZK (apie 59,79 mln. EUR), Danijoje - 3,8 mlrd. DKK (apie 510,7 mln. EUR))[634]; arba kai sandoris lemia tam tikros procentinės rinkos dalies įsigijimą konkrečioje valstybėje (Ispanijoje (iki 2007 m.) – 25 proc., Portugalijoje – daugiau kaip 30 proc.)[635]. Kai kuriose kitose valstybėse (Maltoje, Norvegijoje) taikoma iš esmės panaši, bet šiek tiek modifikuota sistema – taip pat vertinama bendra dalyvaujančių įmonių apyvarta konkrečios valstybės rinkoje, tačiau antrasis kriterijus apima ne kiekvienos mažiausiai iš dviejų dalyvaujančių įmonių apyvartą, bet kiekvienos dalyvaujančios įmonės apyvartą (Maltoje atitinkamai 2,3 mln. EUR bendros ir kiekvienos įmonės - ne mažiau kaip 10 proc. nuo bendros dalyvaujančių įmonių apyvartos, Norvegijoje – 50 mln. NOK (apie 5,79 mln. EUR) ir 20 mln. NOK (apie 2,3 mln. EUR))[636].

Kitoje valstybių grupėje (Olandijoje, Prancūzijoje, Suomijoje) taip pat taikoma minėta dviejų kriterijų sistema, tačiau pirmo kriterijaus atveju skaičiuojama bendra pasaulinė (o ne vien konkrečios valstybės rinkoje) visų dalyvaujančių įmonių apyvarta[637] (Olandijoje atitinkamai 113,45 mln. EUR bendra pasaulinė apyvarta ir 30 mln. EUR kiekvienos mažiausiai iš dviejų dalyvaujančių įmonių apyvarta Olandijoje[638], Prancūzijoje - 150 mln. EUR ir 50 mln. EUR, Suomijoje - 350 mln. EUR ir 20 mln. EUR[639]). Tuo tarpu Italijoje vertinama visų dalyvaujančių įmonių ir įsigyjamos įmonės bendra apyvarta Italijoje (atitinkamai nustatytos 448 mln. EUR ir 45 mln. EUR ribos)[640]. Vokietijoje koncentracijų kontrolė vykdoma, kai[641]: a) bendra pasaulinė dalyvaujančių įmonių apyvarta viršija 500 mln. EUR; ir b) bent vienos iš dalyvaujančių įmonių

---

[633] *The International Comparative Legal Guide to: Merger Control 2009: a Practical Insight to Cross-Border Merger Control Issues* / sen. ed. P. Smale. London: Global Legal Group, 2009, p. 47, 99, 105, 115, 161; *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence,* p. 394, 461.

[634] *The International Comparative Legal Guide to: Merger Control 2009*, *op. cit*., p. 99, 105.

[635] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 394, 446.

[636] *The International Comparative Legal Guide to: Merger Control 2009*, *op. cit*., p. 222; *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 362.

[637] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 348; *The International Comparative Legal Guide to: Merger Control 2009*, *op. cit*., p. 134, 140.

[638] Olandijoje specialios ribos taikomos kredito institucijoms, finansinėms institucijoms ir draudimo bendrovėms.

[639] Tiesa, Suomijoje pakanka, kad 20 mln. EUR ribą abi šalys viršytų bendrai, o ne kiekviena atskirai.

[640] *The International Comparative Legal Guide to: Merger Control 2009*, *op. cit*., p. 197.

[641] Specialios nuostatos Vokietijoje taikomos smulkių nepriklausomų įmonių susijungimams siauroje rinkoje ir kai susijungimas apriboja konkurenciją laikraščių ar žurnalų leidybos bei platinimo srityse.

apyvarta Vokietijoje viršija 25 mln. EUR[642]. Tačiau koncentracijų kontrolė neprivaloma, jeigu: a) viena šalis pasiekė mažesnę negu 10 mln. EUR apyvartą; arba b) kiekviena atitinkama rinka paskutiniais kalendoriniais metais turėjo mažesnį negu 15 mln. EUR lygį[643].

Trečiojoje valstybių grupėje taikomos specifinės sistemos. Pvz., Austrijoje pranešimas apie koncentraciją privalomas, kai: a) bendra pasaulinė dalyvaujančių įmonių apyvarta viršija 300 mln. EUR; b) bendra dalyvaujančių įmonių apyvarta Austrijoje viršija 30 mln. EUR; ir c) kiekvienos mažiausiai iš dviejų dalyvaujančių įmonių bendrosios pasaulinės apyvartos viršija 5 mln. EUR[644]. Tačiau, net jeigu aukščiau nurodytos ribos yra pasiekiamos, pareigos pranešti nėra, jeigu: a) tik vienos iš dalyvaujančių įmonių apyvarta Austrijoje viršija 5 mln. EUR; ir b) bendra pasaulinė visų kitų dalyvaujančių įmonių apyvarta neviršija 30 mln. EUR[645]. Airijoje, kai: a) kiekvienos mažiausiai iš dviejų dalyvaujančių įmonių bendra pasaulinė apyvarta yra ne mažesnė negu 40 mln. EUR; ir b) bet kurios vienos įmonės apyvarta Airijoje yra ne mažesnė negu 40 mln. EUR; ir c) bent dvi įmonės vykdo savo verslą bet kurioje Airijos salos dalyje[646]. Tuo tarpu Jungtinėje Karalystėje ir Latvijoje vertinamas tik vienas kriterijus – bendra dalyvaujančių įmonių apyvarta vietinėje rinkoje (Jungtinėje Karalystėje nustatyta 70 mln. GBP (apie 77,75 mln. EUR), o Latvijoje - 25 mln. LVL (apie 35,56 mln. EUR) riba)[647].

Pranešimo apie koncentraciją pateikimo ir nagrinėjimo tvarka nustatyta LR KĮ 11-15 straipsniuose bei minėtoje Tvarkoje. Akcijų pirkimo-pardavimo atveju tokį pranešimą teikia akcijų pirkėjas (LR KĮ 11 str. 1 d., Tvarkos 32.2 p.). Konkurencijos tarybos nustatytos tipinės formos pranešimas turi būti pateiktas Konkurencijos tarybai[648] iki koncentracijos įgyvendinimo (LR KĮ 11 str. 2 d.), pvz., po pasiūlymo sudaryti sutartį arba įsigyti akcijas pateikimo[649], pavedimo sudaryti sutartį, sutarties sudarymo, nuosavybės teisės įgijimo. Pranešimas gali būti pateiktas ir turint aiškius ketinimus sudaryti sutartį (pvz., šalims sudarius ikisutartinį dokumentą). Iki Konkurencijos tarybos sprendimo priėmimo koncentracijos veiksmai turi būti sustabdyti, išskyrus, jeigu gautas Konkurencijos tarybos leidimas atlikti atskirus koncentracijos

[642] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 183.
[643] *The International Comparative Legal Guide to: Merger Control 2009*, p. 147.
[644] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 43.
[645] *The International Comparative Legal Guide to: Merger Control 2009*, *op. cit*., p. 41.
[646] *Ibid*., p. 180.
[647] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 125; *The International Comparative Legal Guide to: Merger Control 2009*, *op. cit*., p. 209.
[648] Daugumoje Europos valstybių koncentracijų kontrolę taip pat vykdo viena konkurencijos priežiūros institucija. Tačiau, pvz., Jungtinėje Karalystėje koncentracijų kontrolė vykdoma dviem stadijomis: už pirmą priežiūros stadiją atsakinga Sąžiningos prekybos tarnyba (angl. *Office of Fair Trading*) turi pareigą kreiptis į Konkurencijos komisiją (angl *Competition Commission*), jeigu turi pagrindo manyti, kad susijungimas lems esminį konkurencijos suvaržymą, o Komisija atlieka išsamų antros stadijos tyrimą ir turi priimti galutinį sprendimą. Prancūzijoje koncentracija reikalauja išankstinio ekonomikos ministro ir Prancūzijos Konkurencijos valdybos (pran. *Conseil de la concurrence*) patvirtinimo (žr. *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 125, 165).
[649] Pasiūlymas turi būti įpareigojantis, t.y. turi atitikti ofertai sudaryti sandorį keliamus reikalavimus.

veiksmu (LR KĮ 12 str. 3 d.). Konkurencijos taryba, išnagrinėjusi pranešimą apie koncentraciją, priima vieną iš LR KĮ 14 str. 1 dalyje nurodytų nutarimų, t.y. leisti, atsisakyti leisti vykdyti koncentraciją arba leisti vykdyti koncentraciją pagal Konkurencijos tarybos nustatytas koncentracijos vykdymo sąlygas ir įpareigojimus, reikalingus dominuojančios padėties sukūrimui ar sustiprinimui išvengti. Nustačiusi pažeidimus (t.y. koncentracijos, apie kurią buvo privaloma pranešti, įgyvendinimą be leidimo, koncentracijos tęsimą jos sustabdymo laikotarpiu, nustatytų koncentracijos vykdymo sąlygų ar privalomų įpareigojimų pažeidimą), Konkurencijos taryba turi teisę įpareigoti ūkio subjektus ar kontroliuojančius asmenis, įvykdžiusius koncentraciją, atlikti veiksmus, atkuriančius ankstesnę padėtį arba pašalinančius koncentracijos pasekmes, įskaitant įpareigojimus parduoti įmonę ar jos dalį, ūkio subjekto turtą ar jo dalį, akcijas ar jų dalį, reorganizuoti įmonę, nutraukti ar pakeisti sutartis, taip pat skirti piniginę baudą[650] iki 10 procentų bendrųjų metinių pajamų[651] (LR KĮ 40 str. 1 d., 41 str. 1 d.) bei nustatyti LR KĮ 40 str. 2 dalyje numatytus ūkinės veiklos apribojimus.

Taigi Lietuvoje koncentracijų kontrolę vykdo Konkurencijos taryba, priimdama nutarimus leisti arba neleisti vykdyti koncentraciją[652]. Pastebėtina, kad Konkurencijos tarybos nagrinėjamų prašymų dėl leidimo koncentracijai išdavimo skaičius iki 2000 m. praktiškai neviršydavo dešimties (pvz., 1995 m. – 9, 1996 m. – 7, 1997 m. – 11, 1998 m. – 10), tačiau nuo 2000 m. pradėjus kilti Lietuvos ekonomikai, tas skaičius padidėjo 5-6 kartus (pvz., 2000 m. – 49, 2001 m. – 42, 2002 m. – 48, 2003 m. – 52, 2004 m. – 54, 2005 m. – 59, 2006 m. – 59, 2007 m. – 75, 2008 m. – 52)[653].

Konkurencijos taryba laikosi bendrojo teisinio principo, kad įstatymų nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės, ir yra skyrusi baudas, nepaisydama įvairių šalių pasiteisinimų (kad jos nesuvokė padarytos veikos priešingumo teisei[654], kad tuo metu įmonės juristas atostogavo[655] ir pan.). Paminėtina ir tai, kad Konkurencijos taryba rinkos nustatymo tikslu kartais remiasi ir sociologinių apklausų dėl vartotojų pomėgių duomenimis[656].

Konkurencijos tarybos praktikos analizė rodo ir tai, kad sprendžiant leidimo koncentracijai išdavimo klausimus didelę reikšmę turi šalių prisiimami įsipareigojimai, kuriais

---

[650] Taip pat Konkurencijos taryba gali skirti nuo 20 tūkst. Lt iki 50 tūkst. Lt dydžio administracinę nuobaudą (Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*. 1985, Nr. 1-1 (2008-12-30 d. redakcija). 172[(18)] str.).

[651] Tiesa, iki šiol buvo tik keletas tokių baudų skyrimo atvejų.

[652] Vis dėlto, tenka konstatuoti, kad didžioji dauguma iki šiol priimtų Konkurencijos tarybos nutarimų dėl leidimų koncentracijai nėra labai informatyvūs, kadangi Konkurencijos taryba dažniausiai nenurodydavo konkrečių sprendimo motyvų, o tik apsiribodavo teiginiu, kad dėl numatomos vykdyti koncentracijos nebus sukuriama ar sustiprinama dominuojanti padėtis, ar itin apribojama konkurencija atitinkamose rinkose, ir leisdavo vykdyti koncentraciją, kartais nurodydama papildomas įvykdytinas sąlygas.

[653] Informacija gauta iš Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos interneto svatainės www.konkuren.lt.

[654] Konkurencijos tarybos 1996-09-26 d. nutarimas Nr. 30 dėl baudos AB „Klaipėdos maistas“ skyrimo.

[655] Konkurencijos tarybos 1998-09-21 d. nutarimas Nr. 19 dėl baudos AB „Lifosa“ skyrimo.

[656] Konkurencijos tarybos 2004-05-27 d. nutarimas Nr. 1S-80 dėl leidimo AB „Alita“ vykdyti koncentraciją.

siekiama užtikrinti, kad dominuojanti pozicija aktualioje rinkoje nebus sukurta ar sustiprinta. Pasiūlydamos tinkamus įsipareigojimus, verslo perleidimo (akcijų pirkimo-pardavimo) sandorio šalys gali išvengti Konkurencijos tarybos neigiamo sprendimo. Tokiu būdu Konkurencijos taryba gali leisti susijungimą, net jeigu dėl susijungimo rinkos dalis (dominuojanti pozicija) žymiai padidėja. Konkurencijos taryba iš esmės laikosi aukščiau aptartos Europos Komisijos suformuotos pozicijos atsižvelgti į struktūrinius įsipareigojimus, papildytus elgesio įsipareigojimais[657], kaip į efektyviausią būdą užtikrinti, kad dominuojanti pozicija aktualioje rinkoje nebus sukurta ar sustiprinta. Tarp Konkurencijos tarybos tinkamais laikytų įsipareigojimų paminėtini: įvairūs atlikti verslo mažinimo veiksmai[658], vienos iš koncentracijoje dalyvaujančių įmonių pardavimas nesusijusiam ūkio subjektui[659], draudimas reorganizuoti įsigyjamą įmonę prijungimo ar sujungimo būdu be atskiro Konkurencijos tarybos leidimo[660], turimų akcijų trečiojoje rinkoje veikiančioje bendrovėje pardavimas nesusijusiam ūkio subjektui ir nedalyvavimas tokios įmonės valdyme[661], įsigytos bendrovės akcijų pardavimas per nustatytą laikotarpį nesusijusiam ūkio subjektui, per atitinkamą laikotarpį laikantis kitų paslaugų gavėjų nediskriminavimo sąlygų[662], griežtas vykdomų veiklų (verslų) atskyrimas (atskira pajamų ir išlaidų apskaita)[663].

Tiesa, pasitaikė ir gana kontraversiškų sprendimų, kuriais Konkurencijos taryba nukrypo nuo minėtos pozicijos. Pvz., tirdama *Rautakirja Oy* vykdomą koncentraciją įsigyjant 100 proc. UAB „Lietuvos spaudos" Vilniaus agentūra akcijų[664] Konkurencijos taryba, nepaisydama gautų atskirų kitų rinkos dalyvių nusiskundimų dėl susijungimo, leido vykdyti susijungimą prisiimant nurodytus įsipareigojimus, kurių dauguma pagal savo prigimtį yra elgesio įsipareigojimai (įsipareigojimai įdiegti nediskriminuojančią, skaidrią ir vienodą visiems leidėjams komisinio atlyginimo sistemą, suteikti teisę leidėjams jų iniciatyva nutraukti platinimo sutartis, neįtraukti į sutartis su mažmenininkais ir leidėjais jokių nuostatų dėl išimtinių spaudos platinimo sąlygų, užtikrinti didmeninio platinimo tinklo atvirumą visiems leidėjams, netaikyti jokių specialių ar diskriminuojančių sąlygų, nediskriminuoti leidėjų vienas kito atžvilgiu, taip pat lyginant su *Rautakirja Oy* grupei priklausančiais leidinių leidėjais). Tokie elgesio įsipareigojimai teisės

[657] Apie struktūrinius ir elgesio įsipareigojimus žr. disertacijos 3.2.2 poskyrį, 118 psl.
[658] Konkurencijos tarybos 2000-09-18 d. nutarimas Nr. 101 dėl leidimo UAB „Vitoma" vykdyti koncentraciją.
[659] Konkurencijos tarybos 2000-11-09 d. nutarimas Nr. 123 dėl leidimo *Carlsberg A/S* vykdyti koncentraciją.
[660] Konkurencijos tarybos 2002-02-28 d. nutarimas Nr. 21 dėl leidimo AB „Mažeikių nafta" vykdyti koncentraciją; Konkurencijos tarybos 2008-09-18 d. nutarimas Nr. 1S-119 dėl leidimo AB „flyLAL Group Services" vykdyti koncentraciją.
[661] Konkurencijos tarybos 2003-10-02 d. nutarimas Nr. 1S-107 dėl leidimo UAB „Mineraliniai vandenys" vykdyti koncentraciją; Konkurencijos tarybos 2004-05-27 d. nutarimas Nr. 1S-80 dėl leidimo AB „Alita" vykdyti koncentraciją.
[662] Konkurencijos tarybos 2005-10-27 d. nutarimas Nr. 1S-122 dėl leidimo *Elion Ettevõtted AS* vykdyti koncentraciją.
[663] Konkurencijos tarybos 2007-12-13 d. nutarimas Nr. 1S-179 dėl leidimo TEO LT, AB vykdyti koncentraciją.
[664] Konkurencijos tarybos 2005-10-27 d. nutarimas Nr. 1S-121 dėl leidimo *Rautakirja Oy* vykdyti koncentraciją.

specialistų pagrįstai buvo vertinami nelabai tinkamais[665]. Praktikoje tas skepticizmas pasiteisino, kadangi vėliau Konkurencijos taryba, ištyrusi *Rautakirja Oy* įsipareigojimų vykdymą, nustatė pažeidimus (stebėtojo kandidatūros bei sutarties su stebėtoju projekto, taip pat stebėtojo ataskaitos nepateikimą nustatytais terminais) ir skyrė *Rautakirja Oy* 70 000 Lt dydžio baudą[666].

Taigi nacionalinės koncentracijų kontrolės taikymo bendrosios sąlygos yra: 1) *koncentracijos buvimas* (verslo perleidimas akcijų pirkimo-pardavimo būdu visuomet atitiks šią sąlygą); ir 2) *apyvartos kriterijai* - susijungime dalyvaujančių ūkio subjektų apyvartos (pajamų) dydžiai viršija įstatyme (LR KĮ 10 str. 1 d.) nurodytus dydžius (akcijų perleidimo atveju bus skaičiuojamos akcijų pirkėjo ir įsigyjamos bendrovės apyvartos). Kita vertus, Konkurencijos taryba koncentracijos kontrolės procedūrą gali taikyti savo iniciatyva net ir nesant antrosios sąlygos, kai yra tikėtina, kad po koncentracijos bus sukurta ar sustiprinta dominuojanti padėtis, ar itin apribota konkurencija atitinkamoje rinkoje. Konkurencijos tarybos praktikos analizė parodė, kad sprendžiant leidimo koncentracijai išdavimo klausimus didelę reikšmę turi šalių prisiimami *įsipareigojimai*, kuriais siekiama eliminuoti koncentracijos neigiamus poveikius konkurencijai. Šiuo klausimu Konkurencijos taryba iš esmės laikosi Europos Komisijos suformuotos pozicijos teikti pirmenybę *struktūriniams*, o ne elgesio įsipareigojimams.

3.3. Kiti sutikimai (leidimai), būtini akcijų pardavimo atveju

Be jau aptartų kitų akcininkų pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas ir koncentracijų kontrolės nuostatų įgyvendinimo perleidžiant verslą akcijų pirkimo-pardavimo būdu šalims gali reikėti gauti ir kitokius sutikimus (leidimus) sandoriui.

Visų pirma, LR CK 3.92 str. 4 dalyje nustatyti ypatingi reikalavimai sandoriams, kuriais perleidžiami vertybiniai popieriai, priklausantys sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise. Tokius sandorius turi teisę sudaryti tik abu sutuoktiniai arba vienas sutuoktinis, turėdamas kito įgaliojimą[667]. LR CK 3.87 str. 1 dalyje įtvirtinta prezumpcija, kad turtas, sutuoktinių įgytas po santuokos sudarymo, yra jų bendroji jungtinė nuosavybė. T.y. būtent turto įgijimo momentas – prieš santuoką ar ją sudarius – lemia jo priklausymą asmeninės arba bendrosios jungtinės

[665] *Competition Cases from the European Union: the Ultimate Guide to Leading Cases of the EU and All 27 Member States* / gen. ed. I. Kokkoris. London: Sweet & Maxwell, 2008, p. 862.

[666] Konkurencijos tarybos 2008-11-06 d. nutarimas Nr. 2S-22 Dėl *Rautakirja Oy* Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2007-12-29 d. nutarimu Nr. 1S-190 nustatytų koncentracijos vykdymo sąlygų ir įpareigojimų vykdymo pažeidimo.

[667] Pagal teismų praktiką, šios nuostatos taikytinos tik pagrindinei sutarčiai, t.y. pvz., preliminarioji akcijų pirkimo-pardavimo sutartis gali būti sudaryta ir be sutuoktinio sutikimo (žr. LAT CBS 2008-08-11 d. nutartis c. b. *R. K. v. A. K. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-366/2008)).

nuosavybės teise[668]. Kaip pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, LR ABĮ nenustato išimties iš šios prezumpcijos, todėl akcininkai, kurių turtui taikomas įstatymų nustatytas sutuoktinių turto teisinis režimas, akcijas įgiję po santuokos sudarymo, valdo jas bendrosios jungtinės nuosavybės teise[669].

Sandorio sudarymo be kito sutuoktinio būtino sutikimo[670] pasekmės nurodytos įstatyme – toks sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu (LR CK 3.96 str.). T.y. toks sandoris yra nuginčijamas[671]. Šiek tiek neaiškus yra galimo ieškovo klausimas. Yra nustatyta, kad ieškinį dėl nuginčijamo sandorio pripažinimo negaliojančiu gali pareikšti tik įstatymų nurodyti asmenys (LR CK 1.78 str. 4 d.). Tokiu asmeniu neabejotinai yra sutikimo nedavęs sutuoktinis (LR CK 3.96 str. 1 d.). Tačiau nereikia pamiršti ir LR CK 6.227 str. 3 dalies nuostatų. Todėl manytume, kad be sutuoktinio ieškovu gali būti ir sąžininga sutarties šalis (pirkėjas), įrodžiusi, kad ji nukentėjo nuo sutarties sudarymo, taip pat bet kuris kitas asmuo (pvz., pardavėjo kreditorius), jeigu jis įrodo, kad sutartis pažeidė jo teises arba teisėtus interesus. Panašu, kad tokią poziciją formuoja ir teismų praktika[672].

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad akcijų pardavimo atveju toks sandoris pripažįstamas negaliojančiu nepriklausomai nuo kitos šalies sąžiningumo ar nesąžiningumo, išskyrus nustatytą išimtį – kai vienas arba abu sutuoktiniai sudarydami sandorį panaudojo apgaulę (LR CK 3.96 str. 2 d.). Pastaruoju atveju būtina sandorio pripažinimo negaliojančiu sąlyga yra kitos šalies nesąžiningumas. Sprendžiant dėl kitos šalies (pirkėjo) nesąžiningumo, reiktų įvertinti tai, kad, kaip pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, LR CK 3.92 str. 4 dalies nuostatos suponuoja papildomas pareigas vertybinių popierių pirkimo-pardavimo sutarties šalims: pirkėjui – pareigą prieš sudarant sandorį išsiaiškinti, kokia nuosavybės teisės forma perleidžiami vertybiniai popieriai priklauso pardavėjui; pardavėjui – pareigą atskleisti šią informaciją (LR CK 6.163 str. 4 d.)[673]. Mūsų nuomone, galima būtų konstatuoti, kad pirkėjas tinkamai įvykdė minėtą pareigą tik tada, kai būklės patikrinimo (*due diligence*) metu pirkėjas išsireikalavo iš pardavėjo dokumentus, patvirtinančius akcijų teisinį režimą, o ne vien tik pasitikėjo pardavėjo patvirtinimais (kadangi šiuo atveju netaikoma LR CK 3.92 str. 3 d. nustatyta prezumpcija, kad sudarydamas sandorius

[668] Kitoks turto teisinis režimas gali būti nustatytas, pvz., vedybų sutartimi (LR CK 3.82 str. ir 3.83 str. 1 d.). Todėl verslo pirkėjui svarbu išsiaiškinti, ar pardavėjas nėra sudaręs vedybų sutarties ir, jeigu sudaręs, koks teisinis režimas pagal šią vedybų sutartį taikomas parduodamoms akcijoms.

[669] LAT CBS 2005-11-07 d. nutartis c. b. *D. S. v. R. S. ir A. W*. (bylos Nr. 3K-3-551/2005).

[670] Paminėtina, kad, kaip ir kitų nuginčijamų sandorių atveju, galimas tokio sandorio patvirtinimas – sutikimo sudaryti sandorį nedavęs sutuoktinis gali tokį sandorį patvirtinti per vieną mėnesį nuo sužinojimo apie sandorį (LR CK 3.92 str. 6 d.). Jei per minėtą terminą sutuoktinis sandorio nepatvirtina, pripažįstama, kad sandoris yra sudarytas be kito sutuoktinio sutikimo.

[671] LAT CBS 2006-09-11 d. nutartis civ. byloje *S. K. v. R. N*. (bylos Nr. 3K-3-478/2006).

[672] LAT CBS 2006-10-16 d. nutartis c. b. *D. F. v. V. F. ir A. B*. (bylos Nr. 3K-3-558/2006).

[673] *Ibid*.

sutuoktinis veikia kito sutuoktinio sutikimu[674]). Todėl pirkėjo sąžiningumas, esant pardavėjo apgaulei, gali būti konstatuotas tik tais atvejais, kai dėl pardavėjo apgaulingų, tyčinių veiksmų (dokumentų suklastojimo ar pan.) pirkėjas buvo suklaidintas.

Minėjome, kad tam tikri bendrovių akcijų perleidimo apribojimai gali būti nustatyti itin jautriuose verslo sektoriuose, siekiant apsaugoti viešąjį interesą. Paprastai nustatomas reikalavimas akcijų perleidimui gauti tą veiklos sritį prižiūrinčios institucijos išankstinį leidimą. Taip pat įstatyme nustatoma, kad sandoris, sudarytas be tokio leidimo, yra niekinis. Lietuvoje tokie specifiniai apribojimai nustatyti draudimo įmonių[675], bankų[676] akcijų perleidimui.

Jeigu akcijų pardavėjas ar pirkėjas yra juridinis asmuo, tam tikrais atvejais gali būti būtini ir jų vidinių organų (pvz., bendrovės atveju - valdybos ar visuotinio akcininkų susirinkimo) pritarimai sandoriui. Antai, jeigu bendrovėje yra sudaryta valdyba, būtent ji, o ne bendrovės vadovas, gali priimti sprendimus dėl kitos bendrovės akcijų įsigijimo[677] (LR ABĮ 34 str. 4 d. 1 p.). Atkreiptinas dėmesys, kad LR ABĮ 34 straipsnyje tarp sprendimų, priskirtų valdybos kompetencijai, neįtrauktas sprendimas dėl bendrovės turimų akcijų perleidimo. Praktikoje neretai manoma, kad tokie sandoriai patenka į LR ABĮ 34 str. 4 d. 3 punkto apimtį, t.y. kad ilgalaikiu turtu laikomas bet koks netrumpalaikis bendrovės turtas. Tačiau pagal Pelno mokesčio įstatymo 13 str. 3 dalį, ilgalaikiu turtu laikomas tik turtas, kuris naudojamas vieneto pajamoms uždirbti (ekonominei naudai gauti). Be to, toks turtas kaip akcijos (vertybiniai popieriai) nenurodytas ir minėto įstatymo 1 priedėlyje, kuriame išvardytos ilgalaikio turto grupės. Manytume, kad bendrovės turimų kitų bendrovių akcijų perleidimo klausimas yra ne mažiau svarbus negu akcijų įsigijimo klausimas[678], todėl siūlytume pakoreguoti LR ABĮ 34 str. 4 dalį, atskiru punktu įtraukiant minėtą sprendimą į valdybos kompetenciją (dėl formuluotės žr. 210 psl.).

Aptariamų pritarimų sandoriams būtinumas gali būti nustatytas ir įstatų nuostatose, reglamentuojančiose bendrovės valdymo organų kompetenciją (LR 20 str. 2 d., 34 str. 4 d. 8 p.). T.y. įstatuose gali būti nustatyta, kad bendrovės turimų akcijų perleidimui arba kitos bendrovės akcijų įsigijimui būtinas, pvz., visuotinio akcininkų susirinkimo pritarimas. Tokie valdymo organų kompetencijos apribojimai neretai numatomi bendrovių įstatuose, visų pirma, dėl to, kad bendrovės akcininkai nori kontroliuoti reikšmingų, su kasdienine įprasta bendrovės veikla

---

[674] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė* / [vadovas V. Mikelėnas]. Vilnius: Justitia, 2002, p. 198.

[675] Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 94-4246 (2008-11-15 d. redakcija). 22 str.

[676] Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 54-1832 (2008-07-03 d. redakcija). 24 str.

[677] Paminėtina, kad valdyba, prieš priimdama sprendimą investuoti lėšas ar kitą turtą į kitą juridinį asmenį, turi apie tai pranešti kreditoriams, su kuriais bendrovė yra neatsiskaičiusi per nustatytą terminą, jeigu bendra įsiskolinimo suma šiems kreditoriams yra didesnė kaip 1/20 bendrovės įstatinio kapitalo (LR ABĮ 34 str. 6 d.).

[678] Be to, užsienio teisinėje literatūroje pažymima, kad sandoriai, reikalaujantys plataus požiūrio, investicinio pobūdžio vertinimo, kurį iš esmės atlikti gali tik akcininkai, yra vieni iš tų, dėl kurių sudarymo tikslinga riboti bendrovės valdymo organų diskrecijos teisę (žr. Kraakman, R., *et al*., p. 131).

nesusijusių sandorių sudarymą. Tiesa, praktikoje įsigijimai, kuriems yra reikalingas akcininkų pritarimas, rečiau yra užbaigiami[679].

Akcijų pirkimo-pardavimo sandorio sudarymo be minėto pritarimo, t.y. pažeidžiant privačiojo juridinio asmens valdymo organų kompetenciją, pasekmės iš esmės priklauso nuo kitos sandorio šalies sąžiningumo arba nesąžiningumo. Jeigu kita šalis buvo sąžininga, t.y. žinojo arba turėjo žinoti, jog sandorį sudarė šios teisės neturintis juridinio asmens organas, toks sandoris tokiam privačiajam juridiniam asmeniui sukelia prievoles, už kurių įvykdymą subsidiariai atsakingas yra ir sandorį sudaręs asmuo (LR CK 2.83 str. 1 ir 3 d.)[680]. Jeigu kita šalis buvo nesąžininga, toks sandoris privačiajam juridiniam asmeniui prievolių nesukelia (LR CK 2.83 str. 1 d.) ir gali būti pripažintas negaliojančiu pagal paties privačiojo asmens arba jo dalyvio (dalyvių) ieškinį (LR CK 1.82 str. 1 ir 3 d.)[681]. Kita vertus, pagal teismų praktiką, teismai dar sprendžia, ar konkrečiu atveju yra pagrindas ginti pažeistas šio asmens teises pripažįstant jo sudarytą sandorį negaliojančiu ar paliekant jam teisę apginti pažeistus interesus kitais teisių gynimo būdais (pvz., reiškiant ieškinį dėl nuostolių atlyginimo savo valdymo organams, sudariusiems tokį sandorį (LR CK 2.87 str. 7 d.)[682].

Galiausiai, tam tikrų asmenų sutikimų (leidimų) gavimo reikalingumas gali atsirasti ir sutartiniu pagrindu – iš įvairių akcijų pardavėjo, pirkėjo ir (ar) įsigyjamos bendrovės sudarytų sutarčių. Visų pirma, įsigyjamos bendrovės sudarytose sutartyse gali būti įtrauktos taip vadinamos „kontrolės pasikeitimo nuostatos“ (angl. ‘*change of control provisions*‘). Pagal šias nuostatas bendrovė privalo iš anksto informuoti kitą šalį apie jos akcininkų pasikeitimą (informavimo procedūra), ar net gauti išankstinį kitos šalies sutikimą bendrovės akcijų perleidimui (konsultavimosi procedūra). Dažniausiai „kontrolės pasikeitimo nuostatos“ būna įtrauktos tokiose sutartyse, kaip paskolos, kredito (ypač sutartyse su bankais), lizingo, nuomos, išperkamosios nuomos, agentavimo ir distribucijos, IT paslaugų teikimo, paslaugų ir aptarnavimo, taip pat programinės įrangos licencinėse sutartyse, kitos intelektinės nuosavybės licencinėse sutartyse, ryšių ir energetinių šaltinių tiekimo, bendros veiklos, konsorciumų ir panašiose sutartyse[683]. Pažymėtina, kad paprasčiausia sutarties nuostata, numatanti draudimą be kitos šalies išankstinio sutikimo perleisti teises ir pareigas pagal konkrečią sutartį, paprastai neapima „kontrolės pasikeitimo sąlygų“, kadangi šalies akcijų pirkimo-pardavimo rezultate

[679] Kamar, E. Does Shareholder Voting on Acquisitions Matter? *American Law & Economics Association Annual Meetings*. Year 2006, Paper 64, p. 4.
[680] Tuo tarpu viešųjų juridinių asmenų atveju tokie sandoriai jiems prievolių nesukelia, nepriklausomai nuo kitos šalies sąžiningumo ar nesąžiningumo, o sandorį sudaręs asmuo privalo atlyginti nuostolius sąžiningai kitai šaliai (LR CK 2.84 str. 1 ir 3 d.).
[681] Viešųjų juridinių asmenų sudaryti sandoriai gali būti pripažinti negaliojančiais, nepriklausomai nuo kitos šalies sąžiningumo ar nesąžiningumo (LR CK 1.82str. 2 d.).
[682] LAT CBS 2006-10-31 d. nutartis c. b. *UAB „Vasmangas“ v. UAB „Valdo leidykla“* (bylos Nr. 3K-3-567/2006).
[683] Stilton, A., p. 37-38.

sutarties šalis nepasikeičia – pasikeičia tik jos dalyviai (akcininkai). Pvz., JAV teisės doktrinoje ir praktikoje naudojamos dvi specialios sąvokos: „elementarus perleidimo apribojimas“ (angl. ‘*Basic Assignment Restriction*‘), reiškianti paprastą bendrą nuostatą sutartyje, kuri paprastai draudžia teisių ir pareigų pagal sutartį perleidimą (arba reikalauja kitos šalies sutikimo tokiam perleidimui), ir „sudėtingasis perleidimo apribojimas“ (angl. ‘*Advanced Assignment Restriction*‘), reiškianti sutarties nuostatas, kurios draudžia konkrečius perleidimo tipus (pvz., bendrovės kontrolės perleidimą)[684]. JAV teismų praktika suformulavo taisyklę, kad jeigu šalis nori uždrausti kitos šalies kontrolės pasikeitimą be jos sutikimo, tai turi būti aiškiai ir nedviprasmiškai suformuluota sutartyje[685]. Manytume, kad tokios „kontrolės pasikeitimo nuostatos“ pažeidimas negali turėti jokios įtakos paties akcijų pirkimo-pardavimo sandorio teisėtumui. T.y. tokios nuostatos kontrahentas neturėtų turėti jokių galimybių ginčyti akcijų pirkimo-pardavimo sandorį, kadangi jis neturėjo jokių tiesioginių teisinių santykių su to sandorio šalimis (pardavėju ir (ar) pirkėju), be to, bendrovė paprastai negali įtakoti savo akcininkų teisės disponuoti akcijomis. Tačiau tokia šalis turės teisę taikyti teisines pasekmes pačiai bendrovei, su kuria buvo sudaryta konkreti sutartis, t.y. nutraukti tokią sutartį dėl bendrovės įsipareigojimų pažeidimo, reikalauti sutartyje nustatytų netesybų, nuostolių atlyginimo ar taikyti kitokias sutartyje numatytas teisines priemones. Tačiau praktikoje akcijų pirkėjui paprastai būna svarbu, kad svarbios įsigyjamos bendrovės sutartys (su tiekėjais, klientais, partneriais ir pan.) nebūtų nutrauktos. Todėl bendrovės būklės patikrinimo metu pirkėjas stengiasi nustatyti, ar konkrečiose bendrovės sutartyse nėra „kontrolės pasikeitimo nuostatų“ ir, jeigu konkrečias sutartis pirkėjas laiko svarbiomis, reikalauja, kad pardavėjas gautų atitinkamų kontrahentų sutikimus bendrovės akcijų perleidimo sandoriui. Informacija apie bendrovės sudarytose sutartyse esančias „kontrolės pasikeitimo nuostatas“, mūsų nuomone, tam tikrais atvejais gali būti priskirta prie esminės reikšmės sutarties sudarymui turinčių aplinkybių, kurias pardavėjas privalo atskleisti, vykdydamas ikisutartinę informavimo pareigą[686]. Dažnai siekiant pagreitinti sutarčių, pagal kurias gali būti reikalingi sutikimai, atskleidimą, pirkėjas pareikalauja iš pardavėjo sutartinių garantijų, kad, pvz., pardavėjui nežinomos jokios priežastys, leidžiančios manyti, kad verslo nuosavybės pasikeitimo rezultate bus prarastas bet koks esminis klientas ar tiekėjas.

---

[684] Stein, J. How Assignment Restrictions in Leases Apply to Corporate Transactions. *NYSBA N.Y. Real Property Law Journal*. Fall 2006, Vol. 34, No. 2: 54-62, p. 3.

[685] Marvin, L. *Anti-Assignment Provisions and the Corporate Party* [interaktyvus]. September 2003. [žiūrėta 2009-01-17 d.]. <http://www.acrel.org/Public/Publications/default.asp?Action=DrawOneArticle&ArticleID=N212F&ArticleType=NewsletterArchive>.

[686] Ypač kai tokios nuostatos yra itin svarbiose bendrovės verslui sutartyse ir (arba) kai pirkėjas tiesiogiai tokios informacijos paprašė arba kitais veiksmais aiškiai parodė, kad tokia informacija yra svarbi jam apsisprendžiant dėl sutarties sudarymo ir (arba) mokėtinos kainos dydžio.

Situacija šiek tiek yra skirtinga, kai sutartį, kurioje numatytas kontrahento išankstinio sutikimo (leidimo) būtinumas konkrečios bendrovės akcijų perleidimui (pardavėjo sudarytose sutartyse) arba lėšų (turto) investavimui į juridinius asmenis, akcijų įsigijimui (pirkėjo sudarytose sutartyse), yra sudariusi akcijų perleidimo sandorio šalis. Tokio sutikimo būtinumas gali būti nustatytas net įstatymu. Pvz., pagal Lietuvos Respublikos valstybės skolos įstatymo[687] 3 str. 13 d. 6 punktą, pirkėjas, jeigu už jo įsipareigojimų pagal kokią nors sutartį įvykdymą yra garantavusi valstybė, be Finansų ministerijos arba AB „Turto banko“ raštiško leidimo neturi teisės investuoti turto į kitus ūkio subjektus, t.y. pirkti kokios nors bendrovės akcijų. Tokios nuostatos ypač neretai nustatomos pardavėjo sudarytose sutartyse su pardavėjo kreditoriais. Ypač situacija neaiški atrodo tais atvejais, kai toks įsipareigojimas gauti sandoriui išankstinį kreditoriaus sutikimą nustatomas viešai įregistruojamoje (t.y. paviešinamoje) sutartyje. Pvz., pardavėjo pasirašytame, notariškai patvirtintame ir Hipotekos registre įregistruotame bendrovės akcijų įkeitimo lakšte. Būtinybė įsitikinti, ar akcijų įkeitimo sutartyje nėra numatyto draudimo jas perleisti arba jų perleidimui nėra būtinas kreditoriaus sutikimas, nurodoma ir teisinėje literatūroje[688]. Kokios tokio draudimo (įsipareigojimo) pažeidimo teisinės pasekmės? Be abejonės, tokiu atveju įsipareigojimą pažeidusios šalies (pardavėjo ar pirkėjo) kontrahentas gali reikalauti civilinės atsakomybės nuostolių, netesybų) ar kitų sutartyje numatytų pasekmių (pvz., papildomo prievolių įvykdymo užtikrinimo reikalavimas ir kt.) taikymo įsipareigojimą pažeidusiam asmeniui (pardavėjui arba pirkėjui). Tačiau paties akcijų pirkimo-pardavimo sandorio ginčijimo galimybės yra ribotos. Vienintelis galimas ginčijimo teisinis pagrindas tokiu atveju, mūsų nuomone, galėtų būti nebent LR CK 6.66-6.67 str. (*actio Pauliana* ieškinys). Tačiau tokiu atveju ieškovas turėtų įrodyti (kas gali būti įmanoma tik retais atvejais) visas *actio Pauliana* taikymo sąlygas: neabejotiną ir galiojančią reikalavimo teisę skolininkui; kreditoriaus teisių pažeidimą (skolininko tapimą nemokiu); skolininko neprivalėjimą sudaryti sandorį; skolininko nesąžiningumą[689]. Be to, ieškovas turės įrodyti ir kitos akcijų pirkimo-pardavimo sandorio šalies nesąžiningumą (LR CK 6.66 str. 2 d.)[690]. Atkreiptinas dėmesys, kad, pvz., įkeitimo kreditorius, minėto įsipareigojimo pažeidimo atveju turi galimybes pasinaudoti kitu įstatyme numatytu teisių gynimo būdu - pareikalauti įkeitimu užtikrintos prievolės įvykdymo prieš terminą[691], o neįvykdžius - nukreipti išieškojimą į įkeistas akcijas (LR CK 4.216 str.)[692].

[687] *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 86-2045 (2008-11-29 d. redakcija).
[688] Pvz., žr. Ražanaitė, S., p. 17.
[689] Plačiau apie *actio Paulianą* taikymo sąlygas žr. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga*, p. 108; Ambrasienė, D., *et al*. *Civilinė teisė*, p. 55-58.
[690] Tiesa, kitos šalies nesąžiningumą gali palengvinti tas faktas, kad konkretus perleidimo suvaržymas buvo numatytas viešai įregistruotoje sutartyje (įkeitimo lakšte).
[691] LR CK 4.216 str. 2 dalyje nurodyta, kad kreditorius turi teisę reikalauti, kad įkeitimu užtikrinta prievolė būtų įvykdyta prieš terminą, jeigu, be kita ko, „įkaito davėjas pažeidė kitas sutarties sąlygas“.

Apibendrinant pažymėtina, kad akcijų perleidimo sandorio šalims gali reikėti gauti ir kitokius sutikimus (leidimus) sandoriui iš trečiųjų asmenų, pvz., sutuoktinio, itin jautriose srityse veikiančių subjektų (bankų, draudimo įmonių) veiklą prižiūrinčių institucijų, šalių (juridinių asmenų) vidinių organų, jeigu tokio sutikimo būtinybė numatyta įstatuose, ar sudarytų sutarčių kontrahentų. Tyrimas parodė, kad tokių sutikimų negavimo pasekmės gali būti skirtingos. Vienais atvejais tai gali lemti akcijų perleidimo sandorio pripažinimą *niekiniu* (negavus specifinių įmonių veiklą prižiūrinčių institucijų leidimo), o kitais – būti sandorio *ginčijimo pagrindu* (negavus sutuoktinio ar vidinių organų sutikimo). Pastaruoju atveju, mūsų nuomone, remiantis LR CK 6.227 str. 3 d. nuostatomis, ieškovu galėtų būti ir *sąžininga sutarties šalis* (pirkėjas), įrodžiusi, kad ji nukentėjo nuo sutarties sudarymo, taip pat *bet kuris kitas asmuo* (pvz., pardavėjo kreditorius), jeigu jis įrodo, kad sutartis pažeidė jo teises arba teisėtus interesus. Akcijų pardavėjo, pirkėjo ir (ar) įsigyjamos bendrovės kontrahentų sutikimų (leidimo) negavimo atveju, net ir esant konkrečios sutarties registracijai, mūsų nuomone, gali būti taikomos tik konkrečioje sutartyje numatytos pasekmės (tos sutarties nutraukimas, netesybų, nuostolių, papildomo prievolių įvykdymo užtikrinimo reikalavimas), bet ne akcijų perleidimo sutarties ginčijimas. Akcijų pirkėjo ar pardavėjo kontrahentai (kreditoriai) turėtų galimybę ginčyti akcijų perleidimo sandorį tik nebent LR CK 6.66-6.67 straipsnių pagrindu, jeigu sugebėtų įrodyti visas *actio Pauliana* taikymo sąlygas.

3.4. Akcijų pardavimo sutarties formos reikalavimai ir registracijos reikšmė

Verslo pardavėjas ir pirkėjas, norėdami sudaryti bendrovės akcijų pirkimo-pardavimo sandorį, turi ne tik įvykdyti aukščiau nurodytus akcijų perleidimo suvaržymų reikalavimus, gauti reikiamus sutikimus (leidimus), tačiau ir įforminti sandorį įstatymų reikalaujama forma bei atlikti kitus formalius reikalavimus.

Įvairiose valstybėse akcijų perleidimo sandoriams nustatyti reikalavimai skiriasi[693]. Formalūs reikalavimai akcijų perleidimui uždarojoje bendrovėje yra glaudžiai susiję su dokumentacijos buvimu: šalyse, kuriose tokios bendrovės gali išleisti akcijų sertifikatus (pvz., Lietuvoje, Suomijoje, Švedijoje)[694], materialios akcijos tipiškai perleidžiamos indosamento būdu, o kur tokie dokumentai nėra išleidžiami (pvz., Danijoje, Estijoje, Ispanijoje, Latvijoje,

[692] Nepaisant to, kad akcijų nuosavybė jau, pvz., yra perėjus pirkėjui. Kadangi įkeitimas „seka“ paskui akcijas (LR CK 4.207 str. 1 d.).

[693] Pažymėtina, kad formalūs reikalavimai susiję su pačiu akcijų perleidimu. Todėl net tose valstybėse, kuriose akcijų perleidimui nustatyta notarinė forma, paprastai sudaroma rašytinė išsami uždarosios bendrovės akcijų (dalių) pirkimo-pardavimo sutartis, kurioje įtvirtinamos nuostatos dėl pirkimo kainos nustatymo, pareiškimai ir garantijos ir t.t., o pats akcijų perleidimas įforminamas atskiro trumpos formos notarinio akto pagrindu.

[694] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 145; *European Corporate Law*, p. 350.

Portugalijoje, Prancūzijoje, Slovakijoje)[695], perleidimo būdas yra kitoks. Maždaug pusėje Europos valstybių uždarosios bendrovės akcijų perleidimas reikalauja notaro įtraukimo[696]. Vienose valstybėse toks perleidimas galimas tik notarinio akto[697] būdu (pvz., Austrijoje, Estijoje (išskyrus jeigu akcijos yra įregistruotos Estijos centriniame vertybinių popierių registre (est. *Väärtpaberite Keskregister*)), Graikijoje, Ispanijoje, Liuksemburge, Olandijoje, Portugalijoje, Slovėnijoje, Vokietijoje)[698], kitose akcijos perleidžiamos rašytine sutartimi, tačiau notaras tvirtina pasirašančių šalių parašų autentiškumą (pvz., Čekijoje, Lenkijoje, Italijoje (tačiau pažymėtina, kad Italijoje notarinė sutartis reikalaujama tik norint ją įgyvendinti prieš trečiuosius asmenis ir bendrovę, tuo tarpu perleidimas tarp šalių reikalauja tik paprastos sutarties), Slovakijoje)[699]. Tuo tarpu likusi valstybių dalis paprastai nereikalauja tokio lygio formalumų ir leidžia akcijas perleisti pagal paprastą rašytinę sutartį (pvz., Lietuvoje, Liuksemburge, Prancūzijoje (SARL dalių perleidimas), Rusijoje, Švedijoje, Šveicarijoje[700], Vengrijoje)[701] arba rašytines deklaracijas – specialias akcijų perleidimo formas, kurios užpildomos ir pasirašomos pardavėjo bei perduodamos pirkėjui kartu su akcijų sertifikatu (pvz., Airijoje, Jungtinėje Karalystėje, Prancūzijoje (SAS akcijų perleidimas))[702], arba nėra nustatyta jokių formos reikalavimų (pvz., Belgijoje, Danijoje, Latvijoje, Maltoje, Suomijoje)[703]. Taip pat praktiškai visose valstybėse apie akcijų perleidimą turi būti pranešta bendrovei, kad atitinkamai būtų atnaujintas akcijų (ar akcininkų) registras ir akcijų perleidimo sutartis įsigaliotų bendrovės atžvilgiu (Airijoje, Belgijoje, Čekijoje, Danijoje, Estijoje, Graikijoje, Ispanijoje, Italijoje, Jungtinėje Karalystėje, Latvijoje, Lenkijoje, Lietuvoje, Liuksemburge, Maltoje, Norvegijoje, Olandijoje, Prancūzijoje, Rusijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Vengrijoje, Vokietijoje ir kt.)[704]. Nemažame skaičiuje valstybių apie akcijų perleidimą privaloma pranešti (įregistruoti) ir viešajam registrui (Austrijoje, Čekijoje, Estijoje, Graikijoje, Italijoje, Latvijoje, Liuksemburge,

---

[695] *European Corporate Law*, p. 104, 116, 222, 300, 312, 337.

[696] Be to, pvz., Austrijoje ir Vokietijoje notarinė forma nustatyta ir preliminariosioms akcijų perleidimo sutartims. Tiesa, tinkamos formos trūkumas gali būti ištaisomas perleidimo sutartimi, sudaroma reikalaujama notarine forma (*International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 44; Baumbach, A.; Hueck, A., p. 280).

[697] Notaras turi ne tik patvirtinti parašų autentiškumą, bet ir nustatyti veikiančių šalių ketinimus, o Austrijoje bei Vokietijoje – ir informuoti apie jų pasirašymo pasekmes (Kalss, S., p. 354).

[698] *European Corporate Law*, *op. cit*., p. 32, 324; *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 44, 397, 447; Maitland-Walker, J., p. 275, 378, 395, 668.

[699] *European Corporate Law*, *op. cit*., p. 32, 284, 312; Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 217, 504.

[700] Pažymėtina, kad anksčiau Šveicarijos ribotos atsakomybės bendrovės dalių perleidimui buvo privaloma notarinė forma, tačiau nuo 2007 m. liepos 1 d. šis reikalavimas buvo panaikintas ir dabar pakanka rašytinės sutarties.

[701] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 166; *European Corporate Law*, *op. cit*., p. 182-183, 246; Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 786, 792.

[702] *European Corporate Law*, *op. cit*., p. 32; Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 469, 961; *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 166.

[703] *European Corporate Law*, *op. cit*., p. 32, 104, 222, 258; Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 257.

[704] *European Corporate Law*, *op. cit*., p. 32, 68, 104, 170, 183, 222, 258, 284; Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 217, 469, 669, 695, 792; *Corporate Business Forms in Europe*, p. 151; *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 166, 266, 447.

Maltoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Rumunijoje, Šveicarijoje, Vengrijoje, Vokietijoje (po 2008 m. rudens reformos))[705] ar net papildomai paskelbti oficialiame leidinyje (Graikijoje, Liuksemburge)[706]. Daugelis jurisdikcijų leidžia įstatuose nustatyti tikslų perleidimo mechanizmą ir kai kuriais atvejais priimti arba laisvesnį (pvz., Čekija), arba griežtesnį (pvz., Austrija, Belgija, Graikija, Vengrija, Italija) požiūrį, negu nustatytas įstatymu[707].

Rengiamame Reglamento dėl Europos privačiosios bendrovės statuto projekte akcijų pardavimo sutarčiai nustatoma rašytinė forma (16 str. 2 d.), apie perleidimą privalu pranešti bendrovei ir jis bendrovės atžvilgiu įsigalioja nuo pranešimo dienos, o prieš trečiuosius asmenis – nuo įregistravimo akcininkų sąraše (16 str. 4 d.). Rašytinės sutarties forma ribotos atsakomybės bendrovės akcijų (dalių) perleidimui nustatyta ir mūsų minėtame mokslininkų grupės parengtame Pavyzdiniame bendrovių įstatyme (241 str. 2 d.)[708].

Lietuvoje uždarosios akcinės bendrovės akcijų perleidimui nėra nustatytos notarinės formos. Materialios bendrovės akcijos ar akcijų sertifikatai perleidžiami indosamentu, o nematerialios akcijos – rašytine sutartimi ir įrašais jų perleidėjo ir jų įgijėjo asmeninėse vertybinių popierių sąskaitose (LR ABĮ 46 str. 1-3 d.). Toks akcijų perleidimo formos reglamentavimas taikomas praktiškai nuo 1994 m. LR ABĮ priėmimo[709]. Formaliai uždarųjų bendrovių akcijų perleidimo rašytinės formos nesilaikymas daro akcijų perleidimo sutartį negaliojančia. Tokią išvadą galime padaryti, atsižvelgdami į LR ABĮ 46 str. 3-4 dalių nuostatas, kur nurodomi privalomi rašytinės sutarties turinio reikalavimai ir nustatoma, kad sutartis, kurioje nėra bent vieno iš nurodytų duomenų, yra negaliojanti nuo jos sudarymo ir sąskaitų tvarkytojai neturi teisės pagal ją daryti įrašų. Tačiau galime pastebėti, kad teismų praktika konkrečiomis aplinkybėmis kai kurių iš LR ABĮ 46 str. 3 dalyje numatytų duomenų (pvz., bendrovės kodo[710] ar akcijų emisijos kodo[711]) nenurodymą pripažįsta formaliu trūkumu, nelemiančiu akcijų perleidimo sutarties negaliojimo, jeigu yra pakankamai kitų duomenų, pagal kuriuos galima identifikuoti bendrovę ar perleidžiamas akcijas.

Kaip ir daugelyje kitų valstybių, kiekvienas akcijų perleidimas turi būti įregistruotas bendrovės vidiniame akcijų (akcininkų) apskaitos registre. Uždarųjų akcinių bendrovių akcijų savininkų registravimą reglamentuoja Uždarųjų akcinių bendrovių akcininkų – nematerialių akcijų savininkų asmeninių vertybinių popierių sąskaitų tvarkymo ir materialių akcijų savininkų

[705] Maitland-Walker, J., p. 52, 504, 548, 768, 915; *Company Formation: a Practical Global Guide*, p. 163; *Corporate Business Forms in Europe*, p. 152, 204, 369; *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 397; *European Corporate Law*, p. 157, 183, 246, 258, 285.
[706] *European Corporate Law*, *op. cit*., p. 170, 246.
[707] *Ibid.*, p. 32.
[708] Dine, J.; Koutsias, M.; Blecher, M., p. 289.
[709] Kita vertus, 1990 m. LR ABĮ nenumatė nematerialių akcijų.
[710] LAT CBS 2006-02-15 d. nutartis c. b. *S. Č. v. UAB „Srega“* (bylos Nr. 3K-3-139/2006).
[711] ApT CBS 2006-06-06 d. nutartis c. b. *BKB „Saulės karys“ v. UAB „Bufina“ ir Labdaros ir paramos fondas „Tautvila“* (bylos Nr. 2A-136/2006).

registravimo uždarosiose akcinėse bendrovėse taisyklės[712] (toliau šiame poskyryje – Taisyklės). Bendrovės materialių akcijų perleidimo atveju akcijų apskaitos tvarkytoją (bendrovę) apie bendrovės akcijų savininko pasikeitimą informuoja akcijas įsigijęs asmuo, pateikdamas materialią akciją(-as) (akcijų sertifikatą) su padarytu atitinkamu įrašu (indosamentu) ir jų kopijas, o bendrovės nematerialių akcijų perleidimo atveju – akcijas perleidę ir jas įsigiję asmenys, pateikdami atitinkamą akcijų pirkimo–pardavimo sutartį ir jos kopiją, o akcijų apskaitos tvarkytojas privalo nedelsdamas padaryti atitinkamus įrašus akcijų apskaitos dokumentuose ir akcijas įsigijusiam asmeniui per 2 darbo dienas nuo įrašų padarymo išduoti (įteikti pasirašytinai ar išsiųsti registruotu laišku) patvirtintą išrašą iš akcininko sąskaitos (nematerialių akcijų atveju) ar išrašą iš akcininkų registravimo žurnalo (materialių akcijų atveju) (Taisyklių 17, 14.10-14.11 p.). Pažymėtina, kad teisės aktuose nėra nustatytas terminas, per kurį akcijas įsigijęs asmuo privalo kreiptis į bendrovės vadovą dėl įsigytų akcijų įregistravimo akcijų apskaitos registre. Tačiau manytume, kad tai turėtų būti padaryta per protingai trumpą laiką, kurio trukmė turėtų būti nustatoma atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes (pvz., vienoje iš bylų 2 mėnesių terminas nebuvo pripažintas neprotingu[713]).

Teisės doktrinoje ir praktikoje diskutuojama dėl akcijų, ypač nematerialiųjų[714], perleidimo įregistravimo bendrovės vidiniame akcijų (akcininkų) apskaitos registre teisinės reikšmės. T.y. dėl to, ar pats įrašymas sąlygoja nuosavybės teisės pasikeitimą, ar šis įrašas tik įformina jau pasikeitusią nuosavybės teisę. Užsienio valstybėse dominuoja atskyrimas tarp nuosavybės teisės perleidimo tarp šalių ir nuosavybės perleidimo prieš bendrovę ar trečiąsias šalis. Daugumoje valstybių (pvz., Estijoje, Graikijoje, Lenkijoje, Norvegijoje, Prancūzijoje, Suomijoje, Švedijoje, Vengrijoje ir kt.)[715] laikoma, kad įrašymas į bendrovės vedamą akcijų (akcininkų) registrą neįtakoja nuosavybės teisės perleidimo tarp šalių momento (tą momentą nustato pačios šalys savo susitarimu), tačiau jis yra reikšmingas sandorio įsigaliojimui bendrovės atžvilgiu. T.y. būtent nuo tokio įrašymo (arba pranešimo bendrovei apie akcijų perleidimą momento) akcijų įgijėjas gali įgyvendinti visas akcininko teises (t.y. dalyvauti visuotiniame akcininkų susirinkime, gauti dividendus ir kt.). Tai grindžiama tuo, kad akcijų registro esmė yra ta, kad tik bendrovė yra įpareigota pripažinti asmenį, įrašytą akcijų registre, akcininku[716]. Kai

[712] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas Nr. 1041 „Dėl uždarųjų akcinių bendrovių akcininkų – nematerialių akcijų savininkų asmeninių vertybinių popierių sąskaitų tvarkymo ir materialių akcijų savininkų registravimo uždarosiose akcinėse bendrovėse taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 132-4761.

[713] LAT CBS 2005-10-05 d. nutartis c. b. *N. B. v. UAB (duomenys neskelbtini)* (bylos Nr. 3K-3-456/2005).

[714] Anot, T. Rymeikio, LR ABĮ 40 str. 10 dalies nuostata nuosavybės teisės į materialias akcijas atsiradimą sieja tik su vienu juridiniu faktu – įrašu akcijoje, o registravimas akcininkų registracijos knygoje tampa neprivaloma formalia procedūra (Rymeikis, T., p. 65).

[715] *Corporate Business Forms in Europe*, p. 151, 204; *European Corporate Law*, p. 170, 284, 350; Maitland-Walker, J., p. 290, 437-438, 697.

[716] Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 437.

kuriose valstybėse (pvz., Belgijoje, Liuksemburge)[717] toks įrašymas reiškia akcijų nuosavybės perleidimo įsigaliojimą ne tik prieš bendrovę, bet ir prieš trečiąsias šalis[718]. Panašu, kad pastarosios pozicijos laikosi ir Reglamento dėl Europos privačiosios bendrovės statuto rengėjai (žr. 16 str. 4 d.). Tuo tarpu bendrosios teisės valstybėse (Airijoje, Jungtinėje Karalystėje) iš esmės laikomasi nuomonės, kad nuosavybės teisė į akcijas yra perleista tik įregistravus naują savininką bendrovės narių registre[719]. Tiesa, ir čia teisės doktrinoje teigiama, kad naudos gavėjo teisės (angl. *beneficial interest*), panašu, pereina iš pardavėjo pirkėjui ir iki sandorio įregistravimo[720].

Kai kuriuose Lietuvos teisės doktrinos šaltiniuose teigiama, kad nuo įrašo vertybinių popierių sąskaitoje padarymo momento atsiranda nematerialiosios akcijos nuosavybės teisė[721]. LR CK komentaro autoriai nurodo, kad toks įrašas yra tiesioginis nuosavybės teisės į jame nurodytus vertybinius popierius įrodymas[722]. T. Rymeikis teigia, kad asmuo įgyja nuosavybės teisę į nematerialias akcijas sandoryje apibrėžtu momentu, t.y. pagal sandorio sąlygas, o įrašas akcijų sąskaitoje turėtų suteikti galimybę naujam akcijų savininkui pasinaudoti nuosavybės teise prieš trečiuosius asmenis[723]. Teismų praktikoje buvo išsakyta nuomonė, kad akcijų perleidimo sandorio neįrašymas į bendrovės akcininkų registrą neatima akcininkui galimybės įgyvendinti LR ABĮ suteiktas teises[724]. Galiausiai, įrašai vertybinių popierių sąskaitose buvo prilyginti LR CK 1.75 straipsnyje nustatytai sandorių registracijai, t.y. šalys, neįregistravusios sandorio, negali panaudoti šio sandorio ir jo pagrindu įgytų teisių prieš trečiuosius asmenis (LR CK 1.75 str. 2 d.)[725]. Kita vertus, vienoje iš pastarojo laiko nutarčių Lietuvos apeliacinis teismas nurodė, kad nuosavybės teisei, kaip absoliučiai daiktinei teisei, į nematerialias akcijas atsirasti yra būtinos dvi sąlygos: 1) sutarties, kurios pagrindu tokios akcijos perleidžiamos kitam asmeniui (kitiems asmenims) sudarymas rašytine forma, nurodant joje įstatyme nustatytus rekvizitus; ir 2) šios sutarties pagrindu nematerialių akcijų perleidimo fakto užfiksavimas tiek akcijas perleidusio, tiek ir jas įgijusio asmens vertybinių popierių sąskaitose[726]. Manytume, kad LR ABĮ 40 str. 9 d. bei 46 str. 2-3 d. analizė leidžia daryti išvadą, kad priimtinesnė yra pozicija, kuri įrašymui į akcijų

[717] *European Corporate Law*, p. 68, 246.
[718] Paminėtina, kad, pvz., Prancūzijoje uždarosios bendrovės akcijų perleidimas prieš bendrovę įsigalioja nuo bendrovės informavimo apie perleidimą momento, o prieš trečiąsias šalis - tik nuo įregistravimo viešajame registre (žr. *Corporate Business Forms in Europe*, p. 204).
[719] Maitland-Walker, J., p. 469; Sealy, L.; Worthington, S., p. 440.
[720] Davies, P. L., p. 692.
[721] Baranauskas, E., *et al*. *Civilinė teisė*, p. 249.
[722] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga*, p. 222.
[723] Rymeikis, T., p. 68.
[724] Pvz., LAT CBS 2000-05-01 d. nutartis c. b. *V. Adomavičius v. UAB "Skiedra"* (bylos Nr. 3K-3-494/2000).
[725] Pvz., LAT CBS 2004-06-23 d. nutartis c. b. *Č. Kinderevičius v. J. Aleksandravičius ir AB "Žaibas"* (bylos Nr. 3K-3-386/2004).
[726] ApT CBS 2008-07-03 d. nutartis c. b. *O. L. v. UAB „Alkesta"* (bylos Nr. 2A-460/2008).

(akcininkų) apskaitos registrą suteikia panaudojimo prieš trečiuosius asmenis teisinę reikšmę. Nors šis klausimas vis dar išlieka diskutuotinu.

Taigi Lietuvoje uždarosios bendrovės akcijų perleidimui pakanka paprastos rašytinės formos. Tačiau, kaip minėjome, daugiau kaip pusėje Europos šalių, vis dėlto, yra nustatyta notarinė forma[727]. Galbūt ir Lietuvoje vertėtų sugriežtinti akcijų perleidimo formos reikalavimus? Tam, kad atsakytume į šį klausimą, turėtume išanalizuoti notarinės formos nustatymo „už“ ir „prieš“ argumentus.

Nors notarinės akcijų perleidimo formos nustatymo tikslai šiek tiek skiriasi atskirose šalyse[728], tačiau užsienio teisinėje literatūroje dažniausiai minimi šie tikslai: prekybos biržoje prevencija, teisinis aiškumas, akcininkų sudėties skaidrumas ir šalių „apsauga nuo skubotumo“.

Visų pirma, nurodoma, kad 1892 m. Vokietijos įstatymų leidėjas, pirmasis įvesdamas notarinę formą, siekė apsunkinti prekybą akcijomis ir „užkirsti kelią abejonėms akcijų perdavimo faktu“[729]. Buvo siekiama užkirsti kelią uždarosios bendrovės akcijų „pilkajai rinkai“, kuri konkuruotų su akcinėmis bendrovėmis, kurių akcijomis prekiaujama akcijų biržoje[730]. Tiesa, kai kurie vokiečių autoriai pažymi, kad Vokietijos teismų praktika ir doktrina siaurinamai aiškino tą apsunkinimą teigdami, kad buvo draudžiama spekuliatyvinė prekyba. Jų nuomone, įstatymų leidėjas siekė kuo labiau apriboti akcininkų kaitą[731].

Antras tikslas išreiškia siekį užtikrinti teisinį aiškumą (išvengti abejonių akcijų perleidimo faktu). Anksčiau ir dabar neretai praktikoje pasitaiko įvairių klastojimo faktų, kai siekiant išvengti atsakomybės, padaryti neteisėtą veiklą (pvz., nuslėpti mokesčius) ar dėl kitų priežasčių įforminamos fiktyvios akcijų perleidimo sutartys arba jos įforminamos atgaline data[732]. Notaras, vykdydamas įstatymo nustatytą pareigą užtikrinti sandorių teisėtumą, tikrina asmens dokumentus, aiškinasi, ar sandorio šalys tikrai laisvai išreiškia savo valią, ar sandorio šalis nėra pripažinta neveiksnia. Be to, pas notarą lieka dokumento originalas ir tai padeda nustatyti dokumento klastojimo ar pakeitimo faktą. Kartu notarinė sandorio forma turi svarbią procesinę reikšmę, nes notaro patvirtinti dokumentai laikomi autentiškais dokumentais (*acte*

---

[727] Istorinės priežastys, būtent romėnų teisės įtaka, lėmė, kad notarinė sandorio forma tapo žinoma tik tose valstybėse, kuriose buvo didelė romėnų teisės įtaka. Tuo tarpu Anglijoje, kitose bendrosios teisės bei Skandinavijos valstybėse lotyniškasis notariatas neprigijo ir atitinkamai notarinė sandorio forma šių valstybių sutarčių teisei nebuvo ir nėra žinoma (Mikelėnas, V. Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė: lyginamasis aspektas. *Notariatas*. 2007, 2: 25-29, p. 25).

[728] Pvz., Vokietijoje ir Austrijoje uždarųjų bendrovių akcijų prekybos biržoje prevencija istoriškai buvo pirminis tokių ribojimų tikslas, tuo tarpu skaidrumas ir teisinis aiškumas yra pagrindiniai motyvai Olandijos, Ispanijos nuostatose (plačiau žr. Kalss, S., p. 354-355).

[729] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 992.

[730] Noack, U.; Beurskens, M., p. 115.

[731] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, *op. cit*., p. 992.

[732] Klastojimo, apsimestinių ir pan. sandorių rizika ypač aktuali uždarosiose bendrovėse, kai konkretus akcininkas tuo pačiu yra ir bendrovės vadovas, tvarkantis akcijų apskaitą, kadangi jis turi visas galimybes, nesant viešo akcijų sandorių registravimo, laisvai manipuliuoti įrašais akcijų apskaitos registruose.

authentique) ir dėl to jiems pripažįstama didesnė įrodomoji, t.y. *prima facie*, galia[733]. Dėl to palengvėja sandorio sudarymo fakto įrodymas.

Notarinė sutarties forma, o ypač kai sutartis yra registruojama ir viešuose registruose, apsaugo trečiųjų asmenų interesus ir užtikrina civilinės apyvartos skaidrumą, nes leidžia identifikuoti turto savininką, turto perleidimo faktą, perleidėjus ir t.t.[734] Akcininkų sudėties skaidrumas turi didelę svarbą kitiems akcininkams ir kreditoriams, kadangi bendrovės verslo partneriai gali lengvai identifikuoti bendrovės akcininkus, padidėja galimybės išvengti tokių piktnaudžiavimų kaip pinigų plovimas, o toks pasitikėjimo bendrove padidėjimas gali turėti teigiamą poveikį bendrovės verslo perspektyvoms[735].

Galiausiai manoma, kad notarinė sandorio forma skatina asmenų apdairumą, atidumą, rūpestingumą, sumažina impulsyvių, neapgalvotų sandorių skaičių, kadangi notaras informuoja abi šalis apie sutarties esmę, jos sąlygas, išaiškina galimus neigiamus padarinius[736]. T.y. notarinė sandorio forma vykdo tam tikrą prevencinę funkciją, apsaugant asmenis nuo gerai neapgalvotų sprendimų[737]. Siekiama užtikrinti, kad pirkėjas būtų įspėjamas neutralaus asmens (t.y. notaro) prieš jam įsitraukiant į nežinomą verslą. Kita vertus, pažymima, kad formalių reikalavimų tikslas yra ne tik pirkėjo, bet ir pardavėjo apsauga nuo neapgalvotų akcijų pardavimų[738].

Literatūroje galime rasti ir kitų notarinę formą pateisinančių argumentų, pvz.: tai leidžia užtikrinti didesnį šalių tarpusavio santykių aiškumą (aiškiai išdėstomos sutarties sąlygos); tai leidžia efektyviau apginti silpnesnę šalį, nes notaras kontroliuoja sandorių teisėtumą; tai leidžia užtikrinti imperatyvių normų, nustatančių tam tikrus ribojimus, tinkamą vykdymą[739].

Antra vertus, net ir tose valstybėse, kuriose akcijų perleidimui nustatyta notarinė forma (pvz., Austrijoje, Vokietijoje)[740], vyksta diskusijos, kad vertėtų šį griežtą reikalavimą panaikinti[741]. Visų pirma, argumentuojama, kad notarine forma nebuvo pasiekti minėti keliami tikslai. Nurodoma, kad įsivaizdavimas, kad formos reikalavimai išlaikys akcininkų pastovumą, neatitinka realybės, o teisinio tikrumo tikslas buvo tik dalinai pasiektas, kadangi valios išreiškimą galima įrodinėti ir teismine tvarka[742]. Pažymima, kad notarinio tvirtinimo reikalavimu negali būti efektyviai užtikrinta ir dalyvių apsauga nuo įprastinių akcijų savininko rizikų, nes yra

---

[733] Mikelėnas, V. Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė, p. 26.
[734] *Ibid*.
[735] Seibert, U. Close Corporations – Reforming Private Company Law: European and International Perspectives. *European Business Organization Law Review (EBOR)*. 2007, Volume 8, Issue 01: 83-92, p. 90.
[736] Mikelėnas, V. Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė, *op. cit*., p. 26.
[737] Tiesa, kai kurie Vokietijos autoriai šio tikslo neišskiria kaip savarankiško, keldami abejones, kodėl uždarosios bendrovės dalyviai prekyboje turėtų turėti didesnę apsaugą negu prekiautojai akcinės bendrovės akcijomis ir pan. (žr. *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 993).
[738] Kalss, S., p. 356.
[739] Mikelėnas, V. Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė, *op. cit*., p. 26.
[740] *GmbH Gesetz Kommentar*, p. 792; *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, *op. cit*., p. 994.
[741] Kaip minėjome, Šveicarijoje, kuri anksčiau laikėsi Vokietijos pasiūlyto modelio, notarinė forma uždarosios bendrovės akcijų perleidimui buvo panaikinta nuo 2007 m. liepos 1 d.
[742] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, *op. cit*., p. 993.

atstovavimo institutas ir notaras negali nieko įtakoti, t.y. notaras negali pilnai išaiškinti visų perleidimo pasekmių tiesiogiai perleidėjui, jis neprivalo patikrinti sandorio turinio tinkamumo, kainos arba įsipareigojimų, taip pat notarui dažnai nėra žinoma, ar perleidžiama akcija apskritai egzistuoja, ar perleidėjas faktiškai vis dar yra savininkas, ar įnašas yra apmokėtas ir ar nėra susigrąžintas, taip pat ar nėra nuslėpto turtinio įnašo[743]. Dažnai notaras, kadangi jis nėra ekspertas, neturi jokių galimybių nustatyti dokumentų klastojimo faktų. Be to, anot V. Mikelėno, žinant mūsų teismų praktiką net ir notariškai patvirtinta sutartis gali būti pripažinta negaliojančia dėl suklydimo, dėl prieštaravimo imperatyvioms teisės normoms arba LR CK 1.89 str. pagrindu. V. Mikelėno teigimu, tokia teismų praktika apskritai paneigia notarinės sandorio formos prasmę[744]. Galiausiai, notarinė sandorio forma visada susijusi tiek su papildomomis piniginėmis, tiek su papildomomis laiko sąnaudomis, o tai gali lemti civilinės apyvartos sulėtėjimą, gali išaugti sandorio vertė[745]. Visi šie argumentai rodo notarinės formos taikymo abejotiną tikslingumą[746].

LR CK 1.74 straipsnyje nustatytas gana trumpas sandorių, kuriems privaloma notarinė forma, sąrašas. Pasak V. Mikelėno, LR CK rengimo darbo grupė, atlikusi gilią analizę, padarė išvadą, kad sandorio privalomos notarinės formos nustatymas gali būti pateisinamas dviem argumentais: 1) siekiu apsaugoti viešą interesą, t.y. užtikrinti, jog civilinėje apyvartoje nebūtų neteisėtų, amoralių, viešajai tvarkai prieštaraujančių sandorių - todėl tokią forma tikslinga nustatyti tiems sandoriams, kurių sudarymas ir vykdymas yra itin reikšmingas valstybei viešojo intereso apsaugos prasme (pvz., vedybų sutartys, daiktinių teisių į nekilnojamuosius daiktus perleidimo sandoriai ir pan.); 2) siekiu labiau apsaugoti ir privatų interesą, nes sumažinama apgaulės, klastojimo, suklydimo galimybė - todėl tikslinga nustatyti privalomą sandorio formą tiems sandoriams, kurių sudarymas yra susijęs su didesne rizika, didesnėmis investicijomis (pvz., šiuo požiūriu tikslinga nustatyti privalomą notarinę formą daiktinių teisių į nekilnojamuosius daiktus perleidimo ar šių teisių suvaržymo sandoriams, nes tokių sandorių kaina paprastai yra labai didelė, o žmogus per savo gyvenimą tokių svarbių sandorių tesudaro vieną kitą)[747]. Vargu ar disponavimas uždarųjų bendrovių akcijomis yra ta sritis, kurios griežto reglamentavimo reikalautų viešojo intereso apsauga. Remiantis antruoju iš minėtų argumentų, notarinė forma gali būti nustatyta ir akcijų pardavimui kaip verslo perleidimui, nes neretai tokio sandorio šalims tai būna „gyvenimo sandoris“, kurio kaina yra santykinai didelė. Bet kita vertus, šiais laikais šalys turi visas galimybes pasinaudoti kvalifikuota teisininkų pagalba. Be to, notarinę formą šalys gali laisvai pasirinkti, jei nori saugumo. Kita vertus, įstatyminio notarinės formos reikalavimo,

[743] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 994.
[744] Mikelėnas, V. Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė, p. 29.
[745] *Ibid*., p. 25.
[746] Plačiau apie diskusijas dėl privalomos notarinės formos panaikinimo ir alternatyvų žr. Kalss, S., p. 359-360.
[747] Mikelėnas, V. Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė, *op. cit*., p. 28.

nustatyto akcijų perleidimui, pvz., kai perleidžiama daugiau kaip 50 proc. akcijų, galima bus nesunkiai išvengti formaliai išskaidant sandorį į kelis atskirus sandorius. Todėl, atsižvelgdami į aukščiau išdėstytus argumentus, manytume, kad Lietuvoje būtų netikslinga ir neefektyvu nustatyti privalomą notarinę formą uždarųjų bendrovių akcijų perleidimo sandoriams.

Tačiau galbūt minėtus tikslus, ypač teisinio aiškumo ir akcininkų sudėties skaidrumo užtikrinimą[748], galima būtų pasiekti kitais būdais? Lietuvos teisinėje literatūroje minimi tokie būdai kaip nustatymas, kad uždarosios akcinės bendrovės gali turėti tik materialias akcijas[749], bei įpareigojimas uždarąsias akcines bendroves apie akcijų savininkus ir akcijų perleidimą informuoti juridinių asmenų registrą[750]. Pirmasis iš minėtų siūlymų yra labai abejotinas, kadangi „grįžimas“[751] prie draudimo uždarosioms akcinėms bendrovėms išleisti nematerialias akcijas neatitiktų pasaulinių tendencijų[752]. Todėl giliau paanalizuosime antrojo pasiūlymo galimybes.

Šiuo metu apie akcininkų pasikeitimus bendrovė, iš principo, neprivalo informuoti Juridinių asmenų registro. Tiesa, tai privaloma padaryti, kai bendrovėje visas bendrovės akcijas įsigyja vienas asmuo arba bendrovės visų akcijų savininkas perleidžia visas ar dalį bendrovės akcijų kitiems asmenims, t.y. Juridinių asmenų registre duomenys apie bendrovės akcininką tvarkomi tik tuo atveju, kai bendrovės akcininkas yra vienas asmuo (LR ABĮ 14 str. 4 d. ir 37 str. 12 d., Juridinių asmenų registro nuostatų[753] 23.1.2 p.)[754]. Kadangi akcijų apskaitą vykdo pati bendrovė, Lietuvos autoriai konstatuoja, kad mechanizmo, galinčio užtikrinti patikimą tiesioginę[755] informaciją apie uždarosios akcinės bendrovės akcijų savininkus, nėra[756].

Kaip minėjome, nemažame skaičiuje valstybių (Austrijoje, Čekijoje, Estijoje, Graikijoje, Italijoje, Latvijoje, Liuksemburge, Maltoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Rumunijoje, Šveicarijoje, Vengrijoje, Vokietijoje) apie akcijų perleidimą (akcininkų pasikeitimą) privaloma pranešti (įregistruoti) ir viešajam registrui. Kai kuriose valstybėse už tai atsakingi bendrovės

---

[748] Manytume, kad prekybos biržoje prevencijos ir šalių „apsauga nuo skubotumo“ tikslų siekimas nėra toks aktualus šiuo metu. Pirmasis tikslas pakankamai efektyviai pasiekiamas nustatytais griežtais reikalavimais viešai prekybai akcinių bendrovių akcijomis bei imperatyviu įstatymo draudimu viešai prekiauti uždarosios akcinės bendrovės akcijomis (LR ABĮ 2 str. 4 d.). Antrojo tikslo siekimas nėra toks svarbus viešajam interesui, be to, jis praktiškai yra pasiekiamas šalims naudojantis kvalifikuotų teisės, finansų ir kitų patarėjų pagalba.

[749] Rymeikis, T., p. 66. Tiesa, ir pats autorius nurodo tokio pasiūlymo trūkumus, t.y. kad reiktų galutinai reglamentuoti tokių vertybinių popierių spausdinimo reikalavimus, o daugkartinis akcijų perleidimas sukeltų techninio pobūdžio problemų dėl nuosavybės teisės perleidimo įrašų (indosamentų) akcijoje įrašymo.

[750] Kiršienė, J.; Kerutis, K., p. 27.

[751] 1990 m. LR ABĮ nenumatė nematerialių akcijų ir tokia galimybė atsirado tik priėmus 1994 m. LR ABĮ.

[752] Kaip minėjome, kontinentinės Europos šalių įstatymuose pastebima vertybinių popierių dematerializavimo tendencija (žr. disertacijos 1.2.1 poskyrį, 23 psl.).

[753] Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 107-4810 (2009-01-30 d. redakcija).

[754] Akivaizdu, kad šio reikalavimo gali būti nesunkiai išvengiama, jeigu bendrovėje yra bent du akcininkai. Todėl kartais antruoju akcininku įtraukiamas nominalus asmuo (pvz., pagrindinio akcininko giminaitis ar pan.).

[755] Netiesioginiu būdu bendrovės akcininkų sudėtį galima nustatyti iš Juridinių asmenų registro gaunant tos bendrovės visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimų, kurie privalomai pateikiami Juridinių asmenų registrui (pvz., keičiant bendrovės įstatus), kopijas.

[756] Kiršienė, J.; Kerutis, K., *op. cit*., p. 27.

valdymo organai (bendrovės vadovai) (pvz., Austrijoje, Graikijoje, Italijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Maltoje, Šveicarijoje, Vengrijoje)[757], o kitose (pvz., Estijoje, Vokietijoje)[758] notarinės sutarties nuorašą arba atitinkamą pranešimą registrui siunčia sandorį tvirtinęs notaras. Be to, vienose valstybėse viešajam registrui turi būti pateikiami patys perleidimo dokumentai (pvz., Graikijoje, Italijoje, Maltoje), o kitose pateikiamas ir atnaujinamas tik bendrovės akcininkų sąrašas (pvz., Latvijoje, Lenkijoje, Šveicarijoje, Vengrijoje, Vokietijoje). Atskirose valstybėse skiriasi ir registracijos viešajame registre teisinė reikšmė. Vienoje valstybių grupėje (pvz., Čekijoje, Prancūzijoje, Rumunijoje)[759] nurodoma, kad tokia registracija reiškia akcijų perleidimo įsigaliojimą trečiųjų asmenų atžvilgiu[760]. Tuo tarpu kitose valstybėse (pvz., Italijoje[761]) tokia registracija yra reikšminga apskritai sandorio įsigaliojimui. Vokietijoje, įvykdžius 2008 m. riboto atsakomybės bendrovės (GmbH) teisinio reglamentavimo reformą, nustatyta, kad tiktai oficialiame sąraše nurodytiems akcininkams bus pripažįstamos jų teisės[762], taip pat akcentuojama sąžiningo akcijų pirkėjo apsauga - pirkėjas gali pasikliauti komerciniame registre esančių akcininkų sąrašų turiniu[763]. Be to, šios pareigos neįvykdymas Vokietijoje gali lemti asmeninę vadovaujančiųjų direktorių atsakomybę tiek prieš akcininkus, tiek prieš bendrovės kreditorius[764]. Galiausiai, nevienodai sprendžiamas ir akcininkų sudėties (sąrašo) viešumo (prieinamumo) klausimas. Paprastai bendrovių vedami vidiniai akcijų (akcininkų) apskaitos registrai nėra viešai prieinami. Kita vertus, kai kuriose valstybėse (pvz., Airijoje, Jungtinėje Karalystėje, Norvegijoje, Suomijoje, Švedijoje)[765] toks viešumas (prieinamumas) yra nustatytas[766]. Daugumoje valstybių, kuriose numatytas privalomas akcijų perleidimo (akcininkų pasikeitimo) registravimas viešajame registre, registrui pateikta informacija yra vieša, išskyrus Latviją, kur nustatyta, kad su bendrovės akcininkų registru turi teisę susipažinti tik akcininkai, direktorių valdybos ir stebėtojų tarybos nariai bei auditorius, taip pat kompetentingos valstybės institucijos (Latvijos komercinio įstatymo[767] 187 str. 7 d.).

---

[757] Maitland-Walker, J., p. 52, 548, 915; *Corporate Business Forms in Europe*, p. 369; *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 266; *European Corporate Law*, p. 183, 258, 285.

[758] *Corporate Business Forms in Europe*, *op. cit*., p. 152; Muller, K. J., p. 117, 123.

[759] *European Corporate Law*, *op. cit*., p. 90; *Corporate Business Forms in Europe*, *op. cit*., p. 204; Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 768.

[760] Tiesa, pvz., Maltoje tokia registracija yra absoliučiai deklaratyvaus pobūdžio: šio reikalavimo neįvykdymas nelemia perleidimo negaliojimo, bet kiekvienam bendrovės pareigūnui skiriama bauda (*European Corporate Law*, *op. cit*., p. 258).

[761] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 266.

[762] Noack, U.; Beurskens, M., p. 115.

[763] Seibert, U., p. 90.

[764] Muller, K. J., *op. cit*., p. 123.

[765] Maitland-Walker, J., *op. cit*., p. 290, 474, 697, 964; *The Regulation of Companies: a Tribute to Paul Krüger Anderson*, p. 57.

[766] Pažymėtina, kad Reglamento dėl Europos privačiosios bendrovės statuto projekte (15 str. 3 d.) taip pat numatoma, kad akcininkų sąrašas gali būti patikrintas akcininkų arba trečiųjų šalių, joms pareikalavus.

[767] Latvian Commercial Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-31 d.]. <http://www.ttc.lv/New/lv/tulkojumi/E0040.doc>.

Atsižvelgdami į kitų šalių patirtį bei į Lietuvos situaciją, galėtume pasiūlyti vieną iš galimų viešo registro panaudojimo modelių. Visų pirma, įstatyme turėtų būti nustatyta, kad Juridinių asmenų registrui turi būti pranešama apie bet kokius uždarosios bendrovės akcininkų sudėties pasikeitimus[768], t.y. registrui pateikiamas ir vėliau atnaujinamas tik akcininkų sąrašas, o ne patys akcijų perleidimo dokumentai (taip išlaikant sandorio sąlygų konfidencialumą). Antra, pats pranešimas apie uždarosios bendrovės akcininkų pasikeitimą galėtų būti vykdomas ta pačia tvarka, kaip ir šiuo metu nustatyta pranešimui apie vienintelio akcininko duomenis (LR ABĮ 14 str. 4 d. ir 37 str. 12 d.). T.y. po atitinkamo sandorio šalių pranešimo gavimo Juridinių asmenų registro tvarkytojui turi pranešti bendrovės vadovas[769]. Trečia, neįregistravusios akcijų perleidimo fakto Juridinių asmenų registre šalys negali panaudoti perleidimo fakto prieš trečiuosius asmenis ir įrodinėti savo teisių prieš trečiuosius asmenis remdamosi kitais įrodymais (LR CK 1.75 str. 2 d.). Ketvirta, bet kurios uždarosios bendrovės akcininkų sąrašas (duomenys), kaip ir bet kokia kita Juridinių asmenų registrui pateikta informacija, būtų vieši ir nurodomi išduodamame išplėstiniame Juridinių asmenų registro išraše. Tiesa, kai kurie Lietuvos autoriai[770], siūlo, siekiant apsaugoti akcijų savininkų asmens duomenis (privatumą), nustatyti, kad tokia informacija turėtų būti prieinama tik įstatymų numatytam subjektų ratui (kaip minėjome, toks modelis pasirinktas, pvz., Latvijoje). Žinoma, argumentai dėl akcininkų privatumo apsaugojimo ir pan., yra svarūs ir jie neturėtų būti ignoruojami. Tačiau teisinio aiškumo ir uždarosios bendrovės akcininkų sudėties skaidrumo užtikrinimas, mūsų nuomone, turėtų čia turėti prioritetą. Be to, pagal dabartinį Lietuvos teisinį reglamentavimą visi Juridinių asmenų registre registruoti duomenys (informacija) yra vieši[771], todėl vargu ar būtų pagrįsta atskirų uždarosios bendrovės akcininkų (pvz., net turinčių 99 procentus akcijų) duomenims suteikti didesnę apsaugą (slaptumą), negu, pvz., vieninteliam bendrovės akcininkui. Vis dėlto, uždarosios bendrovės akcininkų duomenų viešumo klausimas, be abejo, lieka labiausiai diskutuotinu[772]. Penkta, siekiant mažinti tokio įpareigojimo vykdymui reikiamas laiko ir pinigines sąnaudas, turėtų būti galima tokį pranešimą Juridinių asmenų registrui pateikti ir elektroniniu būdu (pvz., elektroninio bendrovės vadovo parašo pagalba, panaudojant elektroninio deklaravimo sistemos modelį ar pan.).

---

[768] Tuo tarpu akcinių bendrovių atveju, atsižvelgiant į jų specifiką (didelį akcininkų skaičių ir akcininkų sudėties dinamišką kaitą), ir toliau galėtų išlikti dabar galiojantis įpareigojimas pranešti Juridinių asmenų registrui tik, kai visas bendrovės akcijas įsigyja vienas asmuo arba bendrovės visų akcijų savininkas perleidžia visas ar dalį bendrovės akcijų kitiems asmenims.

[769] Bendrovės vadovui nevykdant pareigos pranešti viešajam registrui apie akcijų perleidimą, asmuo, sudaręs sandorį dėl akcijų įgijimo, turėtų teisę kreiptis į teismą dėl bendrovės vadovo įpareigojimo atlikti minėtus veiksmus (LR CPK 5 str. 1 d., LR CK 1.138 str. 8 p.).

[770] Kiršienė, J.; Kerutis, K., p. 27.

[771] Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2007 m. gruodžio 3 d. įsakymas Nr. 1R-503 „ Dėl Juridinių asmenų registro tvarkymo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 128-5230. 78 ir 94 p.

[772] Svarbu pažymėti, kad jau po šio disertacininio darbo užbaigimo pateiktuose mūsų minėtuose LR ABĮ pakeitimuose taip pat siūloma vieša uždarosios akcinės bendrovės akcininkų sąrašo registracija (projekto 17 str.).

Taigi atliktos analizės pagrindu galime teigti, kad Lietuvoje *nėra pagrindo nustatyti privalomos notarinės formos* reikalavimo uždarosios bendrovės akcijų perleidimui. Tačiau, siekiant teisinio aiškumo ir uždarosios bendrovės akcininkų sudėties skaidrumo užtikrinimo, siūlytume įdiegti aukščiau nurodytą *uždarosios bendrovės akcininkų duomenų viešos registracijos modelį*, atitinkamai pakeičiant LR ABĮ 14 str. 4 d. ir 37 str. 12 d., taip pat Juridinių asmenų registro nuostatų 23.1.2 p. nuostatas (žr. disertacijos 210-211 psl.).

3.5. Trečiojo skyriaus apibendrinimas

Trečiuoju skyriumi siekėme pasiekti trečiąjį keltą uždavinį - ištirti ir įvertinti taikomus ir verslo perleidimo sandoriams reikšmingus uždarosios bendrovės akcijų pardavimo suvaržymus, būtinus sutikimus (leidimus) bei formalius sandorio įforminimo reikalavimus.

Uždarosios bendrovės ypatumai (specifika), o ypač siekis išlaikyti *intuitu personae* pobūdį, lemia tai, kad Lietuvoje, kaip ir kitose valstybėse, yra nustatyti tam tikri uždarosios bendrovės akcijų perleidimo ribojimai. Lietuvoje pasirinkta „pirmumo sąlygos“ („pasiūlymo“) uždarosios bendrovės akcijų perleidimo apribojimų sistema - akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamas uždarosios bendrovės akcijas. Tačiau šios pirmumo teisės teisinis reglamentavimas nėra pakankamai aiškus, todėl tobulintinas. Rekomenduotume pasirinkti dispozityvų reglamentavimo modelį ir nustatyti, kad ši pirmumo teisė taikoma akcijų pardavimo kitam akcininkui atveju tik tuomet, jeigu tai nustatyta konkrečios bendrovės įstatuose. Įstatuose gali būti nustatytos tik kiek kitokios pirmumo teisės įgyvendinimo procedūros (sąlygos), bet nepanaikinta pati teisė. Tačiau šios teisės netaikymas arba kitokie bendrovės akcijų perleidimo apribojimai gali būti nustatyti akcininkų sutartyje, kurios nuostatos galiotų tik sutarties šalims ir turėtų būti protingos. Be to, šios pirmumo teisės pažeidimo pasekmėmis turėtų būti tik konkretaus akcijų pardavimo sandorio pripažinimas negaliojančiu ir restitucijos taikymas, bet ne pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimas akcininkams, kurių pirmumo teisė pažeista.

Atlikto tyrimo pagalba taip pat padarėme išvadą, kad išankstinio atsisakymo nuo akcininko pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisėtumas priklauso nuo to, ar ta teisė yra objektinė, ar jau virtusi subjektine. Objektinės teisės išankstinis atsisakymas vertintinas kaip sandoris, ribojantis asmens teisnumą ir todėl negaliojantis. Tačiau galimas prievolinių įsipareigojimų dėl ateityje atsirasiančios subjektinės pirmumo teisės prisiėmimas.

Verslo perleidimo atveju yra reikšminga ir koncentracijų kontrolės procedūra, kuria siekiama užkirsti kelią koncentracijų neigiamam poveikiui konkurencijai rinkoje. Veikia du koncentracijų kontrolės lygiai – nacionalinis, kai koncentracijų kontrolę vykdo nacionalinės konkurencijos kontrolės institucijos (Konkurencijos taryba Lietuvoje) ir Europos Komisijos

vykdoma ES koncentracijų kontrolė. Abiem atvejais koncentracijų kontrolės taikymo bendrosios sąlygos yra: 1) *koncentracijos buvimas* (verslo perleidimas akcijų pirkimo-pardavimo būdu visuomet atitiks šią sąlygą); ir 2) tam tikrų *apyvartos kriterijų* viršijimas (akcijų perleidimo atveju skaičiuojamos akcijų pirkėjo ir įsigyjamos bendrovės apyvartos). Kita vertus, šalys gali pasiūlyti tam tikrus įsipareigojimus (*konkurencijos gynimo priemones*), kurie turėtų padaryti, kad koncentracija būtų suderinama su bendrąja rinka. Jie turi atitikti *pakankamumo, išsamumo*, *veiksmingumo* ir *operatyvumo* sąlygas. Be to, paprastai tinkamais pripažįstami tik *struktūriniai* įsipareigojimai, o elgesio įsipareigojimai priimtinais laikomi tik išimtiniais atvejais labai konkrečiomis aplinkybėmis. Tokios pozicijos iš esmės laikosi ir Konkurencijos taryba.

Akcijų perleidimo sandorio šalims gali reikėti gauti ir sutuoktinio, itin jautriose srityse veikiančių subjektų (bankų, draudimo įmonių) veiklą prižiūrinčių institucijų, šalių (juridinių asmenų) vidinių organų, jeigu tokio sutikimo būtinybė numatyta įstatuose, ar sudarytų sutarčių kontrahentų sutikimus (leidimus). Vienais atvejais sutikimo negavimas gali lemti akcijų perleidimo sandorio pripažinimą *niekiniu* (negavus specifinių įmonių veiklą prižiūrinčių institucijų leidimo), o kitais – būti sandorio *ginčijimo pagrindu* (negavus sutuoktinio ar vidinių organų sutikimo). Pastaruoju atveju, mūsų nuomone, remiantis LR CK 6.227 str. 3 d. nuostatomis, ieškovu galėtų būti ir *sąžininga sutarties šalis* (pirkėjas), įrodžiusi, kad ji nukentėjo nuo sutarties sudarymo, taip pat *bet kuris kitas asmuo* (pvz., pardavėjo kreditorius), jeigu jis įrodo, kad sutartis pažeidė jo teises arba teisėtus interesus. Akcijų pardavėjo, pirkėjo ir (ar) įsigyjamos bendrovės kontrahentų sutikimų (leidimo) negavimo atveju, net ir esant konkrečios sutartis registracijai, gali būti taikomos tik konkrečioje sutartyje numatytos pasekmės, bet ne akcijų perleidimo sutarties ginčijimas. Akcijų pirkėjo ar pardavėjo kontrahentai (kreditoriai) turėtų galimybę ginčyti akcijų perleidimo sandorį tik nebent LR CK 6.66-6.67 straipsnių pagrindu, jeigu sugebėtų įrodyti visas *actio Pauliana* sąlygas.

Galiausiai, galime teigti, kad Lietuvoje *nėra pagrindo nustatyti privalomos notarinės formos* reikalavimo uždarosios bendrovės akcijų perleidimui. Tačiau, siekiant teisinio aiškumo ir uždarosios bendrovės akcininkų sudėties skaidrumo užtikrinimo, siūlytume įdiegti *uždarosios bendrovės akcininkų duomenų viešos registracijos modelį*: 1) Juridinių asmenų registrui turi būti pranešama apie bet kokius uždarosios bendrovės akcininkų sudėties pasikeitimus (pateikiamas ir vėliau atnaujinamas akcininkų sąrašas); 2) toks pranešimas vykdomas ta pačia tvarka, kaip ir šiuo metu nustatyta pranešimui apie vienintelio akcininko duomenis; 3) neįregistravusios akcijų perleidimo fakto Juridinių asmenų registre šalys negali panaudoti perleidimo fakto prieš trečiuosius asmenis (LR CK 1.75 str. 2 d.); 4) uždarosios bendrovės akcininkų sąrašas (duomenys) būtų vieši; 5) turėtų būti galimybė tokį pranešimą Juridinių asmenų registrui pateikti ir elektroniniu būdu.

4. AKCIJŲ PARDAVĖJO ATSAKOMYBĖS UŽ TRŪKUMUS YPATUMAI

4.1. Įstatyminė akcijų pirkėjo apsauga

4.1.1. Akcijų kokybės samprata ir pardavėjo atsakomybės už objekto trūkumus taikymo ribos

Teisės aktuose nerasime akcijų kokybės sąvokos apibrėžimo. LR CK 6.428 straipsnis nurodo, kad vertybinių popierių pirkimo-pardavimo sutarčių sudarymo ypatumus nustato atskiri įstatymai. Tačiau nei LR ABĮ, nei LR VPĮ nenumato jokių reikalavimų ar kriterijų akcijų kokybei. Todėl, remiantis LR CK 6.305 str. 2 dalies nuostatomis, akcijų kokybei galima taikyti bendrąsias LR CK normas dėl pirkimo-pardavimo objekto (daikto) kokybės.

Sistemiškai analizuodami LR CK 6.317 str. 2 d., 6.321 str., 6.327, 6.333 straipsnių nuostatas, galime kalbėti apie daiktų (akcijų) kokybę siaurąja ir plačiąja prasmėmis. Siaurąja prasme daiktų kokybė reglamentuojama LR CK 6.333 straipsnyje ir reiškia, kad daiktas turi tas savybes, kurių pirkėjas galėjo protingai tikėtis, t.y. kurios būtinos daiktui, kad jį būtų galima naudoti pagal įprastinę arba specialią paskirtį[773]. Plačiąja prasme daiktų kokybė, mūsų nuomone, be minėtos kokybės siaurąja prasme apima ir visus kitus reikalavimus daiktui, nurodytus LR CK 6.327 str. ir kituose straipsniuose (kiekį, asortimentą, komplektiškumą, tarą ir pakuotę ir kt.), o taip pat ir trečiųjų asmenų teisių ar pretenzijų į daiktą nebuvimą (LR CK 6.321 str.). T.y. plačiausia prasme daiktų kokybė[774] reiškia, kad nėra jokių daiktų trūkumų – nei fizinių (objektinių), nei teisinių. Pasiremdami Vokietijos teisės doktrina[775], šiame poskyryje analizuosime akcijų kokybę, skirstydami akcijų trūkumus į teisinius ir objektinius.

Teisinis akcijos trūkumas yra tada, kai egzistuoja trečiųjų asmenų teisė prieš akcijų pirkėją kaip teisės turėtoją (nuosavybės teisės suvaržymai) ir tuo pagrindu gali grėsti akcininko statuso netekimas (pvz., akcijos įkeitimo, uzufrukto tretiesiems asmenims atveju). Kitais žodžiais tariant, akcijos yra be teisinių trūkumų, jeigu trečiosios šalys negali reikalauti jokių teisių (neturi jokių kitokių pretenzijų) prieš pirkėją akcijų atžvilgiu arba yra tik tos teisės, kurios nurodytos akcijų pirkimo-pardavimo sutartyje ar įregistruotos viešame registre (LR CK 6.321 str. 5 d.). Bendriausia prasme kaip trečiųjų asmenų teisės ar pretenzijos į parduodamą daiktą (akciją) turi būti suprantamos bet kokios trečiųjų asmenų teisės ar pretenzijos: daiktinės, prievolinės teisės, intelektinės nuosavybės teisės, taip pat esant viešosios teisės pažeidimų ar ribojimų (pvz., gali būti taikomos atitinkamos priemonės dėl įstatymuose numatytų mokesčių, muitų ar kitokių

[773] Ambrasienė, D., *et al*. *Civilinė teisė*, p. 289.
[774] Užsienio literatūroje neretai naudojama ne „kokybės“, bet „atitikimo“ (angl. ‘*conformity*‘) sąvoka.
[775] Markesinis, B. S.; Unberath, H.; Johnston, A., p. 499; Baumbach, A.; Hueck, A., p. 268; *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 1082, 1085.

rinkliavų nesumokėjimo; areštas ar pan.)[776]. Teisiniai akcijų trūkumai apima ir atvejus, kai akcijos yra teisminio ginčo objektas, taip pat kai pardavėjo teisė disponuoti akcijomis atimta ar apribota (LR CK 6.321 str. 3 d.). Be to, užsienio teisinėje literatūroje pažymima, kad teisiniai trūkumai apima tik „teisinį trukdymą“, kurį sudaro teisinis reikalavimas dėl parduoto objekto trečiajam asmeniui įrodinėjant, kad jo teisė egzistavo pardavimo metu, bet ne fizinį trukdymą, kadangi pastaruoju atveju pirkėjas gali asmeniškai įgyvendinti savo nuosavybės teisę, siekdamas pašalinti tokius trukdymus[777]. Galiausiai, vertinant akcijų teisinius trūkumus turi būti atsižvelgta į LR CK 6.321 straipsnyje numatytos pardavėjo pareigos patvirtinti daiktų nuosavybės teisę vykdymo sąlygas[778]: 1) tokia pareiga atsiranda, kai teisių ar pretenzijų į parduodamą daiktą turi tretieji asmenys; 2) trečiųjų asmenų teisės ar pretenzijos atsirado ir buvo sudarant sutartį ir perduodant daiktą (dėl aplinkybių, už kurias atsako pardavėjas arba kurių atsiradimo rizika jam tenka); 3) pardavėjas pagal pirkimo-pardavimo sutartį gali perduoti pirkėjui daiktus, suvaržytus trečiųjų asmenų teisėmis ar pretenzijomis, jeigu tinkamai informavo pirkėją apie trečiųjų asmenų teises ar pretenzijas ir šis, tai žinodamas, sutinka juos priimti; 4) minėtą pareigą pardavėjas turi, jeigu tokios teisės ar pretenzijos buvo perduodant daiktus pirkėjui (LR CK 6.318 str. 2 d.), t.y. tuo metu, kai pripažįstama, jog pardavėjas tinkamai įvykdė pareigą perduoti daiktus.

Kad perkamos-parduodamos akcijos turi objektinių[779] trūkumų galėtume laikyti tuomet, kai parduodamos akcijos nėra tokio dydžio ir (ar) nesuteikia tokios apimties teisių, kokios yra aptartos sutartyje arba yra įprastinės analogiškam kiekiui ir analogiškos rūšies bei klasės akcijoms. T.y. parduodant akcijas gali būti susitarta dėl tam tikrų teisių, kurias suteikia akcijos, pvz., teisių į dividendus, balso teisių ir kt., kaip kokybės požymių. Jei nėra susitarimo, jos turi būti įprasto dydžio, t.y. atitikti parduotos akcijos dydį ir suteikti teises, kurių protingai galima tikėtis (LR CK 6.333 str. 6 d.). Taigi objektinis trūkumas yra ir tada, kai akcijų paketo dydis skiriasi nuo susitarto. Taip pat objektiniai akcijų trūkumai, mūsų nuomone, turėtų būti tada, kai akcijos išvis neegzistuoja (pvz., likviduota ar neegzistuojanti bendrovė), kai perleidžiamos pasirašytos akcijos iki bendrovės įsteigimo arba dėl įstatinio kapitalo padidinimo pakeistų įstatų įregistravimo Juridinių asmenų registre (LR ABĮ 46 str. 6 d.) arba nevisiškai apmokėtos akcijos (LR ABĮ 46 str. 6 d., 48 str. 1 d.), taip pat kai dėl kitų priežasčių (pvz., bendrovei iškeltos bankroto bylos[780]) akcijų įgijėjas negali naudotis visomis ar kai kuriomis akcijų suteikiamomis

[776] Mizaras, V. Pirkimo–pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse (2). *Justitia*. 2003, 5 (47): 10-22, p. 11.
[777] *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 3* / ed. J. Herbots. The Hague [etc.]: Kluwer, 1993. Suppl. 25 (October 1999). France, p. 216-217.
[778] Mizaras, V. Pirkimo–pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse (2), *op. cit*., p. 10-11.
[779] „Objektinis“ reiškia „priklausantis objektui, daiktui“. Ši sąvoka netapati sąvokai „objektyvus“ („objektyvinis“), kuri reiškia „egzistuojantis nepriklausomai nuo sąmonės“ (žr. *Lietuvių kalbos žodynas*, <http://www.lkz.lt>).
[780] Vienoje iš nutarčių Lietuvos apeliacinis teismas pažymėjo, kad bankroto bylos iškėlimo įmonei atveju iš esmės suvaržomos tos įmonės akcijų turėtojo teisės valdyti įmonę, nes bankrutuojančios įmonės valdymas ir reikalų

turtinėmis ar neturtinėmis teisėmis (LR ABĮ 14-15 str.). Paprastai akcijų kokybės trūkumu, jeigu tai konkrečiai neaptarta sutartyje, teismų praktika nelaiko akcijų kaip vertybinio popieriaus vertės neigiamų pokyčių laikotarpyje nuo sutarties sudarymo iki jos galutinio įvykdymo[781].

Akivaizdu, kad praktikoje objektiniai akcijų trūkumai gali pasitaikyti pakankamai retai. Žymiau dažnesni akcijų pirkėjų reikalavimai dėl įsigytos bendrovės vykdomo verslo (įmonės) trūkumų. Tačiau apskritai daugumoje valstybių laikoma, jog bendrovės akcijų įsigijimas savo esme yra teisių įsigijimas, taigi pardavėjas yra atsakingas tik už parduotų teisių egzistavimo tęstinumą arba už jų įprastinę ar sutartą kokybę (taip vadinamą tikrumą), bet ne už jų ekonominę vertę (finansinį patikimumą)[782]. Tiesa, tiek Lietuvos[783], tiek ir užsienio[784] teisės doktrinoje diskutuojama, ar akcijų pardavimui turi įtakos taip pat verslo kokybė. T.y. ar akcijų pirkėjas gali reikšti reikalavimus pardavėjui ne tik dėl aukščiau aptartų pačių akcijų teisinių ir objektinių trūkumų, bet ir dėl verslo (įmonės) trūkumų. LR CK normų analizė suponuoja išvadą, kad akcijų pirkėjas gali reikšti reikalavimus pardavėjui tik dėl akcijų, t.y. tiesioginio pirkimo-pardavimo sandorio objekto teisine prasme, teisinių ir objektinių trūkumų. Tačiau, kaip pagrindėme disertacijos 1.2.2 poskyryje, neretai akcijų pirkimo-pardavimo tikruoju ekonominiu tikslu yra verslo (įmonės) perleidimas. Toliau šį sudėtingą klausimą ir išanalizuosime.

4.1.2. Daiktų (įmonės) trūkumų normų taikymo akcijų pardavimo atveju problema

Kaip minėjome, teisės doktrinoje diskutuojama, ar akcijų pirkėjas gali reikšti reikalavimus pardavėjui ne tik dėl pačių akcijų, bet ir dėl bet ir dėl bendrovės, kurios akcijos įsigyjamos, vykdomo verslo (įmonės) teisinių ir objektinių trūkumų. Būtent šiame disertacijos poskyryje analizuosime įmonės trūkumų sampratą, rūšis ir daiktų (įmonės) trūkumų normų taikymo akcijų pardavimo sandoriams galimybes.

4.1.2.1. Įmonės trūkumų samprata ir klasifikacija

Pagal savo kilmę daikto trūkumų institutas buvo skirtas tik „klasikiniams“ daiktams, ir tik vėliau jo taikymas išplito. Tradiciškai daikto trūkumas yra pripažįstamas tada, kai dėl daikto savybių yra įsivėlusi klaida (subjektyvus trūkumas) arba kai daiktas neatitinka aptartų savybių (objektyvus trūkumas)[785]. Įmonės kaip objekto[786] trūkumas Vokietijos teisės doktrinoje

---

tvarkymas tampa administratoriaus ir kreditorių susirinkimo (komiteto) teise bei pareiga (ApT CBS 2005-10-20 d. nutartis c. b. *Kauno m. savivaldybės taryba v. UAB "Švaros būstinė"* (bylos Nr. 2A-341/2005)).

[781] Pvz., LAT CBS 2003-05-19 d. nutartis c. b. *G. Brencius v. UAB "Ūkio banko investicinė grupė"* (bylos Nr. 3K-3-612/2003).

[782] *German Limited Liability Company* / ed. R. Volhard, A. Stengel. Chichester: JOHN WILEY & SONS, 1997, p. 81.

[783] Kiršienė, J.; Kerutis, K., p. 27, 29.

[784] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 1084.

[785] *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, p. 73.

apibrėžiamas kaip nenaudingas pirkėjui aktualios įmonės būklės nukrypimas nuo sutartimi sutartos būklės[787]. Įmonės trūkumai gali būti teisiniai ir objektiniai. Pardavėjas privalo perduoti pirkėjui įmonę laisvą nuo trečiųjų asmenų teisių ir garantuoti įmonės nuosavybės teisę (LR CK 6.321 str.), o įmonės atžvilgiu egzistuojantys trečiųjų asmenų reikalavimai ar pretenzijos, kurie nežinomi pirkėjui[788], laikomi teisiniais įmonės trūkumais[789]. Objektyvus teisinio trūkumo egzistavimas yra pakankamas, bet taip pat būtinas, tam, kad pardavėjas būtų atsakingas; pirkėjas neturi įrodinėti, kad jis faktiškai patyrė nuostolių.

Įmonės objektiniai trūkumai egzistuoja, kai perdavimo dieną: a) ji nėra sutartos būklės; arba b) ji yra netinkama sutartimi sutartam naudojimui[790]; arba c) ji nėra tinkama įprastam naudojimui[791] ir ji nėra tokios būklės, kuri yra įprasta panašioms įmonėms[792] ir kurios galima buvo tikėtis, atsižvelgiant į perkamos įmonės tipą[793]. Objektiniai trūkumai apima kiekvieną neigiamą pirkimo objekto faktinės būklės nukrypimą nuo šalių sutartos būklės, jeigu šis nukrypimas gana dideliu mastu sumažina pirkimo objekto vertę ar tinkamumą arba lemia tokios vertės ar tinkamumo praradimą[794].

Teoriškai įmonės kokybė apibūdinama dviem kategorijomis - tinkama įmonės komplekse esančio turto kokybe ir paties komplekso buvimu būklėje, tinkamoje panaudojimo tikslams. Tinkama turto, esančio įmonės sudėties elementu, kokybė, jeigu jo atžvilgiu nėra jokių ypatingų reikalavimų, aptartų tarp pardavėjo ir pirkėjo, turi reikšti to turto tinkamumą panaudojimui pagal jo paskirtį[795]. Antrasis kriterijus taikomas įmonei kaip visumai, t.y. liečia visus kartu susijusius materialius ir nematerialius įmonės elementus. Atskirų į įmonės sudėtį įeinančių elementų trūkumai turi būti vertinami reikšmingumo įmonei kaip visumai požiūriu[796]. T.y. įmonės pardavėjas tokiu atveju bus atsakingas pagal LR CK 6.408 ir 6.433 straipsnius tiktai tuomet, jeigu atskiro elemento trūkumas yra tokios reikšmės, kad jis turi neigiamą poveikį įmonės kaip

---

[786] Dėl įmonės kaip objekto sampratos ir požymių žr. disertacijos 1.2.3 poskyrį.

[787] Picot, G., p. 40.

[788] Kadangi sandoriai su įmone yra registruotini viešajame registre, praktikoje gana retai įmanomi atvejai, kad pirkėjas nežinotų arba neturėtų žinoti apie trečiųjų asmenų teises į įmonę kaip visumą. Dažnesni atvejai, kai teisinių trūkumų turi atskiri įmonės sudarantys turtiniai objektai (dėl atskirų įmonės elementų trūkumų teisinės reikšmės žr. žemiau).

[789] Bendrai teisinius trūkumus plačiau aptarėme disertacijos 4.1.1 poskyryje.

[790] Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad pirkėjas, turėdamas specifinių tikslų, kaip ateityje naudoti nusipirktą objektą, tačiau jų neatskleisdamas pardavėjui, pats prisiima riziką dėl galimo tokių tikslų nepasiekimo (LAT CBS 2003-01-08 d. nutartis c. b. *V. J. v. VĮ Valstybės turto fondas* (bylos Nr. 3K-3-52/2003)).

[791] Plačiau apie daiktų tinkamumą naudoti įprastam ir specifiniam tikslams žr. Mizaras, V. Pirkimo–pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse (3). *Justitia*. 2003, 6 (48): 8-25, p. 12-14.

[792] Nukrypimu nuo įprastinio pasinaudojimo verslo objektu gali būti laikomi atvejai, kai verslo įmonė yra neveikianti, t.y. kai ji neturi pakankamai žaliavų ar darbo priemonių, kad galėtų gaminti produkciją, arba kai negali normaliai parduoti savo produkcijos, ji nėra konkurentabili (*Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 1091).

[793] *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 261.

[794] Picot, G., *op. cit*., p. 40.

[795] *Гражданское право. В 4 т. Том 3. Обязательственное право*, ст. 405.

[796] Ершова, Е. А.; Овчинников, К. Д., ст. 239.

visumos vertei, naudingumui ar funkcionavimui. Vokietijos teisės doktrinoje minima vadinamoji „visumos svarbos teorija“, pagal kurią, jei pavienio objekto trūkumas (tiek kiekybės, tiek kokybės nukrypimai) niekaip neįtakoja numatyto, įprasto verslo įmonės panaudojimo, jis nėra joks verslo trūkumas[797], o pavienių perleidžiamos įmonės savybių trūkumai gali sukelti visos įmonės trūkumą, kai atskiro objekto trūkumas lemia įmonės patrauklumo stoką ir įmonės ekonominių pagrindų sugriuvimą[798]. Vokietijos teismų praktikoje buvo konstatuota, kad atskiro įmonės turto elemento objektinis arba teisinis trūkumas turėjo būti toks reikšmingas, kad galėtų „pramušti“ įmonę ir sukrėsti jos ekonominę vienovę[799]. Taip pat įmonės trūkumais laikytos aplinkybės, kurios nesusijusios su pavieniais įmonės elementais, tačiau kurios trukdo verslo funkcionavimui ir gali „sudrebinti“ ekonominį įmonės veiklos pagrindą (pvz., kai išleista produkcija neturi paklausos, kai nėra ekonominio pagrindo verslui vystyti ir pan.)[800]. Kiekio trūkumai taip pat gali sudaryti įmonės trūkumą (pvz., kai įsigyjant gėrimų didmeninės prekybos verslą, nerandami kartu parduoti tušti buteliai, arba jeigu įsigijus pastolių verslą vėliau nustatomas pastolių trūkumas)[801].

Nuo įmonės trūkumų sampratos priklauso, kokios normos bus taikomos pirkėjo teisių apsaugai ir ar jos apskritai bus taikomos[802]. Įmonės trūkumai gali būti esminiai ir neesminiai. Įmonės esminis trūkumas gali reikšti, kad įmonės pirkimo-pardavimo sutarties objektas apskritai nėra įmonė arba kad įmonės negalima panaudoti sutartyje nurodytam ar numanomam tikslui (tai dažniausiai reiškia akivaizdų įmonės ekonominės vertės sumenkėjimą)[803]. Praktiškai, jei kitaip nenumatyta sutartyje, tik dėl esminių įmonės trūkumų pirkėjas gali atsisakyti (nutraukti) sutartį (LR CK 6.408 str. 5 d., 6.334 str. 1 d. 4 p.)[804].

Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje praktiškai nėra užuominų, kokie konkretūs trūkumai gali būti laikomi įmonės trūkumais, todėl pasiremsime Vokietijos patirtimi. Vokietijos teismai paminėjo tokius objektinių įmonės trūkumų pavyzdžius, kaip esminis skirtumas tarp pažadėtų ir faktinių pozityvų, įmonės turto cheminis užterštumas[805], patento neturėjimas, kuris užkerta kelią įmonei vykdyti verslą jos pagrindinėje verslo srityje[806]. Kita vertus, įmonės

[797] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 1091.
[798] Picot, G., p. 40.
[799] BGH 1970-01-07 d. nutartis Nr. I ZR 99/68 (BGH, NJW 1970, 556); BGH 1995-02-08 d. sprendimas Nr. VIII ZR 8/94 (BGH, NJW 1995, 1547, 1549).
[800] BGH 1991-01-16 d. nutartis Nr. VIII ZR 335/89 (BGH, NJW 1991, 1223).
[801] Picot, G., *op. cit*., p. 40.
[802] *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, p. 73.
[803] Kiršienė, J.; Kerutis, K., p. 29.
[804] Plačiau apie pirkėjo teisių gynimo būdus žr. disertacijos 4.3 poskyrį.
[805] Vokietijos Hamburgo aukštesniojo žemės teismo 1987-03-25 d. sprendimas Nr. 30 RE-Miet 1/86 (NJW-RR 1987, 968 ff.).
[806] *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 261.

trūkumu nebuvo pripažintas svarbaus įmonės darbuotojo tam tikrų savybių buvimas arba nebuvimas, įmonės darbuotojų trūkumas[807], taip pat neteisingas įmonės objektų įvertinimas[808].

Vienas iš sudėtingiausių klausimų – ar įmonės prognozuojamas pajamingumas (pelningumas) ir apyvartos apimtis yra įmonės kokybės rodikliais. Naujesnė Vokietijos teismų praktika[809] pirkėjui nežinomų prievolių (verslo skolų) arba neteisingų įrašų balanse, taip pat neteisingų pardavėjo nurodytų duomenų apie apyvartą ar įnašus nepripažino įmonės trūkumu, kadangi šios aplinkybės nėra pirkimo objekto pagrindas, o kyla iš už verslo ribų esančių santykių ir aplinkybių. T.y. tokia informacija tiktai netiesiogiai veikia įmonės tinkamumą, netiesiogiai pagrindžia išvadas dėl įmonės vertės[810]. Tačiau Vokietijos teismų praktika pripažino, kad pardavėjo pateikta informacija dėl įmonės pelningumo (įskaitant pelno prognozes) gali būti pardavėjo sutartine garantija užtikrinta įmonės savybė (vok. *Zugesicherte Eigenschaft*)[811]. Tačiau ir tuo atveju būtina, kad duomenys apie įmonės apyvartą ir pelną (pajamas) apimtų ilgesnį, daugelio metų, veiklos laikotarpį ir dėl to suteiktų patikimą pagrindą vertinant įmonės pelningumą bei nustatant įmonės vertę[812]. Taigi turi būti atskirti, iš vienos pusės, istoriniai duomenys, t.y. liečiantys jau įvykusius įvykius, už kurių klaidas/iškraipymus turi atsakyti pardavėjas[813], ir, iš kitos pusės, prognozuojami rodikliai, už kurių pasiekimą ateityje pardavėjas gali atsakyti tik su sąlyga, kad jis prisiims sau atitinkamą garantinį, labai tiksliai suformuluotą įsipareigojimą[814].

Taigi, įmonės kaip objekto trūkumas gali būti apibrėžiamas kaip nenaudingas pirkėjui *aktualios įmonės būklės nukrypimas* nuo sutartos būklės. Įmonės trūkumai gali būti *teisiniai* ir *objektiniai*, *esminiai* ir *neesminiai*. Įmonės objektiniai trūkumai egzistuoja, kai perdavimo dieną ji *nėra sutartos būklės* arba ji yra *netinkama sutartam ar įprastam naudojimui*. Atskirų į įmonės sudėtį įeinančių elementų trūkumai lems įmonės kaip objekto trūkumą, tik jeigu atskiro elemento trūkumas yra tokios reikšmės, kad jis *turi neigiamą poveikį* įmonės kaip visumos vertei, naudingumui ar funkcionavimui. Įmonės prognozuojamas pajamingumas (pelningumas) ir apyvartos apimtis yra įmonės kokybės rodikliais, tik jeigu pardavėjas yra prisiėmęs atitinkamą sutartinę garantiją.

---

[807] BGH 1991-01-16 d. nutartis Nr. VIII ZR 335/89 (BGH, NJW 1991, 1223, 1224).
[808] Picot, G., p. 41.
[809] BGH 1999-02-03 d. nutartis Nr. VIII ZR 14/98 (BGH, NJW 1999, 1404, 1405) ir BGH 1995-02-08 d. sprendimas Nr. VIII ZR 8/94 (BGH, NJW 1995, 1547).
[810] Picot, G., *op. cit*., p. 40.
[811] *Ibid*., p. 41.
[812] BGH 1995-02-08 d. sprendimas Nr. VIII ZR 8/94 (BGH, NJW 1995, 1547 ff.); BGH 1977-05-25 d. nutartis Nr. VIII ZR 186/75 (BGH, NJW 1977, 1536, 1537).
[813] Tiek, kiek atitinkami duomenys iš praeitų periodų neatitinka aktualių duomenų (dėl ko taip pat gali būti susitarta), tai yra tipiški ikisutartinės pareigos atskleisti informaciją pažeidimo atvejai (plačiau žr. disertacijos 2.3.2 poskyrį).
[814] Ершова, Е. А.; Овчинников, К. Д., ст. 239.

4.1.2.2. Daiktų (įmonės) trūkumų normų taikymo akcijų pardavimo sandoriams galimybės

Kaip minėjome, LR CK normų analizė suponuoja išvadą, kad akcijų pirkėjas gali reikšti reikalavimus pardavėjui tik dėl akcijų, t.y. tiesioginio pirkimo-pardavimo sandorio objekto teisine prasme, trūkumų, bet ne dėl bendrovės, kurios akcijos įsigyjamos, vykdomo verslo (įmonės) teisinių ir objektinių trūkumų. Tačiau galbūt turėtų būti galima taikyti daiktų (įmonės) trūkumų normas akcijų pirkimo-pardavimo sandoriams?

Deja, šiuo klausimu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas iki šiol nėra aiškiai pasisakęs. Kai kuriuose žemesnės instancijos teismų sprendimuose galime rasti poziciją, kad akcijų pirkimo-pardavimo atveju daiktų trūkumų normos (LR CK 6.333-6.334 str.) neturėtų būti taikomos[815]. Tiesa, naujausioje teismų praktikoje galime aptikti tam tikrų priešingos pozicijos netiesioginių užuomazgų. Pvz., vienoje iš 2008 m. pradžioje nagrinėtų bylų Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad akcijų vertė, be kita ko, tiesiogiai priklauso ir nuo įmonės turtinės padėties, sudarytų sandorių, jos valdomo turto, ūkinės veiklos rezultatų[816]. Panašios pozicijos laikėsi ir Lietuvos apeliacinis teismas pažymėdamas, kad akcijų kokybę apsprendžia ne tik visos jų, kaip vertybinių popierių, suteikiamos teisės, apibrėžtos LR ABĮ, bet taip pat ir pačios įmonės, kurios akcijos parduodamos, turtinė padėtis, nes nuo šios aplinkybės dažniausiai priklauso akcijų vertė bei tolimesnė galimybė akcininkui naudotis įstatymo jam suteiktomis teisėmis[817]. Paminėtina ir viena Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis, kurioje, be kita ko, pažymėta, kad bendrovės akcijų reali rinkos vertė atspindi bendrovės turto ir veiklos kiekybines ir kokybines charakteristikas[818].

Kitų Europos valstybių pozicija šiuo klausimu taip pat nėra vieninga. Daugumos kontinentinės teisės valstybių (pvz., Belgijos, Italijos, Prancūzijos, Rusijos, Šveicarijos)[819] teisės aktai nenumato tiesioginės galimybės akcijų pirkėjui reikšti reikalavimus dėl įsigytos įmonės (verslo) trūkumų, o teisės doktrina ir teismų praktika nurodo, kad įstatyminės garantijos dėl paslėptų trūkumų taikomos tiktai parduodamoms akcijoms, bet ne esamam verslui (įmonei). T.y. pirkėjas gali reikšti pretenzijas pardavėjui tik dėl trūkumų, kurie padaro pačias akcijas netinkamas normaliam naudojimui (t.y. liečia balsavimo teisių, teisės į dividendus, teisės dalintis

---

[815] Vilniaus apygardos teismo 2007-04-06 d. sprendimas c. b. *UAB „Namų priežiūros centras“ v. Vilniaus m. savivaldybė* (bylos Nr. 2-355-178/2007) ir ApT CBS 2007-09-24 d. nutartis c. b. *UAB „Namų priežiūros centras“ v. Vilniaus m. savivaldybė* (bylos Nr. 2A-397/2007).

[816] LAT CBS 2008-02-04 d. nutartis c. b. *BUAB „Telematics Klaipėda“ v. R. D. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-52/2008). Tiesa, šis klausimas byloje buvo šalutinis šalia *actio Pauliana* taikymo normų nagrinėjimo.

[817] ApT CBS 2008-10-20 d. nutartis c. b. *UAB „Manage Holding“ v. V. B. ir kt*. (bylos Nr. 2A-330/2008), taip pat ApT CBS 2009-01-22 d. nutartis c. b. *A. J. v. J. J.* (bylos Nr. 2A-58/2009).

[818] LAT BBS 2008-01-08 d. nutartis b. b. (bylos Nr. 2K-111/2008).

[819] *A practitioner's guide to takeovers and mergers in the European Union* / ed. M. Button, S. Bolton. 1999/2000 ed. Surrey: City & Financial Publishing, 2000, p. 86; *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 102, 236, 351; *Гражданское право. В 4 т. Том 3. Обязательственное право*, ст. 391; Building for Strength: An International Guide to Merges and Acquisitions Worldwide. *International Financial Law Review*. Special Suplement September 1993. London: Euromoney Publications, 1993, p. 35.

likviduojamos bendrovės turtą ir kitų teisių įgyvendinimą), bet ne dėl bendrovės, kurios akcijos parduodamos, finansinės būklės, nemokumo, turto vertės ir sudėties, įsipareigojimų. Atitinkamai tokiose valstybėse teismų praktika neformuoja pozicijos, kad tam tikromis aplinkybėmis bendrovės akcijų perleidimas gali būti prilygintas įmonės (verslo) perleidimui. Tiesa, kai kurių iš minėtų valstybių (pvz., Belgijos[820], Rusijos[821]) teisės doktrinoje atsiranda siūlymų teismų praktikai atsižvelgti į ekonominį visų ar beveik visų akcijų perleidimo tikslą (t.y. įsigyti ne akcijas, bet įmonę) ir, esant tam tikroms prielaidoms, taikyti tokiems sandoriams modernizuotas įmonės pirkimo-pardavimo normas dėl paslėptų įmonės trūkumų. Bet kuriuo atveju, praktiškai visose valstybėse pripažįstama, kad akcijų pirkėjas gali reikšti reikalavimus dėl įmonės trūkumų, jeigu sutartyje yra įtrauktos atitinkamos aiškios garantijos[822].

Tuo tarpu, kaip nurodėme disertacijos 1.2.2 poskyryje, Austrijos ir Vokietijos teismų praktikoje suformuota pozicija, kad akcijų pirkimas-pardavimas tam tikrais atvejais (kai perkama įmonė ekonomine prasme) gali būti prilyginamas verslo (įmonės) pirkimui-pardavimui. To pasekoje šių dviejų valstybių teismų praktika[823] ir teisės doktrina[824] pripažįsta, kad tokiais atvejais akcijų pardavimui gali būti taikomos ir įstatyminės daikto (įmonės) trūkumų normos. T.y. akcijų pardavėjas laikomas atsakingu už trūkumus, kurie daro poveikį įmonės kaip visumos patrauklumui arba vertei, ir už verslo ar esminio turto savybių, kurių paprastai tikimasi tokio tipo versle, nebuvimą[825].

Siūlytume ir Lietuvos teismams laikytis panašios pozicijos, t.y. tais atvejais, kai akcijų pirkimas-pardavimas konkrečios bylos aplinkybėmis gali būti prilygintas verslo (įmonės) perleidimu[826], teismai turėtų leisti pirkėjui reikšti pretenzijas pardavėjui ne tik dėl akcijų, bet ir dėl bendrovės, kurios akcijos buvo įsigytos, valdomos įmonės (verslo) trūkumų. Kaip minėjome, tokių pasiūlymų atsiranda ir kitų valstybių teisės doktrinoje, taip pat tokia nuomonė išsakoma ir kai kurių Lietuvos teisės mokslininkų darbuose[827]. Kad kontrolinio akcijų paketo pardavimas

[820] *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 102-103.
[821] Pvz., Ершова, Е. А.; Овчинников, К. Д., ст. 163-164.
[822] Pvz., bendrosios teisės valstybėse klausimas dėl įstatyminių trūkumų garantijų taikymo išvis nekeliamas, o problema sprendžiama šalims sutartyje naudojant garantijų ir užtikrinimų nuostatas.
[823] Pvz., BGH 1970-02-27 d. nutartis Nr. I ZR 103/68 (BGH WM 1970, 819 ff.), BGH 1982-11-24 d. nutartis Nr. VIII ZR 263/81 (BGHZ 85, 366 ff., 370),
[824] Pvz., *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 40, 180; *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 1085; Baumbach, A.; Hueck, A., p. 268.
[825] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 40.
[826] T.y. kai tokio sandorio ekonominis tikslas yra perleisti verslą (įmonę), įgijėjui perduoti teises/galimybes priimti ekonominius ir strateginius sprendimus vykdant konkretų verslą (komercinę veiklą) bei teises/galimybes disponuoti pelnu/nuostoliu iš tos veiklos (plačiau dėl kriterijų žr. disertacijos 1.2.2 poskyrį).
[827] Pvz., Kiršienė, J.; Kerutis, K., p. 29; taip pat *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, p. 75.

faktiškai yra įmonės pardavimas, pamini ir Europos teisės principų dėl pardavimo sutarčių (angl. *Sales (PEL S)*) komentaro autoriai[828].

Visų pirma, tokia teismų pozicija galėtų būti grindžiama sutartinių teisinių santykių teisinio kvalifikavimo ir sutarčių aiškinimo taisyklėmis, kurios yra reglamentuojamos LR CK 6.193, 6.195 straipsniuose bei suformuluotos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo precedentuose konkrečiose bylose[829]. Konsensualizmo principas reikalauja, kad būtų atskleisti šalių tikrieji ketinimai. Tai reiškia, kad, kilus poreikiui išaiškinti sutartį, sutartis visų pirma turi būti aiškinama sąžiningai ir neapsiribojant vien pažodiniu sutarties teksto (taip pat ir pavadinimo) aiškinimu (subjektyvusis sutarties aiškinimo metodas). Esant ginčui, būtina nustatyti, ko sutarties šalys, sudarydamos sutartį, siekė ir kaip suderino savo valią. Visos sutarties sąlygos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį, sutarties esmę ir tikslą bei jos sudarymo aplinkybes (LR CK 6.193 str. 2 d.). Be to, teismas, aiškindamas ne tik sutartį, bet ir įstatymus bei juos taikydamas, privalo vadovautis bendraisiais teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (LR CK 1.5 str. 4 d.), taip pat gali taikyti įstatymo analogiją (LR CK 1.8 str. 1 d.). Kaip pagrindėme disertacijos 1.2.2 poskyryje, tam tikrais atvejais akcijų pirkimo-pardavimo sandorio šalių tikrasis ekonominis tikslas (tikrieji ketinimai), kartu ir tikrasis sutarties tikslas, yra ne akcijų, bet įmonės (verslo) perleidimas. Šalys dėl tam tikrų priežasčių (visų pirma, dėl paprastesnių ir mažiau išlaidų reikalaujančių procedūrų, licencijų išsaugojimo ir kt.[830]) akcijų pirkimą-pardavimą pasirenka tik kaip savo tikslo perleisti įmonę pasiekimo būdą (formą). Atitinkamai sandorio šalys daug didesnį dėmesį skiria ne pačių akcijų, bet įsigyjamos bendrovės (įmonės) būklei, savybėms, rodikliams, trūkumų buvimui ar nebuvimui. Būtent įsigyjamos bendrovės turtinė padėtis, sudaryti sandoriai, prisiimti įsipareigojimai, jos valdomo turto sudėtis ir vertė, ūkinės veiklos rezultatai lemia ir sandorio kainą. Kaip minėjome, ir ikisutartinėje sandorio stadijoje pardavėjo pateikiama bei pirkėjo tikrinama informacija labiau yra susijusi su pačia įmone, o ne perkamomis akcijomis. Sutarties sudarymui esminės reikšmės turi labiau įmonės, o ne akcijų savybės, ir akcijų pirkėjui, jeigu jis nėra tik investuotojas, itin svarbu įsigyti kokybišką įmonę, be teisinių ir objektinių trūkumų, leidžiančią pirkėjui toliau efektyviai vykdyti perimtą verslą. Todėl būtų teisinga, protinga ir sąžininga tokiu atveju neužkirsti pirkėjui kelio pasinaudoti ir daiktų (įmonės) trūkumų normų teikiamomis galimybėmis apginti savo interesus.

---

[828] *Sales (Principles of European Law). Volume 6* / E. Hondius, *et al*. München: Sellier European Law Publishers Bruxelles: Brylant Berne: Stæmpfli, 2008, p. 137.

[829] Pvz., LAT CBS 2008-01-28 d. nutartis c. b. *V. V. individuali įmonė v. UAB „Statnuoma“* (bylos Nr. 3K-3-44/2008). *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29, p. 155-163; LAT CBS 2006-11-06 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N. ir A. N.* (bylos Nr. 3K-P-382/2006). *Teismų praktika*. 2007, Nr. 26, p. 9-24; LAT CBS 2006-01-11 d. nutartis c. b. *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“ ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-17/2006). *Teismų praktika*. 2006, Nr. 25, p. 71-89; LAT CBS 2000-04-03 d. nutartis c. b. *AB „Turto bankas“ v. UAB „Vaidluvė“ ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-406/2000).

[830] Plačiau žr. disertacijos 1.2.3 poskyrį, 42 psl.

Kaip minėjome, akcijų pirkėjui pasinaudoti įstatymine apsauga dėl įsigyjamos įmonės (verslo) trūkumų turėtų būti leidžiama tik tada, kai akcijų perleidimas gali būti prilygintas įmonės perleidimui. Tokiu atveju galėtų būti taikomos bendrosios LR CK 6.321-6.323, 6.330, 6.334, 6.341 straipsniuose numatytos pirkėjo teisės. Spręsdami dėl konkrečių pirkėjo teisių gynimo būdų, teismai galėtų atsižvelgti į LR CK 6.408 straipsnio nuostatas, reglamentuojančias įmonės su trūkumais perdavimo teisines pasekmes.

Jeigu pripažįstame, kad tam tikrais atvejais akcijų pirkimo-pardavimo atveju galima taikyti daiktų (įmonės) trūkumų normas, t.y. akcijų pirkimą-pardavimą prilyginti įmonės pirkimui-pardavimui, tuomet gali kilti klausimas, ar tokiu atveju teismai galėtų taikyti LR CK skirsnio „Įmonės pirkimas-pardavimas“ normas, pvz., dėl kreditorių apsaugos (6.405 str.), sutarties formos (6.403 str.) ir pan. Manytume, kad atsakymas turėtų būti neigiamas. Reiktų vadovautis tuo, kad trūkumų klausimas išimtinai liečia tik sandorio šalis, o jų taikymo galimybė būtent priklauso nuo tikrosios šalių valios. Tuo tarpu įmonės pirkimo-pardavimo nuostatos dėl kreditorių apsaugos, sutarties formos ir pan. yra susijusios su trečiųjų asmenų teisėmis bei interesais (jų apsauga). Tretiesiems asmenims objektyviai neįmanoma nustatyti tikrąją šalių valią. Be to, jų teisės akcijų perleidimo sandorį prilyginus įmonės perleidimui ir atitinkamai taikant daiktų (įmonės) trūkumų normas iš esmės nėra pažeidžiamos, kadangi jų skolininkas yra bendrovė, o ne akcininkas(-ai), o akcijų pardavimo atveju, skirtingai negu pardavus įmonę, bendrovės turto savininkas, to turto sudėtis ir vertė lieka nepakitę. Galiausiai, nuostatos dėl kreditorių teisių apsaugos, įmonės pirkimo-pardavimo sutarties formos yra specialiosios normos, konkrečiai skirtos įmonės pirkimo-pardavimo sutarčiai. Tuo tarpu daiktų trūkumus reglamentuojančios nuostatos yra priskirtinos bendrosioms pirkimo-pardavimo sutarties normoms (numatytos LR CK XXIII skyriaus antrajame skirsnyje „Bendrosios pardavėjo pareigos ir teisės“). Dėl to nebūtume linkę pritarti kai kurių Lietuvos teisės specialistų pasiūlymui, atsižvelgiant į tą patį įmonės ir bendrovės akcijų perleidimo ekonominį rezultatą, apibrėžti verslo perdavimo sąvoką ir visoms verslo perdavimo formoms suvienodinti reikalavimus, nustatytus kreditorių ir verslo pirkėjo (gavėjo) apsaugai[831].

Žinoma, tenka dar kartą konstatuoti, kad dabartinis teisinis reglamentavimas nesuteikia tiesioginių, vienareikšmiškų galimybių mūsų aptariamos pozicijos dėl daiktų (įmonės) trūkumų normų taikymo akcijų pardavimo sandoriams taikymui. Tačiau, kaip minėjome, LR CK nuostatos taip pat ir nedraudžia tokią poziciją suformuoti bei įtvirtinti teismų praktikai, remiantis LR CK 1.5 str. 4 d., 1.8 str. 1 d., 6.193 str. 1-2 d. bei 6.195 straipsnio nuostatomis. Kita vertus, mūsų nuomone, reikėtų pakoreguoti LR CK normas, siekiant pašalinti aukščiau aptartus neaiškumus. Čia galima būtų pasiremti Vokietijos patirtimi. 2002 m. prievolių teisės reformos

[831] *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, p. 104-105.

metu Vokietijos įstatymų leidėjas įstatymiškai reglamentavo iki tol teismų praktikoje įtvirtintą taisyklę, kad akcijų pirkėjas, tais atvejais kai akcijų pardavimas gali būti prilygintas verslo pardavimui, turi teisę reikšti reikalavimus pardavėjui ne tik dėl akcijų, bet ir dėl bendrovės (įmonės) trūkumų. To pasekoje dabar galiojančio Vokietijos civilinio kodekso[832] 453 paragrafo 3 dalis numato, kad jeigu parduodama teisė, įgalinanti valdyti daiktą, pardavėjas privalo perduoti pirkėjui ir patį daiktą be daiktinių ir teisinių trūkumų. To paties straipsnio pirmoji dalis nustato, kad nuostatos dėl daiktų pirkimo taikomos, su reikiamomis modifikacijomis, teisių ir kitų objektų pirkimui. Pagal Vokietijos teisę įmonės pirkimas laikomas „kito objekto“ pirkimu[833]. Tais atvejais, kai akcijų įsigijimas ekonomine prasme reiškia įmonės (verslo) įsigijimą, pirkėjas, įsigydamas kontrolinį bendrovės akcijų paketą, kartu įgyja ir visas galimybes faktiškai valdyti bendrovės turimą įmonę (verslą), todėl, remdamasis minėta norma, jis gali reikšti reikalavimus ir dėl įmonės objektinių bei teisinių trūkumų.

Taigi atlikto tyrimo pagrindu galime daryti išvadą, kad Lietuvos teismai, sekdami Vokietijos ir Austrijos teismų pavyzdžiu, remdamiesi LR CK 1.5 str. 4 d., 1.8 str. 1 d., 6.193 str. 1-2 d. bei 6.195 str. nuostatomis ir atsižvelgdami į tikrąjį šalių sandorio tikslą (valią), tais atvejais, kai akcijų pirkimas-pardavimas konkrečios bylos aplinkybėmis *gali būti prilygintas verslo (įmonės) perleidimu*, turėtų pripažinti *įstatyminių daikto (įmonės) trūkumų normų taikymo galimybę*. Kita vertus, siekiant pašalinti dabartinio teisinio reglamentavimo neaiškumą, siūlytume papildyti LR CK 6.327 str. 1 dalies nuostatas, tiesiogiai nurodant minėtą galimybę (dėl siūlomo papildymo formuluotės žr. disertacijos 211 psl.).

4.2. Verslo pardavėjo sutartinių garantijų samprata, rūšys ir teisinis vertinimas

Be abejonės, teismams kiltų mažiau neaiškumų, jeigu akcijų pirkimo-pardavimo sandorio šalys įsigyjamos įmonės trūkumų klausimą išspręstų numatydamos specialias ir aiškias sutartines garantijas. Jas ir ištirsime.

Teisinėje literatūroje pažymima, kad nuostatos, susijusios su garantijomis ir atsakomybe, yra tarp labiausiai diskutuotinų teisinių klausimų, susijusių su korporatyviniais įsigijimais[834], ir praktiškai kiekvienas teisminis ginčas, kylantis iš verslo perleidimo sutarties, grindžiamas patvirtinimų ir garantijų pažeidimu[835]. Verslo įsigijimo sutartyse būna keliasdešimt lapų, skirtų įvairiems pardavėjo pareiškimams ir garantijoms. Kaip minėjome, įstatyminė verslo (akcijų) pirkėjų apsauga nėra pakankamai aiški ir garantuota, todėl daugumoje sandorių pirkėjas

[832] German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-08 d.]. <http://www.iuscomp.org/gla/>.
[833] *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 260.
[834] Picot, G., p. 37.
[835] Кучер, А. Н., ст. 71.

primygtinai siekia į pirkimo-pardavimo sutartį įtraukti garantijas dėl bendrovės valdomos įmonės, jos turto bei įsipareigojimų, su tikslu gauti kompensaciją, jeigu paaiškėja, kad pardavėjo pateikta informacija yra neteisinga. Verslo įsigijimo sandorių skaičius Lietuvoje nuolat didėja, tad galima tikėtis, kad teismuose atsiras vis daugiau bylų, susijusių su pardavėjo garantijomis ir atsakomybe už jų pažeidimą. Teorinis šios temos išnagrinėjimas ir kitų šalių patirtis turėtų padėti teismams tinkamai įvertinti sutartinių garantijų prigimtį ir pardavėjo atsakomybės ypatumus.

Garantijų specialaus aptarimo sutartyje būtinumas teisinėje literatūroje, visų pirma, grindžiamas tuo, kad įstatyminės normos nepakankamai apsaugo verslo pirkėją. Ypač tai pastebima akcijų pirkimo (angl. *share deal*) sandoriuose, kadangi, kaip minėjome, laikoma, jog bendrovės akcijų įsigijimas savo esme yra teisių įsigijimas, taigi pardavėjas yra atsakingas tik už parduotų teisių egzistavimo tęstinumą arba už jų įprastinę ar sutartą kokybę (taip vadinamą tikrumą), bet ne už jų ekonominę vertę (finansinį patikimumą). Šalis, įsigyjanti akcijas, iš esmės, neturi jokios tiesioginės teisės į bendrovės turtą, todėl ji paprastai neturi teisės reikalauti kompensacijos dėl bendrovės (jos turto) savybių, kurių jis tikėjosi, nebuvimo.

Pagal įstatyminės verslo pirkėjo apsaugos lygį visas šalis linkstama skirstyti į dvi grupes. Bendrosios teisės jurisdikcijos nesiūlo arba siūlo labai mažas nesutartines pirkėjo apsaugos priemones. Tokiose šalyse įstatyminės garantijos iš esmės neegzistuoja ir pirkėjas paprastai yra saugomas tik nuo pardavėjo apgaulės[836]. Minėtose šalyse dominuoja mūsų jau minėtas *caveat emptor* („tegul pirkėjas saugosi“) principas, kas reiškia, kad teisė pripažįsta lygias pirkėjo ir pardavėjo derybines galias ir todėl pasiūlo labai menką arba nesiūlo jokios įstatyminės pirkėjo apsaugos[837]. Tai gali būti laikoma viena iš priežasčių, kodėl anglo-amerikietiškos verslo įsigijimo sutartys linkusios būti ilgos, kompleksinės ir daugumoje atvejų – pastebimai pirkėjo naudai. Galutinis sandorio šalių rizikos paskirstymas paliktas deryboms tarp pardavėjo ir pirkėjo ir dažnai išreiškiamas pareiškimuose (angl. *representations*), garantijose (angl. *warranties*) ir apdraudimų nuostatose (angl. *idemnification provisions*).

Daugumoje kontinentinės teisės šalių (Šveicarijoje, Švedijoje, Olandijoje, Italijoje, Suomijoje, Austrijoje, Vokietijoje ir kt.) bendras įstatyminės apsaugos lygis yra aukštesnis, kadangi daugumoje tokių valstybių egzistuoja civilinis ir (arba) komercinis kodeksas, turintis plačią taikymo apimtį ir, pvz., reguliuojantis visus pardavimo sandorius (įskaitant akcijų ar įmonės pardavimą), sudarytus toje jurisdikcijoje. Tačiau ir čia įstatyminė apsauga dažnai nėra prieinama akcijų pirkėjui. Kaip minėjome, daugumos kontinentinės teisės valstybių, išskyrus Austriją ir Vokietiją, teisės aktai nenumato tiesioginės galimybės akcijų pirkėjui reikšti

[836] *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 36.
[837] *Ibid.*, p. 18.

reikalavimus dėl įsigytos įmonės trūkumų. Kita vertus, ir Austrijoje bei Vokietijoje pripažįstama, kad bendrieji įstatymai nepakankamai apsaugo verslo pirkėją[838].

Kita išskiriama sutartinių garantijų būtinumo priežastis yra ta, kad įstatyminės garantijos paprastai nėra pritaikytos (sukonstruotos) didelių įmonių įsigijimams ir todėl ne visai atitinka šalių tipinius interesus. Taip pat ir dauguma civilinių kodeksų numatytų normų (pvz., ilgi ieškinio senaties terminai) nėra tinkami korporatyviniams sandoriams[839]. Viena vertus, reikia turėti omenyje, kad dauguma civilinių kodeksų yra pakankamai seni, o, be to, jų kalba paprastai yra labai bendra[840]. Todėl dažnai būna sudėtinga nuostatas, kurios buvo sukurtos paprastam prekių pardavimui reglamentuoti, taikyti kompleksiniam tarptautiniam verslo įsigijimo sandoriui.

Galiausiai, daugumoje valstybių (galbūt išskyrus tik Vokietiją) yra labai mažai teismų praktikos, kurioje būtų analizuoti civilinių kodeksų taikymo verslo įsigijimo sandoriams klausimai, o jeigu ir yra, ji kartais sukelia didesnių abejonių. Teismų praktikos trūkumas dažnai sukelia sunkumų šalims įvertinant, ar įstatyminė pirkėjo apsauga bus pakankama. Todėl, net jeigu kartais įstatyminė apsauga gali būti ir stipri, šalys paprastai yra linkusios pasikliauti savo derybų rezultatu, t.y. sutartimi ir ypač garantijų skyriumi.

Taigi galima būtų teigti, kad praktikoje dėl įvairių priežasčių ieškinio grindimas tik įstatymine apsauga arba „numanomomis garantijomis“ (angl. „*implied warranties*“), remiantis civiliniu kodeksu, yra pakankamai sudėtingas daugumoje jurisdikcijų. Dėl šių neaiškumų daugumos šalių teisės specialistai, netgi iš kontinentinės teisės šalių, stipriai rekomenduoja suderėti ir į akcijų pirkimo-pardavimo sutartį įtraukti detalias ir konkrečias garantijas, kadangi vien tik pasitikėjimas įstatymine apsauga sukeltų didelę riziką pirkėjui[841].

Pačių sutartinių garantijų tikslas yra dvejopas[842]. Viena vertus, jos suteikia pirkėjui teisines gynybos priemones (teisę pareikšti ieškinį), jeigu pardavėjo pareiškimai apie įmonę vėliau pasirodo esą neteisingi ir dėl to sumažėja įmonės vertė. Kita vertus, labai specifinės garantijos taip pat yra naudojamos „ištraukti“ iš pardavėjo reikšmingą informaciją apie perkamą objektą. Garantijomis siekiama pakreipti pusiausvyrą pirkėjo naudai, perkeliant riziką dėl nežinomų ar neatskleistų įsipareigojimų pardavėjui. Atitinkamai garantijos paprastai apima tuos aspektus, kurie tiriami bendrovės būklės patikrinimo (angl. *due diligence*) metu[843]. Be to, garantija gali sietis ne tik su esminėmis objekto savybėmis, apie kurias buvo pareikšta arba

[838] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 180.
[839] *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 36.
[840] Pastebėtina, kad kai kurių valstybių naujausių civilinių kodeksų reformų vykdytojai į tai atsižvelgė ir, kaip minėjome, pvz., Vokietijoje po 2002 m. prievolių teisės reformos civiliniame kodekse buvo įtraukta 453 str. 3 d. nuostata, iš esmės įstatymiškai įtvirtinanti ligšiolinę teismų praktiką dėl įmonės trūkumų normų taikymo akcijų perleidimo sandoriams galimybių, kai akcijų perleidimas prilyginamas verslo (įmonės) perleidimui.
[841] *M&A – Protecting the Purchaser*, *op. cit*., p. 18.
[842] Beswick, S.; Wine, H., p. 180.
[843] Žr. disertacijos 2.4 poskyrį, 80 psl.

nepareikšta sutarties sudarymo metu, bet ir su visomis esamomis arba ateities aplinkybėmis[844], taip pat su kitais tuo metu egzistuojančiais duomenimis apie verslą (pvz., aktualia turto ir prievolių sudėtimi arba tam verslui specifiniais rodikliais)[845].

Pats žodis „garantija“ (angl. „*warranty*“) buvo apibūdintas kaip „viena ir labiausiai iliuzinių sąvokų teisės žodyne“[846]. Visų pirma, neabejojama, kad garantija yra viena iš sutarties sąlygų. Sutarties sąlygos gali būti klasifikuojamos įvairiai pagal skirtingus kriterijus[847]. Bendrojoje teisėje sutarties sąlygas priimta klasifikuoti pagal jų reikšmę į esmines sąlygas (angl. *conditions*), garantijas (angl. *warranties*) ir tarpines sąlygas (angl. *intermediate terms*), dar vadinamas bevardėmis (angl. *innominate*)[848]. Tai svarbiausia klasifikacija, kadangi daugelio sutarčių atveju ji apibrėžia, kokias teisines priemones turi nukentėjusioji šalis, kai kita šalis pažeidžia konkrečią sąlygą. Garantija (angl. *warranty*) – tai neesminė arba papildoma sąlyga, kurios pažeidimas nesuteikia sutarties nutraukimo teisės; ieškovas gali tiktai reikalauti dėl to patirtų nuostolių (bet negali reikalauti derybų nuostolių, kadangi sutartis tęsiasi)[849]. Garantijos sąvoka naudojama pažymėti sutarties sąlygą, turinčią antraeilę reikšmę ir todėl jos pažeidimas nesuteikia nukentėjusiajai šaliai teisės nutraukti sutartį.

Iš esmės garantija plačiąja prasme reiškia pažadą. Tai gali būti pažadas dėl egzistuojančio fakto arba tam tikrų aspektų būklės tęstinumo, tačiau ji taip pat naudojama turto kokybės atžvilgiu[850]. Teisinės įvairių pardavėjo pažadų neteisingumo pasekmės priklauso nuo tų pažadų tipo. Reklaminiai pareiškimai (angl. *puffs*) neįpareigoja pareiškėjo, kadangi įprastai jie yra per daug neapibrėžti ar ekstravagantiški, kad būtų kokios nors atsakomybės pagrindu. Nuomonės (angl. *opinion*) pareiškimo pasekmės priklauso nuo pareiškėjo kompetencijos. Kai pareiškėjas yra profesionalus asmuo, duodantis pareiškimą savo patirties srityje, arba kai yra sudaromas įspūdis, kad nuomonė paremta faktais, tokiu atveju teismai yra labiau linkę nuomonės pareiškime įžvelgti įpareigojantį pažadą[851]. Du iš labiausiai žinomų teisiškai įpareigojančių pažadų (angl. *actionable promises*) yra jau minėtos esminės sąlygos (angl. *conditions*) ir garantijos (angl. *warranties*).

---

[844] Picot, G., p. 48.
[845] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 1089.
[846] *Chitty on Contracts. Volume I. General Principles* / gen. ed. H.G. Beale. 29th ed. London: Sweet & Maxwell, 2004, p. 720.
[847] Apie kitus sutarties sąlygų skirstymo kriterijus žr. plačiau Clarke, P.; Clarke, J.; Zhou, M. *Contract Law: Commentaries, Cases and Perspectives*. South Melbourne New York (N.Y.) Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 243-244; Chuah, J. C. T. *Law of International Trade*. 3rd ed. London: Sweet & Maxwell, 2005, p. 85-87.
[848] Clarke, P.; Clarke, J.; Zhou, M., *op. cit*., p. 244.
[849] Chen-Wishart, M. *Contract Law*. 2nd ed. Oxford New York (N.Y.): Oxford University Press, 2008, p. 505.
[850] McMeel, G. *The Construction of Contracts: Interpretation, Implication, and Rectification*. Oxford New York (N.Y.): Oxford University Press, 2007, p. 398.
[851] Chuah, J. C. T., *op. cit*., p. 85; Barnes, A. J.; Dworkin, T. M.; Richards E. L. *Law of Business*. Boston (Mass.): McGraw-Hill/Irwin, 2006, p. 320.

Kontinentinės teisės šalyse sutarties sąlygos neskirstomos į „*conditions*“ ir „*warranties*“[852]. Vis dėlto, daugumoje šalių sutartis gali būti nutraukta tik dėl žymaus (esminio) pažeidimo. Tuo tarpu Lietuvos teisėje sutarčių sąlygos, be kitų kriterijų, pagal teisinę reikšmę skirstomos į esmines, įprastines ir atsitiktines[853]. Pardavėjo garantijos gali būti laikomos tiek įprastinėmis (pvz., LR CK 6.321 straipsnyje įtvirtintos pardavėjo garantijos), tiek ir atsitiktinėmis (kai šalys į sutartį įtraukia specifines garantijas). Be abejo, galimi ir tokie atvejai, kai šalys susitaria tam tikras garantijas laikyti esminėmis sutarties sąlygomis. Atitinkamai jų pažeidimas laikomas esminiu sutarties pažeidimu.

Užsienio teisinėje literatūroje skiriamos trys pagrindinės garantijų rūšys: garantijos dėl nuosavybės (angl. *warranty of title*), aiškiai išreikštos garantijos (angl. *express warranties*) ir numanomos garantijos (angl. *implied warranties*)[854]. Garantija dėl nuosavybės apima pardavėjo pareiškimus ir patvirtinimus, kad jis yra parduodamo objekto savininkas ir jo nuosavybės teisė nėra niekaip apribota (pvz., LR CK 6.321 str.). Jeigu pardavėjas žodžiais arba elgesiu išreiškia pažadą dėl parduodamo objekto, jis sukuria aiškią garantiją (angl. *express warranty*)[855]. Tai teigiamas pardavėjo pareiškimas (pažadas) dėl parduodamo objekto kokybės, būklės, rūšies ar potencialios paskirties. Tik nuomonės išreiškimas nesukuria aiškiai išreikštos garantijos - tai laikoma reklamine kalba (angl. *„puffing“ language*)[856]. Numanomos garantijos (angl. *implied warranties*) paprastai kyla iš pardavimo sandorių, nepaisant to, ar pardavėjas faktiškai padarė tokius pareiškimus. Tai įstatymuose numatytos garantijos, kai įstatymai, priklausomai nuo sandorio pobūdžio, nustato tam tikrą atsakomybę pardavėjui[857]. Įstatymo nustatytos numanomos garantijos (angl. *implied warranties*) nėra absoliučios. Jos atsiranda tik esant tam tikroms aplinkybėms, o pardavėjas sutartyje gali įtraukti nuostatas, eliminuojančias jų taikymą. Tačiau teismai vis dėlto linkę taikyti numanomas garantijas. Jeigu pardavėjas nori panaikinti savo atsakomybę už numanomas garantijas, pardavimo sutartis turi aiškiai numatyti, kad šalys nenori, jog numanomos garantijos taptų sutarties dalimi[858]. Tiesa, reikia turėti omenyje, kad Lietuvoje šalys savo susitarimu negali pakeisti, apriboti ar panaikinti imperatyviųjų teisės normų galiojimo ir taikymo (LR CK 6.157 str. 1 d., 6.252 str. 2 d.).

---

[852] Pvz., Prancūzijoje angliškoji „*warranty*“ traktuojama kaip paprasta sutarties sąlyga, kurios pažeidimas suteikia teisę reikalauti nuostolių atlyginimo ar tam tikro įvykdymo; Vokietijoje ji žymi protingą tinkamumo standartą, o Italijoje ji yra teisės numatytas pažadas, kad sutartis bus tinkamai vykdoma (žr. Whincup, M. H. *Contract Law and Practice: the English System and Continental Comparisons*. 4th ed. London: Kluwer Law International, 2001, p. 145-146).

[853] Plačiau apie esmines, įprastines ir atsitiktines sąlygas žr. Ambrasienė, D., *et al*. *Civilinė teisė*, p. 159-163.

[854] Epstein, A. *Contract Law Fundamentals*. Upper Saddle River (N.J.) Columbus (Ohio): Pearson,: Prentice Hall, 2008, p. 211.

[855] Barnes, A. J.; Dworkin, T. M.; Richards E. L., p. 322.

[856] Epstein, A., *op. cit*., p. 212.

[857] Kaip pavyzdį galima būtų paminėti LR CK 6.317 str. 2 d. ir 6.321 str. nurodytas pardavėjo garantijas dėl daiktų nuosavybės teisės ir jų kokybės.

[858] Barnes, A. J.; Dworkin, T. M.; Richards E. L., *op. cit*., p. 322.

Pagal turinį sutartinės garantijos gali būti pačios įvairiausios, pvz., pelno garantija (kad bus pasiektas tam tikras ekonominis pelnas), balanso garantija (dėl balanse pateiktos informacijos teisingumo), akcinio kapitalo garantija (dėl konkretaus akcinio kapitalo egzistavimo), būklės garantija, bendrovės aktyvų-pasyvų garantijos ir kt.

Taigi garantija reiškia sutarties sąlygą, kurios pažeidimas suteikia teisę reikalauti nuostolių atlyginimo, bet paprastai nesuteikia teisės nutraukti sutartį. Žodžio „garantija“ šia prasme naudojimas yra skirtas pažymėti mažiau svarbioms sutarties sąlygoms arba toms sąlygoms, kurios yra papildomos sutarties tikslo atžvilgiu, ir kurių pažeidimas nesuteikia teisės kitai šaliai laikyti, kad ji atleista nuo savo prievolių[859]. Kitaip tariant, garantija (angl. *warranty*) yra vienos šalies patikinimas dėl fakto egzistavimo, kuriuo kita sandorio šalis gali pasitikėti[860]. Be to, tai sutarties sąlyga, kuri panaikina pirkėjo pareigą įrodyti priežastinį ryšį tarp objekto trūkumo ir nuostolių bei preziumuoja faktą, kad aspektas, apsaugotas garantija, turėjo įtakos sandoriui[861]. Be to, mūsų nuomone, akcijų pirkimo-pardavimo sutartyje šalių aptariamos pardavėjo garantijos dėl įmonės (verslo) būklės ir savybių gali būti vertinamos ir LR CK 6.327 str. 1 d. bei 6.333 str. 1 d. nuostatų kontekste. T.y. kaip sutartyje nustatytus papildomus reikalavimus pirkimo-pardavimo objektui (bendrovės akcijoms), jo panaudojimo paskirčiai ir pan. Tokių garantijų pažeidimo atveju gali būti laikoma, kad perduotas sutarties sąlygų neatitinkantis daiktas minėtų LR CK straipsnių prasme.

Teisinėje literatūroje, ypač Vokietijoje, teigiama, kad pardavėjo atsakomybės už garantijų pažeidimą pagrindu gali būti ir *culpa in contrahendo* doktrina[862], grindžianti atsakomybę už ikisutartinių pareigų pažeidimą[863]. Teigiama, kad teisinis *culpa in contrahendo* institutas yra lankstesnis reguliuojant vykdymo pažeidimus korporatyviniuose įsigijimuose negu kad garantijų teisė, kuri nepriklauso nuo pardavėjo kaltės ir tik suteikia ribotas galimybes reikalauti nuostolių. Pagal nuoseklią Vokietijos teismų praktiką taisyklės, susijusios su atsakomybe už *culpa in contrahendo* dėl neatsargaus ar tyčinio pardavėjo elgesio per derybas, yra taikomos, jeigu nėra taikomos specialios taisyklės, susijusios su garantijomis pagal pardavimų teisę, t.y. tyčinio elgesio atveju garantiniai reikalavimai konkuruoja su *culpa in contrahendo*[864]. *Culpa in contrahendo* taisyklės taikomos net ir tais atvejais, kai pardavėjo pateikta klaidinga informacija dėl įmonės negali būti apibūdinta kaip įmonės trūkumas ar pažadėta savybė civilinio kodekso prasme. Dar daugiau, *culpa in contrahendo* taisyklės taip pat taikomos, jei individualūs

[859] *Chitty on Contracts*, p. 720.
[860] Epstein, A., p. 211.
[861] *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 223.
[862] Plačiau žr. disertacijos 2.5 poskyrį.
[863] *German Limited Liability Company*, p. 82.
[864] Picot, G., p. 43.

parduodamos įmonės objektai turi teisinių ar objektinių trūkumų, bet nėra įmonės, kaip visumos, trūkumų, kai ekonominis pagrindas nėra paveiktas[865].

Lietuvoje iš esmės nėra teismų praktikos, kurioje būtų analizuoti sutartinių garantijų klausimai. Tiesa, 2008 m. Lietuvos apeliacinis teismas išnagrinėjo vieną su sutartinėmis garantijomis susijusią bylą[866]. Šioje byloje visų įmonės akcijų pirkimo-pardavimo sutartyje pardavėjai garantavo, kad „sutarties sudarymo metu bendrovei nėra paskirtos jokios baudos ar kitos įstatymų numatytos sankcijos, bendrovė iki sutarties sudarymo teisingai ir laiku deklaravo ir sumokėjo deklaruotus mokesčius, rinkliavas, muitus bei kitas privalomas įmokas valstybei ar savivaldybėms“. Šalys susitarė, kad tuo atveju jeigu sutartis nebus tinkamai įvykdyta dėl pardavėjų kaltės, šalių susitarimu minimalūs pirkėjo nuostoliai bus lygūs 45 000 EUR. Po sandorio teritorinės muitinės sprendimu buvo nustatyta, jog įmonė už kai kurias importuotas prekes mokesčius sumokėjo pavėluotai, todėl susidarė mokėtina delspinigių suma - 9 140 Lt.

Lietuvos apeliacinis teismas, palikdamas galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą, laikė, jog atsakovai (pardavėjai) pažeidė duotą garantiją, taip pat pardavėjai (atsakovai) tokiu elgesiu pažeidė teisingumo ir sąžiningumo reikalavimus. Teismas nurodė, kad šiuo atveju pardavėjas (atsakovai) pagal sutartį ne tik turėjo pareigą perduoti pirkėjui akcijas, bet ir suteikti tinkamą sutartyje numatytą informaciją, kurios pobūdis galėjo lemti ir tam tikrų sutarties sąlygų nustatymą ar koregavimą. Atsakovai, pateikdami neteisingą garantiją, pažeidė sutarties organizacinę stadiją, kurios esmė - vienas kitam sąžiningai suteikti teisingą informaciją dėl sutartyje nustatytų sąlygų, dėl ko vėliau gali kilti tam tikros prievolės akcijų pirkėjui. Taigi, teismo nuomone, pardavėjams (atsakovams) už neteisingos garantijos pateikimą taikytina sutartyje nustatyta atsakomybė[867].

Atsižvelgiant į tai, kad minėtoje byloje teismai akcentavo pardavėjo pareigos pateikti tinkamą informaciją pažeidimą, panašu, kad teismai visgi rėmėsi aukščiau nurodyta *culpa in contrahendo* doktrina. Pažeidęs bendrą sąžiningumo ikisutartiniuose santykiuose pareigą, pardavėjas privalo atlyginti dėl to atsiradusius pirkėjo nuostolius. Kita vertus, buvo taikytos sutartyje numatytos pasekmės (sutartinė atsakomybė).

Paminėtina ir tai, kad garantijų pažeidimo atveju pirkėjo reikalavimų nutraukti sutartį (tiksliau pripažinti ją negaliojančia) pagrindu galėtų būti ir LR CK 1.90 straipsnis (sandorio pripažinimas negaliojančiu dėl suklydimo) arba 1.91 straipsnis (sandorio pripažinimas

[865] Picot, G., p. 43.
[866] ApT CBS 2008-04-29 d. nutartis c. b. *UAB „Manage Holding“ v. V. B. ir kt.* (bylos Nr. 2A-310/2008).
[867] Tiesa, teismas sutartyje nurodytą minimalių nuostolių sumą laikė netesybomis ir ją sumažino iki tiek, kad jos netaptų mažesnėmis už patirtus nuostolius, t. y. iki 9 140 Lt. Teismas taip pat atkreipė dėmesį, kad pats pirkėjas (ieškovas) pagal sutartį šios garantijos nelaikė turinčia esminės reikšmės.

negaliojančiu dėl apgaulės), jeigu tenkinamos atitinkamos sąlygos, t.y. jeigu pardavėjo garantuotų aspektų teisingumas turėjo esminę reikšmę pirkėjui sudarant sandorį[868].

Apibendrindami pažymėtume, kad dėl nepakankamos įstatyminės pirkėjo apsaugos ir sudėtingiems verslo perleidimo sandoriams nepritaikytų bendrųjų teisės normų akcijų pirkimo-pardavimo sutartyje pirkėjui tikslinga įtraukti konkrečias pardavėjo garantijas. Sutartinės garantijos reiškia pardavėjo patikinimą *dėl fakto egzistavimo*, kuriuo pirkėjas gali pasitikėti. Sutartinių garantijų tinkamas suformulavimas gali panaikinti pirkėjo pareigą įrodyti priežastinį ryšį tarp objekto trūkumo ir nuostolių. Be to, tokios garantijos gali būti vertinamos ir kaip sutartyje nustatyti *papildomi reikalavimai* pirkimo-pardavimo objektui (bendrovės akcijoms), jo panaudojimo paskirčiai ir pan. Tokių garantijų pažeidimo atveju gali būti laikoma, kad perduotas *sutarties sąlygų neatitinkantis pirkimo objektas* LR CK 6.327 str. 1 d. bei 6.333 str. 1 d. prasme.

4.3. Akcijų pirkėjo teisių gynimo būdai pardavėjui pažeidus sutartį

Akcijų pardavėjui pažeidus akcijų pirkimo-pardavimo sutartį, akcijų pirkėjas gali pasinaudoti (su tam tikrais ypatumais) teisių gynimo būdais, numatytais bendrosiose pirkimo-pardavimo sutarties nuostatose (LR CK 6.305 str. 2 d.). Mūsų tyrimo tikslu galime išskirti tokius atskirus akcijų pardavėjo atsakomybės (pirkėjo teisių gynimo būdų) atvejus: pažeidus pareigą perduoti pirkimo-pardavimo objektą; parduotoms akcijoms turint teisinių ir (ar) objektinių trūkumų; įmonei turint trūkumų (kai akcijų pardavimas gali būti prilygintas įmonės pardavimui); pardavėjui pažeidus sutartines garantijas.

Pirmuoju atveju akcijų pirkėjas gali pasinaudoti tokiais pagrindiniais teisių gynimo būdais: 1) atsisakyti vykdyti pirkimo-pardavimo sutartį ir reikalauti atlyginti nuostolius (LR CK 6.324 str. 1 d., 1.138 str. 5-6 p.); arba 2) reikalauti įvykdyti prievolę natūra, t.y. perduoti pirkėjui nupirktas akcijas (LR CK 6.324 str. 2 d., 6.60 str. 1 d., 6.213 str. 1 d., 1.138 str. 4 p.); arba 3) reikalauti sumokėti netesybas, jeigu jos numatytos sutartyje (LR CK 6.324 str. 2 d., 6.213 str. 2 d., 1.138 str. 6 p.). Be to, akcijų pirkėjas gali pasinaudoti sutarties (prievolės) vykdymo sustabdymo teise (LR CK 6.207, 6.46 str. 2 d., 6.58 str. 1 d.), t.y. sustabdyti pirkimo kainos mokėjimą. Jeigu buvo atliktas visos ar dalies kainos išankstinis mokėjimas, pirkėjas gali pasinaudoti LR CK 6.315 str. 3-4 d. numatytomis teisėmis (reikalauti prievolės įvykdymo natūra arba sumokėtos sumos grąžinimo, taip pat palūkanų už gautą sumą sumokėjimo).

Esant teisiniams nupirktų akcijų trūkumams, pirkėjas gali pasinaudoti vienu iš LR CK 6.321 str. 6 d. nurodytų alternatyvių teisių gynimo būdų: 1) reikalauti sumažinti kainą; arba 2) nutraukti sutartį. Bet kuriuo atveju pirkėjas gali reikalauti ir nuostolių atlyginimo (LR CK 6.256

[868] Plačiau žr. disertacijos 4.5 poskyrį.

str. 2 d.). Jeigu parduotas akcijas teismas dėl pagrindų, atsiradusių prieš įvykdant sutartį, atiteisia iš pirkėjo, atsiranda LR CK 6.323 straipsnyje nurodyti teisiniai padariniai – pardavėjas privalo pirkėjui grąžinti sumokėtą kainą ir atlyginti pirkėjo turėtus nuostolius. Bet kuriuo atveju akcijų pardavėjas turi teisę savo sąskaita pašalinti teisinius trūkumus (LR CK 6.208 str.), t.y. panaikinti atitinkamas trečiųjų asmenų teises į akcijas.

Esant akcijų objektiniams (kokybės) trūkumams, taikomos LR CK 6.334 straipsnio normos, išskyrus LR CK 6.334 str. 1 d. 1 punkte numatytą teisę reikalauti objekto pakeitimo[869]. T.y. akcijų pirkėjas savo pasirinkimu gali reikalauti: 1) pirkimo kainos atitinkamo sumažinimo; 2) trūkumų pašalinimo pardavėjo sąskaita arba išlaidų jiems ištaisyti atlyginimo (jei trūkumus įmanoma pašalinti); 3) grąžinti sumokėtą kainą ir atsisakyti sutarties, kai yra esminis sutarties pažeidimas. Bet kuriuo atveju pirkėjas taip pat gali reikalauti ir nuostolių atlyginimo ar netesybų sumokėjimo, jei pastarosios numatytos sutartyje (LR CK 6.256 str. 2 d.).

Kai akcijų perleidimas gali būti prilygintas įmonės perleidimui, akcijų pirkėjui turėtų būti leidžiama pasinaudoti įstatymine garantine apsauga dėl įmonės trūkumų. Tokiu atveju pirmiausia turėtų būti taikomos įmonės su trūkumais perdavimo teisinės pasekmės (LR CK 6.408 str.), o subsidiariai – bendrosios LR CK straipsniuose numatytos pirkėjo teisės. Pirkėjo teisių gynimo būdai priklauso nuo to, ar įmonės trūkumas yra esminis, ar ne. Įmonės esminio trūkumų atveju (LR CK 6.408 str. 5 d.) pirkėjas turi teisę teismo tvarka[870] reikalauti nutraukti arba pakeisti sutartį (pvz., sumažinti pirkimo kainą) ir atlyginti nuostolius. Neesminių įmonės trūkumų atvejais, jei sutartyje nenumatyta kitaip, taikomos bendrosios LR CK 6.321-6.323, 6.330, 6.334, 6.341 straipsnių normos. Tačiau įmonės turtinį kompleksą sudarančių daiktų bei teisių trūkumai gali lemti įmonės esminį ar mažareikšmius trūkumus, o tai savo ruožtu leistų taikyti įmonei kaip vienetui bendras daiktų trūkumus reguliuojančias normas. Kitų daiktų trūkumams reiktų taikyti pastarąsias normas kaip pavieniams, o ne kaip įmonei priklausantiems, daiktams[871].

Kaip minėta, pardavėjo garantijos yra vienos iš sutarties sąlygų, ir jų pažeidimas sukelia pardavėjui sutartinę civilinę atsakomybę (LR CK 6.245 str. 3 d.). Tiesa, kadangi įstatymo numatytos teisinės pasekmės neretai pasirodo nepraktiškos ir neveiksnios, dažnai šalys stengiasi verslo pardavimo sutartimi sureguliuoti garantijos pažeidimo teisines pasekmes. Pagrindinės teisinės pasekmės tokiais atvejais yra pirkėjo teisė nutraukti sutartį, reikalauti pardavimo kainos sumažinimo ir teisė reikalauti nuostolių atlyginimo, o jeigu taip numatyta sutartyje – ir netesybų. Taip pat galima ir sutarties nutraukimo teisė, jeigu ji numatyta sutartyje arba jeigu pažeidimas yra esminis. Tokią išvada suponuoja ir LR CK 6.334 straipsnio nuostatos.

---

[869] Kadangi perleidžiamos akcijos nėra pagal rūšinius požymius apibūdintas daiktas.

[870] Kaip ir įmonės pirkimo-pardavimo atveju, taip ir akcijų pardavimo prilyginimo įmonės pardavimui atveju pirkėjas, jeigu tarp šalių kyla ginčas, šias teises turi įgyvendinti teismo tvarka. Teismas tokioje byloje visų pirma turėtų įvertinti, ar konkrečiu atveju akcijų pardavimas gali būti prilygintas įmonės pardavimui.

[871] *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė*, p. 74.

Taigi pagrindiniai akcijų pirkėjo teisių gynimo būdai yra trūkumų pašalinimas, sutarties nutraukimas, pirkimo kainos mažinimas ir civilinės atsakomybės pardavėjui taikymas (nuostolių atlyginimas ir (ar) netesybų sumokėjimas). Aptarsime kiekvieno iš jų taikymo akcijų pardavimo (kaip verslo perleidimo būdo) atveju ypatumus.

Pirkėjas pirmiausia gali reikalauti trūkumų ištaisymo (objektinių trūkumų atveju – pardavėjas turi ištaisyti atitinkamą trūkumą; teisinių trūkumų atveju – panaikinti atitinkamas trečiųjų asmenų teises į akcijas). Tačiau šis teisių gynimo būdas galimas tik tada, jei trūkumus įmanoma pašalinti. Sąlyga „jeigu daikto trūkumus įmanoma pašalinti“ būtina aiškinti plačiau, t.y. kaip apimančią ir tuos atvejus, kai pašalinti daikto trūkumus atsižvelgiant į visas aplinkybes yra neprotinga (pvz., kai tam reikia neproporcingai didelių išlaidų)[872]. Tenka pripažinti, kad, atsižvelgiant į objekto (akcijų) ypatumą ir individualumą, tai tampa iš esmės neįmanoma. Šis teisių gynimo būdas yra labiau įmanomas įmonės trūkumų atveju (t.y. kai akcijų pardavimas prilyginamas įmonės pardavimui ir todėl gali būti reiškiami reikalavimai dėl įmonės trūkumų), pateikiant vietoj trūkstamų ar nekokybiškų daiktų tinkamus daiktus arba perleidžiant tam tikras teises[873]. Dėl minėtų priežasčių, t.y. dėl sudėtingo ir neefektyvaus pritaikomumo akcijų perleidimo sandoriams, šis teisių gynimo būdas akcijų pirkimo-pardavimo sutartyje dažnai yra eliminuojamas.

Pažymėtina, kad galimybė nutraukti sutartį pirkėjui suteikiama kaip paskutinė teisių gynimo priemonė (*ultima ratio*), kai kitų teisių gynimo būdų, įskaitant nuostolių atlyginimą, nepakanka pažeistoms pirkėjo teisėms apginti[874]. Sutarties nutraukimas sutarčių praktikoje taikomas tik išimtinais atvejais. Daugelio šalių (pvz., Austrijos, Danijos, Olandijos, Vokietijos ir kt.) įstatymai numato, kad sutartis (tame tarpe ir akcijų pirkimo-pardavimo) gali būti nutraukta tik tada, kai pažeidimas iš tiesų yra žymus (esminis)[875]. Analogiškai ir LR CK nuostatos riboja šios teisės taikymą pirkimo-pardavimo sutarties atveju. Nurodoma, kad sutarties nutraukimas galimas tik esant esminiam pažeidimui (LR CK 6.217 str. 1 d., 6.334 str. 1 d. 4 p., 6.408 str. 5 d.)[876]. Be abejonės, pirkėjo teisė nutraukti akcijų pirkimo-pardavimo sutartį dėl konkretaus pažeidimo (nors ir ne esminio) gali būti šalių sutarta ir įtraukta į sutartį (LR CK 6.217 str. 5 d.). Tačiau verslo perleidimo, vykdomo akcijų pardavimo (angl. *share deal*) būdu, atveju tokia teisė dažniausiai nenumatoma (anuliuojama) arba apribojama kraštutiniais atvejais. Tai grindžiama tuo, kad įmonės įsigijimo sandorio atšaukimas yra realus tik praėjus labai mažam laiko tarpui po

[872] Mizaras, V. Pirkimo–pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse (3), p. 16.
[873] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 1095.
[874] Mizaras, V. Pirkimo–pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse (3), *op. cit*., p. 17.
[875] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 40; Whincup, M. H., p. 140-141; *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 262.
[876] Atkreiptinas dėmesys, kad esminio įmonės trūkumo atveju ši teisė dar labiau suvaržoma numatant privalomą teisminę sutarties nutraukimo tvarką (LR CK 6.408 str. 5 d.).

sandorio užbaigimo[877], be to, kiltų didelių sunkumų šalims atsitraukiant ir restitucija dažniausiai neatitiktų šalių interesų[878]. Labiau įprasta, kad pirkėjas turi teisę reikalauti pirkimo kainos sumažinimo arba nuostolių atlyginimo.

Reikalavimą sumažinti parduotų akcijų kainą pirkėjas gali pareikšti, jeigu jis gali naudoti akcijas ir (ar) įsigytą įmonę (akcijų pardavimo prilyginimo įmonės pardavimui atveju) pagal paskirtį (įprastą ar specialią), tačiau jeigu nustatant kainą nebuvo įvertinti konkretūs akcijų ir (ar) įmonės trūkumai. Tiesa, teismų praktikoje pripažįstama galimybė šį teisių gynimo būdą eliminuoti sutartyje[879]. Tačiau kyla neaiškumų, kokiu santykiu, pagal kokias taisykles kaina turėtų būti mažinama. LR CK atsakymo nepateikia[880]. V. Mizaras nurodo, kad pirkėjas gali reikalauti sumažinti kainą tokiu santykiu, kokiu vertė, kurią turėjo parduodami daiktai, kai buvo perduodami, atitinka vertę, kurią tuo pačiu momentu turėtų daiktai, atitinkantys kokybės reikalavimus, taip pat reikia įvertinti ir pirkėjo iš daiktų jau gautą naudą[881]. Manytume, kad toks kainos sumažinimo apskaičiavimo metodas iš esmės yra teisingas, tačiau neturėtų būti atsižvelgta į pirkėjo jau gautą naudą, nes jis tokią pat naudą būtų gavęs nepriklausomai nuo to, ar įsigijo daiktą su trūkumais, ar ne. Toks pats metodas naudojamas ir kitų valstybių praktikoje. Pvz., Šveicarijos teismai šį metodą vadina santykiniu metodu, o kadangi tikrąją vertę, kurią perdavimo metu turėtų objektas, atitinkantis kokybės reikalavimus, sudėtinga nustatyti, teismai dažnai vertina kainą, dėl kurios šalys būtų sąžiningai susitarusios, jeigu turėtų omenyje trūkumus[882]. Tuo tarpu Vokietijos įstatymų leidėjas po 2002 m. prievolių teisės reformos šią taisyklę tiesiogiai nurodė Vokietijos civilinio kodekso 441 str. 3 dalyje, kur nurodoma, kad pirkimo kaina turėtų būti sumažinta tokiu santykiu, koks (sutarties sudarymo metu) būtų tarp daikto, esančio be trūkumų, vertės ir jo realios vertės. Taigi sumažinta akcijų kaina yra apskaičiuojama sudauginant faktinę akcijų kainą su sutarta kaina ir padalinant iš vertės, kurią akcijos būtų turėjusios, jei nebūtų buvę trūkumų[883]. Iš pirmo žvilgsnio, procedūra atrodo sudėtinga, bet ji yra praktiška, jeigu atsižvelgiama į jos tikslą: kainos sumažinimo suma turėtų atspindėti, ar pirkėjas sudarė gerą sandorį, ar blogą sandorį[884]. Būtina pažymėti, kad akcijų be trūkumų vertės ir faktinės vertės nelemia vien tik nominali akcijų vertė. Kaip minėjome,

---

[877] *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 38.
[878] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 1095.
[879] Pvz., ApT CBS 2008-10-20 d. nutartis c. b. *UAB „Manage Holding" v. V. B. ir kt.* (bylos Nr. 2A-330/2008).
[880] Tik, pvz., LR CK 6.334 str. 1 d. 2 p. nurodoma, kad kaina mažinama „atitinkamai".
[881] Mizaras, V. Pirkimo–pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse (3), p. 16.
[882] *M&A – Protecting the Purchaser*, *op. cit*., p. 465.
[883] T.y. apskaičiavimo būdas gali būti išreiškiamas tokia formule: M = (R x S) / K, kur M – sumažinta kaina, R – reali vertė, S – sutarties kaina, K – akcijų be trūkumų vertė. Pvz., A iš B nuperka visas bendrovės X akcijas, kurios turėtų būti vertos 150000 Lt už 100000 Lt kainą, bet dėl trūkumų jos faktiškai yra vertos 120000 Lt, kaina turėtų būti sumažinta 20000 Lt iki naujos 80000 Lt kainos (120000 x 100000 / 150000 = 80000).
[884] Markesinis, B. S.; Unberath, H.; Johnston, A., p. 501.

Lietuvos teismų praktika[885] jau yra pripažinusi, kad akcijų vertė, be kita ko, tiesiogiai priklauso ir nuo įmonės turtinės padėties, sudarytų sandorių, jos valdomo turto, ūkinės veiklos rezultatų. Įrodyti akcijų vertės dydžius turi pirkėjas. Tokio pobūdžio bylose reikalingos specialios žinios finansų, buhalterinės apskaitos srityse[886], todėl vienu iš pagrindinių įrodymų teismų praktika pripažįsta ekspertizės (vertės nustatymo) aktą[887].

Kainos sumažinimas neatima iš pirkėjo teisės pareikalauti ir nuostolių atlyginimo, tiek, kiek jų nekompensavo kainos sumažinimas. Sutarties nutraukimas taip pat neatleidžia pardavėjo nuo nuostolių, atsiradusių dėl sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, atlyginimo (LR CK 6.221 str. 2 d.). Jei sutartyje numatytos netesybos, jų sumokėjimo taip pat gali būti reikalaujama, taikant įskaitinių netesybų taisyklę. Kadangi tokiu atveju taikomos sutartinės atsakomybės taisyklės, galime teigti, kad pirkėjas gali reikalauti tiek tiesioginių nuostolių, tiek ir netiesioginių nuostolių (negautų pajamų) atlyginimo (LR CK 6.249 str. 1 d.). T.y. apsaugomas pozityvusis interesas arba lūkesčių interesas (angl. *expectation interest*), leidžiantis nukentėjusiajai šaliai duoti tai, ko ji negavo pagal sutartį. Nuostoliais laikomi mažesnė įmonės vertė, taip pat išlaidos, kurias pirkėjas kitaip patyrė dėl įmonės nepakankamumo ir kitos sutarties išlaidos[888].

Sutartinių garantijų atveju reikalavimas atlyginti nuostolius yra grindžiamas interesu dėl garantijos įvykdymo. Tai reiškia, kad pirkėjas turėtų atsidurti tokioje padėtyje, kokioje jis būtų buvęs, jeigu garantuoti faktai, faktinės aplinkybės arba objekto savybės egzistuotų. Pagrindinė problema reikalaujant nuostolių yra nuostolių dydžio nustatymas, ypač jei garantijos susijusios su aplinkybėmis, dėl kurių įmonės vertė negali būti paprastai apibrėžta, pvz., su intelektinės nuosavybės teisėmis, kvalifikuotu personalu arba su sutartimis su verslo partneriais. Šiuo atveju, svarbu ne tų aplinkybių įtaka pirkimo kainai, bet jų poveikis pačios įmonės vertei. Nuostoliai, į kuriuos pirkėjas turi teisę, paprastai bus skirtumas tarp verslo faktinės rinkos vertės ir rinkos vertės, kurią jis būtų turėjęs, jeigu garantija būtų buvusi teisinga[889].

Paprastai pirkimo kaina, kurią sumoka pirkėjas, parodo, kokia būtų įmonės rinkos vertė, jeigu garantijos būtų teisingos, bet ši taisyklė tinka ne visais atvejais (pvz., kai pardavėjas sugeba įrodyti, kad pirkėjas permokėjo už verslą, arba pirkėjas įrodo, kad įmonės vertė yra didesnė negu jis sumokėjo). Be to, pirkėjai neturėtų manyti, kad garantijos pažeidimo faktas visada tiesiogiai paveikia verslo pajamas – teismai vertins nuostolius, atsižvelgdami tik į konkrečią sumą, kuria sumažėjo pajamos[890]. Kadangi akcijų pardavimo atveju yra sudėtinga nustatyti bendrovės turto

[885] LAT CBS 2008-02-04 d. nutartis c. b. *BUAB „Telematics Klaipėda“ v. R. D. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-52/2008); ApT CBS 2008-10-20 d. nutartis c. b. *UAB „Manage Holding“ v. V. B. ir kt.* (bylos Nr. 2A-330/2008).
[886] LAT BBS 2008-01-08 d. nutartis b. b. (bylos Nr. 2K-111/2008).
[887] LAT CBS 2001-11-22 d. nutartis c. b. *V. V. ir kt. v. OU Unicom Esti* (bylos Nr. 3K-7-1153/2001).
[888] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 1096.
[889] Stilton, A., p. 134.
[890] *Ibid*.

trūkumų poveikį akcijų vertei, tarptautinėje praktikoje akcijų pardavimo sutartyse dažnai įtraukiama vadinamoji „svaras už svarą“ (angl. ‘*pound for pound*‘) sąlyga, kuri sako, kad, nedarant įtakos pirkėjo galimybėms reikalauti nuostolių bet kokiu atitinkamu pagrindu, perleidėjas sumokės pirkėjui sumą, lygią bet kokiam įsigyjamos įmonės trūkumui ar įsiskolinimui, kuris kyla iš bet kokios garantijos bet kokio pažeidimo arba kuris nebūtų buvęs ar kilęs, jeigu garantijos būtų buvusios teisingos[891].

Daugelyje šalių taip pat akcentuojama pirkėjo bendra pareiga sumažinti jo nuostolius[892]. Tai reiškia, kad net jeigu pirkėjas sugeba įrodyti, jog buvo pažeista garantija ir dėl to rinkos vertė yra mažesnė už tą, kuri būtų buvusi, jei garantija nebūtų buvusi pažeista, jis neturėtų manyti, kad jis turi automatinę teisę reikalauti nuostolių, lygių įmonės vertės sumažėjimui, bet turi imtis visų protingų veiksmų, kad sumažintų nuostolius, kuriuos jis patiria kaip pardavėjo garantijos pažeidimo rezultatą. Be to, prieš pirkėjui reikalaujant nuostolių, pardavėjas dažnai išsideri teisę ištaisyti trūkumus per tam tikrus terminus.

Užsienio praktikoje, ypač bendrosios teisės valstybėse, pirkėjas gali pasinaudoti sutartyje numatytomis vadinamosiomis apdraudimo (angl. *indemnity*) nuostatomis[893]. Nurodoma visa eilė apdraudimo nuostatų privalumų palyginus su garantijomis[894]: a) jie įgalina kelti reikalavimus dėl nuostolių, kuriuos sudėtinga numatyti ir kuriuos teismas nepriteistų sutarties pažeidimo atveju; b) reikalavimas pagal apdraudimo nuostatas yra labiau reikalavimas dėl skolos, negu dėl sutarties pažeidimo, todėl nebūtų taikomos bendrosios teisės taisyklės, reikalaujančios šalių atlikti protingus žingsnius, siekiant sumažinti savo nuostolius; c) tinkamai suformuluota apdraudimo nuostata gali leisti pirkėjui gauti visų savo teisinių išlaidų padengimą, nepriklausomai, ar jos būtų priteistinos teisme; d) apdraudimo atveju pardavėjas negalės išvengti atsakomybės atlikdamas formalų aplinkybių atskleidimą, be to, nebus svarbus pirkėjo faktinio žinojimo aspektas. Manytume, kad esant aiškiam abiejų šalių valios išreiškimui ir aiškioms formuluotėms sutartyje, tokios apdraudimo nuostatos turėtų būti pripažįstamos įgyvendintinomis ir Lietuvoje.

Be to, LR CK 6.327 str. 5 d. nustatyta „tinkamo informavimo“ taisyklė, numatanti pirkėjo pareigą per protingą laiką[895] bet kokia forma informuoti pardavėją apie pastebėtus pirkimo-

[891] Knight, W. J L., p. 169.
[892] Lietuvoje tokia pirkėjo pareiga gali būti atpažinta LR CK 6.259 str. 2 dalyje.
[893] Pagal šias nuostatas pardavėjas sutaria besąlygiškai atlyginti pirkėjui nuostolius (sumokėti kompensaciją) esant tam tikroms išskirtoms aplinkybėms (pvz., paaiškėjus teisminiams ieškiniams įsigyjamos bendrovės atžvilgiu, atleidžiamiems bendrovės vadovams ar kitiems darbuotojams pareiškus reikalavimus, paaiškėjus bet kokiems likusiems įsiskolinimai pagal ankstesnes bendrovės nuomos sutartis, paaiškėjus bet kokiems bendrovės iki sandorio užbaigimo pagamintų ar parduotų prekių ar suteiktų paslaugų trūkumams ar tariamiems trūkumas ir kt. (žr. Stilton, A., p. 139-140).
[894] *Ibid*., p. 138-139.
[895] Koks terminas yra protingas, priklauso nuo konkrečių aplinkybių. Nustatant terminą būtina atsižvelgti ir į pirkėjo planuojamus taikyti teisių gynimo būdus, pardavėjo kaltės rūšį, būtinumą pirkėjui patikrinti, ar tikrai egzistuoja trūkumai ir pan. (plačiau žr. Mizaras, V. Pirkimo–pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse (2), p. 20-21).

pardavimo objekto neatitikimus ir nurodyti konkrečius neatitikimus. Neįvykdęs šios pareigos, pirkėjas netenka teisės remtis pirkimo-pardavimo objekto neatitikimu.

Apibendrindami galime daryti išvadą, kad akcijų pirkėjo teisių gynimo būdai pardavėjui pažeidus sutartį visų pirma priklauso nuo pardavėjo padaryto *pažeidimo pobūdžio*. Pagrindiniai pirkėjo teisių gynimo būdai yra *trūkumų pašalinimas*, *sutarties nutraukimas*, *pirkimo kainos mažinimas* ir civilinės atsakomybės pardavėjui taikymas (*nuostolių atlyginimas* ir (ar) *netesybų sumokėjimas*). Atsižvelgiant į objekto (akcijų) ir sandorio (verslo perleidimo) ypatumus, pirmieji du būdai taikomi retai, o dažnai ir pačių šalių yra eliminuojami sutartyje. Atliktas tyrimas patvirtino, kad dėl akcijų ir (ar) įmonės trūkumų mažinant akcijų kainą, sumažinta kaina turėtų būti apskaičiuojama sudauginant faktinę akcijų kainą su sutarta kaina ir padalinant iš vertės, kurią akcijos būtų turėjusios, jei nebūtų buvę trūkumų. Įrodyti akcijų vertės dydžius turi pirkėjas, o tokio pobūdžio bylose retai gali būti išsiverčiama be ekspertizės (vertės nustatymo). Bet kuriuo atveju akcijų pirkėjas gali reikalauti tiek *tiesioginių*, tiek ir *netiesioginių* nuostolių (negautų pajamų) atlyginimo. Galiausiai, kai akcijų perleidimas gali būti prilygintas įmonės perleidimui, galėtų būti taikomos bendrosios LR CK straipsniuose numatytos pirkėjo teisės. Spręsdami dėl konkrečių pirkėjo teisių gynimo būdų, teismai galėtų atsižvelgti į LR CK 6.408 straipsnio nuostatas, reglamentuojančias įmonės su trūkumais perdavimo teisines pasekmes.

4.4. Akcijų pardavėjo atsakomybės ribojimai

Aukščiau analizavome akcijų pardavėjo atsakomybės už parduoto objekto trūkumus aspektus ir akcijų pirkėjo teisių gynimo būdus. Tačiau akcijų pardavėjo atsakomybė už objekto trūkumus gali būti apribota tiek tam tikromis įstatymo normomis, tiek ir sutarties nuostatomis. Įstatymas pardavėjo atsakomybę už objekto trūkumus paprastai apriboja vadinamąja išankstinio pirkėjo žinojimo (angl. *buyer's knowledge*) taisykle. Vienas iš labiausiai diskutuojamų klausimų kalbant apie verslo pardavėjo atsakomybę būtent ir yra tai, ar išankstinis pirkėjo žinojimas apie perkamų akcijų (verslo, įmonės) trūkumus ir (ar) aplinkybes, lemiančias pardavėjo sutartinių garantijų neteisingumą, gali apriboti pirkėjo galimybes vėliau pareikšti ieškinį dėl tų trūkumų ir (ar) garantijų pažeidimo.

Kadangi pardavėjo atsakomybė už trūkumus iš principo yra griežta (t.y. ji nepriklauso nuo to, ar jis yra kaltas dėl kokių nors trūkumų), visos teisinės sistemos (Belgija, Danija, Norvegija, Suomija, Švedija, Šveicarija, Vokietija ir kt.) pripažįsta, kad pardavėjas negali būti laikomas atsakingu už trūkumus, apie kuriuos pirkėjas žinojo arba turėjo žinoti sutarties

sudarymo metu[896]. Vietoj aiškių taisyklių, pašalinančių pardavėjo atsakomybę, numatymo Anglijoje ir Škotijoje laikoma, kad pirkėjo žinojimas sutarties sudarymo metu apie prekių trūkumus užkirs kelią vėliau reikšti reikalavimus dėl prekių netinkamos kokybės, jeigu pardavėjas atkreipė pirkėjo dėmesį į šiuos trūkumus[897]. Visų pirma, verslo perleidimo sandoriuose pirkėjas gali sužinoti apie konkrečius trūkumus (aplinkybe) bendrovės būklės patikrinimo (angl. *due diligence*) metu. Nors apskritai visose valstybėse nėra aiškiai reglamentuotos įstatyminės ikisutartinės pareigos patikrinti perkamą objektą, tačiau laikoma, kad minėta išankstinio pirkėjo žinojimo taisyklė tokią pareigą suponuoja netiesiogiai. Užsienio valstybių teisėje pažymima, kad pirkėjo galimybės reikšti reikalavimus dėl trūkumų pardavėjui gali būti apribotos ne tik atlikus bendrovės būklės patikrinimą, bet ir be pateisinamos priežasties nesutikus su pardavėjo pasiūlymu atlikti tokį patikrinimą, jei akivaizdu, kad jo metu pirkėjas būtų pastebėjęs trūkumus[898].

Europos teisės principų dėl pardavimo sutarčių (angl. *Sales (PEL S)*) 2:207 str. nustato, kad pardavėjas neatsako už prekių netinkamumą arba teisinius trūkumus, jeigu sutarties sudarymo metu pirkėjas žinojo arba pagrįstai galėjo sužinoti apie prekių trūkumus. Kita vertus, Principų autoriai taip pat nurodo, kad pagal Principus pirkėjas nėra įpareigotas patikrinti prekes prieš pirkimą[899].

LR CK taip pat nustato minėtą išankstinio pirkėjo žinojimo taisyklę (LR CK 6.321 str. 6 d., 6.323 str. 1 d., 6.327 str. 2 ir 5 d., 6.333 str. 2 d., 6.334 str. 4 d., 6.348 str., 6.408 str. 3 d.). Akcijų pirkėjo žinojimą ar turėjimą žinoti apie galimus trūkumus kliūtimi reikšti reikalavimus pardavėjui įvardija ir Lietuvos teismai[900].

Taigi akcijų pardavėjas neatsako už teisinius ir (ar) objektinius trūkumus, jeigu sudarydamas sutartį pirkėjas apie tuos trūkumus žinojo (faktinis pirkėjo žinojimas) arba negalėjo nežinoti. „Negalėjo nežinoti“ reiškia, kad pirkėjas trūkumų nepastebėjo dėl didelio savo paties neatsargumo, t.y. turimi omenyje akivaizdūs trūkumai, kuriuos galima nustatyti neatliekant papildomo patikrinimo[901]. Laikoma, kad pirkėjas turėtų žinoti pardavėjo išviešintą informaciją. Trūkstama verslo kokybė gali būti išviešinta (ne tik pirkėjui, bet ir tretiesiems asmenims) per viešus pardavėjo ar jo įgaliotų atstovų pareiškimus, spaudos konferencijų, prezentacijų arba

---

[896] *Sales (Principles of European Law)*, p. 217; *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 35, 102, 464; *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 113, 141-142, 181, 361, 459..

[897] *Sales (Principles of European Law)*, *op. cit*., p. 217.

[898] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 141.

[899] *Sales (Principles of European Law)*, *op. cit*., p. 216.

[900] Pvz., Vilniaus apygardos teismo 2007-04-06 d. sprendimas c. b. *UAB „Namų priežiūros centras“ v. Vilniaus m. savivaldybė* (bylos Nr. 2-355-178/2007); Šiaulių apygardos teismo 2008-01-02 d. sprendimas c. b. *UAB „Manage Holding“ v. V. B*. (bylos Nr. 2-81-368/2008); ApT CBS 2008-10-20 d. nutartis c. b. *UAB „Manage Holding“ v. V. B. ir kt*. (bylos Nr. 2A-330/2008).

[901] Mizaras, V. Pirkimo–pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse (2), p. 19; taip pat LR CK 6.333 str. 2 d.

verslo memorandumų būdu[902]. Be to, pirkėjas negali reikšti reikalavimų dėl teisinių objekto trūkumų, jeigu trečiųjų asmenų teisės ar jų suvaržymas buvo įregistruoti viešajame registre (pvz., Nekilnojamojo turto registre[903], Turto arešto aktų registre, Hipotekos registre, patentų, prekių ženklų, dizaino registruose). Tiesa, jeigu viešame registre teisė ar jos varžymas turėjo būti įregistruotas, bet tokia registracija nebuvo atlikta, pardavėjas bus laikomas pažeidusiu pareigą, jeigu tinkamai neinformavo pirkėjo apie trečiųjų asmenų teises ar pretenzijas[904].

Šalys dažnai anuliuoja minėtą įstatyminę taisyklę dėl pirkėjo išankstinio žinojimo arba įtraukia specialias nuostatas, kurios apibrėžia, kokiomis aplinkybėmis gali būti diagnozuotas pirkėjo „žinojimas“ (angl. '*knowledge*'). Daugumoje sandorių dalyvauja daugybė žmonių ir dažnai yra sunku nustatyti, kurios tiksliai aplinkybės buvo žinomos konkretiems asmenims ir kokia apimtimi tas žinojimas gali būti priskirtas „pirkėjui“. Praktikoje dažnai susitariama, kad tik tos aplinkybės, kurios buvo pardavėjo pateiktos pirkėjui informacijos atskleidimo laiške (angl. *disclosure letter*), gali būti laikomos kaip „žinomos“ pirkėjui[905]. Vis dėlto, užsienio teismų praktikoje buvo nustatyta nemažai problemų, aiškinant pirkėjo žinojimo įtaką pardavėjo atsakomybei. *Eurocopy plc v. Teesdale and others [1992] BCLC 1067* byla yra viena iš dažniausiai minimų verslo įsigijimo kontekste. Šioje byloje sutartis turėjo įprastinę nuostatą, kad garantijos duodamos tik dėl tų aspektų, kurie išdėstyti pardavėjo informaciniame laiške (angl. *disclosure letter*), tačiau jokia kita informacija, apie kurią pirkėjas turėjo faktines (angl. *actual*), numanomas (angl. *implied*) ar priskirtas (angl. *imputed*) žinias, neužkirs kelio pirkėjui reikalauti nuostolių dėl garantijų pažeidimo ir nesumažins dėl garantijų pažeidimo gautinų sumų. Teismų sprendimai šioje byloje[906] iškėlė prielaidą, kad pirkėjas, vis dėlto, negali pasinaudoti tokia nuostata, kai jis turi faktines žinias (angl. *actual knowledge*) apie tam tikrus faktus, neatskleistus informaciniame laiške[907].

Tokia nuomonė, buvo paremta ir *Infiniteland and another v. Artisan Contracting Ltd [2005] EWCA Civ. 758* byloje[908], kurioje ieškovas (pirkėjas) pareiškė garantinį reikalavimą dėl to, kad pardavėjo pateikta atskaitomybė nerodė „tikro ir teisingo“ objekto pelno ir nuostolių vaizdo, t.y. kad nebuvo tinkamai atskleistas grynų pinigų įdėjimo į objektą prieš jį parduodant

---

[902] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 1092.

[903] Nekilnojamojo turto registre galima sužinoti ne tik apie įregistruotas trečiųjų asmenų daiktines teises į nekilnojamąjį bendrovės turtą, bet ir apie iškeltas atitinkamas civilines bylas ar teismų priimtus sprendimus, kadangi teisėjams nustatyta pareiga operatyviai pranešti registro tvarkytojui apie civilinės bylos dėl registruojamo daikto teisinio statuso arba daiktinių teisių į jį iškėlimo faktą, taip pat nusiųsti teismo sprendimus, kuriais yra keičiamas registruojamo daikto teisinis statusas ar iš esmės keičiamos valdymo, naudojimo ir disponavimo juo galimybės, taip pat jeigu teismo sprendimas turi įtakos registruojamo daikto teisiniam statusui ar daiktinėms teisėms į jį (LR CPK 137 str. 6 d., 275 str. 2 d.).,

[904] Mizaras, V. Pirkimo–pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse (2), p. 15.

[905] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 181.

[906] Tiesa, reiktų pastebėti, kad tai nebuvo galutiniai sprendimai, turintys precedentinę reikšmę.

[907] Phillips, J.; Runnicles, J.; Schwartz, J. Navigating Trans-Atlantic Deals: Warranties, Disclosure and Material Adverse Change. *Journal of Financial Regulation and Compliance*. 2007, Vol. 15, No. 4: 472-481, p. 478.

[908] McMeel, G., p. 403-406.

faktas. Įsigijimo sutartyje buvo įtraukta nuostata, kad garantinių reikalavimų neįtakos jokie pirkėjo atlikti objekto būklės tyrimai, išskyrus jeigu tokie tyrimai duotų pirkėjui faktinį žinojimą (angl. *actual knowledge*) dėl susijusių faktų ar aplinkybių, suponuojančių pažeidimą. Šioje byloje pardavėjas pateikė duomenis, kad įprastinio teisinio audito metu su garantija susijusi informacija turėjo būti pastebėta (o faktiškai buvo atskleista pirkėjo finansininkams). Teismai konstatavo, kad faktinis pirkėjo žinojimas (angl. *actual knowledge*) anuliuoja galimybes pareikšti bet kokius reikalavimus dėl garantijos pažeidimo, tačiau netiesioginis žinojimas (angl. *constructive knowledge*) neturi sutrukdyti pirkėjui remtis minėta nuostata sutartyje[909]. Tačiau daug sudėtingesnis buvo klausimas, ar faktinis žinojimas (angl. *actual knowledge*) apima ir priskirtą žinojimą (angl. *imputed knowledge*) (t.y. pirkėjo agentų žinojimą). Teisėjų nuomonė šiuo klausimu išsiskyrė. Vienas iš teisėjų palaikė pirmosios instancijos teisėjo nuomonę, kad pirkėjo agentų žinojimas neturi būti preziumuojamas kaip paties pirkėjo žinojimas, išskyrus jeigu tai aiškiai numatyta sutartyje. Kitas teisėjas su tuo nesutiko ir laikė, kad faktinis žinojimas apima priskirtą žinojimą, šiuo atveju – pirkėjo finansininkų žinojimą, ir teigė, kad pardavėjas turėjo pilną teisę laikyti, jog informacija, pateikta pirkėjo finansininkui, yra informacija, pateikta pirkėjui[910]. Teisinėje literatūroje, vis dėlto, teigiama, kad kol kas aiškumo dėlei patrauklesnis ir komerciškai realesni atrodo požiūris, jog pirkėjo finansininkui pateikta informacija tokiose sutartyse turėtų patekti į „faktinio žinojimo“ (angl. *actual knowledge*) sąvoką, kadangi būtų sunku pagrįsti faktinį žinojimą, jeigu reiktų įrodyti, kad informacija agento buvo pateikta bendrovės organui[911].

Tuo tarpu JAV valstijų teismų praktikoje pasitaikė ir priešinga pozicija pirkėjo žinojimo klausimu. Pvz., svarbiausia Niujorko valstijos byla dėl pirkėjo žinojimo yra *Ziff-Davis* byla. Šioje byloje pardavėjas pateikė garantijas dėl finansinės būklės, tačiau pirkėjas būklės patikrinimo metu nustatė, kad objekto finansinė būklė nebuvo tokia kaip garantuota. Nepaisant to, šalys užbaigė sandorį, o pirkėjas vėliau pateikė ieškinį. Teismai galiausiai konstatavo, kad pirkėjas turėjo teisę pareikšti ieškinį dėl sutarties pažeidimo, nepaisant jo ankstesnio žinojimo. Teismai atmetė argumentus, kad pirkėjas turėjo įrodyti pirkėjo tikėjimą garantijos teisingumu ir nurodė, jog „lemiamas klausimas yra ne tas, ar pirkėjas tikėjo garantuojamos informacijos teisingumu, ... bet ar jis tikėjo, kad jis perka pardavėjo pažadą“ dėl pareiškimo teisingumo. Vis dėlto, teismas išskyrė tris pagrindinius punktus, lėmusius tokį sprendimą: (1) šalys turėjo aiškią nuostatą sutartyje, numatančią, jog garantijos „išliks ir po sandorio užbaigimo, neatsižvelgiant į kokį nors patikrinimą, atliktą kitos šalies ar jos naudai“; (2) šalys nesutarė prieš sandorio užbaigimą dėl to, ar pažeidimas buvo atsiradęs, bet sutarė, kad sandorio užbaigimas „nereikš

[909] Phillips, J.; Runnicles, J.; Schwartz, J., p. 478.
[910] McMeel, G., p. 405.
[911] *Ibid*., p. 406.

atsisakymo nuo kokių nors teisių ar gynybos priemonių“; ir (3) pirkėjas sužinojo apie pažeidimą po pasirašymo, bet prieš sandorio užbaigimą[912]. Šie punktai buvo naudojami vėlesnėse Niujorko valstijos teismų bylose siekiant apriboti *Ziff-Davis* bylos įtaką.

Kitas klausimas – ar galime kalbėti apie akcijų pirkėjo didelį neatsargumą ar „tyčinį nežinojimą“, jeigu jis neatliko būklės patikrinimo (*due diligence*), arba nors ir atliko, tačiau jo metu nenustatė trūkumų? Kai nėra atliekamas būklės patikrinimas, tai negalima vienareikšmiškai teigti, kad pirkėjas tyčia nežinojo, kadangi pirkėjas neturi pareigos atlikti patikrinimą. Užsienio autoriai pažymi, kad iš esmės pirkėjo noras atlikti būklės patikrinimą yra padidinto intereso išsiaiškinti išraiška, tačiau ne pasirengimas pabloginti savo teisinę padėtį[913]. Be to, būklės patikrinimo tikslas yra nustatyti ir įvertinti rizikas, dėl kurių reikia specifinių garantijų iš pardavėjo, tokiu būdu padarant garantijas labiau koncentruotas ir relevantiškas[914]. Galiausiai, pirkėjo galimybė būklės patikrinimo pagalba aptikti trūkumus labai priklauso nuo pardavėjo pateikiamos informacijos ir noro atskleisti informaciją, nuo patikrinimo būdo ir apimties. Tačiau, kaip nurodėme disertacijos 2.4 poskyryje, atskirų LR CK normų (6.246 str. 1 d., 1.90 str. 5 d., 6.282 str. 1 d., 6.327 str. 2 d.) analizė leidžia daryti išvadą, kad LR CK mažų mažiausiai nustato pirkėjo pareigą domėtis. Verslo (bendrovės akcijų) pirkėjas turi domėtis tiek, kiek domėtųsi bet kuris kitas atidus ir rūpestingas atitinkamo teisinio statuso ir profesionalumo subjektas. Be abejo, apie tyčinį pirkėjo nežinojimą (didelį neatsargumą) galime kalbėti tada, kai jis galėjo atpažinti trūkumus be jokių papildomų tyrimų (LR CK 6.333 str. 2 d.). Be to, paprastai verslo pirkėjui pagal dalyko būklę ir verslo kompleksiškumą yra numanoma ir pati verslo būklė, t.y. ar gali būti pirkėjui reikšmingų trūkumų, ar ne. Patikrinimo atlikimas tampa būtinu, kai iš konkrečių aplinkybių (pvz., viešos informacijos, pardavėjo nuorodų į galimus trūkumus ir pan.) protingas, apdairus ir rūpestingas pirkėjas negalėtų pagrįstai tikėtis, kad perkamas objektas tikrai yra be trūkumų. Tokiu atveju pirkėjo atliekamas patikrinimas turi būti adekvatus tiek į plotį, tiek ir į gylį. Kitais žodžiais tariant, nors ir galioja bendra pirkėjo pareigos patikrinti nebuvimo prezumpcija, tačiau konkrečiu atveju ji gali būti paneigta. Ypač toks paneigimas turėtų būti įprastas verslo perleidimo akcijų pardavimo būdu sandoriuose, kadangi tokių sandorių specifika, dalyko sudėtingumas, reikšmingumas lemia tai, kad būklės patikrinimo pirkėjas gali neatlikti tik išimtinais atvejais, kai jis turi pakankamą pagrindą pasitikėti objekto kokybe.

Galiausiai, daugumoje užsienio valstybių pripažįstamos dvi išimtys, kada pirkėjo žinojimas gali ir nebūti kliūtimi pretenzijų dėl trūkumų reiškimui, - pardavėjo sutartyje prisiimtos kokybės garantijos ir pardavėjo tyčinis (sąmoningas, apgaulingas, nesąžiningas)

[912] Phillips, J.; Runnicles, J.; Schwartz, J., p. 478-479.
[913] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 1094.
[914] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 524.

trūkumų nuslėpimas[915]. Manytume, kad šios išimtys turėtų būti taikomos ir Lietuvos atveju. Tuo labiau, kad tokios pozicijos galimumą, nors ir netiesiogiai, suponuoja ir kai kurios LR CK nuostatos (6.323 str. 2 d., 6.333 str. 3 ir 8 d., 6.334 str. 3 d., ypač 6.348 str. 3 d.).

Be minėtos įstatyminės pirkėjo žinojimo išlygos, pardavėjai savo ruožtu stengiasi verslo pirkimo-pardavimo sutartyje įtraukti įvairias išlygas, apribojančias pardavėjo atsakomybę. Tinkamai suformuluotos, tokios nuostatos gali labai apsunkinti pirkėjo galimybes sėkmingai pareikšti garantinius reikalavimus. Daugumoje jurisdikcijų šalys į verslo įsigijimo sutartį gali įtraukti pardavėjo atsakomybės apribojimus. Apribojimai gali apimti tiek atsakomybę, kylančią iš sutartinių garantijų, tiek ir iš įstatyminių nuostatų[916].

Paprastai pardavėjai stengiasi apriboti savo atsakomybę dvejopo pobūdžio apribojimais: materialiais (naudojant „krepšius“ (angl. „*baskets*“), „dangčius“ (angl. „*caps*“) ir kitokių tipų apribojimus) ir procedūriniais (t.y. numatant įvairius naikinamuosius terminus reikalavimų pareiškimui ir pan.)[917].

Standartinė praktika yra verslo pirkimo-pardavimo sutartyje numatyti maksimalią sumą (angl. *capping liability*), kurios gali reikalauti pirkėjas po pardavimo dėl bet kokio pažeidimo, įskaitant garantijų pažeidimą[918]. Dažniausiai maksimali pardavėjo atsakomybė dėl garantijų ribojama pirkimo kainos suma. Ši ribojimo priemonė kartais vadinama „maksimumo kepure“ (angl. *maximum cap*)[919]. Taip pat įprasta numatyti ir sumos apatinę ribą, dėl kurios gali būti pareikštas reikalavimas (vadinamoji *de minimus* arba „krepšio“ (angl. *basket*) nuostata)[920]. Tuo siekiama panaikinti galimybes pirkėjui reikšti pretenzijas dėl nežymių pažeidimų ir išvengti laiko bei pinigų švaistymo gynybai nuo labai mažų pretenzijų. Tačiau yra įprasta šalims susitarti, kad mokestiniai reikalavimai nebus ribojami jokiomis minimaliomis sumomis.

Verslo įsigijimo sutartyje dažnai daroma išlyga iš įstatyminio reglamentavimo (LR CK 6.338 str. 1 d.) ir numatomas tam tikras trumpesnis terminas, per kurį turi būti pareikštas garantinis reikalavimas. Užsienio praktikoje kartai tokie terminai pavadinami „išlikimo laikotarpiais“ (angl. *survival periods*)[921]. Kartu su tokiu terminu sutartyse numatoma ir nuostata, kad pardavėjas apie reikalavimą turi būti informuotas kaip įmanoma greičiau, kai kuriais atvejais – per konkretų terminą (LR CK 6.348 str. 1 d.), o jei pirkėjas nepradeda teisinių procedūrų per

---

[915] *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*, p. 1094; *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 275; Vokietijos civilinio kodekso 442 str. 1 d.

[916] Pavyzdžiui, Prancūzijos civilinio kodekso 1627 straipsnis numato, kad šalys atskiru susitarimu papildyti garantiją dėl nuosavybės neapribojimo arba susiaurinti jos turinį; jos net gali susitarti, kad pardavėjas atleidžiamas nuo bet kokių garantijų.

[917] *M&A – Protecting the Purchaser*, *op. cit*., p. 19.

[918] Cromby, E. Warranty Claims – Managing Common Risks on the Sale or Purchase of a Business. *Business Law Review*. 2007. Vol. 28, Issue 11: 299-301, p. 299.

[919] *M&A – Protecting the Purchaser*, *op. cit*., p. 38.

[920] *Ibid*., p. 37.

[921] *Ibid*., p. 38.

tam tikrą terminą po informavimo apie pretenziją, laikoma, jog pretenzijos atsisakyta. Kadangi pretenzijos paprastai iškyla aikštėn atlikus įsigyjamos įmonės arba pardavėjo (jeigu įsigyjamas turtas) auditą, šalys paprastai susitaria dėl tokio termino pretenzijoms pareikšti, kad užtektų laiko atlikti bent du ar tris pilnus auditus. Mokestinės pretenzijoms paaiškėti gali prireikti daugiau laiko, todėl atitinkamai terminas pretenzijoms dėl mokestinių garantijų pažeidimo pareikšti būna tarp šešių ir septynių metų[922]. Be to, dažnai tokios nuostatos numato, kad pirkėjas, informuodamas pardavėją apie potencialų reikalavimą, privalo tiksliai apibūdinti reikalavimo pagrindą, pobūdį ir reikalaujamą sumą, siekiant suteikti pardavėjui galimybę įvertinti reikalavimo pagrįstumą (arba atvirkščiai) ir nuspręsti, kokių reikia imtis veiksmų, siekiant tą reikalavimą sušvelninti[923]. Pirkėjai savo ruožtu siekia, kad laiko ribos nebūtų taikomos apgaulės, nesąžiningumo ar sąmoningo suklaidinimo atveju.

Iš kitų taikomų pardavėjo atsakomybės ribojimų paminėtina jau aptarta pirkėjo bendro žinojimo (angl. *general knowledge*) nuostata – sutartyje aiškiai numatoma, kad pardavėjas neatsako dėl faktų, kurie buvo žinomi pirkėjui. Taip pat taikomos ir specifinių žinių (angl. *specific qualifiers*) nuostatos, kai tam tikros garantijos formuluojamos naudojant frazę „geriausiomis pardavėjo žiniomis...“ (angl. „*to the best knowledge of seller*, ...“) ar pan.[924]. Pastaruoju atveju įrodinėjimo našta tenka pirkėjui. Norint to išvengti, sutartimi turi būti sutarta dėl įrodinėjimo pareigos perkėlimo, t.y. turi būti numatoma, kad pardavėjas atsako, jeigu neįrodo, kad konkrečiu atveju neturėjo jokių žinių apie ginčytinas aplinkybes.

Nors daugumoje valstybių pripažįstama, kad šalys turi teisę, su tam tikrais apribojimais, susitarti, kad pardavėjas iš dalies arba visiškai atleidžiamas nuo atsakomybės dėl aiškių bei numanomų garantijų, vis dėlto, tokios išimtys ir modifikacijos nėra palankiai vertinamos teismų. Nuostatos turi būti suformuluotos taip, kad aiškiai matytųsi, jog pirkėjas supranta nuostatas, panaikinančias arba modifikuojančias garantijas, ir su tuo laisva valia sutinka. Esant ginčui, daugumos valstybių teismai vertina tokių išlygų protingumą ir atsisako išlygą taikyti, jeigu nustato, jog ji yra neprotinga arba nesąžininga[925]. LR CK 6.334 str. 4 dalis draudžia pirkimo-pardavimo sutartyje šalims numatyti sąlygas, panaikinančias ar ribojančias pardavėjo atsakomybę už sandorio objekto trūkumus ir numato tik dvi išimtis: 1) kai pardavėjas atskleidė pirkėjui trūkumus, kurie pardavėjui buvo ar turėjo būti žinomi; 2) kai pirkėjas savo rizika perka daiktus iš pardavėjo, kuris nėra profesionalas. Manytume, kad verslo pardavimo (akcijų sandorio būdu) atveju dažniau pritaikoma yra pirmoji išimtis. Tuo tarpu antroji išimtis gali pasireikšti tik

[922] Stilton, A., p. 173.
[923] Pavyzdžiui, *Laminates Acquisition Co. v BTR Australia Ltd* (2003 m.) byloje teismas laikė, kad kai pirkimo-pardavimo sutartyje yra panaši nuostata, pirkėjas turi įrodyti, kad jis įvykdė šiuos reikalavimus, o toje konkrečiai byloje buvo laikoma, kad pirkėjas jų neįvykdė (žr. *Ibid*.).
[924] *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 38.
[925] Barnes, A. J.; Dworkin, T. M.; Richards E. L., p. 326.

tuo atveju, kai akcijų pardavėjas yra asmuo, kuriam akcijų pardavimas yra vienkartinis (pirmas) sandoris ir iki tol pardavėjas aktyviai nedalyvavo įmonės valdyme bei kasdieninio verslo vykdyme (pvz., pardavėjas parduoda paveldėtas akcijas). Be to, net ir esant minėtoms išimtims, sutartiniai pardavėjo atsakomybės apribojimai negali būti taikomi, jeigu pardavėjas nuostolius sukėlė tyčia arba dėl didelio neatsargumo (LR CK 6.252 str. 1 d.).

Atitinkamais atvejais, pardavėjai (o kartais taip pat ir pirkėjai) turėtų apsvarstyti galimybę apsidrausti garantijų ir kompensacijų draudimu (angl. *Warranty and Indemnity Insurance*)[926]. Tokio draudimo tikslas yra pateikti draudimą dėl tokių garantinių reikalavimų, kurie kyla dėl paprastų sąžiningai veikiančio pardavėjo klaidų. Be to, šiuo draudimu siekiama pateikti apsaugą ne dėl apskritai visų garantinių rizikų, bet tik dėl specifinių rizikų, susijusių su garantijomis[927]. Nepaisant to, kad garantijų ir kompensacijų draudimas, atrodo, kai kuriose šalyse (Rusijoje, Italijoje, Austrijoje ir Brazilijoje) yra negirdėtas, dauguma autorių teigia, jog tokia draudiminė apsauga netrukus taps prieinama. Vis dėlto, panašu, kad ji vargu ar bus labai populiari. Netgi JAV, kur pastaruoju metu buvo pasiūlyta didelė įmonių įsigijimų draudimo produktų įvairovė, jie nėra plačiai naudojami[928].

Taigi akcijų pardavėjo atsakomybė už parduodamo objekto trūkumus gali būti apribota tiek įstatymu, tiek ir sutartimi. Įstatymas pardavėjo atsakomybę apriboja išankstinio *pirkėjo žinojimo* (faktinio arba numanomo) taisykle, kuri tam tikra prasme netiesiogiai suponuoja pirkėjo pareigą atlikti įsigyjamos bendrovės būklės patikrinimą (*due diligence*), ypač verslo perleidimo sandorių atvejais. Patikrinimo atlikimas tampa būtinu, kai iš konkrečių aplinkybių protingas, apdairus ir rūpestingas pirkėjas negalėtų pagrįstai tikėtis, kad perkamas objektas tikrai yra be trūkumų. Be to, į pirkėjo faktinio žinojimo sąvoką, mūsų nuomone turėtų patekti ir priskirtasis žinojimas, t.y. pirkėjo agentų (finansininkų, teisininkų ir pan.) žinojimas. Tačiau pirkėjo žinojimas neturėtų būti kliūtimi pretenzijų dėl trūkumų reiškimui, kai pardavėjas sutartyje prisiėmė *kokybės garantijas* ir (arba) kai pardavėjas *tyčia nuslėpė trūkumus*. Atliktas tyrimas taip pat parodė, kad iš esmės vykdytinais pripažintini ir įvairūs sutartyje įtvirtinami materialiniai ir procedūriniai pardavėjo atsakomybės ribojimai. Tačiau tokiu atveju turi būti aiškiai išreikšta šalių valia, o patys apribojimai turi būti protingi. Bet kuriuo atveju sutartiniai pardavėjo atsakomybės apribojimai negali būti taikomi, jeigu pardavėjas nuostolius sukėlė tyčia arba dėl didelio neatsargumo.

[926] Stilton, A., p. 189.
[927] Myers, J., p. 69.
[928] *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 41.

4.5. Sandorio pripažinimo negaliojančiu ypatumai akcijų pirkimo-pardavimo atveju

Akcijų pirkėjas, įsigijęs bendrovę ir supratęs, kad iš esmės gavo ne tai, ko tikėjosi, turi galimybę kreiptis į teismą dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu. Tai padaryti jis gali dviem įstatyminiais pagrindais – LR CK 1.90 (dėl suklydimo) arba 1.91 straipsnio (dėl apgaulės) pagrindu. Šie sandorių pripažinimo negaliojančiu pagrindai, reiškiantys valios trūkumus turinčius nuginčijamus sandorius, pripažįstami ir kitose valstybėse (pvz., Austrijoje, Olandijoje, Prancūzijoje, Šveicarijoje ir kt.)[929], panašios ir jų taikymo taisyklės. T.y. pirkėjas gali teismo prašyti pripažinti sandorį negaliojančiu, jeigu pirkėjas susidarė ar jam buvo sudarytas klaidingas įspūdis apie įsigyjamą įmonę ir toks įspūdis buvo lemiamas pirkėjui sudarant sandorį. UNIDROIT principai taip pat nustato sandorio pripažinimo negaliojančiais pagrindus dėl suklydimo (3.4-3.7 str.) ir apgaulės (3.8 str.). Bendrosios teisės valstybėse taikomas suklaidinimo dėl fakto (angl. *misrepresentation*) institutas[930].

Suklydimu laikoma klaidinga prielaida apie egzistavusius esminius sandorio faktus sandorio sudarymo metu (LR CK 1.90 str. 2 d.). Suklydimo atveju neteisingai suvokiamas sandorio turinys arba neteisingai išreiškiama valia sudaryti sandorį, t.y. tai gali būti sudaromo sandorio turinio arba valios išraiškos klaida[931]. Nors LR CK 1.90 str. 2 dalyje nurodoma tik klaida dėl faktų, tačiau remiantis UNIDROIT principų 3.4 straipsnio nuostatomis, suklydimu turėtų būti laikomas ir klaidingas normų, esančių sudarant sutartį, suvokimas (klaida dėl teisės). Kita vertus, atsižvelgiant į bendrą nuostatą, kad „įstatymų nežinojimas nuo atsakomybės neatleidžia“, klaida dėl teisės gali būti pripažinta pateisinama tik išimtinais atvejais.

Suklydimo faktą galima konstatuoti tik tuo atveju, jeigu buvo suklysta dėl esminių sandorio elementų, egzistavusių sandorio sudarymo metu, o ne dėl aplinkybių, atsiradusių po jo sudarymo[932]. Teismų praktika[933] suformulavo taisyklę, kad vertinant, ar buvo suklysta, taikytinas protingumo kriterijus, t.y. šalies, teigiančios, jog ji suklydo, elgesį būtina vertinti atsižvelgiant į apdairaus, atidaus žmogaus elgesį tokiomis pat aplinkybėmis[934]. Jeigu asmuo, abejojantis dėl savo atliekamo veiksmo teisinės reikšmės ir jo galimų teisinių padarinių, prieš atlikdamas tą veiksmą nepasikonsultuoja, pvz., su teisininku, teismai pripažįsta, kad jis elgiasi neapdairiai ir neatidžiai, ir veikdamas tokiu būdu jis pats prisiima neigiamas savo veiksmų pasekmes. T.y.

---

[929] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 40-41, 161, 347, 474.

[930] Plačiau apie suklaidinimo institutą bendrojoje teisėje žr. *The Law of Contract*, p. 697-763; taip pat Upex, R.; Bennett, G. *Davies on Contract*. 9th ed. London: Sweet & Maxwell, 2004, p. 107-108.

[931] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga*, p. 198.

[932] LAT CBS 2005-10-26 d. nutartis c. b. *A. B. v. S. D.* (bylos Nr. 3K-3-514/2005); LAT CBS 2001-09-05 d. nutartis c. b. *J.Z. v. S.V*. (bylos Nr. 3K-3-745/2001).

[933] Pvz., LAT CBS 2004-04-18 d. nutartis c. b. *likviduojamas Tauragės r. vartotojų kooperatyvas "Žemaitijos žiedas" v. B. L. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-107/2004); LAT CBS 2001-09-05 d. nutartis c. b. *J.Z. v. S.V*. (bylos Nr. 3K-3-745/2001).

[934] Šalies elgesys gali būti kvalifikuojamas kaip suklydimas tik tuo atveju, jeigu analogiškomis aplinkybėmis apdairus ir atidus žmogus būtų sudaręs sandorį tokiomis pat sąlygomis, kaip ir suklydusi šalis.

tokiu atveju šalies suklydimo negalima pateisinti. Be to, vertindami, ar apskritai buvo suklysta, teismai atsižvelgia į sandorio šalies, teigiančios, jog ji suklydo, amžių, išsimokslinimą, sandorio sudarymo ir kitas svarbias aplinkybes.

Tačiau suklydimo fakto konstatavimo nepakanka tam, kad sandoris būtų pripažintas negaliojančiu. Suklydimas turi būti esminis[935]. Taip pat kiekvienu atveju dar būtina išsiaiškinti, ar nėra CK 1.90 str. 5 dalyje numatytų aplinkybių, dėl kurių sandoris neturi būti pripažintas negaliojančiu, t.y. ar nebuvo pačios suklydusios šalies didelio neatsargumo arba suklydimo rizikos prisiėmimo. Be to, svarbu nustatyti, ar klydo tik viena sandorio šalis (vienpusė klaida), ar abi šalys (abipusė klaida). Vienpusės klaidos atveju, kai nėra kitos šalies kaltės, sandoris gali būti pripažįstamas negaliojančiu tik išimtiniais atvejais, kai yra svarbios aplinkybės, dėl kurių ieškovo suklydimą galima pateisinti[936]. Taip pat sandoris nepripažįstamas negaliojančiu, jeigu suklydusi šalis savo teises ir interesus adekvačiai gali apginti kitais teisių gynimo būdais[937].

Suklydimas yra tuo atveju, kai viena šalis, neturėdama tikslo apgauti, suklaidino kitą šalį dėl sandorio esmės, jo dalyko ar kitų esminių sąlygų, o apgaulė - tai sandorį sudarančio asmens tyčinis suklaidinimas dėl esminių sandorio aplinkybių, sąmoningai siekiant galutinio tikslo – sudaryti sandorį[938]. Apgaulės turinį sudarančius veiksmus gali atlikti kita sandorio šalis ar kitas asmuo, nesantis sandorio šalimi[939]. Apgaulė gali pasireikšti tiek aktyviais veiksmais, teigiant tai, ko nėra, tiek ir tylėjimu, t.y. aplinkybių, kurias žinodama kita sandorio šalis nebūtų sudariusi sandorio, nuslėpimu, jeigu, vadovaujantis protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principais, tos aplinkybės turėjo būti atskleistos kitai šaliai[940]. Taigi dėl apgaulės sandorį galima pripažinti negaliojančiu, kai[941]: 1) apgaulė lėmė sandorio sudarymą[942]; 2) apgaulės veiksmus (aktyvius ar pasyvius) atliko kitas sandorio dalyvis arba šiam žinant[943] – kitas asmuo.

---

[935] Suklydimas laikomas esminiu, jeigu suklystama dėl sandorio esmės, kitos sandorio šalies, sandorio dalyko (jo tapatumo, vertės, kokybės, tinkamumo naudoti pagal paskirtį), esminių sandorio sąlygų (žr. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga*, p. 199; taip pat LAT CBS 2001-09-05 d. nutartis c. b. *J.Z. v. S.V.* (bylos Nr. 3K-3-745/2001); LAT CBS 2000-10-09 d. nutartis c. b. *L.L. v. V.L. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-974/2000)).

[936] LAT CBS 2004-04-18 d. nutartis c. b. *likviduojamas Tauragės r. vartotojų kooperatyvas "Žemaitijos žiedas" v. B. L. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-107/2004).

[937] Pvz., reikalauti kainos sumažinimo, nuostolių atlyginimo (žr. disertacijos 4.3 poskyrį).

[938] LAT CBS 2007-07-05 d. nutartis c. b. *J. T. ir V. T. v. UAB „ Vilvatėja"* (bylos Nr. 3K-3-306/2007); LAT CBS 2001-10-24 d. nutartis c. b. *O.M. K. ir J.K. v. S.K ir N.Ž*. (bylos Nr. 3K-3-1008/2001).

[939] LAT CBS 2001-10-24 d. nutartis c. b. *O.M. K. ir J.K. v. S.K ir N.Ž*. (bylos Nr. 3K-3-1008/2001).

[940] LAT CBS 2007-04-03 d. nutartis c. b. *UAB „Ūkio banko investicinė grupė" v. G. B*. (bylos Nr. 3K-3-145/2007); LAT CBS 2005-11-28 d. nutartis c. b. *UAB (duomenys neskelbtini) v. G. B*. (bylos Nr. 3K-3-614/2005); LAT CBS 2001-10-24 d. nutartis c. b. *O.M. K. ir J.K. v. S.K ir N.Ž*. (bylos Nr. 3K-3-1008/2001).

[941] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga*, *op. cit*., p. 204.

[942] T.y. jei apgaulės nebūtų buvę, apgautoji sandorio šalis sandorio arba apskritai nebūtų sudariusi, arba būtų sudariusi jį visiškai kitomis sąlygomis (LAT CBS 2003-01-27 d. nutartis c. b. *D.B. ir A.B. v. V.R. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-124/2003)).

[943] Nebus apgaulės, jeigu klaidinamus veiksmus atliko trečiasis asmuo nežinant ir negalint žinoti sandorio šaliai ar kitam asmeniui, suinteresuotam sandorio sudarymu. Tokiu atveju gali būti nebent LR CK 1.90 straipsnio (suklydimo) taikymo sąlygos.

Pažymėtina, kad LR CK 1.91 straipsnyje nėra nuostatos, analogiškos 1.90 str. 5 dalies nuostatai, t.y. apgautosios šalies didelis neatsargumas nedaro įtakos sandorio pripažinimui negaliojančiu dėl apgaulės. Atitinkamai ir teismų praktikoje nebuvo išsakytos nuomonės, kad reiktų atsižvelgti į nukentėjusios šalies didelį neatsargumą. Tuo tarpu, pvz., Belgijoje, Prancūzijoje, pirkėjas negali reikalauti pripažinti sandorį negaliojančiu kaip sudarytą dėl apgaulės, jeigu pats taip pat buvo neatsargus ar neprotingas, neatrado apgaulingai nuslėptos informacijos bendrovės būklės patikrinimo metu arba nesiėmė paprasčiausių atsargumo priemonių (audito, profesionalų nuomonės, garantijų sutarties)[944].

Pripažinus sandorį negaliojančiu dėl suklydimo, kyla LR CK 1.90 str. 3 dalyje numatyti padariniai - dvišalė restitucija. Papildomi padariniai (pvz., išlaidų atlyginimas) priklauso nuo atsakovo kaltės, kuri gali pasireikšti neapdairiu nepranešimu kitai sandorio šaliai aplinkybių, kurias privalu pranešti sudarant tokios rūšies sandorius, arba neinformavimu apie tikrąsias aplinkybes suvokus, kad kita sandorio šalis klysta[945]. Tuo tarpu pripažinus sandorį negaliojančiu dėl apgaulės, taikoma vienašalė restitucija, nukentėjusiosios šalies išlaidų ir net neturtinės žalos atlyginimas (LR CK 1.91 str. 2-3 d.). Negautos pajamos neatlyginamos[946].

Neabejotinai akcijų pirkėjas gali prašyti sandorio pripažinimo negaliojančiu minėtais pagrindais, jeigu jo suklydimas arba apgaulė yra susiję su pačių akcijų kokybe (savybėmis). Kiek sudėtingesnis klausimas yra, ar akcijų pirkėjas gali remtis minėtais pagrindais, jeigu jis suklydo arba buvo apgautas ne dėl akcijų, bet dėl pačios įmonės (paties verslo) būklės, savybių, vertės ir pan. Pvz., Belgijos teisės doktrina ir teismų praktika nurodo, kad, jeigu kitaip aiškiai nenurodyta sutartyje, akcijų sandorio atveju sutarties pripažinimas negaliojančiu galimas tik, jeigu klaida susijusi su perleidžiamomis akcijomis ir jų suteikiamomis teisėmis, o ne su bendrove, jos verte ir (ar) jos verslu, kadangi klaida bus laikoma „paprasta“, nesusijusi su esminiu sutarties turiniu[947]. Prancūzijoje pripažįstama, kad sandorio pripažinimas negaliojančiu dėl klaidos akcijų pardavimui yra labai ribotas, galimas tik išimtinais atvejais[948]. Tiesa, suklaidinimas dėl įmonės savybių akcijų perleidimų atvejais vis labiau ir labiau palaikomas Prancūzijos teismų, tačiau pažymint, kad klaida turi būti lemiama (esminė)[949], turi būti glaudžiai susijusi su suklaidinimu, su esminio verslo materialaus ir nematerialaus turto egzistavimu[950]. Manytume, kad tais atvejais, kai akcijų pardavimas gali būti prilygintas verslo (įmonės) pardavimui[951], pirkėjas gali remtis ir

[944] *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 101, 239.
[945] *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga*, p. 199.
[946] *Ibid.*, p. 202.
[947] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 57; *M&A – Protecting the Purchaser*, *op. cit*., p. 101.
[948] *M&A – Protecting the Purchaser*, *op. cit*., p. 237.
[949] T.y. turi būti įrodyta, kad įgijėjas nebūtų sudaręs sutarties, jeigu jis būtų žinojęs apie klaidą.
[950] *M&A – Protecting the Purchaser*, *op. cit*., p. 237-238.
[951] Žr. disertacijos 1.2.2 poskyrį.

suklydimu (apgaule) dėl bendrovės, kurios akcijas jis įsigijo, finansinės būklės, turto vertės ir sudėties bei kitų savybių, kadangi ekonominis ir tikrasis tokio sandorio tikslas buvo būtent įmonės (verslo) įsigijimas ir įmonės savybės (rodikliai) vaidino svarbiausią vaidmenį pirkėjui apsisprendžiant dėl sandorio sudarymo, sandorio kainos ir (ar) kitų sandorio sąlygų. Galiausiai, mūsų nuomone, visos esminės įmonės savybės (rodikliai) gali patekti į „esminių sandorio faktų“ (LR CK 1.90 str. 2 d.), „kitokių aplinkybių“ (LR CK 1.90 str. 4 d. 1 sak.), „aplinkybių, kurias žinodama kita sandorio šalis nebūtų sudariusi sandorio“ ir „kitų esminių aplinkybių“ (LR CK 1.91 str. 5 d.) sąvokas, jeigu suklydusi (apgautoji) šalis įrodys, kad šios konkrečios įmonės savybės (rodikliai) turėjo esminės reikšmės. LR CK 1.90 straipsnio atveju klaida turi būti dėl esminio įmonės (verslo) elemento (pvz., egzistuojančios klientūros, verslo apimties, licencijų arba nuosavybės teisių į svarbiausią verslo įrangą ir pan.), o pirkėjas turi įrodyti, kad nesant klaidos jis nebūtų pirkęs verslo. Nuviliantis įmonės nuostolis ar pelnas, net neteisingas balansas savaime negali reikšti klaidos dėl įmonės, nes prasti rezultatai dar nėra požymis, kad įmonės įprastinė ar sutartyje nustatyta paskirtis tampa sumenkusi ar nebeįmanoma[952]. Apgaulės atveju apgaulingi veiksmai turi būti atlikti pačios sutarties šalies, o ne įsigyjamos įmonės vadovų[953]. Pirkėjas turėtų įrodyti, kad buvo sąmoningai nuslėpta esminė informacija apie įmonę arba atlikti konkretūs apgaulingi veiksmai (finansinės atskaitomybės tyčinis iškraipymas, sąskaitų dubliavimas rodant fiktyvias pajamas, klaidingos ataskaitos, slepiančios bendrovės problemas, nenuvertintos atsargos ir pan.[954]).

Taigi, akcijų pirkėjas gali teismo prašyti pripažinti sandorį negaliojančiu, jeigu jis buvo sudarytas dėl *suklydimo* arba *apgaulės*. Tokiu atveju turėtų būti taikomos LR CK nurodytos ir teismų praktikos detalizuotos taisyklės. Be to, mūsų nuomone, tais atvejais, kai akcijų pardavimas gali būti prilygintas verslo (įmonės) pardavimui, pirkėjas gali remtis suklydimu (apgaule) ne tik dėl akcijų, bet ir dėl bendrovės, kurios akcijas jis įsigijo, savybių, jeigu įrodys, kad šios konkrečios įmonės savybės (rodikliai) turėjo esminės reikšmės sandoriui.

4.6. Ketvirtojo skyriaus apibendrinimas

Šiame skyriuje buvo keltas uždavinys - išanalizuoti akcijų pardavėjo kaip verslo perleidėjo atsakomybės už parduoto objekto trūkumus ypatumus.

LR CK normų analizė suponuoja pirminę išvadą, kad akcijų pirkėjas gali reikšti reikalavimus pardavėjui tik dėl akcijų trūkumų, bet ne dėl bendrovės, kurios akcijos įsigyjamos, vykdomo verslo (įmonės) trūkumų. Tokios pozicijos kol kas laikosi ir daugelio Europos

[952] Kiršienė, J.; Kerutis, K., p. 29.
[953] *M&A – Protecting the Purchaser*, p. 238.
[954] *Ibid*.

valstybių teismų praktika. Tačiau atlikto tyrimo pagrindu galime daryti išvadą, kad Lietuvos teismai, sekdami Vokietijos ir Austrijos teismų pavyzdžiu, remdamiesi LR CK 1.5 str. 4 d., 1.8 str. 1 d., 6.193 str. 1-2 d. bei 6.195 str. nuostatomis ir atsižvelgdami į tikrąjį šalių sandorio tikslą (valią), tais atvejais, kai akcijų pirkimas-pardavimas konkrečios bylos aplinkybėmis *gali būti prilygintas verslo (įmonės) perleidimu*, turėtų pripažinti *įstatyminių daikto (įmonės) trūkumų normų taikymo galimybę*. Siūlytume ir atitinkamą LR CK 6.327 str. 1 dalies pakeitimą (žr. disertacijos 211 psl.).

Vis dėlto, didesnė akcijų pirkėjo apsauga užtikrinama sutartinių pardavėjo garantijų pagalba. Tokiu būdu pirkėjas gali išvengti pareigos įrodyti priežastinį ryšį tarp objekto trūkumo ir nuostolių. Be to, tokios garantijos gali būti vertinamos ir kaip sutartyje nustatyti *papildomi reikalavimai* pirkimo-pardavimo objektui (bendrovės akcijoms), jo panaudojimo paskirčiai ir pan., o garantijų pažeidimo atveju gali būti laikoma, kad perduotas *sutarties sąlygų neatitinkantis pirkimo objektas* LR CK 6.327 str. 1 d. bei 6.333 str. 1 d. prasme.

Pagrindiniai akcijų pirkėjo teisių gynimo būdai yra *trūkumų pašalinimas*, *sutarties nutraukimas*, *pirkimo kainos mažinimas* ir civilinės atsakomybės pardavėjui taikymas (*nuostolių atlyginimas* ir (ar) *netesybų sumokėjimas*). Atsižvelgiant į objekto (akcijų) ir sandorio (verslo perleidimo) ypatumus, pirmieji du būdai taikomi retai, o dažnai yra eliminuojami ir sutartyje. Mažinant akcijų kainą, sumažinta kaina turėtų būti apskaičiuojama sudauginant faktinę akcijų kainą su sutarta kaina ir padalinant iš vertės, kurią akcijos būtų turėjusios, jei nebūtų buvę trūkumų. Įrodyti akcijų vertės dydžius turi pirkėjas ir ypač didelę reikšmę turi ekspertizės (vertės nustatymo) rezultatai. Kita vertus, kai akcijų perleidimas gali būti prilygintas įmonės perleidimui, galėtų būti taikomos bendrosios LR CK straipsniuose numatytos pirkėjo teisės, galbūt atsižvelgiant į LR CK 6.408 straipsnio nuostatas, reglamentuojančias įmonės su trūkumais perdavimo teisines pasekmes.

Įstatymas pardavėjo atsakomybę už parduoto objekto trūkumus apriboja išankstinio *pirkėjo žinojimo* (faktinio arba numanomo) taisykle, kuri tam tikra prasme netiesiogiai suponuoja pirkėjo pareigą atlikti įsigyjamos bendrovės būklės patikrinimą (*due diligence*), ypač verslo perleidimo sandorių atvejais. Verslo perleidimo akcijų pardavimo būdu sandorių specifika, dalyko sudėtingumas ir reikšmingumas lemia tai, kad būklės patikrinimo neatlikimas gali būti pateisinamas tik išimtinais atvejais, kai pirkėjas turi pakankamą pagrindą pasitikėti objekto (tiek akcijų, tiek ir įmonės (verslo)) kokybe. Pirkėjo *faktiniam žinojimui* turėtų būti priskirtas ir pirkėjo agentų žinojimas (*priskirtasis žinojimas*). Tačiau pirkėjo žinojimas neturėtų būti kliūtimi pretenzijų dėl trūkumų reiškimui, kai pardavėjas sutartyje prisiėmė *kokybės garantijas* ir (arba) kai pardavėjas *tyčia nuslėpė trūkumus*. Atliktas tyrimas taip pat parodė, kad iš esmės vykdytinais pripažintini ir įvairūs sutartyje įtvirtinami sutartiniai pardavėjo atsakomybės ribojimai, jeigu yra

aiškiai išreikšta šalių valia ir patys apribojimai yra protingi. Sutartiniai atsakomybės apribojimai negali būti taikomi, jeigu pardavėjas nuostolius sukėlė tyčia arba dėl didelio neatsargumo.

Akcijų pirkėjas gali taip pat teismo prašyti pripažinti sandorį negaliojančiu dėl *suklydimo* arba *apgaulės*. Be to, tais atvejais, kai akcijų pardavimas gali būti prilygintas verslo (įmonės) pardavimui, pirkėjas gali remtis suklydimu (apgaule) ne tik dėl akcijų, bet ir dėl bendrovės, kurios akcijas jis įsigijo, savybių, jeigu įrodys, kad šios konkrečios įmonės savybės (rodikliai) turėjo esminės reikšmės sandoriui.

5. NEKONKURAVIMO SUSITARIMAI (ĮSIPAREIGOJIMAI) AKCIJŲ (VERSLO) PARDAVIMO ATVEJU

5.1. Nekonkuravimo susitarimų (įsipareigojimų) samprata

Verslo perleidimo sandoriai yra specifiški ir tuo, kad be pagrindinės sutarties dėl sandorio dalyko (t.y. akcijų arba įmonės pirkimo-pardavimo sutarties), verslo pardavėjas ir pirkėjas neretai sudaro įvairius papildomus susitarimus[955], prisiima įvairius papildomus įsipareigojimus arba įtraukia atitinkamas papildomas nuostatas į pirkimo-pardavimo sutartį.

Tokiais papildomais susitarimais, visų pirma, siekiama sustiprinti šalių padėtį sandoryje ir, antra, jie leidžia ženkliai padidinti sandorio vertę[956], kadangi verslo pirkėjas tokiu atveju yra linkęs sumokėti didesnę kainą už įsigyjamą verslą. Skirtingai nuo įmonės pirkimo-pardavimo atvejo, parduodamas akcijas pardavėjas neturi įstatyminės pareigos perduoti pirkėjui įmonę (LR CK 6.407 str.) arba įvesti pirkėją į ūkinę įmonės veiklą[957], todėl tai taip pat suponuoja papildomus sandorio šalių susitarimus. Tam tikri pardavėjo veiksmai po verslo perleidimo sandorio sudarymo gali ženkliai pakenkti pirkėjo galimybėms toliau sėkmingai vystyti perimtą verslą, tuo pačiu sumažinti ir įsigyto objekto vertę. Pvz., visada išlieka rizika, kad pardavėjas už parduotas akcijas gautus pinigus investuos į konkuruojantį verslą ir, pasinaudodamas jau įgytomis toje srityje žiniomis, išstums pirkėją (pirkėjo įsigytą bendrovę) iš rinkos. Ypač tokia rizika yra didelė, kai verslo perleidėjas turi esminę pažangią patirtį (angl. *know-how*), klientų paketą ir platinimo tinklą rinkoje, o pirkėjas toje rinkoje yra naujokas.

Įstatymas nepakankamai apsaugo pirkėją nuo tokių pardavėjo veiksmų[958], todėl pirkėjo interesai ginami šalims sudarant atskirus susitarimus dėl pardavėjo veiksmų rinkoje apribojimo. Tokie apribojimai tarptautinėje praktikoje vadinami apribojančiais susitarimais (angl. *restrictive covenants*), o atskiros rūšys - nekonkuravimo (angl. *non-compete*), sandorių nesudarymo (angl. *non-deal*), neprekiavimo per tarpininkus (angl. *non-solicit*), neperviliojimo (angl. *non-poach*) susitarimais ir pan.[959] Paprastai jie apima visus ar kai kuriuos iš šių elementų: a) įsipareigojimą nevilioti bendrovės klientų, kuris gali būti praplėstas iki įsipareigojimo net neturėti jokių

---

[955] Įvairūs papildomi susitarimai paprastai praktikoje yra išskiriami į atskirus dokumentus (į atskiras nuostatas) tuo tikslu, kad jeigu teismai pripažintų vieną susitarimą neteisėtu, tai galėtų būti atskirta nuo sutarties, paliekant kitus susitarimus vykdytinais (LR CK 1.96 str.).

[956] Ершова, Е. А.; Овчинников, К. Д., ст. 247.

[957] Pastaroji pareiga nėra tiesiogiai nustatyta LR CK kaip būtina pardavėjo pareiga, tačiau kyla iš sutarties esmės. Ši pardavėjo pareiga reiškia, kad jam neužtenka vien tik „sausai“ perduoti pirkėjui įmonę sudarančių daiktų ir teisių visumą, bet kartu privalu sukonkretinti sutarties tikslą tam, kad sutarties objektas būtų nustatytas kaip „gyvoji įmonė“. Pirkėjui turi būti perduotos tokios įmonės valdymo sąlygos, kurios buvo valdant pardavėjui (plačiau žr. Kiršienė, J.; Kerutis, K., p. 28-29).

[958] Įmonės kaip objekto pardavėjo nekonkuravimo su perleista įmone pareiga Lietuvoje taip pat nėra įstatymiškai įtvirtinta. Tuo tarpu kai kuriose kontinentinės teisės valstybėse (pvz., Italijoje, Prancūzijoje ir kt.) tokią pareigą įstatymų leidėjas numatė (žr. *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. xi, 169, 268).

[959] *Ibid.*, p. 229.

sandorių su bet kuriuo iš tokių klientų[960]; b) įsipareigojimą netrukdyti bendrovės tiekimo šaltinių; c) įsipareigojimą neišvilioti bendrovės svarbiausių darbuotojų; d) įsipareigojimą nedalyvauti konkuruojančiame versle[961]. Be verslo pardavėjo įsipareigojimų neatlikti tam tikrų veiksmų šalys gali sudaryti papildomus susitarimus ir dėl pardavėjo įsipareigojimų atlikti tam tikrus konkrečius veiksmus (pvz., tęsti intelektinės nuosavybės licencines, tiekimo ir kitas sutartis su parduota įmone ir pan.). Vis dėlto, labiausiai paplitę yra darbuotojų ir klientų neviliojimo įsipareigojimai, o ypač - pardavėjo nekonkuravimo įsipareigojimai (dažniausiai pardavėjas įsipareigoja tam tikrą laiką nekonkuruoti su parduota bendrove jos veiklos srityje).

Akivaizdu, kad tokio pobūdžio susitarimai nėra juridiškai būtini pirkimo ir pardavimo sandoriui sudaryti, tačiau jų buvimą pagrindžia ekonominiai motyvai, tokie kaip, pvz., teisėtas įmonės pirkėjo noras, kad įsigyjamas verslas funkcionuotų ne blogiau nei prieš įsigijimą, kad pardavėjas nepiktnaudžiautų turimomis žiniomis apie parduotos įmonės verslą ir pan.[962] Kitais žodžiais tariant, tokių susitarimų tikslas – apsaugoti verslo (bendrovės) pirkėją nuo nesąžiningos pardavėjo konkurencijos. Tiesa, įstatymai draudžia nesąžiningos konkurencijos veiksmus (t.y. prieštaraujančius ūkinės veiklos sąžiningai praktikai ir geriems papročiams, kai tokie veiksmai gali pakenkti kito ūkio subjekto galimybėms konkuruoti) ir suteikia verslo pirkėjui tam tikrą apsaugą nuo pardavėjo nesąžiningo konkurencijos[963], tačiau, kaip minėjome, tokia apsauga šalių nelaikoma pakankama, todėl sudaromi rašytiniai šalių nekonkuravimo susitarimai.

Kita vertus, tokio pobūdžio susitarimai, ypač sudaryti tarp konkurentų, neretai apriboja šalių (dažniausiai pardavėjo) veikimo laisvę atitinkamoje rinkoje, ar net gali susilpninti, iškraipyti arba kitaip neigiamai paveikti konkurenciją. T.y. savo esme jie gali reikšti konkurencijos ribojimus, kurie įstatymo yra draudžiami, todėl gali būti pripažinti niekiniais (LR KĮ 3 str. 3 d. ir 5 str.). Dėl to, verslo perleidimo sandorio šalių sudarytų nekonkuravimo susitarimų teisėtumas (galimumas) yra vienas iš tų klausimų, dėl kurių diskutuojama tarptautinėje verslo perleidimo teorijoje ir praktikoje. Pažymėtina, kad Lietuvoje praktiškai nebuvo bylų, kuriose būtų nagrinėjami verslo perleidimo atveju sudaromų nekonkuravimo susitarimų aspektai. Tik vienoje Lietuvos apeliacinio teismo byloje[964], kurioje buvo nagrinėjami arbitražinio teismo jurisdikcijos klausimai, buvo paminėtas toks akcijų pardavėjo ir pirkėjo

[960] Apribojantys susitarimai dažnai turi klientų neviliojimo (angl. *non-solicitation*) sąlygą, kuria siekiama užkirsti kelią perleidėjo aktyviai buvusių klientų agitacijai, ir (arba) sandorių nesudarymo (angl. *non-dealing*) sąlygą, kuri yra labiau ribojanti ir kuria siekiama sumažinti problemas pirkėjui įrodinėjant perleidėjo atliekamą aktyvų viliojimą ar agitaciją. Pastaroji sąlyga gali būti pateisinama, jeigu verslo pobūdis yra toks, kad yra apkritai sudėtinga įrodyti bet kokius kontaktus tarp klientų ir perleidėjo (plačiau žr. Beswick, S.; Wine, H., p. 197).
[961] Stilton, A., p. 104.
[962] *Bendrovių valdymas. Konsultacijos vadovui*, § 11.4, p. 21.
[963] Pvz., LR KĮ 16 str. 1 d. 1, 3, 4 p.
[964] ApT CBS 2008-07-11 d. nutartis c. b. *K. S. v. M. T.* (bylos Nr. 2A-401/2008).

sudarytas susitarimas[965], tačiau jis detaliau nebuvo analizuotas. Negausi šiuo klausimu ir Konkurencijos tarybos praktika – iki šiol ji yra priėmusi tik keturis nutarimus dėl leidimo koncentracijai, kuriuose buvo nagrinėjami ir nekonkuravimo įsipareigojimai[966]. Mes, pasiremdami užsienio valstybių teisės doktrina ir praktika, pabandysime suformuluoti tokių susitarimų (įsipareigojimų) teisėtumo sąlygas. Kadangi sąžininga konkurencinė aplinka yra viena iš saugomų sričių ES mastu, svarbiu analizės šaltiniu yra ir Europos Komisijos praktika, taip pat ETT bei Pirmosios instancijos teismo sprendimai, kuriuose buvo nagrinėti nekonkuravimo susitarimų aspektai.

5.2. Nekonkuravimo susitarimų teisėtumo (leistinumo) sąlygos

Dėl savo pirminio konkurenciją ribojančio poveikio, konkurencijos draudimai gali patekti į Europos Bendrijos Steigimo Sutarties[967] (toliau - EB Steigimo Sutartis) 85 str. 1 dalyje[968] numatytų draudimų apimtį. Minėta norma nustato, kad visi susitarimai, kurie gali paveikti valstybių narių tarpusavio prekybą ir kurių tikslas ar poveikis yra konkurencijos trukdymas, ribojimas arba iškraipymas bendrojoje rinkoje, yra nesuderinami su bendrąja rinka, draudžiami, niekiniai ir negaliojantys. Be to, jeigu kuri nors iš šalių turi dominuojančią poziciją atitinkamoje rinkoje, apribojimai tam tikromis aplinkybėmis gali būti vertinami ir pagal EB Steigimo Sutarties 82 straipsnį, kuris draudžia piktnaudžiavimą dominuojančia padėtimi bendrojoje rinkoje.

Tačiau EB Steigimo Sutartis numato ir tokių susitarimų leistinumo gaires. Leidžiami susitarimai, kurie padeda tobulinti prekių gamybą ir paskirstymą arba skatinti technikos ir ekonomikos pažangą, kartu sudarydami sąlygas vartotojams sąžiningai dalytis gaunama nauda, ir kurie nenustato jokių apribojimų, nebūtinų šiems tikslams pasiekti bei nesuteikia galimybės panaikinti konkurenciją didelei atitinkamų produktų daliai (EB Steigimo Sutarties 81 str. 3 d.).

ES konkurencijos teisė leidžia šalims susitarti dėl papildomų suvaržymų (įskaitant ir nekonkuravimą), jeigu jie yra būtini ir tiesiogiai susiję su vykdoma koncentracija. Europos Komisija savo pranešimais, kuriuos kartas nuo karto atnaujina, pateikia išaiškinimus dėl tokių papildomų suvaržymų traktavimo ir leistinumo sąlygų. 1990 m. buvo publikuotas pirmasis Komisijos pranešimas dėl koncentracijoms taikomų papildomų apribojimų, kuris buvo pakeistas

---

[965] Nekonkuravimo susitarimas buvo sudarytas tarp ieškovo, t.y. fizinio asmens - bendrovės akcininko, ir atsakovo. Pagal susitarimą atsakovui trijų metų laikotarpiui buvo apribota teisė vystyti jame numatytą veiklą bei gauti iš jos pajamas.

[966] Konkurencijos tarybos 2002-07-18 d. nutarimas Nr. 83 dėl leidimo *Dragsbaek Margarinefabrik A/S* vykdyti koncentraciją; Konkurencijos tarybos 2002-09-26 d. nutarimas Nr. 106 dėl leidimo "*International Business Machines Corporation*" vykdyti koncentraciją; Konkurencijos tarybos 2002-12-19 d. nutarimas Nr. 144 dėl leidimo UAB „Minordija" vykdyti koncentraciją; Konkurencijos tarybos 2003-11-13 d. nutarimas Nr. 1S-131 dėl leidimo AB bankui „Hansabankas" vykdyti koncentraciją.

[967] Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis (Nr. 12002E) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-15 d.]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49007&p_query=&p_tr2=2>.

[968] Atitinkamos nuostatos perkeltos į LR KĮ 5 str.

2001 m. Europos Komisijos Pranešimu dėl būtinų ir su įmonių koncentracija tiesiogiai susijusių apribojimų (2001/C 188/03)[969]. 2001 m. Komisijos pranešimas pateikė radikalius procedūrinius pokyčius. Anksčiau Komisija savo sprendimuose dėl sutikimo koncentracijai nurodydavo papildomus suvaržymus, kurie automatiškai buvo apimami susijungimų koncentracijos leidimu. 2001 m. pranešimu Komisija paliko pačioms šalims (ir nacionaliniams teismams ginčo atveju) spręsti dėl to, ar apribojimai yra būtini ir tiesiogiai susiję su koncentracijos vykdymu. Komisija nurodė, kad ji daugiau neketina savo sprendimuose dėl susijungimų pareikšti tokio vertinimo. Tokia Komisijos praktika pradėta taikyti nuo 2000 m. rugsėjo 1 d. tais atvejais, kai galima taikyti supaprastintą procedūrą. Pačiame 2001 m. pranešime tik bendrais bruožais buvo išdėstyta, kaip Komisija aiškina sąvoką "apribojimai, būtini ir tiesiogiai susiję su koncentracijos vykdymu". Tačiau 2002 m. lapkričio 20 d. sprendimu byloje *Lagardère SCA ir Canal+ SA v. Europos Bendrijų Komisija*[970] Pirmosios instancijos teismas atmetė tuometinę Europos Komisijos praktiką atsisakyti įvertinti papildomus apribojimus (t.y. nekonkuravimo sąlygas) sprendimuose dėl susijungimų. Teismas nurodė, kad sutartinių sąlygų kvalifikavimas kaip papildomų suvaržymų pagal Susijungimų reglamentą yra svarbus, kadangi jis įgalina bendroves gauti teisinį aiškumą dėl tokių sąlygų kartu su leidimu pačiam susijungimui be atskiro apsvarstymo pagal EB Steigimo Sutarties 81 straipsnį būtinybės. To sprendimo pasekoje, taip pat po naujo Susijungimų reglamento priėmimo Komisija 2005 m. priėmė naują Pranešimą dėl būtinų ir su įmonių koncentracija tiesiogiai susijusių apribojimų (2005/C 56/03)[971] (toliau – Komisijos pranešimas dėl susijusių apribojimų). Šio pranešimo 6 punkte Komisija nurodė, kad šalių prašymu Komisija aiškiai įvertins papildomus apribojimus, išskyrus atvejus, kai šalys tokius apribojimus gali įvertinti pagal Komisijos pranešimo dėl susijusių apribojimų nuostatas ar anksčiau paskelbtus Komisijos sprendimus, t.y. kai konkretus atvejis laikomas "visiškai nauju ir dar nespręstu klausimu, dėl kurio kyla rimtų abejonių".

Tad kokias nekonkuravimo susitarimų (sąlygų) teisėtumo (leistinumo) sąlygas numato ES teisė? Pirmą kartą tokias sąlygas nurodė ETT savo 1985 m. liepos 11 d. sprendime byloje *Remia BV ir kt. v. Europos Komisija*[972]. Teismas išskyrė dvi sąlygas (sprendimo 20 p.): 1) *būtinumą* atitinkamam įmonės perleidimui; ir 2) *proporcingumą* - jų trukmės bei apimties griežtą apribojimą tam tikslui. Tokią poziciją perėmė tiek Europos Komisija savo pranešimuose, tiek ir

[969] Komisijos pranešimas dėl būtinų ir su įmonių koncentracija tiesiogiai susijusių apribojimų (2001/C 188/03) (tekstas svarbus EEE). [2001] OL C188/5.
[970] PIT 2002-11-20 d. sprendimas byloje T-251/00, *Lagardère SCA ir Canal+ SA v. Europos Bendrijų Komisija*. [2002] ETA II-04825.
[971] Komisijos pranešimas dėl būtinų ir su įmonių koncentracija tiesiogiai susijusių apribojimų (2005/C 56/03) (Tekstas svarbus EEE). [2005] OL C056/24.
[972] ETT 1985-07-11 d. sprendimas byloje Nr. 42/84, *Remia BV ir kt. v. Europos Komisija*. [1985] ETA 2545.

Pirmosios instancijos teismas savo nagrinėtose bylose[973]. Be to, Pirmosios instancijos teismas pažymėjo, kad jei apribojimo trukmė ir taikymo sritis viršija būtiną apimtį, jį reikia įvertinti atskirai pagal mūsų jau minėtą EB Steigimo Sutarties 85 str. 3 dalį[974]. Taigi pagal ES teisę nekonkuravimo susitarimas (sąlyga) bus leistinas, jeigu, pirma, apribojimas yra *objektyviai būtinas koncentracijos vykdymui*, ir, antra, jis yra *proporcingas*, t.y. jo trukmė, dalykas, geografinė taikymo sritis ir asmenys, kuriems jis taikomas, neviršija to, kas pagrįstai reikalinga koncentracijai vykdyti[975].

Daugumoje kontinentinės teisės valstybių (pvz., Austrijoje, Belgijoje, Danijoje, Ispanijoje, Italijoje, Norvegijoje, Olandijoje, Šveicarijoje) taip pat pripažįstama, kad verslo perleidėjo ir įgijėjo nekonkuravimo susitarimai iš esmės yra vykdytini, jeigu jais siekiama apsaugoti teisėtus įgijėjo interesus ir jie yra apriboti savo trukme, geografine apimtimi ir turiniu[976]. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad laikomasi Europos Komisijos suformuluotų tokių susitarimų vertinimo taisyklių. Suomijoje sąlygos formuluojamos plačiau ir nurodoma, kad nekonkuravimo sąlyga gali būti pateisinama, kai jos taikymo trukmė, geografinė teritorija, turinys ir asmenų ratas, kuriems ji adresuojama, neviršija to, kas būtina koncentracijos įvykdymui ir kai ji susijusi su bendrovės verslu, koks jis buvo jos pardavimo metu, be to, nekonkuravimo sąlygos turi būti ekonomiškai efektyvios ir nauda konkurencijai turi viršyti žalą[977]. Nekonkuravimo susitarimai gana plačiai buvo nagrinėti Vokietijos teismų praktikoje. Vokietijoje nekonkuravimo susitarimas, sudarytas nenurodant termino, teritorinių ribų ir nenumatant pareigos atlyginti padarytus nuostolius, dažniausiai laikomas neatitinkančiu dalykinės praktikos[978]. Nekonkuravimo susitarimas Vokietijoje gali reikšti sandorį, prieštaraujantį viešajai tvarkai, jeigu, protingai atsižvelgiant į gynybos vertus pirkėjo interesus, laikoma, kad jis apriboja pardavėją perdėtu ir gerai viešajai tvarkai prieštaraujančiu būdu, t.y. kai jis yra per griežtas trukmės, teritorinio taikymo ir turinio sąlygomis[979]. Dažniausiai Vokietijos teismų praktikoje pažymima, kad nekonkuravimo susitarimas yra leistinas, jeigu įgyjama įmonė glaudžiai susijusi su pardavėjo asmenybe ir apribojimai nukreipti į tinkamo įmonės perdavimo užtikrinimą (taip vadinamas funkcinis principas)[980]. Be to, Vokietijos teismai yra konstatavę, kad konkurencijos apribojimai gali būti tuo didesni, kuo didesnė pardavėjo reikšmė įsigytos

[973] PIT 2001-09-18 d. sprendimas byloje T-112/99, *Métropole télévision (M6), Suez-Lyonnaise des eaux, France Télécom et Télévision française 1 SA (TF1) v. Europos Bendrijų Komisija*. [2001] ETA II-02459. 106 p.
[974] PIT 2001-09-18 d. sprendimas byloje T-112/99, *Métropole télévision (M6), Suez-Lyonnaise des eaux, France Télécom et Télévision française 1 SA (TF1) v. Europos Bendrijų Komisija*. [2001] ETA II-02459. 113 p.; taip pat PIT 1992-07-02 d. sprendimas byloje T-61/89, *Dansk Pelsdyravlerforening v. Europos Bendrijų Komisija*. [1992] ETA II-01931. 78 p.
[975] Komisijos pranešimo dėl susijusių apribojimų 13 ir 19 p.
[976] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 48, 63, 117, 268, 353, 365, 450.
[977] *Ibid.*, p. 147.
[978] Pvz., BGH 1989-03-15 d. nutartis Nr. VIII ZR 62/88 (BGH WM 1989, 954-956).
[979] Picot, G., p. 63-64.
[980] Ершова, Е. А.; Овчинников, К. Д., ст. 243.

bendrovės veiklos pratęsimui po įsigijimo[981], taip pat kad įvairūs atsilyginimai, sumokėti už nekonkuravimo sutartį, neturi įtakos sprendžiant, ar ji yra leistina[982].

Panašiai nekonkuravimo susitarimai (sąlygos) vertinami ir bendrosios teisės valstybėse. Suvaržantys susitarimai gali būti pripažinti negaliojančiais, remiantis bendrosios teisės prekybos apribojimo (angl. *restraint of trade*) doktrina[983]. Tačiau Jungtinėje Karalystėje ir JAV tokie susitarimai paprastai yra įgyvendintini, jeigu susitarimo teritorinė apimtis, trukmė bei apribojimų turinys yra protingi ir nėra labiau ribojantys nei reikalinga pirkėjo teisėtų verslo interesų apsaugai[984]. T.y. susitarimą įgyvendinti siekianti šalis turi įrodyti, kad ji turi tam tikrus teisiškai pripažįstamus interesus, kuriuos būtina apsaugoti, ir kad susitarimas yra ne platesnis, negu kad protingai būtina interesų apsaugai[985]. Papildomai pažymima, kad konkretūs suvaržymai neturi prieštarauti ir viešajai tvarkai (viešajam interesui)[986]. Atlikdami minėtą protingumo testą, teismai analizuoja kiekvienos bylos faktus, verslo pobūdį, galimo konkuravimo poveikio pirkėjui ir suvaržymų poveikį pardavėjui, siekdami nustatyti, ar apribojimas yra būtinas pirkėjo apsaugai. Teismai bendrosios teisės valstybėse atsižvelgia ir į tokį faktorių kaip „kontrahento gauto atlyginimo kiekis ir sutarties poveikis kontrahento padėčiai“[987], t.y. minimalus reikalavimas yra tas, kad kontrahentas gautų tam tikrą atlyginimą mainais už sutartus suvaržymus, ir tik jeigu šis slenkstis peržengiamas, teismai vertins susitarimo sąlygų protingumą[988].

Be to, kai kuriose valstybėse, ypač bendrosios teisės tradicijos šalyse, verslo pardavėjo nekonkuravimo susitarimai lyginami su panašiais darbdavio ir darbuotojo sudaromais nekonkuravimo susitarimais. Konstatuojama, kad teismai nekonkuravimo susitarimus verslo perleidimo atveju labiau linkę pripažinti vykdytinais ir juos vertina ne taip griežtai, kaip darbo santykiuose[989]. Tai aiškinama didesniu verslo pardavėjo turtu (gaunama nauda už prisiimtus nekonkuravimo įsipareigojimus) ir didesnėmis derybinėmis galiomis, palyginti su buvusiu darbuotoju[990]. Be to, darbuotojų nekonkuravimo susitarimai turi didesnį žalingą poveikį viešajam interesui palaikyti konkurenciją: po kiekvieno pasirašyto darbuotojo nekonkuravimo susitarimo

---

[981] Pvz., BGH 1979-03-13 d. nutartis Nr. KZR 23/77 (BGH, NJW 1979, 1605).
[982] Pvz., Vokietijos Hamburgo aukštesniojo žemės teismo 1972-06-06 d. nutartis Nr. 4 U 83/71 (GRUR 1973, 421, 423).
[983] Knight, W. J L., p. 31.
[984] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 130, 505.
[985] Beale, H.G.; Bishop, W.; Furmston, M.P. *Contract: Cases & Materials*. 5th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 1106.
[986] Daugherty, D. A., Jr. Enforcement of Covenants-Not-To-Compete Against Physicians: Buying the Practice and Employing the Physician - What Rules Apply? *DePaul Journal of Health Care Law*. 1996-1997, Volume 1, Issue 1: 93-104, p. 95; Stone, R. *The Modern Law of Contract*. 6th ed. London: Cavendish Publishing, 2005, p. 378.
[987] Pvz., žr. Jungtinės Karalystės Lordų Rūmų 1967-02-23 d. sprendimą byloje *Esso Petroleum Co Ltd v Harper's Garage (Stourport) Ltd* ([1968] AC 269, [1967] UKHL 1). [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-04 d.]. <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1967/1.html>.
[988] Daugherty, D. A., Jr., *op. cit*., p. 95.
[989] Myers, J., p. 72.
[990] Rubin, P. H.; Shedd, P. Human Capital and Covenants Not To Compete. *The Journal of Legal Studies*. January 1981, vol. 10: 93-110, p. 107.

visuomenė netenka vieno iš jos nario vertingų ekonominių paslaugų; ir priešingai, kaskart pardavėjui pasirašius nekonkuravimo susitarimą, visuomenės padėtis išlieka *status quo*, kadangi perleistas verslas ir toliau tęsia veiklą su nauju savininku[991].

Lietuvoje pagal bendrą taisyklę konkurenciją ribojantys susitarimai yra draudžiami[992]. Tačiau LR KĮ nuostatų analizė leidžia teigti, kad konkurencijos ribojimo požymių turintys susitarimai, sudaryti greta bendrovės perleidimo sandorio, bus laikomi teisėtais dviem išimtiniais atvejais: 1) susitarimas atitinka LR KĮ 6 str. 1 dalyje[993] nurodytus išimčių reikalavimus, t.y. skatina techninę ar ekonominę pažangą arba pagerina prekių gamybą ar paskirstymą ir taip sudaro galimybes vartotojams gauti papildomos naudos (teisėto tikslo reikalavimas), bei susitariančiųjų šalių veiklai nesukelia apribojimų, kurie nėra būtini minėtiems tikslams pasiekti ir nesuteikia susitarimo šalims galimybės riboti konkurenciją didelėje atitinkamos rinkos dalyje (proporcingumo reikalavimas); 2) apribojimai yra tiesiogiai susiję ir reikalingi koncentracijai įgyvendinti (LR KĮ 14 str. 14 d.). Sąlyginai prie išimčių galėtume priskirti ir susitarimo mažareikšmį poveikį, t.y. konkretūs susitarimai gali būti nelaikomi draudžiamais, jeigu jie dėl savo mažareikšmio poveikio[994] negali itin riboti konkurencijos (LR KĮ 5 str. 4 d.). Reikalavimus ir sąlygas tokiems susitarimams yra nustačiusi Konkurencijos taryba[995].

Kaip minėjome, iki šiol Konkurencijos taryba yra priėmusi tik keturis nutarimus dėl leidimo koncentracijai, kuriuose buvo nagrinėjami ir nekonkuravimo įsipareigojimai. Visais atvejais įsipareigojimai buvo pripažinti leistinais. Konkurencijos taryba leistinais pripažino tokius papildomus šalių įsipareigojimus, kaip nekonkuravimo, darbuotojų ir klientų neperviliojimo, konfidencialios informacijos neatskleidimo, tam tikrų pereinamojo pobūdžio paslaugų teikimo[996]. Deja, Konkurencijos tarybos nutarimuose tokių papildomų įsipareigojimų leistinumas buvo aptartas tik keliais sakiniais, detaliau neišaiškinant pačių leistinumo sąlygų[997]. Konkurencijos tarybos nutarimų analizė rodo, kad pagrinde buvo pabrėžiamas teisėtas tokių

---

[991] Kohn, G. P. A Fresh Look: Lowering the Mortality Rate of Covenants Not To Compete Ancillary to Employment Contracts and to Sale of Business Contracts in Georgia [Comment]. *Emory Law Journal*. 1982, Volume 31, Issue 3: 635-706, p. 642.

[992] LR KĮ 5 str. 1 d., kuri atitinka mūsų minėtas EB Steigimo Sutarties 81 str. 1 dalies nuostatas.

[993] Šios LR KĮ normos nuostatos suderintos su mūsų minėta EB Steigimo Sutarties 81 str. 3 d.

[994] Pvz., ūkio subjektų bendrai užimama atitinkamos rinkos dalis neviršija 10 procentų.

[995] Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2000-01-13 d. nutarimas Nr. 1 „Dėl reikalavimų ir sąlygų susitarimams, kurie dėl savo mažareikšmio poveikio negali itin riboti konkurencijos, patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2004-12-09 d. nutarimo Nr. 1S-172 redakcija). *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6732.

[996] Tiesa, Konkurencijos tarybos 2003-11-13 d. nutarime Nr. 1S-131 dėl leidimo AB bankui „Hansabankas“ vykdyti koncentraciją nenurodyti nei konkretūs apribojimai, nei jų trukmė.

[997] Konkurencijos tarybos „šabloninė“ motyvacija: „Susitarimai numatantys koncentracijoje dalyvaujančių ūkio subjektų veiklos apribojimus yra tiesiogiai susiję ir reikalingi koncentracijos vykdymui, kadangi nesant aukščiau minėtų apribojimų koncentracijos įgyvendinimas žymiai pasunkėtų ar taptų negalimu, būtų įgyvendintas esant žymiai didesniems kaštams ar per ilgesnį laikotarpį. Nekonkuravimo sąlygos buvimas pateisinamas poreikiu užtikrinti, kad įgyjamas turtas apimantis tiek materialųjį, tiek ir nematerialųjį turtą, tokį kaip įmonės reputacija, patirtis, žinios arba gamybos paslaptis, neprarastų savo vertės iš karto po jo įgijimo. Be to nekonkuravimo išlygos turinys yra laikinas draudimas konkuruoti“.

papildomų apribojimų tikslas – tinkamo koncentracijos įvykdymo užtikrinimas. Iš papildomų sąlygų paminimas tik apribojimų laikinumas, t.y. apribojimų trukmės kriterijus.

Taigi galime konstatuoti, kad Lietuvoje iki šiol nėra suformuluotų aiškių verslo perleidimo sandorio šalių sudaromų nekonkuravimo susitarimų teisėtumo (leistinumo) sąlygų. Remdamiesi aukščiau išdėstyta Europos Komisijos pozicijos, užsienio valstybių patirties bei Lietuvos teisės aktų bei Konkurencijos tarybos praktikos analize, manytume, kad nekonkuravimo susitarimų teisėtumo sąlygos turėtų būti šios: 1) *teisėtas apribojimų tikslas*; ir 2) *apribojimų proporcingumas (protingumas)* jų trukmės, dalyko (turinio), geografinės taikymo srities (teritorijos) ir subjektų (asmenų, kuriems taikomi apribojimai) aspektais. Toliau išanalizuosime šias sąlygas detaliau.

5.2.1. Teisėtas tikslas

Pirmoji nekonkuravimo susitarimų teisėtumo (leistinumo) sąlyga yra ta, kad tokių susitarimų sudarymo tikslas turi būti teisėtas, kas reiškia, kad jie turi būti skirti apsaugoti tik teisėtus šalių interesus. Teisėtu interesu, kuris gali būti ginamas nekonkuravimo apribojimais, įvairių valstybių teismai pripažįsta firmos prestižą (angl. *goodwill*), stabilios platinimo sistemos palaikymą, patikimos realizavimo rinkos išsaugojimą[998], pirkėjo prekybos apsaugą[999], santykių su klientais ar tiekėjais išsaugojimą, konfidencialios informacijos apsaugą[1000] ir pan. Be abejo, tokie tikslai kaip monopolijos sukūrimas, produkcijos kainų vartotojams padidinimas ir pan., nėra laikomi teisėtais. Be to, paprastai nekonkuravimo susitarimus pateisina tik pirkėjo teisėtų interesų apsauga. Pvz., Vokietijos teismų praktikoje nurodoma, kad nekonkuravimo susitarimai, kurie sudaromi abipusiais pardavėjo ir pirkėjo interesais, yra ypač įtartini[1001]. Argumentuojama tuo, kad nekonkuravimo susitarimai pirkėjo atžvilgiu vargu ar saugos teisėtus verslo interesus, nes panašu, kad verslo pardavėjas paprasčiausiai bando apsisaugoti nuo konkurencijos[1002].

Konkurencijos teisėje nekonkuravimo susitarimų teisėtu tikslu paprastai laikomas siekis užtikrinti efektyvų koncentracijos įvykdymą[1003]. Šis tikslas gali būti pasiektas, tik jeigu nekonkuravimo įsipareigojimai (papildomi suvaržymai) atitinka du objektyvaus pobūdžio

---

[998] Jungtinės Karalystės Lordų Rūmų 1967-02-23 d. sprendimas byloje *Esso Petroleum Co Ltd v Harper's Garage (Stourport) Ltd* ([1968] AC 269, [1967] UKHL 1) [interaktyvus] [žiūrėta 2009-03-04 d.]. <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1967/1.html>.

[999] Christensen, S. A.; Duncan, W.D. *Sale of Businesses in Australia*. Annandale, NSW: Federation Press, 1997, p. 197.

[1000] Stilton, A., p. 104.

[1001] Pvz., BGH 1979-03-13 d. nutartis Nr. KZR 23/77 (BGH, NJW 1979, 1605).

[1002] Stilton, A., *op. cit.*, p. 328.

[1003] Tam tikra prasme teisėtu tikslu taip pat gali būti siekis skatinti techninę ar ekonominę pažangą arba pagerinti prekių gamybą ar paskirstymą ir taip sudaryti galimybes vartotojams gauti papildomos naudos (EB Steigimo Sutarties 81 str. 3 d., LR KĮ 6 str. 1 d.). Tiesa, vis dėlto, šios aplinkybės dažniausiai būna numatomomis nekonkuravimo susitarimų pasekmėmis, į kurias atsižvelgdama konkurencijos apsaugos institucija gali pripažinti konkrečius susitarimus leistinais, o ne susitarimo šalių siektinu tikslu.

kriterijus - *tiesioginės sąsajos* ir *būtinumo* konkrečios koncentracijos vykdymui[1004]. Pirmasis kriterijus reiškia, kad konkuravimo apribojimai turi būti glaudžiai susiję su pačia koncentracija. Nepakanka vien tik įtraukimo į akcijų (įmonės) perleidimo sutartį[1005], taip pat to, kad susitarimas būtų sudarytas tuo pat metu arba tokiomis pat aplinkybėmis kaip ir koncentracija. Apribojimai, kurie yra tiesiogiai susiję su koncentracija, yra ekonomiškai susiję su pagrindiniu sandoriu, ir jais siekiama sklandaus perėjimo prie įvykdžius koncentraciją pasikeitusios bendrovės struktūros[1006].

Antrasis kriterijus reiškia, kad be tokių susitarimų koncentracija negalėjo būti įvykdyta arba galėjo būti įvykdyta ne taip griežtai apibrėžtomis sąlygomis, žymiai didesnėmis sąnaudomis, per žymiai ilgesnį laiką arba su žymiai didesniais sunkumais[1007]. Koncentracijos vykdymui būtinais susitarimais paprastai siekiama apsaugoti perduodamo turto vertę[1008], išlaikyti tiekimo tęstinumą po to, kai padalinamas buvęs ūkio subjektas[1009], arba padėti įsteigti naują subjektą[1010]. Kaip pažymėjo ETT *Remia BV ir kt. v. Europos Komisija* byloje, tokiu atveju būtina tirti, kokia būtų konkurencijos padėtis, jeigu tokios sąlygos neegzistuotų. Jeigu nėra sutarta jokių nekonkuravimo sąlygų ir jeigu po perleidimo perleidėjas ir pirkėjas išlieka konkurentais, yra aišku, kad įmonės perleidimo sutartis nepasiekia savo efekto, kadangi perleidėjas su savo ypatingai detaliomis žiniomis apie perleistą įmonę vis dar galės susigrąžinti savo buvusius klientus nedelsiant po perleidimo ir tokiu būdu išstumti parduotą įmonę iš verslo. Todėl į įmonės perleidimo sutartį įtrauktos nekonkuravimo sąlygos iš principo yra vertingos užtikrinant, kad perleidimas turės planuotą efektą[1011].

Verslo perleidimo sandorio ekonominis tikslas yra įgyti funkcionalų, gyvybingą verslą, ne blogesnių savybių, negu jis buvo pardavėjo valdymo metu. Kaip minėjome, perleidžiant verslą akcijų pirkimo-pardavimo būdu, vykdantis verslą subjektas (bendrovė) nepasikeičia. Akcijų pardavėjas tam tikra prasme perduoda pirkėjui visą bendrovės vykdomą verslą, įskaitant materialų ir nematerialų turtą, taip pat ir komercinį firmos prestižą (angl. goodwill), pažangią

[1004] Komisijos pranešimo dėl susijusių apribojimų 11 p.
[1005] ETT 1985-07-11 d. sprendimas byloje Nr. 42/84, *Remia BV ir kt. v. Europos Komisija*. [1985] ETA 2545. 17 p.
[1006] Komisijos pranešimo dėl susijusių apribojimų 12 p.
[1007] Komisijos 2000-12-18 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1863 – *Vodafone/BT/Airtel JV*). [2001] OL C042/11. 20 p.
[1008] Komisijos 1998-07-30 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1245 – *VALEO/ITT Industries*). [1998] OL C288/5. 59 p.; Komisijos 1999-03-03 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1442 – *MMP/AFP*). [1999] OL C076/13. 17 p.; Komisijos 2001-03-09 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.2330 – *Cargill/Banks*). [2001] OL C107/8. 30 p.; Komisijos 2001-03-20 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.2227 – *Goldman Sachs/Messer Griesheim*). [2001] OL C127/12. 11 p.
[1009] Komisijos 2000-02-25 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1841 – *Celestica/IBM (EMS)*). [2000] OL C341/2. 21 p.
[1010] Pvz., Komisijos 2000-12-22 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.2243 – *Stora Enso/Assidoman/JV*). [2001] OL C049/5. 49, 56-57 p.
[1011] ETT 1985-07-11 d. sprendimas byloje Nr. 42/84, *Remia BV ir kt. v. Europos Komisija*. [1985] ETA 2545. 18-19 p.

patirtį (*know-how*)[1012], santykius su klientais bei tiekėjais ir pan. Tačiau pardavėjas pats arba tiesiogiai ar netiesiogiai bendradarbiaudamas su pirkėjo konkurentais, pasinaudodamas savo ryšiais, gali gana nesunkiai susigrąžinti (persivilioti) savo buvusios bendrovės klientus netrukus po perleidimo. Be to, pardavėjas, kaip buvęs įmonės savininkas, gali turėti pranašumą pašalinių asmenų atžvilgiu, kadangi jis valdo specialią informaciją apie įmonės gamybos ir pardavimų situaciją, o tai padaro jį daug pavojingesnį negu kiti konkurentai[1013]. Tokiu būdu įsigyta bendrovė prarastų gana reikšmingą savo vertės dalį. Kad verslo įgijėjas galėtų įsigyti visą perleidžiamo objekto (verslo) vertę, t.y. kad jis galėtų pelnyti klientų ištikimybę ir perimti bei išnaudoti visą pažangiąją patirtį (*know-how*), jam reikia tam tikros apsaugos nuo pardavėjo konkurencijos[1014]. Taigi nekonkuravimo susitarimai yra priemonė, kurios tikslas yra užtikrinti teisėtą verslo pirkėjo interesą gauti (perimti) visą perleisto objekto (verslo) vertę[1015]. Kaip pažymėjo Europos Komisija viename iš savo ankstyvųjų sprendimų šiuo klausimu, pardavėjo nekonkuravimo sąlygos laikymasis nereiškia nieko daugiau kaip tai, kad jis privalo gerbti savo sutartinę prievolę perleisti visą įmonės vertę[1016]. Pirkėjas, siekdamas minėto vertės nepraradimo tikslo, neretai sumoka papildomą pirkimo kainos dalį už pardavėjo prisiimtus nekonkuravimo įsipareigojimus. Nekonkuravimo susitarimo tikslą JAV teismų praktika dar grindžia ir nepagrįsto kontrahento praturtėjimo vengimo principu, teigiančiu, kad asmuo neturėtų galėti parduoti savo verslą ir gauti jo „veikiančios įmonės“ vertę, o tada vėliau pradėti naują konkuruojantį verslą ir tokiu būdu iškelti grėsmę ką tik parduotos įmonės vertei[1017], t.y. nepagrįstai gauti naudos antrą kartą. Galiausiai, nekonkuravimo susitarimų teisėtas tikslas grindžiamas ir ekonominiais argumentais. Anot JAV mokslininkų P. H. Rubin ir P. Shedd, pardavėjo nekonkuravimo įsipareigojimų uždraudimas lemtų verslo vertės sumažinimą, dėl ko sumažėtų verslų pardavimo mastas, o kai kurie verslai išvis nebūtų parduoti[1018].

[1012] "Gamybinė, prekybinė ar mokslinė patirtis (*know-how*)" ES teisėje apibrėžiama, kaip paketas nepatentuotos praktinės informacijos, gautos patirtimi ir bandymais, kuri yra: i) *paslaptis*, t. y. nėra visuotinai žinoma arba lengvai prieinama; ii) *svarbi*, t. y. svarbi ir naudinga sutarties produktams gaminti; iii) *apibrėžta*, t. y. pakankamai išsamiai aprašyta, kad galima būtų patikrinti, ar ji atitinka slaptumo ir svarbumo kriterijus (Komisijos 2004 m. balandžio 7 d. reglamentas (EB) Nr. 772/2004 dėl Sutarties 81 straipsnio 3 dalies taikymo technologijų perdavimo susitarimų kategorijoms (Tekstas svarbus EEE). [2004] OL L123/11. 1 str. 1 d. (i) p.).

[1013] Komisijos 1976-07-26 d. sprendimas dėl proceso pagal EEB Sutarties 85 straipsnį (byla Nr. IV/28.996 – *Reuter/BASF*) (76/743/EEC). [1976] OL L254/40.

[1014] Komisijos pranešimo dėl susijusių apribojimų 18 p.

[1015] Kaip minėjome, Konkurencijos taryba savo nutarimuose taip pat konstatuoja, kad nekonkuravimo sąlygų buvimas pateisinamas poreikiu užtikrinti, kad įgyjamas materialus ir nematerialus turtas neprarastų savo vertės iš karto po įgijimo.

[1016] Komisijos 1976-07-26 d. sprendimas dėl proceso pagal EEB Sutarties 85 straipsnį (byla Nr. IV/28.996 – *Reuter/BASF*) (76/743/EEC). [1976] OL L254/40. 3(a) p.

[1017] Daugherty, D. A., Jr., p. 94-95.

[1018] Rubin, P. H.; Shedd, P., p. 108.

Tam tikrą (neretai ir esminę) įsigyjamo verslo vertės dalį sudaro tokia neapčiuopiama, neišmatuojama vertybė, kaip firmos prestižas (angl. *goodwill*). Užsienio literatūroje[1019] nurodoma, kad būtent perleidėjo sukurtas verslo „firmos prestižas“ ir yra pagrindinis pirkėjo siekiamas apsaugoti interesas verslo pardavimo atveju[1020]. Pardavėjas perduoda verslo prestižą pirkėjui įtraukdamas nekonkuravimo sąlygas į verslo pardavimo sutartį[1021]. Firmos prestižo sąvoką gana sunku moksliškai apibrėžti. Užsienio literatūroje dažniausiai cituojama klasikinė *Cruttwell v Lye* (1810 m.) byloje lordo Eldon‘o ištarta frazė, kuria firmos prestižas (angl. *goodwill*) buvo apibūdintas kaip „tikimybė, kad seni klientai dažnai lankysis senoje vietoje“[1022]. Šiek tiek vėliau Jungtinės Karalystės teismų praktikoje buvo pasakyta, kad firmos prestižas „apima bet ką, kas prideda verslui vertės“ (byla *Inland Revenue Commissioner v Muller & Co‘s Margarine Ltd* (1901 m.))[1023]. Savo esme tai yra tai, nuo ko apskritai priklauso verslo sėkmė ir galimybė gauti pelną[1024]. Taigi firmos prestižą galėtume apibūdinti, kaip tam tikrą įmonės savybę, patrauklumą, lemianti pirkėjų arba vartotojų gerą valią ir „prisirišimą“ prie konkrečios įmonės. T.y. būtent dėl konkrečios įmonės prestižo jos klientai (pirkėjai) yra linkę pirkti prekes ar paslaugas būtent iš tos įmonės. Gali būti išskiriamos skirtingos firmos prestižo (angl. *goodwill*) rūšys. Labiausiai įprasti yra asmeninis prestižas (angl. *personal goodwill*) ir vietos prestižas (angl. *location goodwill*)[1025]. Pirmasis prestižas reiškia, kad asmuo, ilgą laiką valdantis verslą, natūraliai pritraukia asmeninį prestižą iš klientų, kurie linkę turėti verslo santykių su konkrečiu asmeniu. Be abejonės, ši prestižo rūšis gali būti perduodama tik išimtinais atvejais[1026], nes siejama būtent su pardavėjo asmenybe. Vietos prestižas „pririša“ klientus (pirkėjus) prie konkrečios vietos. Tai gali priklausyti nuo verslo, vykdomo konkrečiose patalpose, pobūdžio, patekimo patogumo, lengvumo ir klientų srautų apimties[1027].

Apibendrindami, galime daryti išvadą, kad konkurencijos teisės kontekste vykdytinais gali būti pripažinti tik tie verslo perleidimo kontekste sudaromi nekonkuravimo susitarimai, kurių tikslas yra apsaugoti teisėtus šalių (paprastai verslo pirkėjo) interesus. Tokiu teisėtu interesu įvardijamas siekis užtikrinti efektyvų koncentracijos įvykdymą, kitais žodžiais tariant, pasiekti sandorio tikslą – perleisti pirkėjui nesumažėjusios vertės objektą (įmonę, verslą), ypač

[1019] Nors firmos prestižo apsauga kaip pagrindinis verslo įgijėjo teisėtas interesas daugiausia akcentuojamas bendrosios teisės šalių teisės doktrinoje ir teismų praktikoje, tačiau iš esmės ši pozicija atpažįstama ir Europos Komisijos argumentacijoje dėl nekonkuravimo susitarimų (žr. Komisijos pranešimo dėl susijusių apribojimų 18 p.), o taip pat ir visuose mūsų minėtuose Konkurencijos tarybos nutarimuose.

[1020] Stone, R., p. 378.

[1021] Shadowen, S. D.; Voytek, K. Economic and Critical Analyses of the Law of Covenants Not To Compete. *Georgetown Law Journal*. 1983-1984, volume 72, Issue 4: 1425-1450, p. 1426.

[1022] Beswick, S.; Wine, H., p. 196.

[1023] Christensen, S. A.; Duncan, W.D., p. 80.

[1024] Ершова, Е. А.; Овчинников, К. Д., ст. 92.

[1025] Christensen, S. A.; Duncan, W.D., *op. cit*., p. 81.

[1026] Pvz., šalys susitaria, kad pardavėjas dirbs perleistoje įmonėje konkrečiose pareigose tam tikrą laiką po perleidimo. Per tą laiką pirkėjas turėtų galimybę palaipsniui susikurti savo asmeninį prestižą klientų akyse.

[1027] Plačiau apie firmos prestižo sampratą ir rūšis žr. Christensen, S. A.; Duncan, W.D., *op. cit*., p. 80-82.

firmos prestižą. Šis tikslas gali būti pasiektas, tik jeigu nekonkuravimo įsipareigojimai (papildomi suvaržymai) atitinka du objektyvaus pobūdžio kriterijus - *tiesioginės sąsajos* ir *būtinumo* konkrečios koncentracijos vykdymui.

5.2.2. Konkuravimo suvaržymo proporcingumas (protingumas)

Kaip minėjome, tam, kad verslo perleidimo sandorio šalių sudarytas nekonkuravimo susitarimas būtų pripažintas teisėtu (leistinu) ir vykdytinu, neužtenka, kad jis būtų sudarytas teisėtu tikslu. To tikslo turi būti siekiama proporcingomis (protingomis) priemonėmis. Todėl dauguma jurisdikcijų pripažįsta vykdytinais nekonkuravimo susitarimus, su sąlyga, kad jie yra protingi[1028]. Argumentuojama tuo, kad pirkėjas negali uždrausti pardavėjui nekonkuruoti amžinai ir (ar) bet kokia apimtimi. Turi būti išlaikytas balansas tarp viešojo intereso leidžiant verslininkams konkuruoti ir pirkėjo teisėtų komercinių interesų apsaugos. Pardavėjo veiksmai neturi būti apriboti daugiau, negu protingai būtina pirkėjo teisėtų interesų efektyviai apsaugai.

Kas tai yra protinga, priklausys nuo individualių konkretaus atvejo aplinkybių, buvusių nekonkuravimo susitarimo sudarymo dieną. Konkuravimo apribojimai turi būti laikomi protingais (proporcingais) ne tik juos sudariusių šalių sutarties sudarymo metu[1029], bet jie taip pat turi atrodyti protingi ir objektyviai žiūrint iš šalies[1030]. Paprastai išskiriami šie nekonkuravimo susitarimų protingumą (proporcingumą) įtakojantys aspektai[1031]: a) pardavėjo vaidmens pobūdis (pardavėjo, kuris glaudžiai bendravo su klientais, atveju apribojimai bus labiau įgyvendintini, negu tais atvejais, kai jis mažai kontaktavo su klientais); b) draudžiamų veiksmų apimtis (pvz., jeigu yra keli pardavėjai, kurie dirbo skirtingose verslo srityse, kiekvienam iš jų turėtų būti draudžiama konkuruoti tik toje verslo srityje, kurioje jis dirbo); c) ar apribojimai apsiriboja tais klientais, su kuriais asmuo turėjo asmeninius sandėrius tam tikrą protingą laikotarpį iki perleidimo; d) apribojimų geografinė apimtis; e) apribojimų trukmės laikotarpis.

Jeigu nekonkuravimo susitarimas yra ginčijamas, būtent šalis, kuri siekia juo pasiremti, turi įrodyti jo protingumą. Daugumoje valstybių paprastai pripažįstama, kad jeigu nekonkuravimo susitarimas bus neprotingas, jis bus nevykdytinas ir teismai neįgyvendins jo mažesne, labiau protinga, apimtimi, t.y. jis bus laikomas negaliojančiu visa apimtimi[1032]. Tačiau kai kuriose valstybėse (pvz., Italijoje, Šveicarijoje) nurodoma, kad teisėjas savo nuožiūra gali sumažinti per griežtas nekonkuravimo sąlygas (pvz., dėl nekonkuravimo apribojimų

[1028] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. xii.
[1029] Tiesa, kai kuriuose bendrosios teisės valstybių teismų sprendimuose buvo laikoma, kad galų gale šalys, kurios susiderėjo dėl susitarimų, yra geriausi teisėjai dėl jų suderėtų sąlygų protingumo (žr. Myers, J., p. 71).
[1030] *Ibid*.
[1031] Stilton, A., p. 105-106.
[1032] *Ibid*., p. 106.

trukmės)[1033]. Vokietijos teismų praktikoje taip pat buvo konstatuota, kad nekonkuravimo susitarimo negaliojimo vien tik dėl nepagrįstos trukmės atveju ta trukmė gali būti sumažinta iki protingos, padarant susitarimą galiojančiu[1034]. Bendrosios teisės valstybėse teismai gali taikyti vadinamą „mėlyno pieštuko testą“ (angl. ‘*blue pencil test*‘), t.y. jeigu tik dalis apribojimų yra neprotingi ir neįgyvendintini ir ta dalis gali būti aiškiai atskirta nuo likusių nuostatų, kurios gali būti taikomos savarankiškai, nemodifikuojant formuluočių ar nekeičiant sutarties prasmės, tuomet (jeigu sutarties formuluotės tai leidžia) teismas gali išbraukti konkrečius žodžius ar frazes[1035]. Panašu, kad LR CK 1.96 str. nuostatos įtvirtina tokią galimybę ir Lietuvoje.

Galiausiai, pritartume JAV teisės mokslininko G. P. Kohn nurodytoms penkioms taisyklėms, kurių idealiu atveju turėtų laikytis teismai, taikydami protingumo standartus nekonkuravimo susitarimams[1036]: 1) protingumo analizės pagrindas turi būti nekonkuravimo susitarimų tikslas (suteikti būtiną apsaugą šalies verslo interesams); 2) teismai turėtų nustatyti, ar šalis, kuriai įsipareigojama, iš tikrųjų (realiai) turi interesą, kuriam reikalinga apsauga; 3) teismai turėtų aiškiai apibrėžti, koks yra „protingas susitarimas“ (idealiai, susitarimas yra protingas, jeigu jo apribojimai įsipareigojančiai šaliai nėra didesni, negu būtina minėto tikslo pasiekimui); 4) teismai turėtų teikti lygiavertę ir apjungtą reikšmę visiems faktoriams (subjektų, teritorijos, apimties, trukmės), t.y. vietoj izoliuotos kiekvieno faktoriaus protingumo analizės, teismai turėtų vertinti visus faktorius kaip sudėtinį dalyką ir atitinkamai spręsti dėl jų protingumo; 5) teismai turėtų aiškiai išreikšti savo argumentacijos procesus, kai pripažįsta susitarimus protingais arba neprotingais (t.y. argumentuotai motyvuoti savo sprendimus).

Taigi nekonkuravimo susitarimai (sąlygos) turi būti *protingi*, *proporcingi* teisėtam tikslui pasiekti. Konkuravimo apribojimų protingumas paprastai vertinamas analizuojant tokius aspektus kaip apribojimų *subjektai*, *turinys* (dalykas, apimtis), geografinė apribojimų taikymo *teritorija* ir apribojimų taikymo *trukmė*.

5.2.2.1. Nekonkuravimo įsipareigojimų subjektai

Nekonkuravimo susitarimai tik tuomet gali būti pripažinti proporcingais (protingais), kai jie adresuoti tam subjektui (subjektams), kurio konkuravimo suvaržymas yra būtinas teisėto tikslo (pirkėjo interesų apsaugos) pasiekimui. Jeigu konkuravimo suvaržymai nustatomi ir kitiems asmenims, kurie neturi jokių specifinių žinių, ryšių ar pan. susijusių su perleista įmone, dėl ko jų konkuravimas realiai niekaip negali įtakoti pirkėjo įsigyto verslo vertės, nekonkuravimo susitarimo protingumas gali būti kvestionuotinas.

[1033] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 268, 479.
[1034] Stewart, Ch. E., p. 223.
[1035] Stilton, A., p. 106-107.
[1036] Kohn, G. P., p. 646-648.

Kaip minėjome, paprastai nekonkuravimo susitarimus pateisina tik pirkėjo teisėtų interesų apsauga, kadangi verslo pirkėjui, norinčiam būti užtikrintam, kad jis galės įsigyti visą įsigyjamo verslo vertę, yra svarbiau turėti tam tikrą apsaugą nei pardavėjui. T.y. nekonkuravimo įsipareigojimų subjektu paprastai gali būti tik pardavėjas. Tiesa, absoliutaus draudimo nustatyti pardavėjui naudingus konkuravimo apribojimus nėra[1037], tačiau jie turėtų būti vertinami griežčiau ir pateisinami labiau išimtiniais atvejais. Paprastai pardavėjui naudingi apribojimai arba visiškai nėra būtini ir tiesiogiai susiję su koncentracijos vykdymu[1038], arba jų taikymo sritį ir (arba) trukmę reikia daugiau riboti nei įgijėjui naudingas susitarimo sąlygas[1039]. Be to, remiantis protingumo principu, konkuravimo apribojimų subjektu gali būti tiktai aktyvus pardavėjas, o ne akcininkas, kuris buvo tik paprasčiausias investuotojas arba dėl turimos mažos akcijų dalies neturėjo poveikio įmonės valdymui. Tai grindžiama taisykle, kad nekonkuravimo sutartis yra negaliojanti nuo tada, kai pardavėjo tolesnis konkuravimas nėra labiau kenksmingas, negu bet kokios trečiosios šalies konkuravimas[1040]. Akivaizdu, kad nekonkuravimo sąlygų nustatymas neaktyviam akcininkui, iki bendrovės perleidimo tiesiogiai nedalyvavusiam įmonės valdyme ir dėl to neturinčiam tokių ir tiek specifinių žinių apie konkretų verslą, kad savo konkurenciniais veiksmais galėtų pakenkti pirkėjui labiau negu bet kuris kitas konkurentas rinkoje, reikštų paprasčiausią siekį sumažinti galimų konkurentų skaičių rinkoje, bet ne teisėto tikslo – efektyvaus koncentracijos įvykdymo (firmos prestižo perdavimo) – siekimą.

Verslo pirkėjo teisėtiems interesams grėsmę gali kelti ne tik pardavėjo tiesioginis konkuravimas. Pardavėjas, pardavęs bendrovės akcijas ir gavęs papildomą kainos dalį už prisiimtus nekonkuravimo įsipareigojimus, gali ir toliau konkuruoti netiesiogiai (pvz., konkuruojantį verslą pardavėjas gali vykdyti per savo šeimos narius, giminaičius ar kitus „statytinius“, o kai pardavėjas yra juridinis asmuo, konkuruojantį verslą gali vykdyti pardavėjo vadovai ar akcininkai, taip pat kuri nors kita pardavėjo įmonių grupės narė). Jeigu nekonkuravimo sąlyga buvo formuluojama siaurai (t.y. tik kaip pardavėjo įsipareigojimas asmeniškai nekonkuruoti), netiesiogiai konkuruojantis pardavėjas formaliai nebus pažeidęs prisiimto įsipareigojimo, tačiau netiesioginio konkuravimo efektas praktiškai bus tas pats – bus pažeisti pirkėjo teisėti interesai. Todėl praktikoje verslo pirkėjai stengiasi pardavėjo nekonkuravimo sąlygą formuluoti kuo plačiau, siekiant užkirsti kelią ir netiesioginiam

[1037] Akcijų pardavėjui naudingi nekonkuravimo įsipareigojimai buvo pripažinti leistinais, pvz., Komisijos 1993-08-30 d. sprendime dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.319 – *BHF/CCF/Charterhouse*). [1993] OL C247/0. 16 p.
[1038] Pvz., Komisijos 1998-07-27 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1226 – *GEC/GPTH*). [1998] OL C252/10. 24 p.
[1039] Komisijos pranešimo dėl susijusių apribojimų 17 p.
[1040] Stewart, Ch. E., p. 226.

konkuravimui[1041]. Tačiau čia susiduriama su keletu problemų. Visų pirma, kaip minėjome, konkuravimo apribojimai turi būti adresuoti tik tinkamiems adresatams (subjektams). Todėl nustatant apribojimus ne tik pardavėjui, bet ir kitiems asmenims, yra didesnė tikimybė, kad tokie apribojimai nebus laikomi būtinais ir tiesiogiai susijusiais su koncentracijos vykdymu[1042]. Antra vertus, pardavėjo asmeniškai prisiimti nekonkuravimo įsipareigojimai neturi jokio įpareigojančio poveikio pardavėjo šeimos nariams, net ir pardavėjo žmonai, arba susijusiai įmonei, jeigu jie nėra nekonkuravimo susitarimo šalimis[1043]. Todėl tampa neįmanomas tų kitų asmenų įtraukimas į bylą bendraatsakoviais. Galiausiai netiesioginio konkuravimo atveju susiduriama su dideliais nekonkuravimo sąlygos pažeidimo fakto ir aplinkybių įrodinėjimo sunkumais.

Taigi, nekonkuravimo susitarimai turi būti adresuoti tinkamam subjektui (subjektams), kurio konkuravimo suvaržymas yra būtinas teisėto tikslo pasiekimui. Todėl paprastai pateisinamas būna tokių įsipareigojimų nustatymas tik *aktyviam akcijų pardavėjui*, o pirkėjo konkuravimo apribojimai turėtų būti vertinami griežčiau ir pateisinami labiau išimtiniais atvejais.

5.2.2.2. Nekonkuravimo įsipareigojimų turinys

Nekonkuravimo susitarimų dalykas (turinys), turi būti proporcingas siekiamam teisėtam tikslui, t.y. taip pat atitikti protingumo kriterijų. Koks nekonkuravimo įsipareigojimų turinys gali būti laikomas protingu turi būti nustatoma kiekvienu konkrečiu atveju, atsižvelgiant į visas konkrečios bylos aplinkybes. Tačiau gali išskirti keletą bendrų taisyklių.

Visų pirma, nekonkuravimo sąlyga turi apimti tik tas ūkinės-komercinės veiklos rūšis, kurios yra susijusios su parduotu verslu. Kitaip tariant, turi būti išpildyta apribojimų „tiesioginio ryšio su vykdoma koncentracija“ sąlyga. Tai reiškia, kad nekonkuravimo sąlygos turi būti taikomos tik tiems produktams (įskaitant patobulintas ir atnaujintas produktų atmainas bei vėlesnius modelius) ir paslaugoms, kurie sudaro perleistos įmonės ūkinę veiklą, įskaitant produktus ir paslaugas, kurie sandorio metu jau baigiami kurti, arba produktus, kurie jau yra sukurti, bet dar jais neprekiaujama[1044]. Tai, kad apsauga nuo pardavėjo konkurencijos produktų ar paslaugų rinkose, kuriose perleistoji įmonė prieš perleidimą aktyviai dar nedalyvavo, nelaikoma būtina, pažymėjo ir Europos Komisija visoje eilėje savo sprendimų[1045]. Protingas

[1041] Pvz., tarptautinėje praktikoje įprasta, kad nekonkuravimo sąlygos subjektais būtų pardavėją kontroliuojančioji (patronuojanti) bendrovė arba kitos įmonių grupės, kuriai priklauso pardavėjas, bendrovės. Tokiu atveju arba pagrindinė kontroliuojančioji bendrovė įtraukiama sutarties šalimi ir įsipareigoja visų savo grupės įmonių vardu, arba šalimis įtraukiamos atitinkamos grupės bendrovės (plačiau žr. Beswick, S.; Wine, H., p. 168; Stilton, A., p. 107-108).

[1042] Komisijos pranešimo dėl susijusių apribojimų 24 p.

[1043] Picot, G., p. 63.

[1044] Komisijos pranešimo dėl susijusių apribojimų 23 p.

[1045] Komisijos 1997-02-14 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.884 – *KNP BT/Bunzl/Wilhelm Seiler*). [1997] OL C110/9. 17 p., Komisijos 2001-03-02 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.2305 – *Vodafone Group PLC/Eircell*). [2001] OL C128/3. 22 p.;

konkuravimo apribojimas turi būti siejamas su faktinėmis parduoto verslo rūšimis, o ne su tomis, kurią pirkėjas tikisi (planuoja) išvystyti ateityje[1046]. Tai reiškia, kad atskaitos tašku turi būti verslo perleidimo sandorio momentas. Pardavėjas gali įsipareigoti nekonkuruoti tik dėl tų veiklos rūšių, kurias bendrovė vykdė iki perleidimo, kadangi dėl pirkėjo planuojamų naujų veiklų pardavėjas paprasčiausiai neturi tų specifinių žinių, kurių panaudojimas konkurencijai gali pažeisti pirkėjo teisėtus verslo interesus.

Be to, protingumo principas suponuoja, kad nekonkuravimo įsipareigojimai yra pagrįsti, jeigu pirkėjas realiai turi saugotiną verslo interesą. Jeigu pirkėjas jau nevykdo konkrečios veiklos rūšies, tai bet kokių asmenų tos veiklos vykdymas negali pažeisti kokių nors pirkėjo interesų. Todėl kai kurių autorių teigimu, nekonkuravimo susitarimų „protingumą“ labiau gali padidinti ir aiškios nuostatos juose, kad jie nebus taikomi toms veikloms, kuriose įsigyta bendrovė ir pirkėjas liovėsi dalyvauti[1047]. Tokia nuomonė atrodo pagrįsta, kadangi tokiu atveju galima laikyti, kad pirkėjas pats savo noru atsisakė šių veiklų, tokiu būdu susiaurindamas savo teisėtų verslo interesų, kuriems būtina nekonkuravimo sąlygos teikiama apsauga, apimtį. Be abejonės, pardavėjas galėtų remtis tokia pozicija tik tuomet, jeigu turėtų neginčijamus įrodymus, kad pirkėjas tikrai liovėsi vykdyti konkrečias veiklas.

Galiausiai, protingumo kriterijus turi atitikti ne tik apribojimų dalyku esančių veiklos rūšių sąrašas, bet ir konkretūs varžomi pardavėjo veiksmai, kuriais gali būti konkuruojama. Nekonkuravimo sąlyga gali numatyti draudimą verslo pardavėjui nekonkuruoti su perleista įmone tiek tiesiogiai, tiek ir per įsteigtus ar įsigytus juridinius asmenis. Taip pat neretai nustatomi ir tokie draudimai kaip perleistos bendrovės konkurentų konsultavimas, darbas konkuruojančiose įmonėse, teisės įsigyti arba turėti akcijų bendrovėje, konkuruojančioje su perleistuoju verslu, apribojimas ir pan. Kita vertus, kaip pažymėjo Europos Komisija ne viename savo sprendime[1048], nelaikomi būtinais ir tiesiogiai susijusiais su koncentracijos vykdymu apribojimai, draudžiantys pardavėjui įsigyti ar turėti akcijų vien finansinių investicijų tikslais, nesuteikiant jam valdymo funkcijų nei tiesiogiai, nei netiesiogiai arba kokios nors esminės įtakos konkuruojančioje bendrovėje.

Komisijos 2001-04-06 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.2355 – *Dow/Enichem Polyurethane*). [2001] OL C138/11. 28 p.; Komisijos 2000-08-04 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1979 – *CDC/Banco Urquijo/JV*). [2001] OL C029/8. 18 p.

[1046] Beswick, S.; Wine, H., p. 197.

[1047] Stilton, A., p. 108.

[1048] Pvz., Komisijos 1993-02-04 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.301 – *Tesco Ltd/Catteau SA*). [1993] OL C045/0. 14 p.; Komisijos 1997-02-14 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.884 – *KNP BT/Bunzl/Wilhelm Seiler*). [1997] OL C110/9. 19 p.; Komisijos 1999-04-12 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1482 – *Kingfisher/Grosslabor*). [1999] OL C176/12. 27 p.; Komisijos 2000-04-06 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1832 – *Ahold/ICA Főrbundet/Canica*). [2000] OL C362/6. 26 p.

Apibendrindami galime konstatuoti, kad nekonkuravimo susitarimų turinio protingumas reiškia, jog nekonkuravimo sąlyga turi apimti *tik su parduotu verslu susijusias faktines bendrovės ūkinės-komercinės veiklos rūšis*, bet ne pirkėjo planuojamas išvystyti ateityje. Be to, protingumo kriterijus turi atitikti ir *konkretūs varžomi pardavėjo veiksmai*, ypač susiję su netiesiogine konkurencija.

5.2.2.3. Nekonkuravimo įsipareigojimų taikymo geografinė teritorija

Protingumo principas reikalauja, kad nekonkuravimo susitarimų taikymo geografinė teritorija taip pat būtų apribota tiek, kiek objektyviai būtina aukščiau nurodyto teisėto tikslo pasiekimui. Įprasta praktika neišplėsti susitarimų už teritorijos, kurioje veikia parduodamas verslas sandorio užbaigimo metu. T.y., kaip taisyklė, nekonkuravimo susitarimų taikymo teritorija turi apimti tik tas rinkas, kuriose atitinkami produktai buvo gaminami ar parduodami prieš verslo perleidimą, arba kuriose perleidžiama įmonė gali būti laikoma potencialia konkurente, atsižvelgiant į jos aktualią ar įrodomą veiklą, kadangi įgijėjo nereikia apsaugoti nuo pardavėjo konkurencijos tokiose teritorijose, į kurias pardavėjas anksčiau nebuvo prasiskverbęs. Tokio požiūrio laikosi ir ETT[1049], ir Europos Komisija[1050], ir dauguma valstybių. Tiesa, pvz., bendrosios teisės teismų praktikoje nurodoma, kad konkretus atstumas, kuriame galioja konkuravimo apribojimai, turi būti apibrėžtas nustatant spindulį nuo verslo (1994 m. byla *Brendon Pty Ltd v Russell*), o paprasčiausias nustatymas, kad apribojimai veikia „protingu atstumu“ yra negaliojantis dėl nepakankamo apibrėžtumo (1961 m. byla *Peters Ice Cream (Vic) Ltd v Todd*)[1051]. Nustatydami minėtą spindulį teismai atsižvelgia į tokius faktorius, kaip geografinė klientų, sudarančių firmos prestižą, teritorija, teritorija, kurioje perleidėjas prekiauja ir atstumas tarp verslo ir kito to paties pobūdžio verslo nustatytoje teritorijoje[1052]. Manytume, kad toks „spindulio“ metodas gali būti tinkamas labai lokalinių verslų atveju (pvz., automobilių kuro degalinių ir pan.), kai konkretaus verslo vykdymo teritorija gali būti apibrėžta keletu ar keliolika kilometrų ir kai verslo sėkmė bei pelningumas priklauso nuo to, kokiu atstumu nuo konkretaus verslo savo verslus vykdo konkurentai.

[1049] ETT 1985-07-11 d. sprendimas byloje Nr. 42/84, *Remia BV ir kt. v. Europos Komisija*. [1985] ETA 2545.

[1050] Pvz., Komisijos 1976-07-26 d. sprendimas dėl proceso pagal EEB Sutarties 85 straipsnį (byla Nr. IV/28.996 – *Reuter/BASF*) (76/743/EEC). [1976] OL L254/40. 3 p.; Komisijos 1983-12-12 d. sprendimas dėl proceso pagal EEB Sutarties 85 straipsnį (byla Nr. IV/30.389 – *Nutricia/de Rooij* ir IV/30.408 - *Nutricia/Zuid-Hollandse Conservenfabriek*) (83/670/EEC). [1983] OL L376/22. 30 p.; Komisijos 1997-02-14 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.884 – *KNP BT/Bunzl/Wilhelm Seiler*). [1997] OL C110/9. 17 p., Komisijos 1999-04-12 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1482 – *Kingfisher/Grosslabor*). [1999] OL C176/12. 27 p.; Komisijos 2000-08-04 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1979 – *CDC/Banco Urquijo/JV*). [2001] OL C029/8. 18 p.; Komisijos 2001-04-06 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.2355 – *Dow/Enichem Polyurethane*). [2001] OL C138/11. 28 p.

[1051] Christensen, S. A.; Duncan, W.D., p. 198.

[1052] *Ibid*.

Paprastai nekonkuravimo susitarimo galiojimo teritorija apibrėžiama konkrečios valstybės (valstybių) teritorija arba konkretaus vienos valstybės regiono (teritorinio administracinio vieneto) teritorija. Svarbiausia, kad būtų įmanoma nustatyti geografinės teritorijos ribas, kuriose taikomi konkuravimo apribojimai, ir kad ta teritorija neviršytų teritorijos, kurioje realiai buvo vykdomas verslas iki perleidimo. Dideles teritorijas apimančios sąvokos, tokios kaip „visoje Europoje“, „visame pasaulyje“ ir pan., paprastai negali būti pripažintos protingu teritorijos apibrėžimu. Pvz., *Nutricia* byloje[1053] Europos Komisija konstatavo, kad sutartyje nurodyta nekonkuravimo teritorija, apimanti visą Europos Bendriją (sutartyje teritorija buvo apibrėžta naudojant frazę „bet kurioje Europos šalyje”), reiškia per plačius ir nebūtinus konkuravimo suvaržymus, kadangi sutarties sudarymo metu įgyjama įmonė veikė tik trijose Valstybėse Narėse ir perleidėjas neturėjo reputacijos kitose Valstybėse Narėse, todėl jeigu pardavėjas pradėtų veiklą tose valstybėse, negalima būtų teigti, kad tai nesąžininga pirkėjo atžvilgiu. Tiesa, pvz., *Nordenfelt v Maxim Nordenfelt Guns and Ammunition Co Ltd* byloje (1894 m.) Jungtinės Karalystės Lordų Rūmai patvirtino susitarimą, kuris draudė verslo perleidėjui vykdyti verslą bet kur pasaulyje, atsižvelgdami į verslo pobūdį ir ribotą skaičių klientų visame pasaulyje[1054]. Tai patvirtina galimybę nustatyti ir geografiniu požiūriu labai plačią apribojimų taikymo teritoriją, tačiau toks nekonkuravimo susitarimas gali būti pripažintas protingu tik išimtinais atvejais, kai tai suponuoja konkretaus atvejo aplinkybės (pvz., perleidžiamas verslas yra labai specifinis bei retas pasaulyje, ir perleidžiamos įmonės produkcijos (paslaugų) rinka apima visą pasaulį bei praktiškai nėra kitų įmonės konkurentų).

Nekonkuravimo įsipareigojimų taikymo geografinė sritis gali būti išplėsta ir į teritorijas, į kurių rinką pardavėjas planavo patekti sandorio metu, jei jis jau yra investavęs į pasirengimą tokiam žingsniui[1055]. Tačiau tokie atvejai taip pat yra labiau išimtiniai.

Atkreiptinas dėmesys, kad Konkurencijos taryba, vertindama koncentraciją vykdančių šalių prisiimtus nekonkuravimo įsipareigojimus, visiškai nekalba apie teritorinį nekonkuravimo sąlygos taikymo aspektą[1056]. Tik viename nutarime[1057] nurodoma, kad leidžiamas nekonkuravimo apribojimas šalių sutartyje apibrėžtoje teritorijoje. Tačiau ir pastarajame nutarime ši informacija yra konfidenciali ir nenurodoma, kokia teritorija apimama,

---

[1053] Komisijos 1983-12-12 d. sprendimas dėl proceso pagal EEB Sutarties 85 straipsnį (byla Nr. IV/30.389 – *Nutricia/de Rooij* ir IV/30.408 - *Nutricia/Zuid-Hollandse Conservenfabriek*) (83/670/EEC). [1983] OL L376/22. 33 p.

[1054] Christensen, S. A.; Duncan, W.D., p. 198.

[1055] Komisijos pranešimo dėl susijusių apribojimų 22 p.

[1056] Konkurencijos tarybos 2002-09-26 d. nutarimas Nr. 106 dėl leidimo “*International Business Machines Corporation*” vykdyti koncentraciją; Konkurencijos tarybos 2002-12-19 d. nutarimas Nr. 144 dėl leidimo UAB „Minordija“ vykdyti koncentraciją; Konkurencijos tarybos 2003-11-13 d. nutarimas Nr. 1S-131 dėl leidimo AB bankui „Hansabankas“ vykdyti koncentraciją.

[1057] Konkurencijos tarybos 2002-07-18 d. nutarimas Nr. 83 dėl leidimo *Dragsbaek Margarinefabrik A/S* vykdyti koncentraciją.

neanalizuojamas jos protingumas. Nutarimų teksto formuluotės suponuoja, kad šalys arba visai nenustatė apribojimų taikymo teritorinių ribų, arba jos buvo abstrakčiai apibrėžtos visos Lietuvos teritorija (rinka). Manytume, kad Konkurencijos taryba, spręsdama dėl konkrečių konkuravimo apribojimų leistinumo, turėtų vertinti visus apribojimų protingumą pagrindžiančius aspektus, tame tarpe ir apribojimų taikymo teritoriją. Be abejo, atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teritorija (rinka) nėra didelė, protingumo kriterijų neretai atitiks ir teritorijos apibrėžimas visos Lietuvos teritorija. Tačiau konkrečiu atveju, atsižvelgiant į konkretaus verslo pobūdį, teritorinį paplitimą ir pan., protingumo kriterijus gali atitikti tik siauresnės teritorijos (pvz., konkrečios apskrities, rajono, miesto) ribos.

Taigi, nekonkuravimo susitarimų taikymo teritorija atitiks protingumo kriterijų, jeigu ji apims tik tas rinkas, kuriose *realiai buvo vykdomas verslas* iki perleidimo, arba į kurias pardavėjas planavo patekti sandorio metu ir jau yra *investavęs* į atitinkamą pasirengimą.

5.2.2.4. Nekonkuravimo įsipareigojimų galiojimo trukmė

Vienas reikšmingiausių faktorių, lemiančių nekonkuravimo susitarimų proporcingumą (protingumą), yra jų galiojimo trukmė. Kaip pažymėjo Europos Komisija, pirkėjo teisėtų interesų apsauga turi būti apribota laikotarpiu, kuris reikalingas aktyviai konkuruojančiam pirkėjui perimti nesumažėjusią įmonės rinkos padėtį, tokią, kokia ji buvo perleidimo metu[1058].

Neįmanoma nustatyti universaliai tinkamo konkuravimo apribojimų taikymo laikotarpio. Iš principo, konkurencijos draudimas neturi viršyti laikotarpio, kuris reikalingas pirkėjui, dedant protingas pastangas, konsoliduoti perimtą verslo tokiu būdu, kad jis galėtų atlaikyti pardavėjo konkuravimo iššūkius nepatiriant rimtų pasekmių[1059]. Todėl kiekvienas nekonkuravimo laikotarpis turi būti vertinamas konkrečių aplinkybių kontekste. Europos Komisija savo sprendimuose yra išdėsčiusi tam tikras rekomendacijas, į kokias aplinkybes, faktorius ir aspektus, turėtų būti atsižvelgiama, sprendžiant dėl nekonkuravimo sąlygos galiojimo trukmės protingumo. Savo 1983 m. sprendime *Nutricia* byloje Komisija nurodė tokius reikšmingus faktorius: a) kiek laiko užims verslo pirkėjui susikurti klientūrą; b) kaip dažnai klientai atitinkamoje rinkoje keičia prekių ženklus ir tipus (ryšyje su jų rodomu lojalumo prekės ženklui laipsniu); c) kaip greitai nauji produktai ateina į rinką ar nauji prekių ženklai yra priimami klientų; d) po kiek laiko po verslo pardavimo perleidėjas be apribojančios sąlygos galėtų

[1058] Komisijos 1976-07-26 d. sprendimas dėl proceso pagal EEB Sutarties 85 straipsnį (byla Nr. IV/28.996 – *Reuter/BASF*) (76/743/EEC). [1976] OL L254/40; Komisijos 1983-12-12 d. sprendimas dėl proceso pagal EEB Sutarties 85 straipsnį (byla Nr. IV/30.389 – *Nutricia/de Rooij* ir IV/30.408 - *Nutricia/Zuid-Hollandse Conservenfabriek*) (83/670/EEC). [1983] OL L376/22. 27 p.

[1059] Picot, G., p. 64.

sėkmingai grįžti į rinką ir atgauti savo senus klientus[1060]. Vėliau šias rekomendacijas praktiškai atkartojo ETT savo 1985 m. sprendime *Remia BV ir kt. v. Europos Komisija* byloje[1061]. Be to, Europos Komisija yra pažymėjusi, kad turi būti atsižvelgta į tokias organizacines problemas, kurios gali kilti, kol naujai įgyta įmonė integruojama į pirkėjo įmonę ar grupę, taip pat į tokius faktorius, kaip perleidžiamos pažangios patirties (angl. *know-how*) pobūdis, jos panaudojimo galimybės ir pirkėjo patirtis[1062]. Naudinga vertinimo aplinkybe taip pat gali būti lydinčiųjų sutarčių, tokių kaip laikina teisė pirkėjui naudoti pardavėjo prekės ženklus arba pardavimų pajėgas, trukmė[1063].

Kaip minėjome, nekonkuravimo įsipareigojimai yra pagrįsti, jeigu pirkėjas realiai turi saugotiną verslo interesą. Todėl jeigu pirkėjas ilgam pasitraukia iš verslo, nesistengdamas išlaikyti verslo vertę, tuomet jam daugiau nereikalinga apsauga prieš pardavėją ir pardavėjas gali laisvai iš naujų įeiti į rinką, nepažeisdamas savo susitarimo[1064].

Komisijos pranešime dėl susijusių apribojimų (20 p.) yra nustatyti konkretūs terminai, kurių ribose Komisija nekonkuravimo sąlygas paprastai laiko pateisinamomis: 1) dvejų metų terminas - kai verslo perleidimas apima tik firmos prestižą (angl. *goodwill*); ir 2) ne ilgesnis kaip trejų metų terminas - kai perleidimas apima tiek firmos prestižo (angl. *goodwill*), tiek ir pažangiosios patirties (angl. *know-how*) perdavimą. Paminėtina, kad iki 2001 m. galiojusiame Komisijos pranešime dėl koncentracijoms taikomų papildomų apribojimų buvo nustatytas penkerių metų maksimalus terminas, tačiau vėliau Europos Komisija eilėje savo sprendimų[1065] ir galiausiai 2001 m. Pranešime dėl būtinų ir su įmonių koncentracija tiesiogiai susijusių apribojimų (2001/C 188/03) šį terminą sutrumpino iki trejų metų. Galbūt tokį Komisijos sprendimą lėmė tai, kad šiuolaikinis verslas yra labiau dinamiškas ir svarbi komercinė informacija greičiau pasensta bei netenka savo vertės, todėl atitinkamai apsaugos teisėtiems pirkėjo verslo interesams reikia trumpesnį laiką. Taip pat pažymėtina, kad minėti Komisijos pranešime dėl susijusių apribojimų nustatyti terminai, vis dėlto, yra orientacinio pobūdžio ir

[1060] Komisijos 1983-12-12 d. sprendimas dėl proceso pagal EEB Sutarties 85 straipsnį (byla Nr. IV/30.389 – *Nutricia/de Rooij* ir IV/30.408 - *Nutricia/Zuid-Hollandse Conservenfabriek*) (83/670/EEC). [1983] OL L376/22. 28 p.

[1061] ETT 1985-07-11 d. sprendimas byloje Nr. 42/84, *Remia BV ir kt. v. Europos Komisija*. [1985] ETA 2545.

[1062] Komisijos 1976-07-26 d. sprendimas dėl proceso pagal EEB Sutarties 85 straipsnį (byla Nr. IV/28.996 – *Reuter/BASF*) (76/743/EEC). [1976] OL L254/40.

[1063] Komisijos 1983-12-12 d. sprendimas dėl proceso pagal EEB Sutarties 85 straipsnį (byla Nr. IV/30.389 – *Nutricia/de Rooij* ir IV/30.408 - *Nutricia/Zuid-Hollandse Conservenfabriek*) (83/670/EEC). [1983] OL L376/22. 29 p.

[1064] Kohn, G. P., p. 699.

[1065] Pvz., Komisijos 1998-04-02 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1127 – *Nestlé/Dalgety*). [1998] OL C143/28. 33 p.; Komisijos 2000-09-01 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.2077 – *Clayton Dubilier & Rice/Iteltel*). [2000] OL C352/7. 15 p.; Komisijos 2001-03-02 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.2305 – *Vodafone Group PLC/Eircell*). [2001] OL C128/3. 21-22 p.

išimtiniais atvejais gali būti pateisinamas ilgesnis nekonkuravimo laikotarpis[1066]. Tačiau jeigu nėra aplinkybių (pvz., įmonės veikla neapima aukštųjų technologijų), kurios įgalintų pirkėją siekti ypatingos apsaugos, ilgesni terminai nelaikomi pateisinamais[1067].

Kitose Europos valstybėse taip pat yra nustatyti konkretūs terminai, pateisinantys konkuravimo apribojimus. Dauguma valstybių iš esmės perėmė Europos Komisijos siūlomus terminus. Pvz., Ispanijoje pardavėjo nekonkuravimas laikomas pateisinamas dviejų metų laikotarpiui, o išimtiniais atvejais – iki trijų metų[1068]. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas (BGH) 1989 m. sprendime nurodė bendrą dviejų metų apribojimą[1069]. Kita vertus, vadovaujantis Europos Komisijos ir Vokietijos Federalinės kartelių tarnybos nuomone, praktikoje nekonkuravimo įsipareigojamai dažnai sutariami laikotarpiui iki trijų metų[1070]. Tiesa, pvz., Vokietijos teismų praktikoje leistinu buvo pripažintas ir penkerių metų trukmės konkurencijos draudimo laikotarpis, nustatytas siekiant išvengti bankroto įsigijus gamybos ir distribucijos įmonę[1071]. Kai kuriose valstybėse (pvz., Airijoje, Italijoje, Švedijoje) įsigijimams, apimantiems tik firmos prestižą, nustatytas dviejų metų terminas, tačiau sudėtingesniems įsigijimams (apimantiems ir *know-how*, aukštąsias technologijas ir pan.) nustatytas ilgesnis – penkerių metų terminas[1072]. Tuo tarpu Jungtinėje Karalystėje konkretūs terminai nėra nustatyti. Čia teismai teikia pirmenybę laiko tarpui, dėl kurio sutartų dvi šalys, turinčios lygią derybinę galią, o konkretus terminas labai priklauso nuo verslo pobūdžio (pvz., pripažįstama, kad tam tikrais atvejais gali būti pagrįsti apribojimai visam perleidėjo gyvenimui)[1073].

Lietuvos Konkurencijos tarybos aktualių nutarimų analizė rodo, kad Konkurencijos taryba, pripažindama nekonkuravimo įsipareigojimus verslo perleidimo atveju, atsižvelgia į draudimo konkuruoti laikinumą. Tačiau viename iš priimtų keturių nutarimų apskritai

---

[1066] Pvz., *Volvo/Renault* byloje Komisija, atsižvelgdama į santykinai aukštą klientų lojalumo laipsnį sunkvežimių rinkose ir ilgą sunkiųjų sunkvežimių ekonominio naudojimo laiką, leistinu pripažino penkerių metų nekonkuravimo laikotarpį (Komisijos 2000-09-01 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (Byla Nr. IV/M.1980 – *Volvo/Renault*). [2000] OL C301/23. 56 p.). Kitoje byloje Komisija pripažino, kad perleidžiama skaitmeninė technologija nusipelno specialios apsaugos, ir, atsižvelgdama į įtrauktą *know-how* ir tokios technologijos ekonominio naudojimo laiką (apie 5-7 metai), šalių sutartą nekonkuravimo septynerių metų terminą sutrumpino iki penkerių (Komisijos 1998-10-23 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1298 – *Kodak/Imation*). [1999] OL C017/2. 73 p.).

[1067] Pvz., mūsų minėtoje *Nutricia* byloje Komisija nepatvirtino šalių sutartų dešimties ir septynių metų nekonkuravimo konkrečiose verslo srityse terminų ir priimtinais laikė atitinkamai keturių ir dviejų metų terminus (Komisijos 1983-12-12 d. sprendimas dėl proceso pagal EEB Sutarties 85 straipsnį (byla Nr. IV/30.389 – *Nutricia/de Rooij* ir IV/30.408 - *Nutricia/Zuid-Hollandse Conservenfabriek*) (83/670/EEC). [1983] OL L376/22. 31, 34 p.).

[1068] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, p. 450.

[1069] Stewart, Ch. E., p. 225.

[1070] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 187.

[1071] Picot, G., p. 64.

[1072] *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence*, *op. cit*., p. 229, 268, 464-465.

[1073] Christensen, S. A.; Duncan, W.D., p. 199-200.

nenurodyta, dėl kokio nekonkuravimo sąlygos termino šalys susitarė[1074], o kituose nutarimuose leistinais buvo pripažinti skirtingi terminai: dviejų[1075], trijų[1076], penkių metų[1077]. Panašu, kad Konkurencijos taryba giliau neanalizavo konkretaus termino protingumo, savo nutarimuose nepateikė argumentų, kodėl priimtinas būtent toks terminas, o tiesiog patvirtino šalių sutartą terminą.

Taigi manytume, kad Konkurencijos taryba turėtų laikytis Europos Komisijos formuojamos praktikos ir protingais laikyti ne ilgesnius kaip *dvejų metų* (kai perleidžiamas tik firmos prestižas) ir *trejų metų* (kai perleidžiamas tiek firmos prestižas (angl. *goodwill*), tiek ir pažangioji patirtis (*know-how*) nekonkuravimo sąlygos terminus. Ilgesni terminai galėtų būti pripažinti tik išimtiniais atvejais, jeigu konkretaus atvejo aplinkybės (pvz., perleidimas apima aukštųjų technologijų perdavimą, ilgas produkcijos ekonominio naudojimo laikas ir pan.) pateisina ypatingos pirkėjo interesų apsaugos būtinumą.

5.3. Atsakomybė už nekonkuravimo įsipareigojimų pažeidimą

Nekonkuravimo susitarimo pažeidimas gali sukelti teisines pasekmes tik tuomet, jeigu pats susitarimas pripažįstamas galiojančiu (vykdytinu), t.y. jeigu teismas konstatuoja, jog išpildytos visos aukščiau mūsų aptartos tokio susitarimo teisėtumo (leistinumo) sąlygos – jis yra sudarytas teisėtam tikslui ir yra proporcingas (protingas) subjektų, turinio (dalyko), teritorijos ir trukmės aspektais.

Visų pirma, toks pažeidimas gali būti laikomas sutarties pažeidimu. Atitinkamai atsakovui galėtų būti taikoma sutartinė atsakomybė – priteisiami ieškovo patirti nuostoliai ir (arba) netesybos, jeigu pastarosios numatytos nekonkuravimo susitarime. Antra vertus, tinkamai sudaryto ir visas teisėtumo (leistinumo) sąlygas atitinkančio nekonkuravimo susitarimo pažeidimas galėtų būti laikomas nesąžiningos konkurencijos veiksmais (LR KĮ 16 str.), kadangi verslo pardavėjas, pažeisdamas prisiimtus nekonkuravimo įsipareigojimus ir pasinaudodamas specifinėmis turimomis žiniomis apie pirkėjo perimtą verslą, nesąžiningai konkuruoja su pirkėju. Todėl pirkėjas turi teisę pasinaudoti LR KĮ nustatytais pažeistų teisių gynybos būdais, konkrečiai - kreiptis į teismą su ieškiniu dėl neteisėtų veiksmų nutraukimo ir (arba) padarytos žalos atlyginimo (17 str. 1 d. 1-2 p.). Pritartume užsienio literatūroje išsakomai nuomonei, kad teismai pirmumą turėtų teikti būtent nuostolių atlyginimui, o sprendimą dėl įpareigojimo nutraukti

[1074] Konkurencijos tarybos 2003-11-13 d. nutarimas Nr. 1S-131 dėl leidimo AB bankui „Hansabankas“ vykdyti koncentraciją.
[1075] Konkurencijos tarybos 2002-07-18 d. nutarimas Nr. 83 dėl leidimo *Dragsbaek Margarinefabrik A/S* vykdyti koncentraciją.
[1076] Konkurencijos tarybos 2002-12-19 d. nutarimas Nr. 144 dėl leidimo UAB „Minordija“ vykdyti koncentraciją.
[1077] Konkurencijos tarybos 2002-09-26 d. nutarimas Nr. 106 dėl leidimo “*International Business Machines Corporation*” vykdyti koncentraciją.

neteisėtus veiksmus priimti tik tada, kai nuostolių atlyginimas yra neadekvatus teisių gynimo būdas ir yra besitęsianti grėsmė verslo pirkėjui[1078].

Kokių būtent nuostolių turi teisę reikalauti verslo pirkėjas pardavėjui pažeidus nekonkuravimo susitarimą? Kaip minėjome, Lietuvos teismų praktikoje iki šiol nebuvo bylų, kuriose būtų nagrinėjami verslo pardavėjo ir pirkėjo sudaryto nekonkuravimo susitarimo aspektai, įskaitant ir atlygintinų nuostolių klausimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išnagrinėjęs tik keletą bylų, susijusių su darbdavio ir darbuotojo sudarytais nekonkuravimo susitarimais[1079] bei kitais buvusio darbuotojo nesąžiningos konkurencijos klausimais. Tokiose bylose pateiktus Teismo išaiškinimus tam tikra apimtimi galėtume pritaikyti ir mūsų analizei.

Visų pirma, paminėtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. išnagrinėta byla *UAB „Baldų rojus“ v. G. O.*[1080] Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad iš LR KĮ 46 str. 1 dalies normos darytina išvada, kad žala, padaryta nesąžininga konkurencija, turi būti apskaičiuojama ir įrodoma remiantis bendraisiais žalos atlyginimo principais, įtvirtintais LR CK, todėl į žalos apimtį gali patekti tiek ieškovo negautos pajamos (LR CK 6.249 str. 1 d.), tiek ir atsakovo gauta turtinė nauda už tą laikotarpį, per kurį jis atliko nesąžiningos konkurencijos veiksmus (LR CK 6.249 str. 2 d.). Toje byloje ieškovo nuostoliais, be kita ko, buvo pripažintas ir pelno skirtumas tarp pelno, kurį ieškovas iš konkretaus kliento gavo iki nesąžiningos konkurencijos pradžios ir pelno, kuris buvo gautas atsakovui pradėjus nesąžiningai konkuruoti. Kitoje byloje teismai ieškovui priteisė ieškovo prarastas pajamas dėl terminuotos sutarties su vienu iš atsakovo perviliotų klientų nutraukimo[1081].

Iš esmės galima būtų pritarti pozicijai, kad nekonkuravimo susitarimo pažeidimo atveju verslo pirkėjas galėtų reikalauti tiek dėl tokių pardavėjo veiksmų prarastų pajamų, tiek ir pardavėjo gautos naudos. Tačiau, kaip pažymėjo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas[1082] bei nurodoma užsienio literatūroje[1083], esant nesąžiningai konkurencijai ieškovui padarytų nuostolių dydį ir priežastinį ryšį yra labai sudėtinga nustatyti (įrodyti)[1084]. Todėl, šalims sutartyje

---

[1078] Christensen, S. A.; Duncan, W.D., p. 214.

[1079] LAT CBS 2003-06-05 d. nutartis c. b. *D.Baliūnas v. UAB „Kemira GrowHow“* (bylos Nr. 3K-7-408/2003); LAT CBS 2005-02-14 d. nutartis c. b. *R. J. J. v. UAB „Filana“* (bylos Nr. 3K-3-65/2005); LAT CBS 2007-10-22 d. nutartis c. b. *UAB„Docpartner“ v. L. V.* (bylos Nr. 3K-3-415/2007). *Teismų praktika*. 2008, Nr. 28, p. 138-148.

[1080] LAT CBS 2007-05-08 d. nutartis c. b. *UAB „Baldų rojus“ v. G. O.* (bylos Nr. 3K-3-197/2007).

[1081] LAT CBS 2007-10-31 d. nutartis c. b. *UAB „Prekybos marketingo paslaugos“ v. R. Č. ir UAB „Rinkodaros ir prekybos paslaugos“* (bylos Nr. 3K-3-485/2007).

[1082] LAT CBS 2007-05-08 d. nutartis c. b. *UAB „Baldų rojus“ v. G. O.* (bylos Nr. 3K-3-197/2007).

[1083] Shadowen, S. D.; Voytek, K., p. 1433.

[1084] JAV mokslininkai S. D. Shadowen ir K. Voytek nurodo, kad pardavėjo konkuruojant gauta nauda gali neturėti būtino ryšio su pirkėjo patirtais nuostoliais. Pvz., jeigu pirkėjo nupirkta įmonė yra santykinai maža, o pardavėjas pažeidžia susitarimą atidarydamas dvigubai didesnę įmonę, atlyginimas, grindžiamas pardavėjo gauta nauda, panašu, kad per daug kompensuos pirkėjui. Priešingai, jeigu pirkėjas įsigyja didelę įmonę, o pardavėjas pažeidžia susitarimą atidarydamas mažą įmonę arba įsidarbindamas kitoje firmoje, atlyginimas, grindžiamas pardavėjo gauta nauda, panašu, kad nepadengs pirkėjo nuostolių. Pirkėjo negautos pajamos, anot minėtų mokslininkų, taip pat yra netinkamas matas, kadangi sudėtinga nustatyti priežastinį ryšį tarp pažadėtojo elgesio ir poveikio pirkėjo

nesusitarus dėl konkrečių netesybų, verslo pirkėjui gali būti labai sunku apginti savo pažeistus interesus. Bet kuriuo atveju, teismas, spręsdamas dėl priteistinų nuostolių dydžio, turėtų įvertinti nekonkuravimo susitarimą pažeidusios šalies veiksmų pobūdį, galimas neigiamas pasekmes kitos šalies teisėtiems interesams ir kitas konkrečios bylos aplinkybes.

Apibendrindami galime pasakyti, kad nekonkuravimo susitarimo pažeidimas, visų pirma, leis atsakovui taikyti *sutartyje nurodytas pasekmes* (nuostolių atlyginimą ir (arba) numatytų netesybų sumokėjimą). Antra vertus, tai galėtų būti laikoma ir *nesąžiningos konkurencijos veiksmais* LR KĮ 16 straipsnio prasme. Todėl pirkėjas turėtų teisę kreiptis į teismą su ieškiniu dėl *neteisėtų veiksmų nutraukimo* ir (arba) padarytos *žalos*, įskaitant pirkėjo *prarastas pajamas* ir pardavėjo iš neteisėtų veiksmų *gautą naudą*, atlyginimo (LR KĮ 17 str. 1 d. 1-2 p.).

5.4. Penktojo skyriaus apibendrinimas

Šiuo skyriumi buvo siekiama ištirti verslo perleidimo kontekste sandorio šalių sudaromus nekonkuravimo susitarimus (įsipareigojimus), išskirti (diagnozuoti) tokių susitarimų teisėtumo (leistinumo) sąlygas bei nustatyti jų pažeidimo pasekmes.

Atlikto tyrimo pagalba nustatėme, kad įstatymas nepakankamai apsaugo verslo pirkėją nuo nesąžiningų pardavėjo konkurencinių veiksmų, todėl šalys neretai sudaro nekonkuravimo susitarimus. Deja, tenka konstatuoti, kad Lietuvoje iki šiol nėra suformuluotų aiškių tokių nekonkuravimo susitarimų teisėtumo (leistinumo) sąlygų. Remdamiesi atlikta analize, manytume, kad nekonkuravimo susitarimų teisėtumo sąlygos turėtų būti šios: 1) *teisėtas apribojimų tikslas*; ir 2) *apribojimų proporcingumas (protingumas)* jų *trukmės*, *dalyko (turinio)*, geografinės taikymo srities (*teritorijos*) ir *subjektų* aspektais.

Pirmoji sąlyga reiškia, kad tokių susitarimų tikslas turi būti siekis apsaugoti teisėtus šalių (paprastai verslo pirkėjo) interesus, užtikrinti nesumažėjusios vertės objekto (įmonės, verslo) perleidimą pirkėjui. Šią sąlygą taip pat apibūdina du objektyvaus pobūdžio kriterijai - *tiesioginės sąsajos* ir *būtinumo* konkrečios koncentracijos vykdymui. Bet kuriuo atveju reiktų nustatyti, ar šalis, kuriai įsipareigojama, iš tikrųjų (realiai) turi interesą, kuriam reikalinga apsauga.

Antroji sąlyga reikalauja, kad nekonkuravimo susitarimai būtų *proporcingi (protingi)*, t.y. nesuvaržantys konkurencinių veiksmų daugiau, negu protingai būtina teisėtam tikslui pasiekti. Konkuravimo apribojimų protingumas turi būti vertinamas konkrečių aplinkybių kontekste kompleksiškai analizuojant šių aspektų protingumą (proporcingumą): 1) apribojimų *subjektų* (paprastai pateisinamas konkuravimo apribojimų nustatymas tik *aktyviam akcijų pardavėjui*); 2)

pajamoms, o pačių negautų pajamų apskaičiavimas yra nepaprastai sudėtingas (žr. Shadowen, S. D.; Voytek, K., p. 1433).

turinio (nekonkuravimo sąlyga turi apimti *tik su parduotu verslu susijusias faktines bendrovės ūkinės-komercinės veiklos rūšis*); 3) geografinės apribojimų taikymo *teritorijos* (paprastai ji turėtų apimti tik tas rinkas, kuriose *realiai buvo vykdomas verslas* iki perleidimo); ir 4) apribojimų taikymo *trukmės* (konkuravimas turi būti apribotas laikotarpiu, kuris reikalingas aktyviai konkuruojančiam pirkėjui perimti iš pardavėjo nesumažėjusią įmonės rinkos padėtį; orientaciniai terminai turėtų būti ne ilgesnis kaip dvejų metų laikotarpis tik firmos prestižo perleidimo atveju ir ne ilgesnis kaip trejų metų laikotarpis, kai perleidžiamas tiek firmos prestižas, tiek ir pažangioji patirtis).

Taip pat pažymėtina, kad nekonkuravimo susitarimo pažeidimo atveju atsakovui gali būti taikomos *sutartyje nurodytos pasekmės* (nuostolių atlyginimas ir (arba) numatytų netesybų sumokėjimas). Antra vertus, tokio susitarimo pažeidimas galėtų būti laikomas ir *nesąžiningos konkurencijos veiksmais*, todėl pirkėjas turėtų teisę kreiptis į teismą dėl *neteisėtų veiksmų nutraukimo* ir (arba) padarytos *žalos*, įskaitant pirkėjo *prarastas pajamas* ir pardavėjo iš neteisėtų veiksmų *gautą naudą*, atlyginimo (LR KĮ 17 str. 1 d. 1-2 p.).

IŠVADOS

Atliktos visapusiškos su nagrinėjama tema susijusių aktualių Lietuvos ir užsienio teisės aktų, teismų praktikos bei mokslinės literatūros mokslinės analizės pagalba galime konstatuoti, kad iškeltas tyrimo tikslas buvo pasiektas, uždaviniai išspręsti, ginamieji teiginiai pasitvirtino, ką pagrindžia šios žemiau pateikiamos pagrindinės išvados:

Dėl uždarosios bendrovės akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo sampratos[1085]:

1. Verslo perleidimu bendrovės akcijų pirkimas-pardavimas turėtų būti pripažintas tuomet, kai tokio sandorio *ekonominis tikslas* (abiejų sandorio šalių tikroji valia) yra perleisti verslą (įmonę), o ne paprasčiausiai bendrovės akcijas kaip vertybinius popierius. Minėtas sandorio tikslas gali būti nustatytas pagal šiuos pagrindinius kriterijus: 1) perleidžiamų *akcijų kiekis*; 2) perleidžiamos *veikiančios (realiai verslą vykdančios)* bendrovės akcijos. Be to, fakultatyviniais kriterijais gali būti sandorio *kainos dydis ir struktūra* bei *kitos sandorio sąlygos (aplinkybės)*.

Bendrovės akcijų pardavimo pripažinimą verslo perleidimu turėtų lemti tik tokio akcijų kiekio perleidimas, kuris faktiškai reiškia *verslo (kaip komercinės veiklos) ekonominio valdytojo pasikeitimą*, kai iš vieno subjekto kitam *perduodamos* (visam laikui arba laikinai) *teisės/galimybės priimti ekonominius ir strateginius sprendimus* vykdant konkretų verslą (komercinę veiklą) ir *teisės/galimybės disponuoti pelnu/nuostoliu* iš tos veiklos. Kaip taisyklė, sandorio objektu turėtų būti *dviejų trečdalių ar didesnė* balsavimo teisių dauguma, jeigu bendrovės įstatai nenustato didesnės daugumos. Mažesnio kiekio akcijų perleidimas taip pat gali būti pripažintas verslo perleidimu, jeigu akcijų įgijėjui verslo kontrolė perduodama kitokių sutarčių pagalba. Be to, *neturėtų būti įskaitomos pirkėjui jau priklausančios* konkrečios bendrovės akcijos. Reikšmingas kiekis gali būti perleistas ir keliais atskirais sandoriais, jeigu visus sandorius sieja vieninga šalių valia perleisti įmonės kontrolę ir tie sandoriai negali būti vertinami atskirai vienas nuo kito.

2. Verslo perleidimo požymius dažniausiai atitinka būtent *uždarųjų bendrovių*, t.y. bendrovių, kurių *akcijos negali būti platinamos viešai* ir kurių *akcijų perleidimui taikomi apribojimai*, akcijų perleidimas. Lietuva priskirtina tai valstybių grupei, kur uždarosios bendrovės formai buvo paliktas akcinio kapitalo požymis (t.y. kapitalo dalijimas į akcijas), ir Lietuvoje uždarosios bendrovės modelį atitinka uždaroji akcinė bendrovė (UAB).

Dėl ikisutartinės (derybų) akcijų pardavimo stadijos ypatumų[1086]:

[1085] Plačiau dėl padarytų išvadų ir jų pagrindimo šiuo aspektu žr. disertacijos 1.4 poskyrį (55-57 psl.).
[1086] Plačiau dėl padarytų išvadų ir jų pagrindimo šiuo aspektu žr. disertacijos 2.6 poskyrį (91-92 psl.).

3. Ikisutartinė (derybų) sandorio stadija uždarosios bendrovės akcijų pardavimo kaip verslo perleidimo būdo sandoriuose yra ypač svarbi. Be bendrųjų visiems sandoriams taikomų taisyklių (pvz., šalims nustatytų bendrųjų sąžiningumo, informavimo ir konfidencialumo pareigų) ikisutartinė stadija čia pasižymi šiais paminėtinais ypatumais:

- *informavimo pareiga labiau priskirtina akcijų pardavėjui*, kuris privalo atskleisti pirkėjui esminę informaciją tiek apie parduodamas *akcijas*, tiek ir apie bendrovės vykdomą *verslą (įmonę)*;
- tokiems sandoriams ypač yra būdingas perkamos bendrovės būklės patikrinimo (angl. *due diligence*) etapas. LR CK normų analizė leidžia daryti išvadą, kad egzistuoja *pirkėjo pareiga adekvačiai domėtis*, o šios pareigos neįvykdymas gali atimti iš pirkėjo galimybę vėliau pasinaudoti savo teisių gynimo būdais. Minimaliai toks patikrinimas turėtų apimti viešos informacijos bei pirkėjui itin reikšmingų perkamos bendrovės aspektų patikrinimą;
- Nukentėjusioji šalis gali reikalauti *tiesioginės žalos (nuostolių)* atlyginimo, *prarastos galimybės piniginės vertės* priteisimo, o pažeidus konfidencialumo pareigą - ir *skolininko gautos naudos* priteisimo. Negautos pajamos negali būti priteisiamos.

4. *Prarastos galimybės piniginės vertės* priteisimas galimas tik *išimtinais atvejais*, kai yra šios sąlygos: 1) nesąžiningos šalies elgesio nulemtas nukentėjusios šalies *pagrįstas tikėjimas* sutarties sudarymu; 2) nukentėjusiosios šalies atsisakymas *realių galimybių* sudaryti sutartį *su trečiuoju asmeniu*; 3) kaltosios šalies *nepagrįstas atsisakymas sudaryti sutartį*; 4) prarastos galimybės *realumo* įrodymas; 5) *priežastinis ryšys* tarp atsakovo neteisėtų veiksmų ir prarastos galimybės; 6) to reikalauja *teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai*; 7) paties *ieškovo pakankamas apdairumas bei rūpestingumas*. Vienu iš galimų nuostolių apskaičiavimo būdų (konkrečiai, kai nukentėjusioji šalis sudaro kitą, nesudarytąją pakeičiančią, pagrindinę sutartį) gali būti kainų skirtumo principas. Tokiu atveju priteistini nuostoliai turėtų būti apskaičiuojami, atsižvelgiant į sutarties, kuri nebuvo sudaryta su trečiuoju asmeniu, kainos ir sutarties, kuri galiausiai buvo sudaryta, kainos skirtumą.

Dėl uždarosios bendrovės akcijų pardavimo suvaržymų ir papildomų reikalavimų[1087]:

5. Lietuvoje pasirinkta „pirmumo sąlygos“ („pasiūlymo“) akcijų perleidimo apribojimų sistema - akcininkų pirmumo teisė įsigyti parduodamas uždarosios bendrovės akcijas. Objektinės pirmumo teisės išankstinis atsisakymas vertintinas kaip sandoris, ribojantis asmens teisnumą, ir todėl negaliojantis. Tačiau galimas prievolinių įsipareigojimų dėl ateityje atsirasiančios subjektinės pirmumo teisės prisiėmimas, jeigu prievolės dalykas bus pakankamai apibrėžtas, o pats įsipareigojimas bus sąžiningas, protingas, teisingas ir nediskriminuojantis.

[1087] Plačiau dėl padarytų išvadų ir jų pagrindimo šiuo aspektu žr. disertacijos 3.5 poskyrį (142-143 psl.).

6. Verslo perleidimo atveju yra reikšminga ir nacionalinė bei ES koncentracijų kontrolė. Abiem atvejais koncentracijų kontrolės taikymo bendrosios sąlygos yra: 1) *koncentracijos buvimas* (verslo perleidimas akcijų pardavimo būdu visuomet atitiks šią sąlygą); ir 2) tam tikrų *apyvartos kriterijų* viršijimas (akcijų perleidimo atveju skaičiuojamos akcijų pirkėjo ir įsigyjamos bendrovės apyvartos). Kita vertus, šalys gali pasiūlyti *pakankamus, išsamius*, *veiksmingus* ir *operatyvius* įsipareigojimus (*konkurencijos gynimo priemones*) neigiamo poveikio konkurencijai pašalinimui. Vis dėlto, tinkamais paprastai turėtų būti pripažįstami tik *struktūriniai*, bet ne elgesio įsipareigojimai.

7. Tam tikrais atvejais uždarosios bendrovės akcijų perleidimui gali reikėti gauti ir pardavėjo sutuoktinio, specifinių įmonių (bankų, draudimo įmonių) veiklą prižiūrinčių institucijų, šalių vidinių organų (jei tai numatyta įstatuose) ar šalių arba perleidžiamos bendrovės sudarytų sutarčių kontrahentų sutikimus (leidimus). Vienais atvejais sutikimo negavimas gali lemti akcijų perleidimo sandorio pripažinimą *niekiniu* (negavus specifinių įmonių veiklą prižiūrinčių institucijų leidimo), kitais – būti sandorio *ginčijimo pagrindu* (negavus sutuoktinio ar vidinių organų sutikimo), o dar kitais (negavus kontrahentų sutikimų (leidimų)) – galimos tik konkrečioje sutartyje numatytos pasekmės (*sutartinė atsakomybė*), bet ne sandorio ginčijimas (išskyrus, jeigu įrodomos visos *actio Pauliana* sąlygos).

8. Lietuvoje *nėra pagrindo nustatyti privalomos notarinės formos* uždarosios bendrovės akcijų perleidimui. Tačiau, teisinio aiškumo ir akcininkų sudėties skaidrumo užtikrinimo tikslais siūlytume įdiegti tokį *uždarosios bendrovės akcininkų duomenų viešos registracijos modelį*: 1) Juridinių asmenų registrui turi būti pranešama apie bet kokius uždarosios bendrovės akcininkų sudėties (akcininkų sąrašo) pasikeitimus; 2) pranešama ta pačia tvarka, kaip ir šiuo metu nustatyta pranešimui apie vienintelio akcininko duomenis; 3) be viešos registracijos šalys negali panaudoti akcijų perleidimo fakto prieš trečiuosius asmenis; 4) uždarosios bendrovės akcininkų sąrašas būtų viešas; 5) turėtų būti galimybė tokį pranešimą pateikti ir elektroniniu būdu.

Dėl uždarosios bendrovės akcijų pardavėjo atsakomybės už parduoto objekto trūkumus ypatumų[1088]:

9. Tais atvejais, kai akcijų pardavimas konkrečios bylos aplinkybėmis gali būti prilygintas verslo (įmonės) perleidimui, akcijų pirkėjui turėtų būti leidžiama pasinaudoti *įstatymine apsauga dėl daikto (įmonės) trūkumų*. Tokiu atveju galėtų būti taikomos bendrosios LR CK straipsniuose numatytos pirkėjo teisės, galbūt atsižvelgiant į LR CK 6.408 straipsnio nuostatas, reglamentuojančias įmonės su trūkumais perdavimo teisines pasekmes. Vis dėlto, didesnė akcijų pirkėjo apsauga gali būti užtikrinta sutartinių pardavėjo garantijų pagalba.

[1088] Plačiau dėl padarytų išvadų ir jų pagrindimo šiuo aspektu žr. disertacijos 4.6 poskyrį (178-180 psl.).

10. Įstatymas pardavėjo atsakomybę už parduoto objekto trūkumus apriboja išankstinio *pirkėjo žinojimo* (faktinio arba numanomo) taisykle, kuri netaikoma, jei pardavėjas prisiėmė sutartines *kokybės garantijas* ir (arba) *tyčia nuslėpė trūkumus*. Bendrovės būklės patikrinimo neatlikimas įsigyjant verslą akcijų perleidimo būdu gali būti pateisinamas tik *išimtinais atvejais*, kai akcijų pirkėjas turi pakankamą pagrindą pasitikėti objekto (tiek akcijų, tiek ir įmonės (verslo)) kokybe. Pirkėjo *faktiniam žinojimui* turėtų būti priskirtas ir pirkėjo agentų žinojimas (*priskirtasis žinojimas*). Vykdytinais pripažintini ir *aiškiai išreikšti* bei *protingi* sutartiniai akcijų pardavėjo atsakomybės apribojimai, išskyrus pardavėjo *tyčios* ir *didelio neatsargumo* atvejus.

11. Tais atvejais, kai akcijų pardavimas gali būti prilygintas verslo (įmonės) pardavimui, pirkėjas gali remtis suklydimu (apgaule) ne tik dėl akcijų, bet ir dėl *bendrovės (įmonės) savybių*, jeigu įrodys, kad šios konkrečios savybės (rodikliai) turėjo *esminės reikšmės* sandoriui.

Dėl verslo perleidimo šalių sudaromų nekonkuravimo susitarimų (įsipareigojimų)[1089]:

12. Nekonkuravimo susitarimai turėtų būti pripažinti teisėtais (leistinais), jeigu išpildomos šios sąlygos: 1) *teisėto apribojimų tikslo*; ir 2) *apribojimų proporcingumo (protingumo)* jų *trukmės*, *dalyko (turinio)*, geografinės taikymo srities (*teritorijos*) ir *subjektų* aspektais. Pirmoji sąlyga reikalauja, kad tokių susitarimų tikslas būtų šalių (paprastai *verslo pirkėjo*) *teisėtų interesų apsauga* - siekis užtikrinti *nesumažėjusios vertės* objekto (įmonės, verslo) perdavimą pirkėjui (*tiesioginės sąsajos* ir *būtinumo* koncentracijos vykdymui kriterijai). Antroji sąlyga reiškia, kad tokie susitarimai neturi suvaržyti konkurencinių veiksmų daugiau, negu *protingai būtina* teisėtam tikslui pasiekti, t.y. protingumo (proporcingumo) reikalavimus konkrečiu atveju turi atitikti: a) apribojimų *subjektai* (paprastai tik *aktyvus akcijų pardavėjas*); b) *turinys* (turi apimti tik su parduotu verslu *susijusias faktines* bendrovės ūkinės-komercinės veiklos rūšis); c) *teritorija* (paprastai tik tos rinkos, kuriose *realiai buvo vykdomas verslas* iki perleidimo); ir d) *trukmė* (paprastai du metai vien tik firmos prestižo perleidimo atveju ir trys metai, kai perleidžiamas tiek firmos prestižas, tiek ir pažangioji patirtis).

Nekonkuravimo susitarimo pažeidimo atveju atsakovui gali būti taikoma *sutartinė atsakomybė*. Pirkėjas taip pat turėtų teisę kreiptis į teismą dėl *neteisėtų veiksmų nutraukimo* ir (arba) padarytos *žalos*, įskaitant pirkėjo *prarastas pajamas* ir pardavėjo iš neteisėtų veiksmų *gautą naudą*, atlyginimo (LR KĮ 17 str. 1 d. 1-2 p.).

[1089] Plačiau dėl padarytų išvadų ir jų pagrindimo šiuo aspektu žr. disertacijos 5.4 poskyrį (204-205 psl.).

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

I. Siūlomi galiojančių Lietuvos Respublikos teisės aktų pakeitimai

1. Atsižvelgdami į pateiktas išvadas ir disertacijos 3.1.2.1 poskyryje (101-102 psl.) nurodytus argumentus bei motyvus, siūlytume **papildyti LR ABĮ 47 straipsnį 9 dalimi** ir išdėstyti ją taip:

„9. Kai uždarosios akcinės bendrovės akcijos parduodamos kitam bendrovės akcininkui, šis straipsnis netaikomas, jei ko kita nenumato bendrovės įstatai.“

2. Atsižvelgdami į disertacijos 3.3 poskyryje (127 psl.) nurodytus argumentus bei motyvus, siūlytume:

2.1. **Papildyti LR ABĮ 34 str. 4 dalį 2 punktu**, buvusius 2-8 punktus atitinkamai laikant 3-9 punktais, ir išdėstyti ją taip:

„4. Valdyba priima:

1) sprendimus bendrovei tapti kitų juridinių asmenų steigėja, dalyve;

2) sprendimus dėl bendrovės turimų kitų juridinių asmenų dalių (akcijų, pajų) perleidimo;

3) sprendimus steigti bendrovės filialus ir atstovybes;

4) <...> ...“

2.2. Taip pat **pakeisti LR ABĮ 34 str. 5 d.** ir išdėstyti ją taip:

"5. Įstatuose gali būti numatyta, kad valdyba, prieš priimdama šio straipsnio 4 dalies 2, 4, 5, 6 ir 7 punktuose nurodytus sprendimus, turi gauti visuotinio akcininkų susirinkimo pritarimą. Visuotinio akcininkų susirinkimo pritarimas nepanaikina valdybos atsakomybės už priimtus sprendimus.“

3. Atsižvelgdami į pateiktas išvadas ir disertacijos 3.4 poskyryje (139-141 psl.) nurodytus argumentus bei motyvus, siūlytume:

3.1. **Pakeisti LR ABĮ 14 str. 4 d.** ir išdėstyti ją taip:

„4. Asmuo, įsigijęs visas akcinės bendrovės akcijas ar bet kokią dalį uždarosios akcinės bendrovės akcijų, arba ~~šios~~ akcinės bendrovės visų akcijų savininkas ar bet kokios dalies uždarosios akcinės bendrovės akcijų savininkas, perleidęs dalį bendrovės akcijų kitam asmeniui, apie akcijų įsigijimą ar perleidimą ne vėliau kaip per 5 dienas nuo sandorio sudarymo turi pranešti bendrovei. Pranešime turi būti nurodytas įsigytų ar perleistų akcijų skaičius, akcijos nominali vertė ir duomenys apie akcijas perleidusį ir jas įsigijusį asmenį (fizinio asmens vardas,

pavardė, asmens kodas ir gyvenamoji vieta; juridinio asmens pavadinimas, teisinė forma, kodas ir buveinė).“

3.2. Taip pat **pakeisti LR ABĮ 37 str. 12 d.** ir išdėstyti ją taip:

„12. Kai visas akcinės bendrovės akcijas įsigyja vienas asmuo arba akcinės bendrovės visų akcijų savininkas perleidžia visas ar dalį bendrovės akcijų kitiems asmenims, taip pat įvykus bet kokiam uždarosios akcinės bendrovės akcijų perleidimui, bendrovės vadovas apie tai ne vėliau kaip per 5 dienas nuo šio Įstatymo 14 straipsnio 4 dalyje nurodyto pranešimo gavimo dienos turi pranešti juridinių asmenų registro tvarkytojui.“

3.3. Taip pat **pakeisti Juridinių asmenų registro nuostatų 23.1.2 p.** ir išdėstyti jį taip:

„23.1.2. duomenys apie akcinės bendrovės akcininką, kai akcinės bendrovės akcininkas yra vienas asmuo, taip pat duomenys apie uždarosios akcinės bendrovės akcininkus.“

4. Atsižvelgdami į pateiktas išvadas ir disertacijos 4.1.2.2 poskyryje (153-154 psl.) nurodytus argumentus bei motyvus, siūlytume **papildyti LR CK 6.327 str. 1 d.** ir išdėstyti ją taip:

„1. Parduodamų daiktų kokybė, kiekis ir kiti kriterijai turi atitikti sutarties sąlygas, o jeigu sutartyje nėra nurodymų, - įprastus reikalavimus. Jeigu parduodama teisė ar vertybinis popierius, įgalinantys valdyti daiktą ar įmonę, pardavėjas privalo perduoti pirkėjui ir patį daiktą ar įmonę, atitinkančius šioje straipsnio dalyje nurodytus reikalavimus.“

II. Rekomendacijos teismams, sprendžiant su uždarosios bendrovės akcijų pardavimu susijusias bylas

Remdamiesi atliktu tyrimu ir pateiktomis išvadomis, formuluotume tokias rekomendacijas teismams:

1. Kai teismui pateikiamas ieškinys dėl įsigytų akcijų ir (ar) bendrovės (įmonės, verslo) trūkumų ar kitų su uždarosios bendrovės akcijų perleidimu susijusių reikalavimų, teismams būtų tikslinga, visų pirma, įvertinti, ar konkrečios bylos atveju bendrovės akcijų pardavimas gali būti prilygintas verslo perleidimui. Atlikdami tokį įvertinimą, teismai turėtų vadovautis aukščiau mūsų išdėstytais kriterijais (žr. išvadą Nr. 1).

2. Spręsdami dėl uždarosios bendrovės akcijų pirkėjo reikalavimų, susijusių su paaiškėjusiais įsigytų akcijų ir (arba) bendrovės trūkumais, teismai turėtų atsižvelgti ir į paties pirkėjo veiksmus – konkrečiai, ar jis tinkamai įvykdė *pareigą domėtis*, t.y. ar jis atliko bendrovės būklės patikrinimą ir ar domėjosi perkama bendrove tiek, kiek domėtųsi bet kuris kitas atidus ir rūpestingas atitinkamo teisinio statuso ir profesionalumo akcijų pirkėjas (žr. išvadą Nr. 3). Taip

pat teismai turėtų taikyti išankstinio *pirkėjo žinojimo taisyklę* ir (arba) sutartyje numatytus akcijų *pardavėjo atsakomybės apribojimus* (žr. išvadą Nr. 10). Jeigu nustatoma, kad pats pirkėjas nebuvo pakankamai atidus ir rūpestingas, kaip to reikalavo konkrečios situacijos aplinkybės, pirkėjo reikalavimas turėtų būti sumažintas arba išvis atmestas.

3. Spręsdami bylas dėl ikisutartinės atsakomybės taikymo, teismai neturėtų patenkinti ieškovo reikalavimo priteisti negautas pajamas (lūkesčių nuostolius). Tokiu atveju nukentėjusiajai šaliai galėtų būti priteisiami tik *tiesioginiai* nuostoliai, taip pat pasitikėjimo nuostoliai - *prarastos galimybės piniginė vertė*. *Skolininko gauta nauda* gali būti priteisiama tik ikisutartinės konfidencialumo pareigos pažeidimo atveju.

4. Prarastos galimybės piniginę vertę kaip nuostolius teismai turėtų priteisti tik *išimtinais atvejais* (ypač bendrovės pirkimo-pardavimo kontekste), kai yra visos mūsų aukščiau išdėstytos sąlygos (žr. išvadą Nr. 4). Jeigu yra pagrindo taikyti kainų skirtumo taisyklę (t.y. kai buvo sudaryta kita, nesudarytąją pakeičianti, pagrindinė sutartis), teismai turėtų vertinti sutarties, nesudarytos *su trečiuoju asmeniu*, ir sutarties, kuri galiausiai buvo sudaryta, kainas.

5. Spręsdami bylas dėl uždarosios bendrovės akcininkų pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas, teismams rekomenduotume, be kita ko, laikytis tokios pozicijos:

- uždarosios bendrovės įstatuose gali būti nustatytos tik kiek kitokios pirmumo teisės įgyvendinimo procedūros (sąlygos), bet nepanaikinta pati teisė;
- šios pirmumo teisės netaikymo arba kitokių bendrovės akcijų perleidimo apribojimų nustatymas akcininkų sutartyse turėtų būti pripažįstami vykdytinais akcininkų sutarties šalių atžvilgiu, jeigu šios nuostatos neprieštarauja protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principams;
- šios pirmumo teisės pažeidimo pasekmėmis turėtų būti tik konkretaus akcijų pardavimo sandorio pripažinimas negaliojančiu ir restitucijos taikymas, bet ne pirkėjo teisių ir pareigų perkėlimas akcininkams, kurių pirmumo teisė pažeista;
- objektinės teisės išankstinis atsisakymas turėtų būti vertinamas kaip sandoris, ribojantis asmens teisnumą ir todėl negaliojantis;
- prievolinis įsipareigojimas dėl ateityje atsirasiančios subjektinės pirmumo teisės galėtų būti pripažįstamas galiojančiu ir vykdytinu, jeigu jis atitinka mūsų aukščiau nurodytas sąlygas (žr. išvadą Nr. 5).

6. Tinkamu ieškovu dėl akcijų pardavimo sandorio ginčijimo teismai, remdamiesi LR CK 6.227 str. 3 d., turėtų pripažinti ir *sąžiningą sutarties šalį* ar *bet kurį kitą asmenį* (pvz., pardavėjo kreditorių), jeigu jie įrodo, kad sutartis pažeidė jų teises arba teisėtus interesus.

7. Teismai turėtų pripažinti akcijų pirkėjo teisę reikšti reikalavimus pardavėjui dėl bendrovės, kurios akcijos įsigytos, teisinių ar objektinių trūkumų, jeigu pardavėjas sutartyje buvo prisiėmęs atitinkamas garantijas. Garantijų pažeidimo atveju gali būti laikoma, kad perduotas *sutarties sąlygų neatitinkantis pirkimo objektas* LR CK 6.327 str. 1 d. bei 6.333 str. 1 d. prasme.

8. Kita vertus, net nesant sutartinių pardavėjo garantijų, teismai, remdamiesi LR CK 1.5 str. 4 d., 1.8 str. 1 d., 6.193 str. 1-2 d. bei 6.195 str. ir atsižvelgdami į tikrąjį šalių sandorio tikslą (valią), turėtų pripažinti *įstatyminių daikto (įmonės) trūkumų normų taikymo galimybę* tais atvejais, kai akcijų pardavimas *gali būti prilygintas verslo (įmonės) perleidimui*.

9. Taikydami *akcijų kainos mažinimą* kaip akcijų pirkėjo teisių gynimo būdą, teismai sumažintą akcijų kainą turėtų apskaičiuoti sudaugindami faktinę akcijų kainą su sutarta kaina ir padalindami iš vertės, kurią akcijos būtų turėjusios, jei nebūtų buvę trūkumų[1090]. Įrodyti akcijų vertės dydžius turi pirkėjas. Be to, teismai tokio pobūdžio bylose ypač didelę reikšmę turėtų teikti atitinkamos ekspertizės (vertės nustatymo) rezultatams.

10. Sprendžiant bylas dėl verslo perleidimo sandorio šalių papildomai sudaromų nekonkuravimo susitarimų, teismams rekomenduotume laikytis aukščiau mūsų nurodytų taisyklių (žr. išvadą Nr. 12). Visiems tokių susitarimų protingumo (proporcingumo) faktoriams (subjektų, teritorijos, apimties, trukmės) teismai turėtų teikti *lygiavertę* ir *apjungtą* reikšmę. Be to, tokio pobūdžio bylose teismų sprendimai turėtų būti pakankamai ir aiškiai *argumentuoti* bei *motyvuoti*. Visų minėtų taisyklių rekomenduojama laikytis ir Konkurencijos tarybai, vertinant koncentracijos šalių prisiimtų nekonkuravimo įsipareigojimų leistinumą.

[1090] T.y. apskaičiavimo būdas gali būti išreiškiamas tokia formule: M = (R x S) / K, kur M – sumažinta kaina, R – reali vertė, S – sutarties kaina, K – akcijų be trūkumų vertė.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*. 1985, Nr. 1-1 (2008-12-30 d. redakcija).
2. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64-1914 (2008-11-25 d. redakcija).
3. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64-1914 (redakcija nuo 2001-01-01 iki 2003-12-31 d.).
4. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 55-1046 (negalioja; redakcijos nuo 1994-12-21 iki 2001-06-30).
5. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 24-594 (negalioja; redakcija nuo 1990-07-30 iki 1994-07-20).
6. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 54-1832 (2008-07-03 d. redakcija).
7. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741 (2008-06-27 d. redakcija).
8. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262 (2008-12-30 d. redakcija).
9. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64-2569 (2008-12-30 d. redakcija).
10. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 94-4246 (2008-11-15 d. redakcija).
11. Lietuvos Respublikos finansinių priemonių rinkų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 17-627 (2008-11-15 d. redakcija).
12. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 73-3085 (2009-03-05 d. redakcija).
13. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010 (2008-06-07 d. redakcija).
14. Lietuvos Respublikos įmonių grupių konsoliduotosios finansinės atskaitomybės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 99-3517 (2008-09-01 d. redakcija).
15. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 30-856 (2007-10-25 d. redakcija).
16. Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 110-3992 (2009-03-05 d. redakcija).
17. Lietuvos Respublikos turto arešto aktų registro įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 101-2897 (2003-05-01 d. redakcija).
18. Lietuvos Respublikos turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 52-1672 (2003-05-01 d. redakcija).
19. Lietuvos Respublikos valstybės skolos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 86-2045 (2008-11-29 d. redakcija).
20. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 17-626 (2008-06-21 d. redakcija).
21. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimas Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 107-4810 (2009-01-30 d. redakcija).
22. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 23 d. nutarimas Nr. 1041 „Dėl uždarųjų akcinių bendrovių akcininkų – nematerialių akcijų savininkų asmeninių vertybinių popierių sąskaitų tvarkymo ir materialių akcijų savininkų registravimo uždarosiose akcinėse bendrovėse taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 132-4761.

23. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2007 m. gruodžio 3 d. įsakymas Nr. 1R-503 „ Dėl Juridinių asmenų registro tvarkymo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 128-5230.
24. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2000 m. balandžio 27 d. nutarimas Nr. 45 „Dėl pranešimo apie koncentraciją pateikimo, nagrinėjimo ir bendrųjų pajamų apskaičiavimo tvarkos patvirtinimo“ (su visais vėlesniais pakeitimais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 38-1084.
25. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2000 m. sausio 13 d. nutarimas Nr. 1 „Dėl reikalavimų ir sąlygų susitarimams, kurie dėl savo mažareikšmio poveikio negali itin riboti konkurencijos, patvirtinimo“ (Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2004 m. gruodžio 9 d. nutarimo Nr. 1S-172 redakcija). *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6732.

Lietuvos Respublikos teisės aktų parengiamoji medžiaga:

1. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 2, 4, 7, 10, 11, 12, 14, 17, 18, 26, 26[1], 32, 34, 35, 37, 41, 45, 47, 48, 52, 53, 57, 62, 63, 65, 72, 73, 74, 75, 77, 78 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei įstatymo papildymo 41[1] straipsniu įstatymo projektas Nr. 323-02. Parengė Lietuvos Respublikos ūkio ministerija [interaktyvus]. Vilnius, 2009-10-09 d. [žiūrėta 2009-10-18 d.] <http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=6237&p_query=&p_tr2=&p_org=205&p_fix=>.
2. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės departamento išvada Civilinio kodekso projektui (šeštoji knyga: prievolių teisė) Nr. P-2530 [interaktyvus]. Vilnius, 2000-07-10 d. [žiūrėta 2009-02-17 d.]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=104791&p_query=&p_tr2=>.

Europos Sąjungos teises aktai:

1. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis (Nr. 12002E) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-15 d.]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=49007&p_query=&p_tr2=2>.

Tarybos direktyvos:

2. Tarybos 2001 m. kovo 12 d. direktyva 2001/23/EB dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba įmonių ar verslo dalių perleidimo atveju, suderinimo. [2001] OL L082/16. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-16 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0023:EN:HTML>.
3. Tarybos 1998 m. birželio 29 d. direktyva 98/50/EB, iš dalies pakeičianti Direktyvą 77/187/EEB dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba verslo dalių perleidimo atveju, suderinimo. [1998] OL L201/88. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-16 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998L0050:EN:HTM>L.
4. Tarybos 1977 m. vasario 14 d. direktyva 77/187/EEB dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba verslo dalių perleidimo atveju, suderinimo. [1977] OL L061/26. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-16 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31977L0187:EN:HTML>.
5. Tarybos 1976 m. gruodžio 13 d. Antroji direktyva 77/91/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės reikalauja iš ribotos turtinės atsakomybės akcinių bendrovių dėl jų narių ir kitų interesų apsaugos pagal Sutarties 58 straipsnio antrąją pastraipą, bendroves steigiant, palaikant ir keičiant jų kapitalą, siekdamos tokias priemones suvienodinti, koordinavimo. [1977] OL L026/1. [interaktyvus]. [žiūrėta 2007-11-09 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1977L0091:20070101:LT:PDF>.
6. Tarybos 1968 m. kovo 9 d. Pirmoji direktyva 68/151/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos suvienodinti tokias apsaugos priemones visoje Bendrijoje, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, koordinavimo. [1968] OL L065/8. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-27 d.].

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1968:065:0008:008:LT:HTML>.

Tarybos reglamentai:

7. Tarybos 2004 m. sausio 20 d. reglamentas (EB) Nr. 139/2004 dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės (EB susijungimų reglamentas). [2004] OL L024/1. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-28 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:024:0001:01:LT:HTML>.
8. Tarybos 1989 m. gruodžio 21 d. reglamentas (EEB) Nr. 4064/89 dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės (EB susijungimų reglamentas). [1989] OL L395/1. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-27 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1989:395:0001:009:LT:HTML>.

Europos Komisijos reglamentai:

9. Komisijos 2004 m. balandžio 21 d. reglamentas (EB) Nr. 802/2004, įgyvendinantis Tarybos reglamentą (EB) Nr. 139/2004 dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės. [2004] OL L133/1. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-27 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2004R0802:20081023:LT:PDF>.
10. Komisijos 2004 m. balandžio 7 d. reglamentas (EB) Nr. 772/2004 dėl Sutarties 81 straipsnio 3 dalies taikymo technologijų perdavimo susitarimų kategorijoms (Tekstas svarbus EEE). [2004] OL L123/11. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-03 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:123:0011:01:LT:HTML>.

Europos Komisijos pranešimai:

11. Komisijos pranešimas dėl konkurencijos gynimo priemonių, priimtinų pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 139/2004 ir Komisijos Reglamentą (EB) Nr. 802/2004 (2008/C 267/01) (Tekstas svarbus EEE)**.** [2008] OL C267/1. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-31 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:267:0001:01:LT:HTML>.
12. Komisijos pranešimas dėl būtinų ir su įmonių koncentracija tiesiogiai susijusių apribojimų (2005/C 56/03) (Tekstas svarbus EEE). [2005] OL C056/24. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-04 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005XC0305(02):LT:HTML>.
13. Komisijos pranešimas dėl būtinų ir su įmonių koncentracija tiesiogiai susijusių apribojimų (2001/C 188/03) (tekstas svarbus EEE). [2001] OL C188/5. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-03 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2001:188:0005:01:LT:HTML>.
14. Komisijos pranešimas dėl konkurencijos gynimo priemonių, priimtinų pagal Tarybos Reglamentą (EB) Nr. 4064/89 ir Komisijos Reglamentą (EB) Nr. 447/98 (2001/C 68/03) (Tekstas svarbus EEE)**.** [2001] OL C068/3. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-02 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2001:068:0003:01:LT:HTML>.
15. Komisijos pranešimas dėl supaprastintos procedūros, taikomos tam tikroms koncentracijoms pagal Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 4064/89 (2000/C 217/11). [2000] OL C217/32. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-05 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2000:217:0032:01:LT:HTML>.
16. Komisijos pranešimas dėl apyvartos skaičiavimo pagal Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 4064/89 dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės (98/C 66/04). [1998] OL C066/25. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-05 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998Y0302(04):LT:HTML>.
17. Komisijos pranešimas dėl dalyvaujančių įmonių sąvokos pagal Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 4064/89 dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės (98/C 66/03) (tekstas svarbus EEE). [1998] OL C066/14. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-27 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998Y0302(03):LT:HTML>.

18. Komisijos pranešimas dėl koncentracijos sąvokos pagal Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 4064/89 dėl įmonių koncentracijos kontrolės (98/C 66/02) (tekstas svarbus EEE). [1998] OL C066/5. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-27 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998Y0302(02):LT:HTML>.

Kiti Europos Komisijos teisės aktai ir projektai:

19. Komisijos Gairės dėl horizontalių susijungimų vertinimo pagal Tarybos reglamentą dėl koncentracijų tarp įmonių kontrolės (2004/C 31/03). [2004] OL C031/5. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-05 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2004:031:0005:01:LT:HTML>.
20. Europos Komisijos 1994 m. gruodžio 7 d. rekomendacija dėl smulkių ir vidutinių įmonių perleidimo (94/1069/EC). [1994] OL L385/14. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-29 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31994H1069:EN:HTML>.
21. Proposal for a COUNCIL REGULATION on the Statute for a European private company ((COM/2008) 396/3) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-09 d.]. <http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/epc/proposal_en.pdf>.
22. COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE COUNCIL: Report on the functioning of Regulation No 139/2004. Brussels, 18.6.2009 ((COM/2009) 281) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-08-17 d.]. < http://ec.europa.eu/competition/mergers/studies_reports/report_139_2004_en.pdf>.

Tarptautiniai teisės harmonizavimo šaltiniai:

1. Draft of the Acquis Principles (updated March 2007) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-06 d.]. <http://www.acquis-group.org/>.
2. OECD Principles of Corporate Governance [interaktyvus]. OECD, 2004 [žiūrėta 2009-03-06 d.]. <http://www.oecd.org/dataoecd/32/18/31557724.pdf>.
3. The Principles of European Contract Law (1999 text in English) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-06 d.]. <http://frontpage.cbs.dk/law/commission_on_european_contract_law/PECL%20engelsk/engelsk_partI_og_II.htm>.
4. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus]. 2004. Rome, 2004. [žiūrėta 2009-02-17 d.]. <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2004/integralversionprinciples2004-e.pdf>.

Užsienio valstybių teisės aktai:

1. Companies Act 2006 [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-09 d.]. <http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts2006/pdf/ukpga_20060046_en.pdf>.
2. Companies Act (SFS 2005:551) // Swedish Commercial Legislation. –Stockholm: Norstedts Juridik AB, 2007.
3. Czech Republic: Commercial Code with commentary. 2005 edition. “Obchodní zákoník”. Translation and Commentary by Trade Links. Prague, 2005.
4. Estonian Commercial Code [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2008-03-31 d.]. <http://www.fifoost.org/estland/recht/commercial_code/>.
5. German Civil Code - Bürgerliches Gesetzbuch [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-08 d.]. <http://www.iuscomp.org/gla/>.
6. Latvian Commercial Law [interaktyvus]. [žiūrėta 2008-03-31 d.]. <http://www.ttc.lv/New/lv/tulkojumi/E0040.doc>.
7. Rusijos Federalinis akcinių bendrovių įstatymas [interaktyvus]. 1995. [žiūrėta 2008-03-31 d.]. <http://www.kodeks.ru/noframe/LegRFsearch?d&nd=9000108&nh=1>.

Specialioji literatūra:

Lietuvių kalba

1. Ambrasienė, D.; Cirtautienė, S. Ikisutartinės atsakomybės kvalifikavimo problema: sutartinė, deliktinė ar sui generis. *Jurisprudencija*. 2008, 10 (112): 52-63.
2. Ambrasienė, D., *et al*. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*: vadovėlis. 3-ioji laida. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2006.
3. Baranauskas, E. Ar teismui lengva išlikti tik interpretatoriumi? *Jurisprudencija*. 2009, 2 (116): 201-210.
4. Baranauskas, E., *et al*. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: [vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams]. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2007.
5. Bitė, V.; Kiršienė, J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*. 2008, 5 (107): 61-70.
6. Bitė V. Sutartinių garantijų verslo pardavimo sutartyje prigimtis ir teisinis vertinimas. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 1 (1): 129-146.
7. Čaikovski, A. Balti tinklai – juodi pinigai. Komercinės paslaptys: teisinė problematika. *Justitia*. 1999, 5-6 (23-24): 34-35, 59-62.
8. Dauskurdas, V. Uždaroji akcinė bendrovė: akcijų pirkimas ir pardavimas. *Justitia*. 1997, 3 (9): 13-15.
9. Gedeikis, M. Ikisutartinių santykių samprata. *Teisės žinios*. 2006, 2-3 (15-16): 31-34.
10. Gedeikis, M. Pareiga elgtis sąžiningai, kai yra ikisutartiniai santykiai. *Juristas*. 2006, 1: 17-25.
11. Ivanauskas, A. Prarastos galimybės piniginė vertė. *Justitia*. 2007, 1 (63): 43-48.
12. Janušauskaitė, K.; Pranckevičius, A. Įstatymas – patikimiausias užraktas?! (bendrovės komercinių (gamybinių) paslapčių apsauga). Juristas. 2003, 1: 3-9.
13. Kiršienė, J. Akcininko nuosavybės teisės įgyvendinimo problemos. *Jurisprudencija*. 2002, 28 (20): 87-95.
14. Kiršienė, J. Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2002, 31 (23): 67-79.
15. Kiršienė, J.; Kerutis, K. Verslo perleidimas akcijų ar įmonės pardavimo būdu: teisinio reglamentavimo ir praktikos lyginamoji analizė. *Jurisprudencija*. 2006, 3 (81): 24-31.
16. Kiršienė, J.; Tikniūtė, A. Kapitalo teorinė ir struktūrinė paradigma: teisiniai aspektai. *Jurisprudencija*. 2004, 57 (49): 71-81.
17. Kuodis, M. Kertiniai įmonės pirkimo-pardavimo sutarties aspektai. *Juristas*. 2007, 11: 29-32.
18. Laurinavičius, K. Vertybinių popierių vieta civilinių teisių objektų sistemoje. *Jurisprudencija*. 2002, 28 (20): 53-68.
19. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas ir komentaras: Nr. VIII-1835 2000 m. liepos 13 d. Vilnius: UAB "Mokesčių srautas", 2004.
20. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Specialioji dalis: (99-212 straipsniai)* / [red. A. Okmanienė]. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2009.
21. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys* / [vadovas V. Mikelėnas]. Vilnius: Justitia, 2001.
22. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos* / [vadovas V. Mikelėnas]. Vilnius: Justitia, 2001.
23. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė*. I dalis. Pirmasis leidimas / [vadovas V. Mikelėnas]. Vilnius: Justitia, 2003.
24. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Trečioji knyga. Šeimos teisė* / [vadovas V. Mikelėnas]. Vilnius: Justitia, 2002.
25. Mačernytė-Panomariovienė, I. Verslo/įmonės arba jų dalių perdavimo samprata taikant direktyvos "Dėl valstybių narių įstatymų, skirtų darbuotojų teisių apsaugai įmonių, verslo arba įmonių ar verslo dalių perdavimo atveju, suderinimo" nuostatas. *Teisės problemos*. 2006, 3 (53): 34-59.

26. Matkevičius, A. Bendrovės komercinės paslapties objektas. *Jurisprudencija*. 2007, 10 (100): 84-91.
27. Matkevičius, A. Civilinė atsakomybė bendrovės komercinių paslapčių apsaugos pažeidimų atvejais. *Jurisprudencija*. 2008, 5 (107): 50-60.
28. Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
29. Mikelėnas, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002.
30. Mikelėnas, V. Sandorių notarinės formos nustatymo Lietuvos civilinėje teisėje kriterijai ir reikšmė: lyginamasis aspektas. *Notariatas*. 2007, 2: 25-29.
31. Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996.
32. Mizaras, V. Pirkimo–pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse (3). *Justitia*. 2003, 6 (48): 8-25.
33. Mizaras, V. Pirkimo–pardavimo sutartinių santykių reguliavimas Civiliniame kodekse (2). *Justitia*. 2003, 5 (47): 10-22.
34. Norkūnas, A.; Selelionytė-Drukteinienė, S. *Civilinės atsakomybės praktikumas*: mokomasis leidinys. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2008.
35. Pilipaitė, R. Įmonės pirkimas-pardavimas kaip verslo įsigijimo būdas. *Juristas*. 2005, 11: 29-36.
36. Ražanaitė, S. Uždarosios akcinės bendrovės akcijų perleidimo ypatumai. *Notariatas*. 2008, 5: 14-18.
37. Rymeikis, T. Nuosavybės teisė į akcijas ir jos perleidimas: Lietuvos įstatymų leidybos vystymasis ir tendencijos. *Jurisprudencija*. 2004, 57 (49): 71-81.
38. Selenionytė-Drukteinienė, S. Deliktinės ir sutartinės atsakomybės konkurencija. *Justitia*. 2008, 1 (67): 2-13.
39. Smaliukas, A.; Pacenkaitė, V. Ikisutartinių santykių taikymo ir aiškinimo naujovės Lietuvos teismų praktikoje. *Juristas*. 2006, 12: 3-7.
40. Stanislovaitis, R. *Komercinė teisė*. 2-as leid. Vilnius: Eugrimas, 2005.
41. Surblytė, G. Atsakomybė už neteisėtą komercinės paslapties įgijimą, atskleidimą ar jos naudojimą. *Justitia*. 2008, 3 (69): 41-52.
42. Šatas, J. *Komercinės teisės subjektai: (Lietuvos ir užsienio firmų teisinės formos)*: vadovėlis. Kaunas: Technologija, 1998.
43. Ščukas, L. Uždarosios akcinės bendrovės akcijų perleidimas. *Juristas*. 2005, 2: 3-6.
44. Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.

Anglų kalba

1. *A practitioner's guide to takeovers and mergers in the European Union* / ed. M. Button, S. Bolton. 1999/2000 ed. Surrey: City & Financial Publishing, 2000.
2. Barnes, A. J.; Dworkin, T. M.; Richards E. L. *Law of Business*. Boston (Mass.): McGraw-Hill/Irwin, 2006.
3. Beale, H.G.; Bishop, W.; Furmston, M.P. *Contract: Cases & Materials*. 5th ed. Oxford: Oxford University Press, 2008.
4. BenDaniel, D. J.; Rosenbloom, A. H. *The Handbook of International Merges and Acquisitions*. New Jersey: Prentic-Hall, Inc., 1990.
5. Beswick, S.; Wine, H. *Buying and Selling Private Companies and Businesses*. 5th ed. London: Butterworths, 1996.
6. Bradgate, R.; White, F. *Commercial Law*. 2008 ed. Oxford: Oxford University Press, 2008.
7. Building for Strength: An International Guide to Merges and Acquisitions Worldwide. *International Financial Law Review*. Special Suplement September 1993. London: Euromoney Publications, 1993.
8. *Business Law Guide to Belgium* / Van Bael & Bellis. -2nd ed. The Hague: Kluwer Law International, cop., 2003.

9. *Butterworths Company Law Guide* / gen. ed. J. Thorne, cons. ed. D. Prentice. 4th ed. London: LexisNexis Butterworths, 2002.
10. Carneiro, M. M. *Minority Shareholders and Oppression in Close Corporations: Contracting as an Effective Protection Device*. LLM theses (2002). University of Georgia School of Law. Paper 20. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-20 d.]. <http://digitalcommons.law.uga.edu/stu_llm/20>.
11. Cartwright, J. *Misrepresentation, Mistake and Non-Disclosure*. London: Sweet & Maxwell, 2007.
12. *Cases, Materials and Text on Contract Law* / ed. H. Beale, *et al*. Oxford; Portland, Or.: Hart Publishing, 2002.
13. Chen-Wishart, M. *Contract Law*. 2nd ed. Oxford New York (N.Y.): Oxford University Press, 2008.
14. Chen Yu-Chen. *The Road to Becoming a Close Corporation: a Comparative Analysis of the "Shareholders Agreement" in the United States, Japan, and Taiwan* [interaktyvus]. 2008 [žiūrėta 2009-01-20 d.]. <http://works.bepress.com/yu_chen_chen/1>.
15. *Chitty on Contracts. Volume I. General Principles* / gen. ed. H.G. Beale. 29th ed. London: Sweet & Maxwell, 2004.
16. Christensen, S. A.; Duncan, W.D. *Sale of Businesses in Australia*. Annandale, NSW: Federation Press, 1997.
17. Chuah, J. C. T. *Law of International Trade*. 3rd ed. London: Sweet & Maxwell, 2005.
18. Clarke, P.; Clarke, J.; Zhou, M. *Contract Law: Commentaries, Cases and Perspectives*. South Melbourne New York (N.Y.) Oxford: Oxford University Press, 2008.
19. *Company Formation: a Practical Global Guide* / gen. ed. A. Jausas. London: Globe Business Publishing Ltd., 2006.
20. *Competition Cases from the European Union: the Ultimate Guide to Leading Cases of the EU and All 27 Member States* / gen. ed. I. Kokkoris. London: Sweet & Maxwell, 2008.
21. *Contract I: Pre-Contractual Obligations, Conclusion of Contract, Unfair Terms* (Principles of the existing EC contract law (*Acquis* principles)) / Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group). - [München]: Sellier European Law Publishers, 2007.
22. *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 2* / ed. J. Herbots. The Hague [etc.]: Kluwer, 1993.
23. *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 3* / ed. J. Herbots. The Hague [etc.]: Kluwer, 1993.
24. *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 4* / ed. J. Herbots. The Hague [etc.]: Kluwer, 1993.
25. *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 5* / ed. J. Herbots. The Hague [etc.]: Kluwer, 1993.
26. *Contracts. International encyclopaedia of laws. Volume 7* / ed. J. Herbots. The Hague [etc.]: Kluwer, 1993.
27. Courtney, Th. B. *The Law of Private Companies*. Dublin: Butterworth (Ireland) Ltd, 1994.
28. *Corporate Business Forms in Europe: a Compendium of Public and Private Limited Companies in Europe* / ed. F. Dornseifer. Munchen: Sellier. European Law Publishers GmbH, 2005.
29. Cromby, E. Warranty Claims – Managing Common Risks on the Sale or Purchase of a Business. *Business Law Review*. 2007. Vol. 28, Issue 11: 299-301.
30. Daugherty, D. A., Jr. Enforcement of Covenants-Not-To-Compete Against Physicians: Buying the Practice and Employing the Physician - What Rules Apply? *DePaul Journal of Health Care Law*. 1996-1997, Volume 1, Issue 1: 93-104.
31. Davies, P. L. *Gower and Davies' Principles of Modern Company Law*. 7th ed. London: Sweet & Maxwell, 2003.

32. Dine, J.; Koutsias, M.; Blecher, M. *Company Law in the New Europe: the EU Acquis, Comparative Methodology, and Model Law*. Cheltenham Northampton (Mass.): Edward Elgar, 2007.
33. Epstein, A. *Contract Law Fundamentals*. Upper Saddle River (N.J.) Columbus (Ohio): Pearson,: Prentice Hall, 2008.
34. *European Corporate Law* / ed. K. Van Hulle, H. Gesell. Baden-Baden: Nomos, 2006.
35. *France Business Law, Taxation, Social Law* / [realised by the International Department of Editions Francis Lefebvre]. 4th ed. Paris: F. Lefebvre, 2004.
36. *German Limited Liability Company* / ed. R. Volhard, A. Stengel. Chichester: JOHN WILEY & SONS, 1997.
37. Gray, J.; Birds, J. R. Share Capital. *Gore–Browne on Companies*. 2007, Vol. 2, Part VI.
38. Gregoriou, G. N.; Renneboog, L. *International Mergers and Acquisitions Activity Since 1990: Recent Research and Quantitative Analysis*. Oxford: Academic, 2007.
39. Hamilton, R. W. *The Law of Corporations in a Nutshell*. 5th ed. St. Paul Minn.: West Group, 2000.
40. Hawson, P. *Due Diligence: the Critical Stage in Mergers and Acquisitions*. Hants: Gower Publishing Limited, 2003.
41. Holderness, C. G. Joint Ownership and Alienability. *International Review of Law and Economics*. March 2003, Volume 23, Issue 1: 75-100.
42. *International Business Acquisitions: Major Legal Issues and Due Diligence* / ed. M. Whalley, F.-J. Semler. 3rd ed. The Hague London: Kluwer Law International, 2007.
43. *Introduction to Italian Law* / ed. J. S. Lena, U. Mattei. The Hague: Kluwer Law International, 2002.
44. Iudica, G.; Zatti, P. *Language and Rules of Italian Private Law: an introduction* / ed. S. Liebman, *et al.* 2nd ed. Padova: CEDAM, 2005.
45. Johnson, A. M., Jr. An Economic Analysis of the Duty to Disclose Informatikon: Lessons Learned from the Caveat Emptor Doctrine. *San Diego Law Review*. Winter2008. Vol. 45, Issue 1: 79-132.
46. Jones, A.; Sufrin, B. *EC Competition Law: Text, Cases, and Materials*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2008.
47. Kalss, S. The Transfer of Shares of Private Companies. *European Company & Financial Law Review*. Oct2004. Vol. 1, Issue 3: 340-367.
48. Kamar, E. Does Shareholder Voting on Acquisitions Matter? *American Law & Economics Association Annual Meetings*. Year 2006, Paper 64.
49. Kiršienė, J.; Leonova, N. Qualification of Pre-Contractual Liability and the Value of Lost Opportunity as a Form of Losses. *Jurisprudencija*. 2009, 1 (115): 221-246.
50. Kleinberger, D. S. Why Not Good Faith? The Foibles of Fairness in the Law of Close Corporations. *William Mitchell Law Review*. 1990. Vol. 16, Issue 5: 1143-1168.
51. Kleinberger, D. S. The Closely Held Business Through the Entity-Aggregate Prism. *Wake Forest Law Review*. Vol. 40, 2005: 827-881.
52. Knight, W. J L. *The Acquisition of Private Companies and Business Assets*. 7th ed. London: FT Law & Tax, 1997.
53. Kohn, G. P. A Fresh Look: Lowering the Mortality Rate of Covenants Not To Compete Ancillary to Employment Contracts and to Sale of Business Contracts in Georgia [Comment]. *Emory Law Journal*. 1982, Volume 31, Issue 3: 635-706.
54. Korolev, D. Minority Shareholdings. *Corporate Finance*. Sep2004 Supplement: 41-44.
55. Kötz, H.; Flessner, A. *European Contract Law*. Oxford: Clarendon Press, 1997.
56. Kraakman, R., *et al*. *The Anatomy of Corporate Law: a Comparative and Functional Approach*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
57. Kucher, A. N. *Pre-Contractual Liability: Protecting the Rights of the Parties Engaged in Negotiations* [interaktyvus]. May 2004. [žiūrėta 2009-02-17 d.].

<www.law.nyu.edu/idcplg?IdcService=GET_FILE&dDocName=ECM_DLV_013769&RevisionSelectionMethod=LatestReleased>.
58. Lajoux, A. R.; Elson, Ch. *The Art of M&A Due Diligence: Navigating Critical Steps & Uncovering Critical Data*. London: McGraw-Hill, 2000.
59. Maitland-Walker, J. *Guide to European Company Laws*. 3rd ed. London: Sweet & Maxwell, 2008.
60. Mayson, S. W.; French, D.; Ryan, Ch. L. *Mayson, French & Ryan on Company Law*. 2006-2007 ed. New York: Oxford University Press Inc., 2007.
61. Markesinis, B. S.; Unberath, H.; Johnston, A. *The German Law of Contract: a Comparative Treatise*. 2nd ed. Oxford: Hart Publishing, 2006.
62. Marvin, L. *Anti-Assignment Provisions and the Corporate Party* [interaktyvus]. September 2003. [žiūrėta 2009-01-17 d.]. <http://www.acrel.org/Public/Publications/default.asp?Action=DrawOneArticle&ArticleID=N212F&ArticleType=NewsletterArchive>.
63. McMeel, G. *The Construction of Contracts: Interpretation, Implication, and Rectification*. Oxford New York (N.Y.): Oxford University Press, 2007.
64. Meinema, M. Mandatory and Non-Mandatory Rules in Dutch Corporate Law. *Electronic Journal of Comparative Law*. December 2002, vol 6.4: 157-170.
65. *Mergers & Acquisitions in Germany*. DROSTE. Oxfordshire: CCH Editions Limited trading as CCH Europe, 1995.
66. Mitchell, J. F. Can a Right of First Refusal be Assigned [comments]. *The University of Chicago Law Review*. 2001, Vol. 68: 985-1006.
67. Myers, J. *The Acquisition of Business Assets*. London: Longman Group UK, 1993.
68. Moll, D. K. Shareholder Oppression in Close Corporations: the Unanswered Question of Perspective. *Vanderbilt Law Review*. 2000, Vol. 53, Issue 3: 749–827.
69. Muller, K. J. *The GmbH: a Guide to the German Limited Liability Company*. 2nd ed. Munchen: Verlag C. H. Beck, 2009.
70. M*&A – Protecting the Purchaser* / ed. Ph. Martinius. AIJA Law Library. The Hague: Kluwer Law International, 2005.
71. Nicholson, B. The Fiduciary Duty of Close Corporation Shareholders: a Call for Legislation. *American Business Law Journal*. November 1992, Volume 30, Issue 3: 513-535.
72. Noack, U.; Beurskens, M. Modernising the German GmbH – Mere Window Dressing or Fundamental Redesign? *European Business Organization Law Review*. March 2008, Volume 9, Issue 01: 97-124.
73. Oesterle, D. A. *The Law of Mergers and Acquisitions*. 2nd ed. St. Paul Minn.: West Group, cop. 2002.
74. O'Kelley, Ch., Jr. Commentary, Filling Gaps in the Close Corporations Contract: a Transaction Cost Analysis. *Northwestern University Law Review*. 1992, Volume 87, Issue 1: 216-253.
75. O'Neal, F. H. Restrictions on Transfer of Stock in Closely Held Corporations: Planning and Drafting. *Harward Law Review*. 1952, Vol. 65, Issue 5: 773-816.
76. O`Neal, F. H.; Thompson, R. B. *O'Neal's Close Corporations: Law and Practice*. 3rd ed. Chicago: Callaghan & Company, 1986.
77. Panagiotou, P. K. Pre-Emptive Right in Greek Company Law. *International and Comparative Law Journal*. 2001, Vol. 3, Issue 4: 449-475.
78. Phillips, J.; Runnicles, J.; Schwartz, J. Navigating Trans-Atlantic Deals: Warranties, Disclosure and Material Adverse Change. *Journal of Financial Regulation and Compliance*. 2007, Vol. 15, No. 4: 472-481.
79. Picot, G. *Mergers & Acquisitions in Germany*. 2nd ed. New York: Juris Publishing, Inc., 2002.

80. Pistor, K., *et al*. The Evolution of Corporate Law: a Cross-Country Comparison. *The University of Pennsylvania Journal of International Economic Law*. 2002, Vol. 23, Issue 4: 791-871.
81. Pomeranz, J. R. The State of Caveat Emptor in Alaska as It Applies to Real Property. The Note. *Alaska Law Review*. December 1996, Vol. 13, Issue 2: 237-264.
82. *Principles of European Contract Law* / ed. O. Lando, *et al*. The Hague London Boston: Kluwer Law International, 2002.
83. Ray, A. *International Business Law: Text, Cases and Readings*. 2nd ed. Upper Saddle River [New Jersey]: Prentice-Hall, 1997.
84. Recent Case Law/Arrets recents/Aktuelle Geriehtsentseheidungen. *European Review of Private Law*. 2005, 4: 553-592.
85. Reed, S. F.; Lajoux, A. R. *The Art of M&A: a Merger / Acquisition / Buyout Guide*. 3rd ed. London: McGraw-Hill, 1999.
86. Rubin, P. H.; Shedd, P. Human Capital and Covenants Not To Compete. *The Journal of Legal Studies*. January 1981, vol. 10: 93-110.
87. *Sales (Principles of European Law). Volume 6* / E. Hondius, *et al*. München: Sellier European Law Publishers Bruxelles: Brylant Berne: Stæmpfli, 2008.
88. Samuel, G. *Contract Law: Cases and Materials*. London: Sweet & Maxwell, 2007.
89. Schuit, S. R. *Dutch Business Law: Legal and Tax Aspects of Doing Business in the Netherlands*. The Hague: Kluwer Law International, 2005.
90. Schwartz, A. Scott, R. E. Precontractual Liability and Preliminary Agreements. *Harvard Law Review*. Jan2007, Vol. 120 Issue 3: 662-707.
91. Sealy, L.; Worthington, S. *Cases and Materials in Company Law*. 8th ed. Oxford New York (N.Y.): Oxford University Press, 2008.
92. Seibert, U. Close Corporations – Reforming Private Company Law: European and International Perspectives. *European Business Organization Law Review (EBOR)*. 2007, Volume 8, Issue 01: 83-92.
93. Shadowen, S. D.; Voytek, K. Economic and Critical Analyses of the Law of Covenants Not To Compete. *Georgetown Law Journal*. 1983-1984, volume 72, Issue 4: 1425-1450.
94. Shashkova, A. V. *Russian business law*. Moscow: Ankil, 2004.
95. Sheehy, B. Shareholders, Unicorns and Stilts: an Analysis of Shareholder Property Rights. *Journal of Corporate Law Studies*. April 2006, Vol. 6, Part 1: 165-212.
96. Stein, J. How Assignment Restrictions in Leases Apply to Corporate Transactions. *NYSBA N.Y. Real Property Law Journal*. Fall 2006, Vol. 34, No. 2: 54-62.
97. Stewart, Ch. E. *Mergers and Acquisitions: Germany*. Dobbs Ferry: Oceana Publications, Inc., 2000.
98. Stilton, A. *Sale of Shares and Businesses: Law, Practice and Agreements*. London: Sweet & Maxwell, 2006 (with Supplement to the First Edition. London: Sweet & Maxwell, 2008).
99. Stone, R. *The Modern Law of Contract*. 6th ed. London: Cavendish Publishing, 2005.
100. *The European Private Company?* / ed. H.-J. De Kluiver, W. Van Gerven. Apeldoorn: Maklu; [Zürich]: Schulthess [etc.], cop., 1995.
101. Myners, P. *The Impact of Shareholders' Pre-Emption Rights on a Public Company's Ability to Raise New Capital* (an invitation to comment) [interaktyvus]. London, 2005. [žiūrėta 2009-05-01 d.]. <www.berr.gov.uk/files/file13422.pdf>.
102. *The International Comparative Legal Guide to: Merger Control 2009: a Practical Insight to Cross-Border Merger Control Issues* / sen. ed. P. Smale. London: Global Legal Group, 2009.
103. *The Law of Contract* / gen. ed. M. Furmston. 2nd ed. Edinburgh [etc.]: LexisNexis, 2003.
104. *The Regulation of Companies: a Tribute to Paul Krüger Anderson* / ed. M. Neville, K. E. Sørensen. Copenhagen: Thomson [London]: Sweet & Maxwell, 2003.
105. Thomas, K. R.; Ryan, Ch. *The Law and Practice of Shareholders' Agreements*. 2nd ed. London: LexisNexis Butterworths, 2007.

106. Upex, R.; Bennett, G. *Davies on Contract*. 9th ed. London: Sweet & Maxwell, 2004.
107. Vermeulen, E. P. M. *The Evolution of Legal Business Forms in Europe and the United States: Venture Capital, Joint Venture and Partnership Structures*. The Hague: Kluwer Law International, 2003.
108. Walker, D. I. Rethinking Rights of First Refusal. Discussion Paper No. 261. *Stanford Journal of Law, Business & Finance*. 1999, Vol. 5:1.
109. Warendorf, H.C.S.; Thomas, R. L. *Companies and Other Legal Persons Under Netherlands and Netherlands Antilles Law*. Alphen a an den Rijn: Kluwer Law International, 2007.
110. Whincup, M. H. *Contract Law and Practice: the English System and Continental Comparisons*. 4th ed. London: Kluwer Law International, 2001.
111. Witek, K. E. Drafting a More Predictable Letter of Intent - Reducing Risk and Uncertainty in a Risky and Uncertain Transaction. *Texas Intellectual Property Law Journal*. Winter2001, Vol. 9, Issue 2: 185-229.

Vokiečių kalba

1. Baumbach, A.; Hueck, A. *GmbH-Gesetz: Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung*. 18., erw. und völlig überarb. Aufl. München: C.H. Beck, 2006.
2. *GmbH Gesetz Kommentar*. 3. aktualisierte und erweiterte Auffage. von. em. O. Univ.-Prof. Dr. Hans–Georg Koppensteiner, Univ.-Prof. Dr. Friedrich Rüffler. Wien: LexisNexis, 2007.
3. *Kommentar zum GmbH-Gesetz: mit Anhang Konzernrecht*. I. Band / Scholz; bearb. von G. Crezelius, *et al*. 10. neubearb. und erw. Aufl. Köln: O. Schmidt, 2006.

Rusų kalba

1. Алексеев, С. С. Собственность в аксионерном обществе. *Проблемы теории гражданского права*. Москва: Статут, 2003.
2. Бутина, И.Н. Правовая сущность современной акции как ценной бумаги. *Правоведение*. 2006, 6: 67-81.
3. *Гражданское право. В 4 т. Том 1. Общая часть*: учебник / отв. ред. Е. А. Суханов. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2004.
4. *Гражданское право. В 4 т. Том 3. Обязательственное право*: учебник / отв. ред. Е. А. Суханов. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2007.
5. Грибанов, В. П. *Осуществление и защита гражданских прав*. Москва: Статут, 2000.
6. Грибанов, А. Понятие предприятия в российском гражданском праве. *Хозяйство и право*. 2003, 5: 62-70.
7. Ем, В.С. Договор продажи предприятия как форма отчуждения и приобретения бизнеса. *Законодательство*. 1999, 11: 10-19.
8. Ершова, Е. А.; Овчинников, К. Д. *Предприятие (Бизнес) в современном экономико-правовом обороте*. Москва: Статут, 2006.
9. Зинченко, С.; Галов, В. Акция как эмиссионная ценная бумага: природа, объем прав, их защита. *Хозяйство и право*. 2005, 11: 51-63.
10. *Комментарий федерального закона об акционерных обществах* / Б. Блэк, Р. Крэкман, А. Тарасова. -Москва: COLPI: Лабиринт, 1999.
11. Кузнецова, Л. В. Преимущественное право: понятие и правовая природа. *Журнал российского права*. 2004, 10(94): 46-54.
12. Кучер, А. Н. *Теория и практика преддоговорного этапа: юридический аспект*. Москва: Статут, 2005.
13. Лаптев, В.В. *Акционерное право*. Москва: Волтерс Клувер, 2004.
14. Ломакин, Л. Доли участия в уставных капиталах хозяйственных обществ как особые объекты гражданского оборота. *Хозяйство и право*. 2008, 2: 44-57.
15. Макарова, О. А. *Корпоративное право*: учебник. Москва: Волтерс Клувер, 2005.
16. Ровный, В. В. Продажа имущественных прав: Обращаясь к правилу п. 4 ст. 454 ГК РФ. *Правоведение*. 2003, 1: 84-98.

17. Романов, О. Е. *Предприятие и иные имущественные комплексы как объекты гражданских прав*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004.
18. Суевалов, М. С. Купля-продажа предприятия как основная форма приобретения бизнеса. *Российская юстиция*. 2007, 8: 20-23.
19. Суевалов, М. С. Приобретение-отчуждение бизнеса. *Право и экономика*. 2007, 9: 26-28.
20. Толкачев, А. Н. *Коммерческое право: учебное пособие*. Москва: Перспектива, 2005.
21. Шевченко, Г. Н. Акция как корпоративная ценная бумага. *Журнал российского права*. 2005, 1(97): 37-46.
22. Шевченко, Г.Н. Документарные и бездокументарные ценные бумаги в современном гражданском праве. *Журнал российского права*. 2004, 9(93): 34-42.
23. Якушева, С. Использование термина "предприятие" в современном гражданском законодательстве. *Российская юстиция*. 2004, 6: 27.

Nepublikuoti šaltiniai (disertacijos, paskaitų medžiaga, kt.):

1. Baranauskas, A. *Įkeitimo teisinis reguliavimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2002.
2. Fedosiuk, O. *Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai*. 2 dalis (paskaitų ciklo medžiaga) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-26 d.]. <http://www.mruni.lt/lt/padaliniai/fakultetai/teises_fakultetas/katedros/baudziamosios_teises_katedra/studijos/paskaitos/>.
3. Kiršienė, J. *Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir teisinėje praktikoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius, 2003.
4. Mačernytė–Panomariovienė, I. *Garantijos darbuotojams darbdaviui tapus nemokiam*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2002.
5. Matkevičius, A. *Bendrovės komercinių paslapčių apsauga*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2008.

Lietuvos teismų praktika:

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau - LAT) teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 45 „Dėl darbo kodekso normų, reglamentuojančių darbo sutarties nutraukimą pagal darbo kodekso 136 straipsnio 3 dalies 1 ir 2 punktus, taikymo teismų praktikoje“. *Teismų praktika*. 2004, Nr. 21, p. 155-169.
2. LAT Civilinių bylų skyriaus (toliau – CBS) 2006 m. sausio 26 d. konsultacija Nr. A3-134 „Dėl kai kurių Civilinio kodekso normų taikymo“.
3. LAT CBS 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje (toliau – c. b.) *V. G. v. R. G.* (bylos Nr. 3K-3-168/2009).
4. LAT CBS 2009 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. *A. S. v. UAB „Pajūrio viešbučiai“* (bylos Nr. 3K-3-126/2009).
5. LAT CBS 2009 m. kovo 3 d. nutartis c. b. *AB „Išlaužo žuvis“ v. G. S. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-65/2009).
6. LAT CBS 2009 m. sausio 27 d. nutartis c. b. *A. J. ir kt. v. UAB „Laivyno inžinerijos centras“* (bylos Nr. 3K-3-40/2009).
7. LAT CBS 2008 m. spalio 22 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N. ir A. N.* (bylos Nr. 3K-3-483/2008).
8. LAT CBS 2008 m. rugpjūčio 11 d. nutartis c. b. *R. K. v. A. K. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-366/2008).
9. LAT CBS 2008 m. birželio 17 d. nutartis c. b. *UAB „Iviltra“ v. R. Z. ir A. Z.* (bylos Nr. 3K-3-333/2008).
10. LAT CBS 2008 m. gegužės 9 d. nutartis c. b. *V. S. v. A. B. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-276/2008).

11. LAT CBS 2008 m. vasario 4 d. nutartis c. b. *BUAB „Telematics Klaipėda“ v. R. D. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-52/2008).
12. LAT CBS 2008 m. sausio 31 d. nutartis c. b. *UAB „Reklamos laikraštis“ v. UAB „Vilniaus skelbimai“ ir UAB „Norekso valdos“* (bylos Nr. 3K-3-6/2008).
13. LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus (toliau – BBS) 2008 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje (toliau – b. b.) (bylos Nr. 2K-111/2008).
14. LAT CBS 2008 m. sausio 28 d. nutartis c. b. *V. V. individuali įmonė v. UAB „Statnuoma“* (bylos Nr. 3K-3-44/2008). *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29, p. 155-163.
15. LAT CBS 2007 m. gruodžio 14 d. nutartis c. b. *pagal antstolės D. K. Teikimą* (bylos Nr. 3K-3-464/2007). *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29, p. 117-124.
16. LAT CBS 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis c. b. *K. S. ir G. J. v. K. P. A. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-497/2007).
17. LAT CBS 2007 m. lapkričio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Skraidenis“ v. J. B. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-495/2007). *Teismų praktika*. 2008, Nr. 29, p. 79-90.
18. LAT CBS 2007 m. spalio 31 d. nutartis c. b. *UAB „Prekybos marketingo paslaugos“ v. R. Č. ir UAB „Rinkodaros ir prekybos paslaugos“* (bylos Nr. 3K-3-485/2007).
19. LAT CBS 2007 m. spalio 22 d. nutartis c. b. *UAB„Docpartner“ v. L. V.* (bylos Nr. 3K-3-415/2007). *Teismų praktika*. 2008, Nr. 28, p. 138-148.
20. LAT CBS 2007 m. liepos 5 d. nutartis c. b. *J. T. ir V. T. v. UAB „ Vilvatėja“* (bylos Nr. 3K-3-306/2007).
21. LAT CBS 2007 m. gegužės 8 d. nutartis c. b. *UAB „Baldų rojus“ v. G. O.* (bylos Nr. 3K-3-197/2007).
22. LAT CBS 2007 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. *UAB „Ūkio banko investicinė grupė“ v. G. B*. (bylos Nr. 3K-3-145/2007).
23. LAT CBS 2006 m. lapkričio 22 d. nutartis c. b. *S. J. v. T. B. ir D. B.* (bylos Nr. 3K-3-620/2006).
24. LAT CBS 2006 m. lapkričio 13 d. nutartis c. b. *E. Mikutavičius v. R. Kaupas* (bylos Nr. 3K-3-585/2006).
25. LAT CBS 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis c. b. *V. Š. v. A. N. ir A. N*. (bylos Nr. 3K-P-382/2006). *Teismų praktika*. 2007, Nr. 26, p. 9-24.
26. LAT CBS 2006 m. spalio 31 d. nutartis c. b. *UAB „Vasmangas“ v. UAB „Valdo leidykla“* (bylos Nr. 3K-3-567/2006).
27. LAT CBS 2006 m. spalio 18 d. nutartis c. b. *J. M. v. UAB „PVP“* (bylos Nr. 3K-3-522/2006).
28. LAT CBS 2006 m. spalio 18 d. nutartis c. b. *Ž. M. v. UAB „Eika“* (bylos Nr. 3K-3-511/2006).
29. LAT CBS 2006 m. spalio 16 d. nutartis c.b. *D. F. v. V. F. ir A. B.* (bylos Nr. 3K-3-558/2006).
30. LAT CBS 2006 m. rugsėjo 11 d. nutartis c. b. *S. K. v. R. N*. (bylos Nr. 3K-3-478/2006).
31. LAT CBS 2006 m. vasario 15 d. nutartis c. b. *S. Č. v. UAB „Srega“* (bylos Nr. 3K-3-139/2006).
32. LAT CBS 2006 m. vasario 15 d. nutartis c. b. *J. P. v. G. J. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-124/2006).
33. LAT CBS 2006 m. sausio 11 d. nutartis c. b. *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“ ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-17/2006). *Teismų praktika*. 2006, Nr. 25, p. 71-89.
34. LAT CBS 2005 m. gruodžio 5 d. nutartis c. b. *UAB (duomenys neskelbtini) ir P. O. v. J. J. ir R. N.* (bylos Nr. 3K-3-639/2005).
35. LAT CBS 2005 m. lapkričio 30 d. nutartis c. b. *V. Leonavičius v. S. Švabauskas* (bylos Nr. 3K-3-621/2005).
36. LAT CBS 2005 m. lapkričio 28 d. nutartis c. b. *UAB (duomenys neskelbtini) v. G. B*. (bylos Nr. 3K-3-614/2005).
37. LAT CBS 2005 m. lapkričio 7 d. nutartis c. b. *D. S. v. R. S. ir A. W*. (bylos Nr. 3K-3-551/2005).
38. LAT CBS 2005 m. spalio 26 d. nutartis c. b. *A. B. v. S. D*. (bylos Nr. 3K-3-514/2005).

39. LAT CBS 2005 m. spalio 5 d. nutartis c. b. *N. B. v. UAB (duomenys neskelbtini)* (bylos Nr. 3K-3-456/2005).
40. LAT CBS 2005 m. gegužės 4 d. nutartis c. b. *UAB „Domus Perfecta“ v. R. Čielytė* (bylos Nr. 3K-3-263/2005).
41. LAT CBS 2005 m. balandžio 20 d. nutartis c. b. *J. Gubavičienė v. S. Krivoščenko* (bylos Nr. 3K-3-225/2005).
42. LAT CBS 2005 m. vasario 14 d. nutartis c. b. *R. J. J. v. UAB „Filana“* (bylos Nr. 3K-3-65/2005).
43. LAT CBS 2005 m. sausio 19 d. nutartis c. b. *UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“* (bylos Nr. 3K-3-38/2005). *Teismų praktika*. 2005, Nr. 23, p. 145-155.
44. LAT CBS 2005 m. sausio 5 d. nutartis c. b. *P. Kučinskas v. V. Basienė ir V. Černauskytė* (bylos Nr. 3K-3-11/2005).
45. LAT CBS 2004 m. spalio 27 d. nutartis c. b. *UAB FMĮ (duomenys neskelbtini) v. AB „Panevėžio statybos trestas“* (bylos Nr. 3K-3-567/2004).
46. LAT CBS 2004 m. birželio 23 d. nutartis c. b. *Č. Kinderevičius v. J. Aleksandravičius ir AB “Žaibas”* (bylos Nr. 3K-3-386/2004).
47. LAT CBS 2004 m. balandžio 18 d. nutartis c. b. *likviduojamas Tauragės r. vartotojų kooperatyvas “Žemaitijos žiedas” v. B. L. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-107/2004).
48. LAT CBS 2003 m. gruodžio 8 d. nutartis c. b. *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB “Bandužiai”* (bylos Nr. 3K-3-1177/2003).
49. LAT CBS 2003 m. spalio 8 d. nutartis c. b. *AB “Ūkio bankas” v. UAB “Baltijos Orfėjas”* (bylos Nr. 3K-3-966/2003).
50. LAT CBS 2003 m. birželio 5 d. nutartis c. b. *D.Baliūnas v. UAB „Kemira GrowHow“* (bylos Nr. 3K-7-408/2003).
51. LAT CBS 2003 m. gegužės 19 d. nutartis c. b. *G. Brencius v. UAB “Ūkio banko investicinė grupė”* (bylos Nr. 3K-3-612/2003).
52. LAT CBS 2003 m. vasario 17 d. nutartis c. b. *LUAB korporacija “Lietverslas” v. E. Grakauskas* (bylos Nr. 3K-3-113/2003). *Teismų praktika*. 2003, Nr. 19, p. 69.
53. LAT CBS 2003 m. sausio 29 d. nutartis c. b. *A. Juzokas v. S. Rumša ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-155/2003).
54. LAT CBS 2003 m. sausio 27 d. nutartis c. b. *D.B. ir A.B. v. V.R. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-124/2003).
55. LAT CBS 2003 m. sausio 8 d. nutartis c. b. *V. J. v. VĮ Valstybės turto fondas* (bylos Nr. 3K-3-52/2003).
56. LAT CBS 2002 m. vasario 4 d. nutartis c. b. *AB “Alkesta” v. UAB “Aukštaitijos traktas” ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-209/2002).
57. LAT CBS 2001 m. lapkričio 22 d. nutartis c. b. *V. V. ir kt. v. OU Unicom Esti* (bylos Nr. 3K-7-1153/2001).
58. LAT CBS 2001 m. spalio 24 d. nutartis c. b. *O.M. K. ir J.K. v. S.K ir N.Ž.* (bylos Nr. 3K-3-1008/2001).
59. LAT CBS 2001 m. rugsėjo 5 d. nutartis c. b. *J.Z. v. S.V*. (bylos Nr. 3K-3-745/2001).
60. LAT CBS 2000 m. spalio 9 d. nutartis c. b. *R.Adomavičius v. UAB „Valstiečių laikraštis”* (bylos Nr. 3K-3-976/2000). *Teismų praktika*. 2001, Nr. 14, p. 203-207.
61. LAT CBS 2000 m. spalio 9 d. nutartis c. b. *L.L. v. V.L. ir kt*. (bylos Nr. 3K-3-974/2000).
62. LAT CBS 2000 m. gegužės 1 d. nutartis c. b. *V. Adomavičius v. UAB “Skiedra”* (bylos Nr. 3K-3-494/2000).
63. LAT CBS 2000 m. balandžio 3 d. nutartis c. b. AB „Turto bankas“ v. UAB „Vaidluvė“ ir kt. (bylos Nr. 3K-3-406/2000).

Lietuvos apeliacinio teismo praktika:

1. Lietuvos apeliacinio teismo (toliau – ApT) CBS 2009 m. kovo 10 d. sprendimas c. b. *S. J. v. T. B. ir D. B*. (bylos Nr. 2A-140/2009).
2. ApT CBS 2009 m. vasario 9 d. nutartis c. b. *A. P. v. K. T. ir J. K.* (bylos Nr. 2A-115/2009).

3. ApT CBS 2009 m. sausio 22 d. nutartis c. b. *A. J. v. J. J.* (bylos Nr. 2A-58/2009).
4. ApT CBS 2008 m. gruodžio 22 d. nutartis c. b. *UAB „Naujoji švara“ v. UAB „Baltijos ąžuolas“* (bylos Nr. 2A-478/2008).
5. ApT CBS 2008 m. lapkričio 18 d. nutartis c. b. *A. J. ir kt. v. UAB „Statybų vystymo grupė“* (bylos Nr. 2A-588/2008).
6. ApT CBS 2008 m. spalio 20 d. nutartis c. b. *UAB „Manage Holding“ v. V. B. ir kt.* (bylos Nr. 2A-330/2008).
7. ApT CBS 2008 m. liepos 11 d. nutartis c. b. *K. S. v. M. T.* (bylos Nr. 2A-401/2008).
8. ApT CBS 2008 m. liepos 3 d. nutartis c. b. *O. L. v. UAB „Alkesta“* (bylos Nr. 2A-460/2008).
9. ApT CBS 2008 m. gegužės 23 d. nutartį c. b. *BUAB „Katranga“ v. UAB „KRS“* (bylos Nr. 2A-362/2008).
10. ApT CBS 2008 m. balandžio 29 d. nutartis c. b. *UAB „Manage Holding“ v. V. B. ir kt*. (bylos Nr. 2A-310/2008).
11. ApT CBS 2007 m. gruodžio 11 d. nutartis c. b. *V. S. v. A. B. ir kt*. (bylos Nr. 2A-162/2007).
12. ApT CBS 2007 m. rugsėjo 24 d. nutartis c. b. *UAB „Namų priežiūros centras“ v. Vilniaus m. savivaldybė* (bylos Nr. 2A-397/2007).
13. ApT CBS 2006 m. birželio 6 d. nutartis c. b. *BKB „Saulės karys“ v. UAB „Bufina“ ir Labdaros ir paramos fondas „Tautvila“* (bylos Nr. 2A-136/2006).
14. ApT CBS 2006 m. balandžio 4 d. nutartis c. b. *UAB „Livesta“ v. UAB „Vildega“ ir kt.* (bylos Nr. 2A-183/2006).
15. ApT CBS 2005 m. lapkričio 28 d. nutartis c. b. *D. Š. v. A. T. ir kt*. (bylos Nr. 2A-379/2005).
16. ApT CBS 2005 m. spalio 20 d. nutartis c. b. *Kauno m. savivaldybės taryba v. UAB “Švaros būstinė”* (bylos Nr. 2A-341/2005).
17. ApT CBS 2005 m. birželio 14 d. nutartis c. b. *UAB „Ūkio banko investicinė grupė” v. G. B.* (bylos Nr. 2A-200/2005).
18. ApT CBS 2004 m. gegužės 10 d. nutartis c. b. *UAB FMĮ „Spekonis ir Gastonas” v. AB „Panevėžio statybos trestas”* (bylos Nr. 2A-196/2004).
19. ApT CBS 2003 m. birželio 23 d. nutartis c. b. *I. U. v. UAB „Vakarų Lietuvos pramonės ir finansų korporacija”* (bylos Nr. 2A-233/2003).

Lietuvos apygardų teismų praktika:

1. Kauno apygardos teismo 2008 m. vasario 4 d. sprendimas c. b. *BUAB „Katranga“ v. UAB „KRS“* (bylos Nr. 2-257-601/2008).
2. Šiaulių apygardos teismo 2008 m. sausio 2 d. sprendimas c. b. *UAB „Manage Holding“ v. V. B*. (bylos Nr. 2-81-368/2008).
3. Vilniaus apygardos teismo 2007 m. rugsėjo 14 d. sprendimas c. b. *A. Z. v. UAB „Švarus miestas“* (bylos Nr. 2-2148-565/2007).
4. Vilniaus apygardos teismo 2007 m. balandžio 6 d. sprendimas c. b. *UAB „Namų priežiūros centras“ v. Vilniaus m. savivaldybė* (bylos Nr. 2-355-178/2007).

Europos Bendrijų teismų praktika:

Europos Bendrijų Teisingumo Teismo praktika:

1. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo (toliau – ETT) 2002 m. rugsėjo 17 d. sprendimas byloje C-334/00, *Fonderie Officine Meccaniche Tacconi SpA v Heinrich Wagner Sinto Maschinenfabrik GmbH (HWS)*. [2002] ETA I-7357. [interaktyvus] [žiūrėta 2009-04-20 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62000J0334:EN:HTML>.
2. ETT 1991 m. balandžio 23 d. sprendimas byloje C-41/90, *Klaus Höfner ir Fritz Elser v Macrotron GmbH*. [1991] ETA I-01979. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-28 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61990J0041:EN:HTML>.
3. ETT 1985 m. liepos 11 d. sprendimas byloje Nr. 42/84, *Remia BV ir kt. v. Europos Komisija*. [1985] ETA 2545**.** [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-10 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61984J0042:EN:HTML**>.**

Europos Bendrijų Pirmosios instancijos teismo praktika:

1. Pirmosios instancijos teismo (toliau – PIT) 2002 m. lapkričio 20 d. sprendimas byloje T-251/00, *Lagardère SCA ir Canal+ SA v. Europos Bendrijų Komisija*. [2002] ETA II-04825. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-03 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62000A0251:EN:HTML>.
2. PIT 2001 m. rugsėjo 18 d. sprendimas byloje T-112/99, *Métropole télévision (M6), Suez-Lyonnaise des eaux, France Télécom et Télévision française 1 SA (TF1) v. Europos Bendrijų Komisija*. [2001] ETA II-02459. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-02 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61999A0112:LT:HTML>.
3. PIT 1999 m. kovo 25 d. sprendimas byloje T-102/96, *Gencor Ltd v. Europos Bendrijų Komisija*. [1999] ETA II-00753. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-28 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61996A0102:LT:HTML>.
4. PIT 1992 m. liepos 2 d. sprendimas byloje T-61/89, *Dansk Pelsdyravlerforening v. Europos Bendrijų Komisija*. [1992] ETA II-01931. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-04-15 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61989A0061:EN:HTML>.

Užsienio valstybių teismų praktika:

Vokietijos teismų praktika:

1. Vokietijos Aukščiausiojo Teismo (toliau – BGH) 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis Nr. VIII ZR 37/01 (BGH, NJW 2002, 1042).
2. BGH 2001 m. balandžio 4 d. nutartis Nr. VIII ZR 32/00 (BGH, NJW 2001, 2163).
3. BGH 1999 m. vasario 3 d. nutartis Nr. VIII ZR 14/98 (BGH, NJW 1999, 1404).
4. BGH 1998 m. kovo 25 d. nutartis Nr. VIII ZR 185/96 (BGH ZIP 1998, 908 ff.).
5. Vokietijos Naumburgo aukštesniojo žemės teismo 1995 m. vasario 28 d. nutartis Nr. 7 U 38/94 (NJW-RR 1995, 799).
6. BGH 1995 m. vasario 8 d. sprendimas Nr. VIII ZR 8/94 (BGH, NJW 1995, 1547).
7. Vokietijos Kiolno žemės teismo 1994 m. kovo 18 d. nutartis Nr. 6 U 211/93 (NJW-RR 1994, 1064).
8. BGH 1991 m. sausio 16 d. nutartis Nr. VIII ZR 335/89 (BGH, NJW 1991, 1223).
9. Vokietijos Kiolno žemės teismo 1990 m. gruodžio 6 d. sprendimas Nr. 105 Qs 885/90 (BGH WM 1991, 598 ff.).
10. BGH 1989 m. kovo 15 d. nutartis Nr. VIII ZR 62/88 (BGH WM 1989, 954 ff.).
11. BGH 1988 m. spalio 5 d. nutartis Nr. VIII ZR 222/87 (BGH NJW–RR 1989, 306).
12. Vokietijos Hamburgo aukštesniojo žemės teismo 1987 m. kovo 25 d. sprendimas Nr. 30 RE-Miet 1/86 (NJW-RR 1987, 968 ff.).
13. BGH 1984 m. sausio 25 d. sprendimas Nr. VIII ZR 227/82 (BGH NJW 1984, 2284).
14. BGH 1982 m. lapkričio 24 d. nutartis Nr. VIII ZR 263/81 (BGHZ 85, 366 ff.).
15. BGH 1980 m. birželio 2 d. nutartis Nr. VIII ZR 64/79 (BGH, NJW 1980, 2408).
16. BGH 1979 m. lapkričio 23 d. nutartis Nr. I ZR 161/77 (BGH, DB 1980, 679).
17. BGH 1979 m. kovo 13 d. nutartis Nr. KZR 23/77 (BGH, NJW 1979, 1605).
18. BGH 1977 m. gegužės 25 d. nutartis Nr. VIII ZR 186/75 (BGH, NJW 1977, 1536, 1537).
19. BGH 1975 m. lapkričio 12 d. nutartis Nr. VIII ZR 142/74 (BGH, NJW 1976, 236).
20. Vokietijos Hamburgo aukštesniojo žemės teismo 1972 m. birželio 6 d. nutartis Nr. 4 U 83/71 (GRUR 1973, 421 ff.).
21. BGH 1970 m. balandžio 24 d. nutartis Nr. I ZR 105/68 (BGH, DB 1970, 1313).
22. BGH 1970 m. vasario 27 d. nutartis Nr. I ZR 103/68 (BGH WM 1970, 819 ff.).
23. BGH 1970 m. sausio 7 d. nutartis Nr. I ZR 99/68 (BGH, NJW 1970, 556).
24. BGH 1968 m. spalio 16 d. nutartis Nr. I ZR 81/66 (BGH, NJW 1969, 184).
25. Vokietijos Miuncheno aukštesniojo žemės teismo 1966 m. lapkričio 14 d. nutartis Nr. 12 U 1738, 1739/65 (BGH NJW 1967, 1326).
26. BGH 1928 m. kovo 9 d. nutartis Nr. II 489/27 (RGZ 120, 283 ff., 287).
27. BGH 1920 m. lapkričio 2 d. nutartis Nr. II 162/20 (RGZ 100, 200 ff.).

28. BGH 1920 m. kovo 16 d. nutartis Nr. II 450/19 (RGZ 98, 289 ff.).

Kitų užsienio valstybių teismų praktika:

1. Jungtinės Karalystės Lordų Rūmų 1967 m. vasario 23 d. sprendimą byloje *Esso Petroleum Co Ltd v Harper's Garage (Stourport) Ltd* ([1968] AC 269, [1967] UKHL 1) [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-04 d.]. <http://www.bailii.org/uk/cases/UKHL/1967/1.html>.
2. Rusijos Federacijos Akščiausiojo Teismo Plenumo ir Rusijos Federacijos Aukščiausiojo Arbitražinio Teismo Plenumo 1997 m. balandžio 2 d. nutarimo Nr. N 4/8 „Dėl kai kurių Federalinio įstatymo „Dėl akcinių bendrovių“ taikymo klausimų“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-12 d.]. <http://www.supcourt.ru/vscourt_detale.php?id=954>.

Arbitražo teismų sprendimai:

1. ICC Tarptautinis arbitražo teismo 1996 m. rugsėjo 4 d. sprendimas Nr. 8540 [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-20 d.]. <http://www.unilex.info/dynasite.cfm?dssid=2377&dsmid=13621&x=1>.

Europos Komisijos sprendimai:

1. Komisijos 2001 m. balandžio 6 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.2355 – *Dow/Enichem Polyurethane*). [2001] OL C138/11. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-03 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001M2355:EN:HTML>.
2. Komisijos 2001 m. kovo 20 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.2227 – *Goldman Sachs/Messer Griesheim*). [2001] OL C127/12. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-02 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001M2227:EN:HTML>.
3. Komisijos 2001 m. kovo 9 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.2330 – *Cargill/Banks*). [2001] OL C107/8. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-02 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001M2330:EN:HTML>.
4. Komisijos 2001 m. kovo 2 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.2305 – *Vodafone Group PLC/Eircell*). [2001] OL C128/3. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-03 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001M2305:EN:HTML>.
5. Komisijos 2000 m. gruodžio 22 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.2243 – *Stora Enso/Assidoman/JV*). [2001] OL C049/5. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-02 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000M2243:EN:HTML>.
6. Komisijos 2000 m. gruodžio 18 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1863 – *Vodafone/BT/Airtel JV*). [2001] OL C042/11. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-02 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000M1863:EN:HTML>.
7. Komisijos 2000 m. rugsėjo 1 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (Byla Nr. IV/M.1980 – *Volvo/Renault*). [2000] OL C301/23. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-02 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000M1980:EN:HTML>.
8. Komisijos 2000 m. rugsėjo 1 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.2077 – *Clayton Dubilier & Rice/Iteltel*). [2000] OL C352/7. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-03 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000M2077:EN:HTML>.
9. Komisijos 2000 m. rugpjūčio 4 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1979 – *CDC/Banco Urquijo/JV*). [2001] OL C029/8. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-03 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000M1979:EN:HTML>.

10. Komisijos 2000 m. balandžio 6 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1832 – *Ahold/ICA Förbundet/Canica*). [2000] OL C362/6. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-03 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000M1832:EN:HTML>.
11. Komisijos 2000 m. vasario 25 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1841 – *Celestica/IBM (EMS)*). [2000] OL C341/2. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-02 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000M1841:EN:HTML>.
12. Komisijos 1999 m. balandžio 12 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1482 – *Kingfisher/Grosslabor*). [1999] OL C176/12. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-03 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31999M1482:EN:HTML>.
13. Komisijos 1999 m. kovo 3 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1442 – *MMP/AFP*). [1999] OL C076/13. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-02 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31999M1442:EN:HTML>.
14. Komisijos 1998 m. spalio 23 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1298 – *Kodak/Imation*). [1999] OL C017/2. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-02 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998M1298:EN:HTML>.
15. Komisijos 1998 m. liepos 30 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1245 – *VALEO/ITT Industries*). [1998] OL C288/5. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-02 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998M1245:EN:HTML>.
16. Komisijos 1998 m. liepos 27 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1226 – *GEC/GPTH*). [1998] OL C252/10. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-02 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998M1226:EN:HTML>.
17. Komisijos 1998 m. balandžio 2 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.1127 – *Nestlé/Dalgety*). [1998] OL C143/28. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-03 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31998M1127:EN:HTML>.
18. Komisijos 1997 m. vasario 14 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.884 – *KNP BT/Bunzl/Wilhelm Seiler*). [1997] OL C110/9. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-03 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31997M0884:EN:HTML>.
19. Komisijos 1993 m. rugpjūčio 30 d. sprendime dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.319 – *BHF/CCF/Charterhouse*). [1993] OL C247/0. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-28 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993M0319:EN:HTML>.
20. Komisijos 1993 m. vasario 4 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.301 – *Tesco Ltd/Catteau SA*). [1993] OL C045/0. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-03 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31993M0301:EN:HTML>.
21. Komisijos 1992 m. spalio 5 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.157 – *Air France/Sabena*). [1992] OL C272/0. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-28 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992M0157:FR:HTML>.
22. Komisijos 1992 m. liepos 22 d. sprendimas dėl proceso pagal Tarybos reglamentą Nr. 4064/89 (byla Nr. IV/M.190 – *Nestlé/Perrier*) (92/553/EEC). [1992] OL L356/1. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-27 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992D0553:EN:HTML>.

23. Komisijos 1991 m. gegužės 16 d. sprendimas dėl koncentracijos suderinamumo su bendrąja rinka (byla Nr. IV/M.0082 – *Asko/Jacobs/Adia*). [1991] OL C132/0. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-28 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31991M0082:EN:HTML>.
24. Komisijos 1983 m. gruodžio 12 d. sprendimas dėl proceso pagal EEB Sutarties 85 straipsnį (byla Nr. IV/30.389 – *Nutricia/de Rooij* ir IV/30.408 - *Nutricia/Zuid-Hollandse Conservenfabriek*) (83/670/EEC). [1983] OL L376/22. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-10 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31983D0670:EN:HTML>.
25. Komisijos 1976 m. liepos 26 d. sprendimas dėl proceso pagal EEB Sutarties 85 straipsnį (byla Nr. IV/28.996 – *Reuter/BASF*) (76/743/EEC). [1976] OL L254/40. [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-03-03 d.]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31976D0743:EN:HTML>.

Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos praktika:

1. Konkurencijos tarybos 2008 m. lapkričio 6 d. nutarimas Nr. 2S-22 Dėl *Rautakirja Oy* Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2007-12-29 d. nutarimu Nr. 1S-190 nustatytų koncentracijos vykdymo sąlygų ir įpareigojimų vykdymo pažeidimo.
2. Konkurencijos tarybos 2008 m. rugsėjo 18 d. nutarimas Nr. 1S-119 dėl leidimo AB „flyLAL Group Services“ vykdyti koncentraciją.
3. Konkurencijos tarybos 2007 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. 1S-179 dėl leidimo TEO LT, AB vykdyti koncentraciją.
4. Konkurencijos tarybos 2005 m. spalio 27 d. nutarimas Nr. 1S-122 dėl leidimo *Elion Ettevõtted AS* vykdyti koncentraciją.
5. Konkurencijos tarybos 2005 m. spalio 27 d. nutarimas Nr. 1S-121 dėl leidimo *Rautakirja Oy* vykdyti koncentraciją.
6. Konkurencijos tarybos 2004 m. gegužės 27 d. nutarimas Nr. 1S-80 dėl leidimo AB „Alita“ vykdyti koncentraciją.
7. Konkurencijos tarybos 2003 m. lapkričio 13 d. nutarimas Nr. 1S-131 dėl leidimo AB bankui „Hansabankas“ vykdyti koncentraciją.
8. Konkurencijos tarybos 2003 m. spalio 2 d. nutarimas Nr. 1S-107 dėl leidimo UAB „Mineraliniai vandenys“ vykdyti koncentraciją.
9. Konkurencijos tarybos 2002 m. gruodžio 19 d. nutarimas Nr. 144 dėl leidimo UAB „Minordija“ vykdyti koncentraciją.
10. Konkurencijos tarybos 2002 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 106 dėl leidimo *“International Business Machines Corporation”* vykdyti koncentraciją.
11. Konkurencijos tarybos 2002 m. liepos 18 d. nutarimas Nr. 83 dėl leidimo *Dragsbaek Margarinefabrik A/S* vykdyti koncentraciją.
12. Konkurencijos tarybos 2002 m. vasario 28 d. nutarimas Nr. 21 dėl leidimo AB „Mažeikių nafta“ vykdyti koncentraciją.
13. Konkurencijos tarybos 2000 m. lapkričio 9 d. nutarimas Nr. 123 dėl leidimo *Carlsberg A/S* vykdyti koncentraciją.
14. Konkurencijos tarybos 2000 m. rugsėjo 18 d. nutarimas Nr. 101 dėl leidimo UAB „Vitoma“ vykdyti koncentraciją.
15. Konkurencijos tarybos 1998 m. rugsėjo 21 d. nutarimas Nr. 19 dėl baudos AB „Lifosa“ skyrimo.
16. Konkurencijos tarybos 1996 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 30 dėl baudos AB „Klaipėdos maistas“ skyrimo.

Tyrimai:

1. *DG Competition Best Practices on the conduct of EC merger control proceedings* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-02-27 d.]. <http://ec.europa.eu/competition/mergers/legislation/proceedings.pdf>.
2. *Europos Sąjungos ir kitų šalių patirties verslo perdavimo srityje analizė* [interaktyvus]. Vilnius, Teisės institutas, 2005. [žiūrėta 2009-03-09 d.]. <http://www.ukmin.lt/lt/svv/verslotyrimu/>.
3. *Final Report of the Expert Group on the Transfer of Small and Medium-Sized Enterprises*. European Commission, Enterprise Directorate-General [interaktyvus]. Brussels, May 2002. [žiūrėta 2009-01-29 d.]. <http://www.perheyritystenliitto.fi/easydata/customers/perheyritys/files/GEEF/final_report__transfer_en.pdf>.
4. *Report of the High Level Group of Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe* [interaktyvus]. Brussels, 4 November 2002. [žiūrėta 2009-03-09 d.]. <http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/report_en.pdf>.

Kiti šaltiniai:

1. *Bendrovių valdymas. Konsultacijos vadovui*. Žinynas (kasmet atnaujinamas) / Advokatų kontora Lideika, Petrauskas, Valiūnas ir partneriai LAWIN, red. R. Valiūnas. Vilnius: UAB „Verslo žinios", 2003.
2. Europos centrinio banko interneto svetainė: http://www.ecb.int.
3. *Law Dictionary* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-01-27 d.]. <http://www.law-dictionary.org/DELECTUS+PERSONAE.asp?q=DELECTUS+PERSONAE>.
4. *Lietuvių kalbos žodynas* (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas / vyr. red. G. Naktinienė [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005. [žiūrėta 2009-03-16 d.]. <http://www.lkz.lt>.
5. Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos interneto svatainė: www.konkuren.lt.
6. *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas = Dictonarium Latino–Lituanicum* / Kazimieras Kuzavinis. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų l-kla, 1996.
7. *Webster's Online Dictionary* [interaktyvus] [žiūrėta 2009-01-27 d.]. <http://www.websters-online-dictionary.org/translation/Latin/intuitu+personae>.

AUTORIAUS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

1. Bitė V., Kiršienė J. Akcininkų išankstinio atsisakymo pirmumo teisės įsigyti parduodamas akcijas teisinis vertinimas. *Jurisprudencija*. 2008, 5 (107): 61-70.

2. Bitė V. Sutartinių garantijų verslo pardavimo sutartyje prigimtis ir teisinis vertinimas. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 1 (1): 129-146.